912
34370

Инв. № 430
1961

Трудът представлява научно обнародване на част от неиздаденото досега в оригинал географско-историческо съчинение на арабския учен и пътешественик от XII в. ***ал-Идриси,*** *която се отнася до България и съседните ѝ земи. Наред с биографични бележки за автора и обща характеристика на неговото съчинение той съдържа арабския текст, редактиран по петте най-добри ръкописа — парижки (два), ленинградски, оксфордски и софийски, български превод на текста, бележки към географските имена и справочен апарат. Накрая са приложени факсимилета на оригиналния текст по единия, най-добър, парижки и по софийския ръкопис.*

Съчинението на ал-Идриси съдържа най-стари сведения за българските селища през средновековието, каквито не са намерени в никой друг средновековен извор.

Трудът е предназначен за научни работници — географи, историци и ориенталисти, за краеведи и за студенти по ориенталистика.

ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА
БУРГАС

ПРЕДГОВОР

Българската историческа география разполага с твърде малко извори от по-ранното средновековие. Известията за български земи, съдържащи се в пътеписите на голям брой европейски пътешественици, не надхвърлят 30-те години на XV век. От по-старо време данни за нашите селища се срещат най-вече във византийските и латинските извори, много рядко в българските писмени паметници, и то откъслечни, за съвсем ограничен брой селища, и при повечето случаи във връзка с излагането на известни исторически събития, а не като географско описание. Като почти единствен и най-пълен извор на географски сведения за нашата страна през XII век си остава съчинението на ал-Идриси — „Развлечение на копнеещия да преброди страните“, завършено в края на 1153 г. Трудът на арабския учен, съставен в духа на Птоломеевата география и ползващ се от завидните постижения на средновековната арабска географска наука, представлява от себе си сбито, в голяма степен статистическо описание на страните в познатия него време свят — континентите Азия, Африка (без най-южната ѝ част) и Европа заедно с обграждащите ги морета и океани. Прочут в европейската научна литература повече под името „Географията“ на Идриси, той е отдавна известен и на българската наука, първо, чрез френския му превод на П. А. Жобер и най-вече от географско-историческите трудове върху балканските земи на двамата най-видни познавачи на Балканите от края на миналия век — Константин Иречек и Вилхелм Томашек.

Преводът на Жобер, както е известно, страда от съществени недостатъци, които затрудняват ползването му за научни цели. Досега още не е направено пълно издание на съчинението на арабски език. Поставянето на тази задача среща необикновено големи трудности, тъй като изисква не само владеене на арабския език, а и солидно познаване на географията и географисторията на толкова много страни, разположени върху споменатите три континента. Трудностите лежат най-вече в разчитане и идентифициране на географските имена — около 7000 на брой, написани на твърде несъвършеното в някои отношения арабско писмо. Поради тази причина ориенталистите в Западна Европа, поучени от несполучливия опит на Жобер, тръгнаха по пътя на монографичното разработване на материала по страни или няколко страни заедно. Досега в отделни издания са обнародвани части от текста, отнасящи се до Африка и Испания, Италия, Балтийските страни, Полша, Германия и др., като са използувани известните десетина ръкописа, съхранявани в големите национални и други европейски библиотеки.

При това положение съчинението на Идриси, този извънредно ценен извор за топонимията на българските земи и особено за историята на средновековните български градове, за връзката им с античните и с новите селища у нас, не е могло да бъде пълностойно използувано от българските учени. Преводът на французина Жобер, обнародван в два тома в Париж през 1836—1840 г., не се намира в нито една от библиотеките на нашата страна. А при това, както вече споменахме, преводът е лош. За да се види колко той е несъстоятелен, особено по отношение на онези откъси от съчинението на Идриси, които се отнасят тъкмо до българските земи, ще си позволим да дадем няколко примера.

Македония, у Идриси — Макадуния или Маджазуния, у Жобер — Гетулия, е идентифицирана със Сърбия; селището Петрела (в Македония), у Идриси — Батарла, в превода на Жобер — Теберла, погрешно идентифицирано с Дебър; Полог (в Македония), у Идриси — Булугу, у Жобер — Болгура, а на едно място Булгар; Зихна или Зъхна (в Южна Македония), у Идриси — Зихна, у Жобер — Рахна, погрешно идентифицирана с Драма; Германия или Герман (днес Сапарева баня), у Идриси — Джармания, у Жобер — Бермания, съвсем погрешно идентифицирана с Враня; София, у Идриси — Атралиса (от Триядица, Стралица, Тралица), у Жобер — Атралса, без да е идентифицирана; Верое (Ст. Загора), у Идриси — Фаруи, у Жобер — Карви, без да е идентифицирано; старият крепостен град Крън, у Идриси — Акрунус, у Жобер — Акартус, без да е идентифициран; Ловеч, у Идриси — Луфиса или само Фиса, у Жобер — Ниша, Биша, без да е идентифициран; Виза, у Идриси — Бизуи, у Жобер — Неброва; Варна, у Идриси — Барнас, у Жобер — Бизлос и погрешно идентифицирана с Пиргос (т. е. Бургас?); Силистра, у Идриси — Диристра (от Дръстър), у Жобер — Одестра, без да е идентифицирана; Айтос, у Идриси — Айту-Кастру, у Жобер — Лино-Кастро, без да е идентифициран; Голое, у Идриси — Гулуи, у Жобер — Горлу, без да е направен и опит за идентифициране. Изобщо едва ли има в целия текст име на българско селище, което да е правилно разчетено и вярно идентифицирано.

Преводът на Жобер би останал у нас от никого неизползуван, ако не беше се появила към 80-те години на миналия век студията на големия виенски учен Вилхелм Томашек — Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, посветена на историческата география на Балканския полуостров, в която са уточнени и идентифицирани повечето от географските имена, застъпени в тази част от съчинението на Идриси.

Но Томашек разглежда материала по свой маниер, като интерпретира имената на селищата в един ред, отговарящ на известните стари римски или византийски пътища, покрай които те са били разположени, а не според реда им в текста на Идриси. Затова от неговата студия не може да се получи ясна представа за географския облик на нашата страна, такъв, какъвто ни го представя нашият автор. Освен това извънредно ценната студия на Томашек може да се счита вече до известна степен за остаряла. В някои нейни точки очевидно се налагат корекции, които биха могли да извършат сега и наши специалисти, като имат на ръка самия текст.

Така че крайно належаща задача днес е да се издадат научно откъсите от географията на Идриси, които засягат България и съседните ѝ земи. Няма съмнение, че задачата е трудна и отговорна. Тя би могла да бъде изпълнена най-успешно от специалист по историческа география на България, а същевременно и арабист. Ако ние си позволихме да се нагърбим с нейното изпълнение, смелост за това ни даде обстоятелството, че основната географско-историческа работа по тези откъси от съчинението на нашия автор е вече извършена от Томашек. Това улеснява задачата ни, която се концентрира главно върху правилно редактиране на арабския текст и възможно най-точен български превод.

Разбира се, при познатите особености на арабското писмо (употребата на диакритични знаци и липсата на гласни букви) редактирането на арабския текст и българският му превод стоят в непосредствена зависимост от географско-историческото изясняване на топонимията в тия откъси. Затова не трябва да ни се хвърлят упреци, че се спираме и на въпроси, които не влизат в нашата специалност, дори и в случаите, когато евентуално сме допускали грешки при тяхното разрешаване. За нас то е било наложително, за да можем в превода си да дадем поне една от десетките допустими форми за разчитане на селищно или друго географско име, произнесено от устата на арабина и написано с арабско писмо. Грешките ни сигурно ще бъдат изправени от специалистите. Най-важното в случая е — дано поне това сме смогнали да постигнем — да изнесем сведенията на Идриси за нашите земи и да ги направим база, върху която могат да бъдат дискутирани въпросите на нашата историческа география.

Чувствуваме необходимост да подчертаем изрично, че идентифицирането на географските имена в тук публикуваните три секции е дело и заслуга изключително на Вилхелм Томашек, от чиито трудове главно черпим географските си бележки към българския превод. Все пак постарахме се да се отнесем критически към изследванията и изводите на Томашек и да прибавим нещо някъде, дето можахме. Доколко и тук сме успели, това ще преценят специалистите.

* * *

В „Географията" на Идриси за българските земи се говори главно в трите секции — V 4, VI 4 и VI 5. За отделни селища на Македония се споменава и в секциите IV 3, V 3 и VI 3. Трите секции, които обнародваме тук, не се отнасят изцяло за България и съседните ѝ земи. В някои от тях се намират и места, дето се говори и за по-далечни страни, като Полша, Русия и малоазиатските византийски владения. Макар че тия места от секциите излизат извън рамките на нашата тема, ние не ги изключваме от изданието си поради единственото съображение, че по този начин даваме в арабски текст и превод секциите завършени, без всякакво съкращение. Това ще бъде между другото от полза за бъдещия издател на цялостното съчинение на Идриси.

За нашата цел си послужихме с петте най-добри ръкописа — ленинградски (Нова серия 176), оксфордски (Uri 887 — Pococke 375), парижки (два — Arab. 2221 и 2222) и софийски (Or. 3198), които означаваме съкратено с буквите Л, О, $П_1$, $П_2$ и С. Под ръка имахме само софийския ръкопис, а останалите ползувахме чрез фоторепродукции, за които дължим искрена благодарност на ръководствата на библиотеките, в които те се съхраняват.

Не считаме за излишно да споменем и някои от многото трудности, с които се сблъскахме в процеса на работата. Преди всичко в нашите библиотеки липсва литература в областта на ориенталистиката. В най-големите столични библиотеки, включително и в Националната ни библиотека, не се намира нито една от по-старите публикации из или върху „Географията“ на Идриси. Липсват ни основни справочници. До натрупаната вече обширна научна литература върху Идриси и неговото съчинение ние можахме да се доберем единствено по пътя на международното междубиблиотечно книгозаемане, и то благодарение на неоценимото съдействие на ръководителката на Международната книгозаемна служба при НБВК другарката Татяна Киркова, на която дължим особена благодарност.

Въпросът за отпечатването на арабския текст на преведените три секции представляваше също така голяма и трудна проблема, тъй като у нас не съществуваше полиграфическа база за подобни издания. Поради тази причина в бележките си към превода и към географските имена всички цитати от арабския текст дадохме в латинска или славянска транскрибция. Създаването сега на арабски отдел при една от столичните печатници улеснява издаването на труда.

В превода се стремихме да се придържаме строго към арабския текст, дори понякога в ущърб на гладкостта на българската реч. Буквалният ни на места превод може би ще дразни читателя, но той дава възможност за най-правилно разбиране мисълта на Идриси, която в много случаи, както това е често явление у ориенталските автори, не е изразена ясно и недвусмислено и се нуждае от тълкуване. Тук всяка волност би отворила вратите на погрешни заключения за нашия автор и неговото съчинение, каквито в миналото доста много са се натрупали.

Може би сме успели да отстраним някои грешки в досегашните интерпретации на засягащия България и съседните ѝ земи текст от съчинението на Идриси, а сигурно и ние сме допуснали немалко такива, които пък други по-зорки очи ще изправят. Дано поне сме успели да дадем този отдавна известен, но всъщност почти неизползуван досега важен исторически извор в годен за научна работа вид.

Наш приятен дълг е да благодарим сърдечно на рецензента др. В. Миков, ст. науч. сътрудник при Българския археологически институт, както и на колегите Ст. Маслев, Л. Робев, Д. Минчев и др. от Народна библиотека „В. Коларов“ за ценната научна помощ, която ни оказаха. Особено признателни сме на преподавателя по арабски език при Софийския държавен университет др. ал-Ахмад, който има любезността да прочете арабския текст и да ни обърне внимание върху някои допуснати езикови грешки.

ВЪВЕДЕНИЕ

1. АБУ АБДАЛЛАХ МОХАМЕД ИБН МОХАМЕД АЛ-ИДРИСИ. КРАТКИ БИОГРАФСКИ ДАННИ

У арабите науката се е намирала в своя най-голям разцвет през периода от IX до XV век. Нейният подем започнал с усилено превеждане на древногръцката научна и философска литература още по времето на абасидските халифи ал-Мансур (поч. 775) и особено ал-Мамун (786—833), който основал в столицата Багдад „Дом на мъдростта“ („Байт ал-хикма“), астрономическа обсерватория и богата библиотека. Териториалното разрастване на арабската държава и потребностите на нейното стопанско и икономическо развитие стимулирали пораждането и бързото развитие на точните науки и географията. Главно за практически нужди на администрирането и финансовото управление на страната — събиране на данъци, кадастър на земята и пр., станало необходимо да се опишат точно арабските владения с очертаване на отделните провинции и области, на пътищата, по които можело да се стигне до тях, на разположените по пътищата пощенски станции и селища, с разстоянията от град до град и пр.[1] Такъв характер носят и първите географски трудове у арабите, като „Книга за пътищата и провинциите“ на Ибн Хурдадбех (820—912), съчинението с подобно заглавие на Ибн Хаукал (X в.), трудовете на Истахри (X в.), Масуди (поч. 956), Джайхани (X в.), Мукадеси (X в.) и др. Под влияние на Птоломеевата география, преведена на арабски език още по времето на Мамун, произведенията на арабските географи достигнали високо научно ниво. Географията се утвърдила у арабите като една от най-важните научни дисциплини.

От X в. нататък изникнали нови центрове на арабската култура: Дамаск и Халеп в Сирия, Кайро в Египет, Кордова, Севиля и Гранада в Андалузия (Южна Испания). В Кордова получил образованието си и най-изтъкнатият арабски географ от XII век Абу Абдаллах Мохамед ибн Мохамед ал-Идриси, спечелил чрез своя крупен географски труд име на един от най-известните в Европа ориенталски автори. Всъщност за живота и за научната дейност на Идриси има много малко сведения. Знае се, че той е правнук на Идрис II от династията на Хамудитите, която управлявала княжеството Малага от 1018 до 1057 г. Когато Малага била анексирана от Гранада (1057), фамилията се преселила в Сеута на Африканския бряг. Там в края на XI век (1099 или 1100) се родил бъдещият голям марокански учен, наричан още поради далечните му роднински връзки с фамилията на пророка Мохамед, аш-Шериф ал-Идриси.

---

[1] Вж. G. de Slane, Géographie d'Edrîsî, traduite de l'arabe en français . . . par P. Amédée Jaubert, Journal Asiatique, III-e série, t. XI (1841), p. 362.

Той израснал и завършил образованието си в гр. Кордова, световен научен център по онова време. В трудовете на много нови автори Идриси е наречен „голям пътешественик“. Доколко това е истина, трудно може да се каже. Сигурни сведения за негови пътувания не са известни освен едно единствено, съдържащо се в самото му съчинение, дето Идриси изрично съобщава, че в 510 г. (1116/17), т. е. на около 16-годишна възраст, посетил пещерата на „седемте спящи“ в Мала Азия.[1] За други пътувания се съди пак от труда на автора, от това, доколко той по-точно и по-подробно или по-бегло и по-повърхностно описва дадена страна, се заключава дали той е бил в нея или не. По такъв умозаключителен път се стига до предположението, че Идриси вероятно е пътувал в някои части на Западна Европа, предимно в Испания, в Мароко, по северoафриканското крайбрежие и Мала Азия.

Кога точно и как той е попаднал в Палермо при двора на сицилийския крал Рожер II (1130—1154), с когото се свързва цялата му научна дейност, също така не се знае. Очевидно Рожер, който след продължителни войни успял да обедини нормандските владения в Сицилия и Южна Италия в една държава, към която да присъедини и някои новозавладени области, и се е намирал на върха на своята политическа слава, привлякъл около себе си елита на учения свят в пределите на своите владения. Идриси намерил добри условия за научна работа. За да постъпи той, арабинът мохамеданин, в двора на един християнски монарх, показва колко голяма и силна е била любовта му към науката, преодоляла всички религиозни предразсъдъци. Мълчанието на тогавашните арабски учени и неспоменаването нито дума за своя велик сънародник е може би тъкмо тяхното отмъщение за това негово отстъпление от религиозните догми на „правоверните“.

При двора на Рожер II Идриси написал прочутото си географско произведение с поетичното заглавие „Нузхат ал-мущак фи ихтирак ал-афак“ — „Развлечение на копнеещия да преброди страните“, а поради това, че авторът го посветил на своя меценат, то е наричано още „Китабу Руджар“ — „Книга на Рожер“.

Идриси завършил труда си според софийския ръкопис, който само имаме под ръка, „фи’л-ашр ал-аввал мин шаввал . . .“, т. е. в първите десет дни на м. шавал, 548 г., или 20—30 декември 1153 г. Според превода на Жобер това било станало през последните дни на месец шавал 548 г., което отговаря на средата на януари 1154 г. През тази година Рожер починал. Изглежда, че Идриси е останал в кралския двор в Палермо и по време на неговия син Вилхелм I (1154—1166), комуто посветил друг свой географски труд, озаглавен „Рауд ал-унс ва нузхат ан-нафс“ — „Градина на удоволствието и развлечение на душата“, недостигнал до наши дни, но за който говори сицилианският арабски поет Ибн Башрун в книгата си „Ал-мухтар мин ал-андалусин“ — „Елитът на испанците“. Последният възхвалява поетическите дарования на Идриси и дори цитира няколко негови стихове.[1] За склонност у нашия автор към поезията говори и поетичният език на изложението в неговата „География“ (върху това ще се спрем малко по-долу). Той положително се е занимавал и с други клонове от науката, като напр. медицината. Ибн Саид му приписва медицинския труд „Ал-адавия ал-муфрада“ — „Отделни лекарства“, или само „Ал-муфрада“[2]. А че Идриси е работил и в областта на медицината, доказателства за това се откриват пак в географското му съчинение. В края на 4-та секция от V климат, която тук превеждаме, във връзка с описанието на Никейското езеро той дава няколко рецепти за лекарства против тропическа треска, хронична кашлица и за леко раждане. Така че твърде вероятно е освен географски трудове Идриси да е писал и трактати в други области на знанието, но които не са могли да се запазят.

Предполага се, че Идриси е починал в 1165 г.[3] в своя роден град Сеута. По въпроса, как съвременните му арабски учени са оценили неговия капитален труд, не може нищо да се каже, тъй като те пазят пълно мълчание. Във всеки случай той е бил преписван от кописти, разпространяван в Ориента и ползуван от големите арабски географи като Абул Фида, Якут и др., живели след него. Абул Фида често привежда цитати от Идриси, като препраща към едно негово съчинение, което той именува „Китаб ал-мамалик“ — „Книга на страните“. Смята се, че се касае за втория Идрисиев труд — „Градина на удоволствието“[4].

В продължение на повече от 400 години след неговата смърт Идриси е останал почти неизвестен за Европа. За пръв път в 1592 г. в прочутата типография на Медичите в Рим е било отпечатано едно кратко извлечение от неговата „География“, без да се знае авторът ѝ. В 1619 г. двамата учени маронити Гавриил Сионита и Иоан Хесронита превели на латински език това издание и отпечатали превода в Париж под абсурдното заглавие „Geographia Nubiensis“. Те счели автора за нубиец поради погрешно разчитане на едно място от описанието на Африка, дето за Нубия е казано „ардаха“ — „нейната земя“, а те разчели „ардана“ и превели с „нашата земя“, т. е. земя, страна на автора.[5]

Пръв Хартман в 1796 г. е открил, че се касае за едно извлечение от голямото географско съчинение на Идриси. От него време насам името на Идриси и на неговата „География“ е влязло в европейската географска литература. Открили се десетина ръкописа от това съчинение — в Оксфорд (2), Париж (2), Лондон, Ленинград, Кайро, Цариград (2) и София.[1] Софийският ръкопис, който никой досега не е ползувал, е препис от 1556 г., извършен от някой си Мохамед Ибн Али ал-Аджхури, т. е. от Аджхур (село в околността на Кайро).[2] Само пет от откритите досега ръкописи обхващат цялото съчинение, останалите са непълни.

---

[1] Вж. тук превода на секция V 4, провинцията Афасин (Ефес), описанието на пещерата на „седемте спящи“.

[1] Вж. Reinaud, Géographie d’Aboulféda, t. I — Introduction, p. CXXI.

[2] Dozy et de Goeje, Description de l’Afrique — Introduction.

[3] Крачковский, Избранные сочинения, IV, с. 282.

[4] Reinaud, op. cit., p. CXXI.

[5] Dozy et de Goeje, op. cit., p. VI, забел. 1.

В 1836—1840 г. французинът П. Жобер отпечатал в Париж в два тома пълен превод на цялото съчинение[3], но крайно незадоволителен. Грешките и недостатъците на този превод са отбелязани още от Доци и де Гьойе[4]. Едно издание на цялостния арабски текст обаче и досега не е направено. Големият брой селищни имена и особено трудностите около тяхното разчитане и идентифициране наложиха да се предприеме разработване и публикуване на отделни части от съчинението. Така споменатите по-горе двама автори издадоха онази част, която се отнася до Африка и Испания, а Амари и Скиапарели обнародваха описанието на италианските земи. Отнасящите се до Балтийските страни откъси разработиха Ньолдеке, Зайпел, Туулио и Екблом. В най-ново време Хьонербах издаде няколко откъса, засягащи Германия и съседните ѝ страни, а полякът Левицки — Полша и съседните ѝ области. Редица западноевропейски учени географи и географисторици, като Блоше, Мжик, Лелевел, Милер и др., изследваха и публикуваха данните, съдържащи се в картата към Идрисиевото съчинение. Върху превода на Жобер и Идрисиевата карта Томашек и в последно време Рибаков интерпретираха сведенията на Идриси за Балканския полуостров и руските земи.[5]

В първите години след откриването на Идрисиевото географско съчинение у някои европейски учени се породили известни съмнения и колебания относно неговата научна стойност. Причина за това са били многото грешки, които на пръв поглед бият на очи в сведенията на автора за местоположението на редица градове, за посоките и разстоянията между тях, за течението на някои реки и пр. В ново време обаче по-задълбоченото изследване на тия сведения, разчистването на огромния слой от грешки и изопачения, натрупани от веригата кописти, през чиито ръце е минал ръкописът на Идриси, за да стигне до днешните преписи, утвърждава все по-силно убеждението за изключителните достойнства на труда като първостепенен извор на географски и исторически данни за средновековието. Няма друг ориенталски автор, който така добре да е овладял постиженията на източната и на западната наука от това време и да ни е завещал такъв пълен синтез на географската научна мисъл от XII в. Приносът на Идриси в това отношение е неоценим.

2. „ГЕОГРАФИЯТА“ НА ИДРИСИ

Почти всички досегашни автори, които са се занимавали с „Географията“ на Идриси, са били склонни да я приемат като изключителна заслуга на нормандския крал Рожер II. Идриси у тях се явява в действителност едва ли не като едно техническо лице, като физически осъществител на идеите и познанията на ученолюбивия крал. Зад нескончаемите славословия за мъдростта и всестранните научни интереси на Рожер, за страстната му любов към географията личността на Идриси, истинският създател на това велико произведение, едва прозира. Причина за това е неправилното, ненаучно разбиране предговора на Идриси, в който той ни запознава с причините за избора на темата, със задачите, които си поставя с тази тема, и с метода на работа при нейното изпълнение. За да се поясним, ще предадем накратко съдържанието на самия предговор.

В началото Идриси с пищни фрази в превъзходна степен възвеличава политическите, военните и духовните качества на своя меценат, краля на Сицилия, Италия, Ломбардия и Калабрия. По-нататък той разказва, че когато се увеличили владенията му, крал Рожер, който проявявал голям интерес към благородните и редки науки, се занимал със статистика на своите обширни владения. Той пожелал да знае съвсем точно не само границите, в които те се включвали, но и сухоземните и водните пътища, които ги пресичали, климатите, в които те попадали, моретата, които миели бреговете им, каналите и реките, които ги оросявали. Рожер поискал да придобие познания и за страните извън неговите владения, разположени в седем климата според приетото дотогава деление, основаващо се на авторитета на учените, които са се занимавали с география и които са се опитали да определят протежението, подразделенията и обхвата на всеки климат. За тази цел той ползувал съчиненията на дванадесет автори, от които десет източни — Масуди, Джайхани, Ибн Хурдадбех, ал-Узри, ал-Хаукали, ал-Кимаки, ал-Каради, ал-Якуби, Исхак ибн ал-Хасан ал-Мунаджим, Кудама ал-Басри, и двама западни автори — Птоломей и Оросий.[1] Вместо да намери в книгите на тези автори сведения ясни, точни и подробни по интересуващите го въпроси, той се сблъскал само с тъмни и съмнителни места. Затова Рожер заповядал да доведат при него специалисти в тази материя и им поставил въпроси, по които дискутирал с тях, но и сега не постигнал повече от онова, което книгите му дали. Тогава взел решение да повикат и от другите страни добре осведомени пътници (пътешественици, търговци, военни лица и др., б. н.) и ги доведат при него. Той ги разпитвал било всички заедно, било поотделно. Всеки път, когато те били единодушни в изказванията си за дадена географска точка и мненията им се покривали, тази точка била приемана и считана за напълно достоверна. Ако се случело противното, тя бивала отхвърлена.

---

[1] Кратки бележки за отделните ръкописи (без софийския) вж. у W. Hoenerbach, Deutschland u. seine Nachbarländer, S. 3—7.

[2] В нашата статия „Il manoscritto di Sofia della „Geografia“ di Idrisi“, отпечатана в списание Bollettino, vo. 3 (1955), p. 15—24, излизащо в Палермо, както и в „Известия на ДБВК“ за 1953 г., с. 220—231, ние погрешно сме разчели „Аджавхари“ вместо „Аджхури“. В същата статия сме сгрешили и името на колационатора — al-Hamzavi, а не al-Hamravī.

[3] Kitab nuzhat al-mustag etc . . . Geographie d'Edrisi, traduite de l'arabe par P. Amédée Jaubert . . . , tomes I—II, Paris, 1836—1840.

[4] Description de l'Afrique . . . , Introduction, p. VI, suiv.

[5] Данни за всички тия издания вж. тук в края — Библиография на ползуваната литература.

[1] Вж. Крачковский, Избранные сочинения, IV, с. 283.

С тази работа той се занимавал в продължение на повече от 15 години без прекъсване, без да престане да изследва всички географски въпроси, да преследва тяхното разрешение и да проверява достоверността на фактите, за да постигне напълно знанието, към което се стремял.

Рожер поискал да си изясни с положителност доколко са достоверни единодушните твърдения на горепоменатите лица по отношение на отдалечеността и на обширността на страните. За тази цел той наредил да му доставят една дъска за чертане. На нея заповядал да нанесат една по една с помощта на железни пергели набелязаните точки в ползуваните съчинения, а също така и онези, които са били фиксирани по устни показания и по единодушното мнение на разпитаните, за да се убеди напълно в тяхната достоверност.

Накрай Рожер заповядал да излеят от чисто сребро без примеси един диск от грамадна величина, тежък 450 гръцки ратли, всеки ратъл по 112 драма. Върху него той наредил да се гравират от опитни майстори очертанията на 7-те климата с включените в тях страни и области: бреговете на близки и далечни морета; морски ръкави, езера и течения на води; речни устия; пусти и населени места; разстоянията между отделните градове по оживените пътища, било в мили, било в други познати мерки; известните пристанища, като предписал на майсторите да се съобразяват строго с модела, начертан върху дъската, без да допускат каквото и да било отклонение от него.[1]

За разбирането на този диск Рожер наредил да се съчини една книга, която да съдържа пълно описание на градовете и на земите с техните характерности, отделните области и особеностите им, протежениятa на моретата, планините, реките, равнините и долините. Книгата трябвало да съдържа още сведения за видовете зърнени храни, за характера на растителността, за вещите, които населението употребява, и занаятите, които упражнява; за външна и вътрешна търговия; за куриозни неща в седемте климата заедно с описание на населението, на външните му отличителни черти, характер, религиозна принадлежност, облекло и говор. Книгата била наречена „Развлечение на копнеещия да пропътува страните“.

Предговорът на Идриси, който ние преразказахме, е твърде съдържателен и поучителен. Той ни разкрива огромната научноизследователска работа, която всъщност не крал Рожер, а сам авторът е извършил в продължение на 15 години,[2] докато стигне до написване на самото съчинение. Той проучил първо писмените извори — съчиненията на своите предшественици, като ги подложил на сериозна критика; не го задоволили и мненията на съвременните му учени, защото те не допринасяли нищо ново към схващанията на старите автори. Тогава Идриси предприел усилено събиране на устни сведения, като разпитвал просветени хора, скитали по света, отнасяйки се към техните съобщения напълно критически. Той ги разпитвал просто като свидетели пред съд — поотделно и на очна ставка, за да се домогне до истината. Пред такава една добросъвестност към научната работа и критичност към изворите можем и днес дори да изпитаме възхищение.

---

[1] Сребърният диск не е запазен. Смята се, че кръглата обща карта на света е репродукция от него. Вж. Reinaud, Géographie d'Aboulféda t. I, Introduction, p. CXIII—CXXIII.

[2] Според Крачковски (пос. съч., с. 282) Идриси постъпил при двора на крал Рожер II в 1138 г. От тази дата до завършване на съчинението (1153) има тъкмо 15 години.

Наред с писмените и устни географски сведения за различните страни Идриси ползувал и възможностите на съвременната му картография, която се е намирала, по понятни причини, на твърде примитивно ниво. Затова и географската карта на света, която той изготвил или по-право била изготвена при двора на крал Рожер, е далеч понесъвършена от текстуалната част на неговия труд. В много случаи тя дори стои в противоречие с него. Картата според нас съвсем не може да се счита като огледало на научните постижения на автора в областта на географията. Тя страда от грешките и заблужденията на съвременната му картография, които Идриси не е могъл да превъзмогне. Затова на картата не трябва да се отдава голямо значение. Тъкмо обратното, много европейски учени географи се спират само върху Идрисиевата карта и от нея вадят съвсем несправедливо заключения за научните достойнства на географския труд на нашия автор. За отбелязване е, че трудовете на европейски учени, които се основават на картата на Идриси, гъмжат от грешки и недоразумения. На същата причина се дължи погрешното идентифициране на голям брой български селища в капиталното съчинение „Средновековна география“ на големия полски учен и прогресивен обществен деятел от средата на XIX в. Йоахим Лелевел. Много тракийски градове там са наредени по долното течение на реката Дунав. Така напр. средновековният град Авли, у Идриси Афли, е отъждествен с град Килия, след като Идриси в текстуалната част изрично съобщава, че северно от този град се издигат високи планини, зад които тече река Дунав.

Името на град Голое е дадено във формите Горлу, Голуни и др. и е идентифицирано с Илница (?) при устието на Дунава.[1] При погрешно тълкуване данните на Идриси може наистина да се постави под съмнение научната стойност на неговото съчинение, както това правят някои западноевропейски учени, или да му се произнася тежката присъда, че той бил върнал арабската географска наука назад.[2] Към една географска карта от XII в. не би могло да се отправят големи претенции. Няма ли по средновековните, пък и от по-ново време европейски карти грешки и неточности? Ако погледнем България на някоя от тия карти, не ще ли открием, че много крайдунавски селища са разположени в полите на Стара планина и, обратното, че реката Еркене напр. се влива направо в морето, а не в Марица, и др. подобни бъркотии? Идриси не е могъл да проконтролира картата, тъй като според нас той много малко е пътешествувал и не е имал лични впечатления за страните, които описва. Иначе, разбира се, нямаше да става нужда да събира устни сведения по гореописания начин. Освен това картите са били също така прекопирвани от копистите и възможностите за грешки, пропуски, повторения или извращения на географските имена при тях са още по-големи.

---

[1] Yoachim Lelewel, Géographie du moyen âge, t. III et IV, p. 125—126.

[2] Идриси е критикуван най-вече поради това, че не дава в градуси географската ширина и дължина на страните и чрез своята система на деление климатите на секции („джюз“) е предизвикал разпокъсаност в описанието им. Вж. Крачковский, Избранные сочинения, IV, с. 294.

Затова при ползуване географското съчинение на Идриси картата или по-право картите, тъй като тя е разделена на листове към секциите на всеки климат, трябва да идват на второ място и да подпомагат уясняването на някои по-особени места в текста.

Идриси в своя предговор приписва обширната изследователска работа, която той е извършил преди написване на самото съчинение, на крал Рожер. Това той прави, съвсем естествено за онова време и особено у ориенталските автори, с цел да възвеличае и прослави името на своя меценат. Погрешно би било според нас, както споменахме и по-горе, думите му да се разбират буквално и извършената от него научна работа да се приписва на Рожер, както това правят някои западни учени, които в подкрепа на своите твърдения дори привеждат и някои източни легенди, съчинени явно под влияние на Идрисиевия предговор.[1]

Предговорът на Идриси е последван от въведение, в което се дават общи познания за земята според тогавашното състояние на географската наука. Земята е овална като топка. Земната повърхност е разделена на 360 градуса, всеки градус се равнява на 25 парасанги и т. н. Екваторът разделя земното кълбо на две половини. От екваториалната линия до всеки един от полюсите има по 90 градуса и всяка една от географските ширини отговаря на толкова градуса. Обитаваната земя обаче се простира до 64-ия градус, останалата част от земната повърхност е пуста. Цялото население на земята живее в северното полукълбо, на юг от екватора няма условия за живот поради високата температура, която всичко е изсушила. Земята стои в пространството стабилно и наподобява на „жълтък в яйце“. Океанът обхваща половината от земното кълбо. Сушата е заобиколена от всички страни в кръг с вода.

По-нататък във въведението си Идриси описва 7-те морета[2], които пресичат сушата. После той преминава към описание на обитаваната земя, която по Птоломеевата система разделя на 7 климата[3], т. е. 7 ивици земя, простиращи се паралелно на екватора от юг на север. Следователно климатът отговаря на географската ширина. Всеки климат Идриси разделя на 10 секции (на арабски „джюз“), които той номерира по посока от запад към изток. Следователно секцията представлява географската дължина.

---

[1] Tuulio, La Finlande et les autres pays Baltiques, p. 4 et 7.

[2] За числото 7 вж. De Sacy, Chrestomatie arabe, t. II, p. 250 suiv.

[3] Думата климат, на арабски „иклим“, иде от гръцки — κλίμα, което по начало означава наклоняване, наклоненост, т. е. наклона на слънцето спрямо екватора.

Съобразно с това деление цялото съчинение на Идриси е съставено от 7 климата или 70 секции, като всяка секция, с изключение на последната от седми климат, започва с карта, следвана от описателен текст.

Описанията на Идриси са кратки и сбити, поради което, особено за градове, разположени при еднакви географски условия, те ни изглеждат стереотипни. В тях преобладават данните за посока, разстояние, големина и населеност. Не при всяко селище той засяга всички точки, по които в предговора си обещава да говори. Това се дължи, разбира се, на липса на данни.

Разстоянията Идриси измерва по суша с миля („мил“), ден пътуване („яум“) и преход („мархала“), а по вода с миля и ден морско плаване („маджран“). Обикновено късите разстояния авторът дава в мили, а дългите в дни, но не винаги е последователен.

Величината на тия мерки не е напълно сигурна. Приема се, че милята е равна на 1555 метра, един ден лек път — 23—25 мили, един ден усилен път —30—36 мили, един ден морско плаване — 100 мили. Мярката „един ден път“ варира в зависимост от терена и условията за пътуване.

Мархала (преход) е разстоянието от една пощенска станция („манзил“) до друга и като термин води началото си от пътуванията на керваните. Това разстояние обикновено се равнява на 7 или 8 часа път.[1] В превода на Жобер, а и в другите досега публикувани преводи на откъси от съчинението на Идриси думата „мархала“ е преведена с „един ден път“.

Описанията, които Идриси прави на отделните селища, както вече споменахме, са съвсем кратки, сбити и твърде еднообразни. Но и в този, макар раздробен описателен текст проличава неговата склонност към художествено изразяване. Известна е общата слабост у ориенталските автори да пишат и научни съчинения в художествена проза. Поетическите дарби на Идриси проличават и в най-обикновеното описание на селищата. За обширността и многолюдността на някой град напр. той пише в римувана реч: „Фасихату'л-афак, амирату'л-асвак, а за големите му и хубави постройки — „джалилату'л-мабани, кямилату'л-магани“ или „алиату'л-абния, рахибату'л-акбия“; че има оживени пазари и много природни богатства — „асваку амира ва хайрату вафира“; че цените на произведенията му са ниски — „джалилату'л-микдар, рахисату'л-асар“; че е висока и здрава крепост — „алиу'л-зурва, хасину'л-гулва“ и пр. Дори на някои места в разглежданите от нас секции може да се породи подозрението, че с подобни поетични построения той като че ли попълва липсата на данни за някои селища.

Географията на Идриси е стигнала до наше време в няколко ръкописа, преписи от различни лица и времена. Оригиналът на автора не е запазен. Според данни, които могат да се извлекат от приписки в софийския ръкопис, предполагаме, че той е съществувал до средата на XVI в., тъй като с него са били колационирани няколко секции от този ръкопис. Каква е била по-нататъшната му съдба, не се знае. При преписването, особено когато то е извършвано пак от препис, са допуснати много грешки в текста и са причинени маса изопачения и извращения на арабската транскрипция на географските имена. Затова преди всичко е необходима сериозна научна работа за изчистване на грешките и установяване на точния арабски текст, излязъл от перото на автора. Едва тогава трудът на Идриси, единственият по значение ориенталски географски и исторически извор от XII в., съдържащ най-много и най-богати сведения за европейските страни, ще блесне в истинската си и пълна светлина.

---

[1] Reinaud, op. cit., p. CLXVII.

3. СВЕДЕНИЯТА НА ИДРИСИ ЗА БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

Идриси не е пътувал на Балканите. Сведенията си за българските земи той е черпил главно от гръцки източници — писмени и устни (от гръцки търговци), в голяма степен и от латински — най-вече от разкази на участници в кръстоносните походи и на франкски и еврейски търговци и много рядко от славянски. Това проличава най-добре от арабските форми на географските имена, които намираме в тук разглеждания текст от неговото съчинение. Като произхождащи от славянски извори могат да се считат напр. арабските форми: Рабна, от сръбски Равно (днес Чуприя); Марису, от български Марица; Диристра, от Дръстър, Дерестър (Силистра), вероятно и Дисина, от славянското Дичин (Мачин), а може би и още някое друго име.

Описанието на българските земи попада в 4-та секция на V климат и в 4-та и 5-та секция на VI климат.

Първата от тия три секции (V 4) се простира от Адриатическо море на запад до Среден Анадол на изток, като най-южната ѝ точка е приблизително град Атина, а най-северната — Белград, за България — София.

Втората секция (VI 4) започва на запад от устието на Морава и завършва на изток до Черноморския бряг, като най-южната ѝ точка пада по средното течение на р. Марица, а най-северната — при град Смоленск, за България — устието на Дунава.

Третата секция (VI 5) се простира от българския черноморски бряг на запад, до град Тифлис (Тбилиси) на изток, а географската ѝ ширина е както на предходната секция, понеже спада към същия VI климат.

В тия три секции Идриси описва българските земи в общи линии вярно, но в подробностите той прави редица грешки, които са обясними, като се вземе предвид състоянието на географската наука и на картографията в негово време. Те са включени в пределите на три страни, наречени от автора: Макадуния (Македония), Романия (т. е. Южна Македония и Южна България) и страната на бурджаните (т. е. Североизточна България до устието на Дунава).

Под Македония Идриси разбира цялата крайдунавска област почти от град Белград на запад до град Шумен на изток.

Веригата от планини по протежение на адриатическото крайбрежие нашият автор описва като една голяма планина, носеща името Леш, която се разклонява. Един от нейните клонове е планината Томор. Той споменава в Македония още една планинска верига, наречена планина Македония, която се простира на север от град Лариса. Тук тя включва следователно всички планини в югозападните покрайнини. Тази планинска верига се разклонява на две: единият клон взема посока от запад към изток, а другият от север малко на юг. Няма съмнение, че става дума за Стара планина и Родопите, но Идриси не ги именува. При град Мелник той поставя планина Загурия (Загорие). Това е почти всичко, което пише за планините. Наистина той много пъти казва за този или онзи град, че се намирал върху или в подножието на някоя висока или красива планина или недалеч от нея, но без да я именува или описва.

Оскъдни са неговите сведения и при това много по-забъркани относно реките в нашите земи. Идриси говори за пет реки в Македония: Виоса, Девол, Дрин, Вардар, Морава и Нишава (името на последната не споменава). Вардар в горното си течение минава по течението на река Струма, т. е. той слива двете реки в една. Струма се явява у Идриси под името Мармара, но течението ѝ е слято с това на Вардар, а устието ѝ — с устието на река Марица. Бъркотията с реките е голяма. Във Вардар се вливат четири реки, които той не именува, но това ще да са притоците му Брегалница, Крива река и Пчина и Лепенец. Те обаче според автора извират някъде северно от Мелник.

С Морава Идриси смесва реките Нишава, българска Морава и сръбска Морава.

В Тракия нашият автор отбелязва поименно само две реки. Едната от тях, описана най-подробно, е Марица, у него под три имена: в горното си и средно течение — Ахилу (Хеброс?), в долното — Марису (Марица) и устието — Мармари, т. е. Струма. При това средното течение на Марица той смесва с реките Тунджа и Еркене, а дори и с някои от притоците на последната.

Втората река, която според него носи името Мавропотамо (Черна река) и тече между градовете Филипи и Кавала, е Места.

В Северна България Идриси дава пет реки, но само една с името ѝ. На една от тях е разположен град Преславец срещу блатистата област Балта. Това е може би рекичката Сарай, северно от Хърсово.

Друга река тече от Провадия до крепостта Петрин, но иде откъм Преслав и продължава на юг, за да се влее в Черно море. Очевидно тук се касае за Провадийската река, чието течение авторът смесва с течението на р. Голяма Камчия.

Трета река минава близо до град Преслав. Това без съмнение е вече река Голяма Камчия.

Четвърта река извира от една планина, пресича град Пацимиск и продължава, докато се съедини с река Симеонос и като обща река се вливат в Дунава някъде между Свищов и Силистра (между тези два града Идриси не споменава никакво друго селище на Дунава). Ние считаме, че първата река въпреки погрешното намесване тук на град Пацимиск ще да е Черни Лом, а въпросната Симеонос — Бели Лом.

Както вече отбелязахме, най-забъркано у Идриси е описанието на реките, и то не само в тези три секции, отнасящи се до българските земи. Такова е положението и с реките в другите страни. Но в това няма нищо чудно. Да се проследи точното течение на реките за онова време е нещо непостижимо, тъй като нито е могло да се осъществи чрез пътуване по тях, нито пък е имало за тази цел годни карти.

Сега да минем към описанието на селищата. България по времето на Идриси се е намирала под гръцка власт. Обликът на селищните имена е бил гръцки. Дори и чисто български, славянски наименования на някои градове са стигнали до слуха на Идриси в съответни гръцки форми. Как той ги е чул и дали правилно и точно ги е записал на арабско писмо, е един голям въпрос. Можем да предполагаме, че нашият автор не винаги напълно коректно е предал фонетиката на тия имена чрез арабската им графика. Впоследствие копистите, които са преписвали ръкописа, по своему са разчитали написаните непознати тям имена и по своему са ги копирали в своите преписи. Следователно и те са допускали, и то, както се вижда, много повече на брой и много по-сериозни грешки. Ето значи изворите на много грешки и изопачения в имената, които понякога създават непреодолими трудности за тяхното разчитане и идентифициране. Това ще се разбере най-добре от нашите бележки към географските имена, следващи превода на арабския текст.

Но нека сега проследим бегло реда, в който Идриси описва селищата в българските земи. Имаме впечатление, че в общи линии той следва старите римски и по-нови византийски централни пътища, а също така и по-оживените им разклонения. Дори, бихме казали, не толкова централните военностратегически, отколкото търговски пътища и това е обяснимо, защото сведенията му произхождат най-вече от пътуващи търговци. Понякога Идриси прави и къси екскурзии до близко разположени по-големи градове. Като по-главни негови маршрути, разбира се фиктивни, а не действителни, се очертават следните:

1. Крайбрежни:

От Драч все покрай брега на Адриатическо море, на Ионическо море, на Егейско море, през Дарданелите и Мраморно море до Цариград, с къси отклонения във вътрешността на сушата.

От Цариград през Босфора покрай черноморския бряг до град Алмирис на западния бряг на езерото Разелм и по-нататък по Килийския ръкав до град Килия.

От Белград по брега на Дунава до град Килия.

2. Във вътрешността на сушата:

От Драч през Охрид до Скопие, оттам за Струмица, Мелник, Серес и Зъхна до Орфано.

От Драч през Охрид, Битоля, Лерин, Воден за Солун (Via Egnatia) и по-нататък през Орфано, Филипи, Кавала и Ипсала за Цариград.

От прочутия военен път Белград — Цариград Идриси обхваща отделни сектори:

От Ниш през Пирот, София до Ихтиман.

От Ихтиман се отделя друг път за стария крепостен град Крън в полите на Стара планина, оттам през Стара Загора за Одрин, Родосто (Текирдаг) до Цариград.

От Стара Загора се отделя един клон, който води през Пацимиск за Виза и оттам за Цариград с отклонение от Виза до Логи и Калималея.

Друг сектор от главния път Идриси подхваща от Пловдив по течението на Марица през Одрин, Люле Бургас, Чорлу за Цариград.

От град Пирот се отделя един път, който минава някъде през Врачанско и отива за Ловеч, а оттам за Разград и Шумен. До Ловеч стига друг път от Видин.

Крайдунавският път прави при Мачин едно разклонение, което го свързва с пътя покрай черноморския бряг при Ермукастро до езерото Разелм.

От Варна тръгва един път за Цариград, който минава през най-гъсто населената част на българските земи — Източна Стара планина. Той води през Провадия, Преслав, Върбица, Върбишкия проход, Пацимиск, Калималея и Виза за Цариград. С този път Идриси свързва и друг един, който започва от Шумен, минава през Чалъкавашкия проход и Карнобат за Русокастро и по-нататък при Момина църква (сега Желязково) и Факия се съединява с предния път за Цариград.

От последния път при Русокастро се отделя един вътрешен клон, водещ през Айтоски бани за град Айтос, който пък е свързан чрез друг път в западна посока с град Сливен. Отбелязан е и един път от Сливен в югоизточна посока до черноморския град Ахтопол, без да е ясно очертан.

Наред с тия по-главни пътища Идриси описва, както по-горе споменахме, и редица отклонения и пробеги до близки селища. Сведенията му за градовете са понякога удивително точни, но понякога данните за посоките и разстоянията между тях поставят в голямо затруднение не само обикновения читател, но дори и специалиста. Затова ще трябва да ползуваме много критически географското съчинение на големия арабски учен Идриси. Съдържащите се в него данни, както ще се види от следващия по-долу превод, наистина не биха могли да ни дадат пълна картина на физическата топография на България, но те имат без съмнение голяма стойност за уясняване на икономическото положение на нашите селища през XII век и за тяхната история изобщо.

4. ПРЕГЛЕД НА СОФИЙСКИЯ РЪКОПИС

Досега са открити сравнително малко на брой пълни и добре запазени преписи от съчинението на Идриси. Те, според неотдавна починалия голям съветски арабист Крачковски, „се броят на пръстите на едната ръка“[1]. От доста време насам ученият свят познава само 4 пълни екземпляра — 2 в Париж, 1 в Оксфорд и 1 в Цариград, и 5 непълни — по 1 в Ленинград, Лондон, Оксфорд, Кайро и Цариград.[1] Съществуването в България на още един пълен препис от това ценно географско съчинение оставаше доскоро почти никому неизвестно. В различните публикации за и из „Географията“ на Идриси, дори и в тия от най-ново време — Хьонербах, Левицки и Рибаков, не се споменава нищо за ръкописа в България.

---

[1] И. Ю. Крачковский, Над арабскими рукописями, Москва—Ленинград, 1945, с. 72.

Доколкото се простират сведенията ни, ръкописът ще да е открит за пръв път през годините на Първата световна война. От това време старият град Шумен (сега Коларовград), недалеч от който лежи селото Мадара с прочутия скален релеф „Мадарски конник“, е бил често посещаван от чужденци — немци, унгарци и др. Тия посещения са зачестили преди и по време на Втората световна война. Допускаме, че някой чужденец-специалист е обърнал внимание на ръководните лица на турската мохамеданска религиозна община в гр. Шумен върху ценния ръкопис, изложен на опасност да пострада в западналата и почти изоставена, много пъти ограбвана, но някога твърде богата библиотека при най-голямата джамия в града — Томбул джамия, и той бил пренесен в желязната каса на общината. По ръкописа има нанесени знаци, по които личи, че отделни части са били дори фотографирвани. От това може да се съди, че вероятно някъде в европейския печат са се появили и съобщения за него.

Известно ни е само едно съобщение на чуждия печат, проникнало в Известията на Географския институт „Юстус Пертес“, Гота, 1933 г.[2] Авторът на краткото научно съобщение от десетина реда, Карл Каснер от Берлин, пише: „Един нов препис от „Географията“ на Идриси е открит неотдавна в българския град Шумен от университетския професор Йордан Иванов. Тъй като оригиналът на съчинението е изчезнал, голяма стойност имаха известните досега преписи в Оксфорд, Париж и Стамбул. Френският превод на Жобер се смята за лош. Понеже шуменският екземпляр е запазен цялостен и добре четлив, съдържа и 70 цветни карти, би бил много полезен за изправяне на арабския текст, както и за изясняване на някои неясни места в съчинението. Тук в Шумен везирът Шериф паша построил в 1649 г. (?) най-голямата и най-хубава джамия в България — Томбул джамия, за чиято библиотека е бил предназначен ръкописът на Идриси, изготвен от арабина Мехмед Али Худжухури (?).“ Преведохме почти изцяло съобщението на Каснер за нашия ръкопис.

В българския печат за шуменския ръкопис писа в 1935 г. Вл. Тодоров-Хиндалов, тогава уредник на Ориенталския отдел на Софийската народна библиотека, като даде и факсимилета от 6-та секция на VI климат и на първата страница от предговора на Идриси.[3] Статията

---

[1] Има и още 2 ръкописа от тъй наречения „Малък Идриси“, компилация от същото съчинение, 1 в Цариград и 1 в Дамаск, вж. Wilhelm Hoenerbach, Deutschland und seine Nachbarländer nach der grossen Geographie des Idrisi, S. 3—7.

[2] Karl Kassner, Eine neue Kopie von Edrisi's „Geographie“. Dr. A. Petermanns Mitteilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt, Jahrg. 79, Gotha, 1933, S. 304.

[3] Вл. Тодоров-Хиндалов, Един арабски ръкопис от 1153 г. за азиатските българи, в. „Мир“, год. XLI, бр. 10547 от 14. IX. 1935, с. 4.

на Хиндалов буди голямо недоумение поради съвсем погрешните данни, които той изнася за Идриси и неговото съчинение. Идриси бил написал своята „География“ „по заповед на английския велик владетел Ричард“, а в забележка под линия Хиндалов пояснява — „Ричард I, известен в историята под име „Лъвското сърце“ (?). Желаейки да представи нещо из написаното от Идриси за днешните български земи, той погрешно попаднал на Волжка България. А и преводът на лошо избрания откъс е почти изцяло погрешен. Хиндалов, който не е знаел арабски език и не е могъл да ползува непосредствено ръкописа, е бил заблуден от един турски учител при духовното училище в гр. Шумен.

През последните години се появиха още няколко съобщения за ръкописа.[1] Обаче все още широкият кръг от ориенталисти и други учени, за които нашият ръкопис несъмнено би представлявал жив интерес, малко знаят за неговото съществуване и за неговата стойност.

Ръкописът представлява препис, изготвен вероятно в Кайро от някой си Мохамед Ибн Али ал-Аджхури аш-Шафии[2] и завършен на 24 шавал 963 х.[3] (31 август 1556) година.[4] На първата му страница под заглавието стои следното посвещение: „Посветих тази книга в угода на Всевишния, който щедро раздава всички дарове, аз, измежду смъртните найнуждаещият се от всеблагия бог, Халил Шериф, кетхуда (държавен секретар) на великия везир — нека бог ме удостои с всички добродетели — и я поставих в библиотеката, която сам построих, при условие да се чете и изучава там, но да не бъде изнасяна или пренасяна вън от библиотеката, да не се продава, да не се дава в заем, да не се залага и да не се заема. А който престъпи това условие, той върши грях. В годината 1157 х. (1745).“ Следва малко кръгло печатче с легенда: „Шериф Халил — мазхар фаиз-и хакк“ („по божия милост“).[5]

Дарителят Шериф Халил паша според местно предание бил роден в с. Мадара, а според собствено негово твърдение, което трябва да е и истината — в самия град Шумен.[6] Според автора на турската национална биография Мехмед Сюрейя Шериф Халил Юсуф паша, след като преминал през различните служби на Дефтерхането (Финансовото министерство) в Цариград, в 1143 х. (1730) г. бил назначен за конципист („тезкере-и сани"). Изкачвайки се последователно по държавната лествица на все по-високи длъжности, в 1149 х. (1736) г. той получил поста кетхуда (държавен секретар) на великия везир, а на следната година заел службата „Румили асакири саа кол сюрюджюсю"[1]. В 1156 х. (1743) г. Шериф Халил станал отново кетхуда на великия везир, скоро след това получил и везирски чин, а заедно с него и титлата паша, бил назначаван последователно за валия (обл. управител) в Айдън, Трапезунт, Инебахтъ (Лепанто), Белград, Агрибоз (Негропонте) и Босна. В началото на 1752 г. той внезапно починал. Мехмед Сюрейя споменава съвсем накратко за него още, че бил поет, написал хвалебствени стихове и хронограми за великия везир Дамад Ибрахим паша, превел някои съчинения от арабски и персийски.[2]

---

[1] Б. Недков, Един ценен ръкопис, в. „Вечерни новини“, год. IV, бр. 14 от 18. I. 1954; „Географията“ на Идриси, софийски ръкопис, Известия на ДБВК за 1953 г., София, 1955, с. 220—231; Il manoscritto di Sofia della „Geografia“ di Idrisi, Bollettino Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani, vol. III, Palermo, 1955, p. 15—24. В. И. Беляева, Географический труд ал-Идриси, Труды Государственной Публичной библиотеки имени М. Е. Салтыкова - Щедрина, I (IV), Ленинград, 1957, с. 265—266.

[2] „Al-Ağhūrī maskanan va aš-Šāfiī madhaban“ (л. 1 а) = „По местожителство от Аджхур (близо до Кайро), а по вероизповедание — шафиит“ (религиозна школа, към която спадат египтяните).

[3] „Х“ = „от хиджрата“ (622 г. — начална година на мохамеданското летоброене).

[4] Името на кописта и датата на завършването на преписа са дадени на един ред в края на ръкописа, след последната дума „тамма“ (л. 325 б).

[5] Същото печатче се намира и в края на 7-ма секция от VII климат (л. 321 б).

[6] „Mesqat-i re's ve menšā'-i vüğūdum olan Šumnı qasabası“, вж. Die Stiftungsurkunde des Šerif Halil Pascha, публикувано от Herbert W. Duda, Balkantürkische Studien-Wien, 1949 S. 120, f. 8 b.

По времето, когато Шериф Халил паша заемал за втори път поста кетхуда на великия везир, преди отиването му като валия в Айдън, той построил в родния си град Шумен великолепна джамия, която получила неговото име — „Шериф Халил паша" (от народа наричана Томбул джами, т. е. Куполестата джамия), и която и до днес изпълнява своето предназначение в мохамеданския култ.[3] Една по-малка джамия Шериф Халил паша построил и в селото Мадара, наречена на името на неговия баща — „Али ага".

Джамията в Шумен Шериф Халил паша снабдил с медресе (духовно училище) и с библиотека. В неговото вакъфнаме (акт за дарение) между изброените служби, на които се определя дневна заплата, се говори за един калиграф при библиотеката с 10 акчета дневно възнаграждение, който два пъти седмично да преподава в библиотеката изкуството на краснописа („фенн-и хатт"), и за двама библиотекари („хафъз-и кютюб") с дневно възнаграждение от 10 и 6 акчета. Последните имат и задължението да държат отворена библиотеката през четири дни на седмицата от сутрин до вечер, да обслужват студентите с желаните книги и да им осигуряват четенето и преписването, да съхраняват добре заведените в каталога (дефтер) книги и да не допускат в никакъв случай изнасянето им вън от библиотеката.[4]

---

[1] Предположението на Дуда (пос. съч., с. 71, забел. 5), че това ще да е някакъв функционер, натоварен с „die finanzielle Verbindung des Regierungszentrums mit den Truppen des Sag Qol in Europa, mit den in den Gebieten von Islimije, Varna, Tirnovo, Rusğuq und Tulča stationierten Heeresteilen aufrecht zu erhalten, also den Geschäften einer Heeresintendantur zu obliegen hatte", не ни се вижда съвсем правдоподобно. От нашите занимания с турски архивни материали имаме впечатление, че това е по-скоро функционер, понякога дори и с везирски чин, който във време на война или на подготовка за война набира войници, резерви за войската.

[2] Mehmed Türeyyā, Siğill-i ‘oṯmānī, т. III, с. 142. По-подробни биографични бележки за Шериф Халил паша вж. у H. W. Duda, пос. съч., с. 70—72.

[3] Според надписа над главния вход на джамията последната е завършена в 1745 г. Подробно описание на джамията вж. H. W. Duda, пос. съч., с. 60—70.

[4] H. W. Duda, пос. съч., с. 82 и 121, ф. 9 б.

Основния книжовен фонд на библиотеката трябва да е положил пак Шериф Халил паша.[1] Между подарените от него на джамийската библиотека книги е и ръкописът „Нузхат ал-мущак".[2] Кога и как последният е попаднал в негови ръце, ние не знаем.[3] Едно е обаче сигурно, че от 1745 г. насам той се е намирал непрекъснато в гр. Шумен, в библиотеката на джамията „Шериф Халил паша" (докъм 1939 г.) и в касата на мюсюлманската община (до 1951 г.), а от 1952 г. — в ръкописната сбирка на Ориенталския отдел на Народната библиотека „Васил Коларов" — София.

И така ръкописът „Географията" на Идриси, препис от 1556 г., след като близо 200 години скитал по незнайни пътища из Ориента, бил пренесен от просветения турски държавник Шериф Халил паша в България, гдето прекарал още 200 години в пълна неизвестност за широкия научен свят.

Софийският ръкопис, носещ сигнатура Or. 3198, е пълен. Той съдържа седемте климата с всички 70 секции. Снабден е със 70 цветни карти — 69 по секции и 1 обща кръгла карта. Състои се от 325 изписани листа (фактически 324, тъй като между предговора и въведението на Идриси има 1 празен лист) и 3 празни — 1 в началото и 2 в края, при размери 31×21 см (на изписаната част 23×14) с по 25 реда на страница. Текстът е поставен в рамка от две тънки червени линии. Написан е върху бяла плътна хартия (с воден знак 3 луни) на писмо насих, с черно мастило, а заглавията на секциите, географските имена върху картите и ония места в текста, дето към тях са дадени главните данни, са написани с червено мастило. Със златно мастило на писмо сюлюс е дадено заглавието („унван") на съчинението (л. 1-а): „Китаб нузхат ал-мущак фи ихтирак ал-афак" („Книга за развлечение на копнеещия да пребroди страните"). Ръкописът е подвързан с кожена подвързия, върху която са инкрустирани орнаменти — цветя, стилизирани по ориенталски маниер. В средата на заглавната страница е изобразен златен диск в синя окръжност.

В ръкописа има пожълтели листове и с малко разливане на мастилото от писмото. Някои дори са почернели и по редовете разрушени, поради което текстът е станал нечетлив. По краищата на листовете се забелязват петна от овлажняване и дори места, прояедени от книжен червей, но, общо взето, текстът е цялостен. Той е сравнително коректно пунктиран и отчасти вокализиран, което улеснява четенето.

На белите странични полета са нанесени допълнения, корекции и някои пояснения. Веднъж текстът е колациониран, поправен и допълнен

---

[1] Джамията е построена на мястото на стара джамия, носеща името на дядото на Шериф Халил — Шабан бей. Същото положение е и с библиотеката. Във вакъфнамето се казва: „iḥiya eylediğim kitābḫāne" („библиотеката, която аз възстанових"). Но както за джамията, така и за библиотеката това „възстановяване" трябва да се разбира в смисъл на построяване наново. H. W. Duda, пос. съч., с. 81.

[2] На празния външен лист в началото на ръкописа отгоре стои библиотечна класификация — „Географски и исторически съчинения", вдясно — „номер 25", а подолу — „Nuzhat al-muštāq musavvar".

[3] По ръкописа няма нито един от обикновено срещащите се при други ръкописи автографи на притежавалите го.

(само до 3-та секция на II климат) и втори път от друга ръка пак незначително поправен и поясняван. По-ранни са корекциите на колационатора, а по-късни тия на втория коректор, направени с черно и с розово мастило, което се вижда от факта, че последният е подчертавал с розово мастило и думи в допълненията на първия.

Колационаторът поставил след всяко нанесено от него допълнение заверката „ṣaḥḥa“, а в края на предговора и на всяка секция до 2-ра секция на II климат вкл. — забележка: „balaġa muqābiluhu“ („завърши колационирането ѝ“). Същата забележка в края на 6-та секция от I климат (л. 28 а) и на 2-ра секция от II климат (л. 49 б) гласи: „balaġa muqābiluhu ʿalā nusḫat al-muʾallifi — raḥimaḥuʾllahu taʿālā“ („Завърши колационирането ѝ по екземпляра на автора — бог да излее милостта си над него“), като на второто място са добавени и думите: „ḥarfan bi-ḥarfin“ („дума по дума“). А към забележката в края на I климат (л. 44 а) той е посочил и името си: „balaġa muqābiluhu va ma qablihi ʿalā yadi rāqim al-ḥurūf Aḥmad ibn Yaḥīya al-Hamzāvī — luṭfʾullahi bihi“ — „Завърши колационирането на тази секция и на всичко, което я предшествува, от ръката на пишещия тия думи Ахмад Ибн Яхия ал-Хамзави[1] — нека божията милост се излее над него“. Дата не е посочена, но тъй като ръкописът е препис от 1556 г., то колационирането ще да е извършено след тази дата, но кога — неизвестно. Предполагаме, че е станало през същия XVI век или дори немного далеч от времето на преписването.

Ахмад Ибн Яхия е направил значителни допълнения на отделни думи, изречения и дори на цели пасажи текст, изпуснат от кописта. Поправки той е нанесъл по отношение посоката на разположение на градовете, както и на разстоянията помежду им. За съжаление поради някаква причина той не е можал да свери с оригинала на Идриси целия препис.

Вторият коректор и в известен смисъл глосатор на ръкописа написал в края на текста бележка, която в превод гласи: „Завърши прочитането на целия ръкопис и, доколкото бе възможно, поправянето му чрез перото на бедния — божията благодат над него — Ахмед Ибн Юсуф ал-Хамиди[2], бивш кадия в град Амид (Диарбекир), в годината 1139 х. (1726—1727).“[3]

Ахмед Ибн Юсуф е коригирал някои географски имена, особено имената на азиатски градове. Той е извадил на белите полета встрани имената от текста, като ги написал с розово мастило, с цел да улесни ползуването на съчинението.[4] Същият е дал кратки исторически справки за по-големи селища чрез цитати от съчиненията на големи арабски историци като Табари, Масуди и др. Къде този учен турски кадия (съдия) е проучвал и коментирал нашия ръкопис, дали в Диарбекир, или в някой друг анадолски град, или пък в самия Цариград, това не може да се каже. Във всеки случай 40 години по-късно ръкописът попаднал в ръцете на Шериф Халил паша, който го пренесъл в България.

По белите полета, някъде и между редовете на ръкописа се срещат глоси и от друга ръка. Тук-там се откриват и кратки пояснителни бележки на турски език. На последния празен лист се съдържат няколко посредствени стиха на турски език, с които някой си Мюфтизаде Ахмед ефенди пожелал да „увековечи“ името си. Дата под тях липсва, но очевидно стиховете са от най-ново време. Това е почти всичко, което откриваме по ръкописа.

Що се отнася до картите, трябва да кажем, че те са твърде художествено изработени. Суша, морета, острови, реки и планини са дадени в различни цветове. Особено богато са илюстрирани картите към първите два климата и най-вече тия на Африка. Тук розетките на градовете, които от 4-та секция на II климат нататък са по-опростени, вземат образа на истински кули. Дори на картата към 1-ва секция от I климат за градовете „Badansa“ и „Mura“ са нарисувани цели крепости. На картата към секция I 2 (Судан) има нарисувани три стръка червен мак, а при изворите на река Нил дори е изобразен слон.

Трябва обаче да отбележим, че на някои карти, особено на тия за европейските страни, копистът е оставил градски розетки ненадписани.[1] Колационаторът е попълнил (с черно мастило) пропуските на кописта. Така върху картата на Испания (секция IV 1) той е надписал розетките на 35 града и на всичките 8 града на африканския бряг при Гибралтар. Върху картата на Сицилия (IV 2) той е нанесъл имената на 12 града. Но и колационаторът е оставил върху някои карти ненадписани розетки. Няма надписи и върху кръглата карта в началото на ръкописа. В това отношение доста допълнения (с розово мастило) е нанесъл и вторият коректор. Неговите добавки се отнасят в повечето случаи до картите на азиатски страни. И все пак тук или там на някои карти, като напр. при секция V 2, за която вече споменахме, има ненадписани розетки на градове.

След като се опитахме да опишем софийския ръкопис на Идрисиевото съчинение откъм външната му страна, необходимо е сега да засегнем и някои негови вътрешни особености. За една по-пълна характеристика се налага той да бъде сравнен с известните досега преписи от същото съчинение. За съжаление ние нямаме възможност да сторим това. Все пак ще се помъчим да отбележим някои негови характерни черти, като се ограничим само върху тук публикуваните три секции, за които разполагаме, и с фоторепродукции от най-добрите преписи в чужбина.

---

[1] Т. е. от Хамза, град в Мароко, вж. Š. Sāmī, Qāmūs al-ʿalām, т. 3, с. 1984.

[2] Т. е. от Хамид. Под „Хамид“ са известни: 1) един от санджаците (окръзи) на вилаета Коня с централен град Спарта и 2) една каза (околия) в санджака Нигде от същия вилает, известна още под името Маден. Š. Sāmī, Qāmūs al-ʾcālam, т. III, с. 1989 и. т. VI, с. 4325.

[3] След датата идва молитвословие за кописта и коректора и за всички, които ще четат ръкописа.

[4] Мнението ни, че написаните с розово мастило поправки принадлежат на Ахмед б. Юсуф, почива на обстоятелството, че в ръкописа се срещат бележки на турски език, написани със същото мастило.

---

[1] Така напр. на картата към секция V 2 (германски и французки земи) от кописта са надписани розетките само на два града — „Ṭulūšā“ (Тулуза) и Bizārs“ (Besiers).

Преди всичко трябва да кажем, че писмото „насих“, на което е написан софийският препис, прави ръкописа лесно четлив. От не помаловажно значение в това отношение е и обстоятелството, че този препис е почти изцяло вокализиран. А тъй като текстът е препълнен с географски имена, и то в най-големия си брой неарабски, транскрибирани на арабско писмо, вокализирането придава на ръкописа големи предимства за ползването му.

Една характерна особеност на соф. ръкопис е, че думичката „джюз“ („секция„) е написана в края с „вав“ (جزؤ) като носител на „хамза“. Само в Оксфордския (Uri 887 — Pococke 375), измежду всички други ползувани от нас ръкописи, срещаме същата графика на думичката, и то не последователно на всички места.

Също така само в софийския и в оксфордския ръкопис секциите V 4, VI 4 и VI 5 започват с един и същи израз — ان الذى تضمن هـذا الجزؤ الرابع...، като във втория думичката تضمن към секцията V 4 е коригирана на تضمنه. Във всички останали ръкописи началото на секцията V 4, за разлика от секциите VI 4 и VI 5, гласи — ان هذ الجزء الرابع من الاقليم الخامس تضمن...

Думичката ثلاثـة (и формите ѝ ثلاثين وثلاثونـه) е написана по този начин само в софийския ръкопис и в парижкия arab. 2222 в останалите ръкописи тя е дадена във формата ثلثة (ثلثين وثلثون).

В соф. ръкопис приличащите си по форма букви و د ر, както и س ش са ясно изписани, докато във всички други ръкописи те често не могат да се различат една от друга.

Поставянето на диакритичните точки на географските имена в соф. ръкопис е по-сполучливо, отколкото във всички останали ръкописи.

Почти навсякъде в софийския ръкопис звукът „у“ в края на транскрибираните на арабско писмо географски имена е изразен с „вавалиф“ (وا) ; същото предаване на този звук намираме още и в пар. ръкопис arab. 2222.

Що се отнася до пълнотата на соф. ръкопис, оказа се, че в това отношение той отстъпва на ползувания се с името на най-добър парижки ръкопис arab. 2221.[1] В софийския, както и в ленинградския, в оксфордския и в парижкия ръкопис arab. 2222 се откриват на места пропуски, които можем да попълним само на ръка с ръкописа arab. 2221. Така напр. в ръкописите СЛОП$_2$ липсват данни за разстоянието между градовете Катара (Котор) и Камиу (Хум ?); също така само в парижкия arab. 2221 е дадено разстоянието между Загурия (Мелник) и Лариса.

В края на секцията V 4 Идриси предписва три рецепти за лекарства против тропическа малария, против хронически кашлица и за леко раждане. В пълнота тези рецепти се съдържат само в arab. 2221; в ръкописите СЛОП$_2$ поради изпуснат текст смисълът на рецептите е изопачен, а рецептата за лекарство против тропическа малария изцяло липсва.

При описанието на пътя по морския бряг от гр. Дурас (Драч) до Константинопол в пар. ръкопис arab. 2221 е повторен около два листа текст от 4-та секция на предхождащия IV климат. В ръкописите СЛОП$_2$ този повторен текст липсва. Все поради изпускане на текст в последните четири ръкописа се е получило на места такова положение, че името на известно селище е отпаднало, а описанието му е приписано на следващото селище. Различията между тия четири ръкописа, от една страна, и най-добрия парижки arab. 2221, от друга, могат да се видят и по-нататък от нашите бележки под линия към арабския текст и към българския превод.

Някои по-дребни и несъществени различия съществуват и между самите тия четири ръкописа. Все пак съвсем ясно се очертава сходството помежду им и общите им различия с парижкия arab. 2221. Затова ние с твърде голяма увереност сме склонни да приемем, че групата ръкописи — софийски, оксфордски (Uri 887 — Pococke 375) и парижки arab. 2222 произхождат от една и съща редакция на Идрисиевото съчинение, различна от редакцията на arab. 2221.

Софийският ръкопис, както и всички останали ръкописи от „Географията“ на Идриси, включително и arab. 2221, имат още редица недостатъци, като напр. повторения на отделни думи и дори на цели изречения или пасажи, както и някои по-дребни пропуски и отклонения, върху които ние тук няма да се спираме. Една пълна характеристика на този препис и без това трябва да се основава на целия ръкопис, а не само на три глави от него. Но все пак и от казаното за тия само откъси проличава неговата научна стойност, макар и да е сравнително най-нов препис. От голямо значение е обстоятелството, че той е колациониран (с положителност това може да се твърди поне за първите му два климата), и то според думите на колационатора Ахмад Ибн Яхия ал-Хамзави „по екземпляра на автора“. Прозвището на колационатора (ал-Хамзави = от Хамза) подсказва, че колационирането е извършено в някой град на северноафриканското крайбрежие, най-вероятно в Кайро, дето е изготвен и самият ръкопис, а оставената от него бележка свидетелствува, че през XVI в. още е бил запазен оригиналът на Идриси. Но софийският ръкопис представлява интерес за науката и поради многобройните си приписки — цитати из съчиненията на ориенталски учени (географи, историци и др.). Накрай неизбежно се налага заключението, че той не може да бъде отминат от никой бъдещ изследвач на Идриси и на неговата „География“.

---

[1] След няколкогодишната ни работа с ръкописите ние сме принудени да се откажем от изказаното по-рано от нас прибързано мнение, че соф. ръкопис по пълнота превъзхожда парижкия arab. 2221 (вж. ст. „Географията“ на Идриси, софийски ръкопис, Известия на ДБВК за 1953 г., с. 230).

ТЕКСТ И ПРЕВОД

كتاب

نزهة المشتاق في اختراق الآفاق
تأليف
ابى عبدالله محمد بن محمد الادريسى

КНИГА
ЗА
РАЗВЛЕЧЕНИЕ НА КОПНЕЕЩИЯ ДА ПРЕБРОДИ СТРАНИТЕ
ОТ
АБУ АБДАЛЛАХ МОХАМЕД ИБН МОХАМЕД АЛ-ИДРИСИ

الجزء الرابع من الاقليم الخامس

ان هذا الجزء الرابع[1] من الاقليم الخامس تضمن[2] بلاد رغوسة وبلاد اسقلونية[3] وبلاد رمانية[4] وخليج القسطنطينية[5] وما عليه من البلاد المشهورة وبعض ما خلف الخليج المذكور من العمارات والبلاد ويجب ان يتكلم[6] عليها كلاما مجملا ومفسرا قدر الطاقة[7] وحسب المعرفة بحول الله تعالى[8] فنقول ان بلاد البنادقة والصقالبة[9] وما اكتنف بحر البنادقيين من البلاد[10] يحوطها ويكشفها من جهة شرقيها جبل ممتد من قرب ادرنوبلى[11] على ثلاثين[12] ميلا منها ويسمى جبل لسو[13] وفوقه بلد لسو[14] فيمر شمالا حتى ينتهى الى قستورية فتنفصل منه هناك[15] شعبة بمقابلة[16] دراس فيها الطريق الى دراس[17] وغيرها ويسمى هناك جبل التمورة[18] ويخرج منه هناك ثلاثة اودية تجرى الى ناحية ابلونة[19] ودراس فتفرغ في البحر واسم النهر الذى يخرج الى ابلونة بيوصة[20] والنهر الثانى منه يسمى دابلى والنهر الثالث منه يسمى استرينة[21] ثم تمتد[22] بقية الجبل المذكور من طريق دراس[23] الى ان يصل بالقرب من حادرة[24] على قدر اربعين ميلا واما طرفه الذى يقرب من ادرنوبلى[25] وتقرب منه مدينة يانية[26] فانه تنفصل[27] منه شعبة تمتد

---

1. O C هذا الجزو الرابع. 2. O ان الذى تضمن (в O над думата коригирано تضمنه). 3. П₁ اسقولونيه. 4. ЛC حرمانيه ; OП₂ جرقانيه ; П₁ جرمانيه. 5. ЛП₁П₂ خليج فيه القسطنطينية. 6. P نتكلم. 7. O погрешно قد الطاقه. 8. ЛO липсва. 9. O الصقاليه. 10. Изразът من البلاد само в П₁. 11. Л ارذرنوبلى ; O اردرنوالى ; П₁ اذرنوبلى ; П₂ ازدنوبلى ; C اردرنوبلى. 12. ЛОП₁ ثلثين. 13. П₂ لسوا. 14. П₂C لسوا. 15. C думичката هناك стои след شعبة. 16. C بقرب, но на празното поле встрани коригирано на بمقابلة. 17. ЛОП₁П₂ C درلست. 18. ЛП₁ C جبل انتموره. 19. П₁П₂ لبلونه ; C لبنوته. 20. ЛОП₁П₂C شوصه. 21. P اشترينه. 22. ЛОП₂C погрешно يمتد. 23. ЛОП₁П₂C دراست. 24. ЛП₁П₂C جادره ; O جاذره. 25. ЛП₁C اذرنوبلى ; П₂ ادرنوبلى. 26. Л قانا ; OП₂ فانيا ; П₁C قانيا. 27. OП₂ ينفصل.

СЕКЦИЯ V 4

Настоящата четвърта секция от пети климат обхваща страната Рагуса (Дубровник)[1], страната Исклавуния (Славония)[2], страната Румания (Византия)[3], Константинополския канал (Мраморно море)[4] и разположените по него известни градове, а също така и някои от населените места и градове от другата страна на споменатия канал. Необходимо е да се кажат за тях кратки разяснителни думи, доколкото, с божията помощ, се простират силите и знанията ни. Ние казваме:

Страната на венецианците[5], страната на славяните[6] и страните, които обкръжава Венецианското море (Адриатическо море)[7], огражда ги и ги заобикаля от изток една планина, простираща се близо до Адринубули (Дринопол)[8], на 30 мили от него. Тя се нарича планина Лесу (Леш). На нея е (разположен) град Лесу (Леш)[9]. Планината преминава на север[10], докато завърши до Кастурия (Костур)[11].

Срещу Дурас (Драч)[12] от нея се отделя там един клон, през който минава пътят за Дурас и за други (селища)[13]. На онова място (при Кастурия) тя се нарича планина Тамура (Томор)[14].

От нея (от пл. Леш) извират три реки, които текат към Аблуна (Авлона)[15] и към Дурас и се вливат в морето. Името на реката, която тече към Аблуна е Биуса (Виоса)[16]. Втората от тях се нарича Дабули (Девол)[17], а третата река носи името Истрина (Дрин)[18].

После другата част на споменатата планина (планинска верига) продължава от пътя за Дурас (Драч), докато стигне близо до Джадара (Задар)[19], на 40 мили.

А от най-крайния дял на планината, приближаващ се до Адринубули (Дринопол) и близо до който лежи град Яния (Янина)[20], се от-

الى ناحية جون بحر بلبونس حتى تنتهى[28] الى قرب استيفس[29] عن[30] ثمانين ميلا منها ونبقتو[31] في سفح هذه الشعبة المذكورة[32] على البحر وايضا فان جبل لسو المذكور بينه وبين مدينة دراس[33] خمسة عشر ميلا وبين مدينة لسو ومدينة دلجينة المذكورة[34] التى على بحر البنادقة[35] ثلاثون ميلا وبين دلجينة[36] المذكورة والجبل المذكور اثنا عشر ميلا ويمتد الجبل الى ان يوازى انتبرة ومدينة انتبرة[37] بينها وبين البحر ثلاثة اميال وهى مدينة حسنة في ذيل الجبل[38] ويمتد الجبل الى ان يصل الى مدينة قاطرة وبينهما ثلاثة اميال وهى في ذيل شعبة منه ويمتد ايضا الى ان يصل الى مدينة رغوسة وهى في ذيل الجبل ويقابل مدينة قاطرة[39] المتقدم ذكرها خلف الجبل مدينة قاميو[40] وبينهما خمسة عشر ميلا ومدينة قاميو[41] تتصل بها شعبة من الجبل وتستدير[42] حولها كالكاف وهى مدينة عامرة لا يتوصل اليها الا من جهة واحدة ويمتد الجبل الى مدينة استغنو[43] فتتصل[44] بها من هذا الجبل شعبة كبيرة عالية واستغنو[45] فى سفحها[46] ثم يمر متصلا الى مدينة اسبالطو[47] وبين اسبالطو[48] والجبل ستة اميال وخلف الجبل مدينتان احداهما نجاو[49] والثانية كيترة[50] وبين اسبالطو ونجاو اثنا[51] عشر ميلا وبين نجاو وكيترة[52] يوم وكلتاهما يحيط بها جبال وعرة والطرق اليهما صعبة ثم يمتد الجبل حتى يصل الى قرب مدينة ترغورى[53] ثم الى مدينة سيبانجى[54] وهى[55] على شعبة

---

28. ОП$_1$П$_2$С ينتهى. 29. ЛП$_1$П$_2$С استيقس. 30. П$_2$ على. 31. ЛОП$_1$ تبغتو; П$_2$ تبتغوا; С تبغتر. 32. О المذكور. 33. ЛОП$_2$С دراست. 34. ЛОП$_2$С липсва. 35. П$_1$ липсва. 36. Л ذلجينة. 37. О مدينة التنبره. 38. С في ذيل جبل. 39. ЛОП$_2$С قادرة; П$_1$ قاذرة. 40. П$_2$С قاميوا. 41. ЛОП$_2$С изречението от وبينهما дотук липсва. 42. П$_1$ يسدير. 43. ОС استغنوا; П$_2$ استغروا. 44. О فيتوصل. 45. О استغو; П$_1$ اشتغنو. 46. П$_1$ في جبلها. 47. ПС اسبالطوا. 48. О وبين اسبالطو липсва. 49. О نيجاو; П$_1$ نجوا. 50. С كيثره. 51. С اثنى. 52. С كثره. 53. П$_2$ ترغون. 54. ЛОП$_1$П$_2$С سيناجى. 55. С думичките وهى липсват.

деля един клон, който се простира към залива на Балабунийско море (Коринтски залив)[21] и завършва близо до Истифас (Тива)[22], на 80 мили от нея. А Набакту (Лепанто)[23] е [разположен] на морето в подножието на този планински клон.

И тъй, между планината Лесу (Леш) и град Дурас (Драч) има 15 мили.

А между град Лесу и споменатия* град Дулджина (Дулчино)[24], който се намира на Венецианското море, има 30 мили. Между речената Дулджина и гореспоменатата планина има 12 мили.

Планината продължава, докато дойде паралелно на Антибара (Бар)[25]. Между град Антибара и морето има 3 мили. Той е хубав град [разположен] в полите на планината.

Планината продължава, докато стигне до град Катара (Котор)[26]. Между тях (планината и Котор) има 3 мили. Катара е [разположен] в полите на един клон от планината.

Планината продължава още, докато стигне до град Рагуса (Дубровник), [който се намира] в полите на планината[27].

Срещу града Катара (Котор), за който говорихме по-горе, зад планината лежи град Камиу[28]. Между тях има 15 мили. До град Камиу стига един клон от планината, който го обкръжава наоколо във формата на буквата кяф**. Той [последният] е многолюден град, до който не може да се стигне освен само от една страна.

Планината продължава за град Истагну (Стон)[29]. До него стига един голям и висок клон от тази планина. Истагну е [разположен] в подножието му.

После тя продължава непрекъснато до град Асбалату (Сплит)[30]. Между Асбалату и планината има 6 мили.

Зад планината [се намират] два града. Единият от тях е Ниджав[31], а вторият — Китара[32]. Между Асбалату и Ниджав има 12 мили, а между Ниджав и Китара — един ден [път]. Непроходими планини обкръжават и двата града, поради което пътищата до тях са трудни.

После планината продължава, докато стигне близо до град Таргури (Трогир)[33] и по-нататък до град Сибанджи (Шибеник)[34]. Той [по-

---

* Споменат в предшествуваща секция.

** Арабската буква кяф (ك).

جبل متصل بالجبل المذكور ثم يمر الى ان يحاذى جادرة[56] على يوم منها[57] وجادرة[58] في وطاء من الارض ويتصل بمقربة من نونة[59] وعلى اثني[60] عشر ميلا منها ونونة على البحر فيمر الى سانة[61] وهى في ذيل الجبل ثم يستقيم الى ان يصل لوبارا[62] فوق جبل لطيف يتصل بالجبل الكبير ويمر على[63] قدام الى ان يقارب[64] ارض ايكلاية وهذا الجبل لهذه المدن[65] المذكورة حايط مانع لانه جبل صعب المرتقى شامخ العلو[66] وايضا فان بين[67] بحر البنادقة والخليج القسطنطينى اعداد بلاد وجمل مدن وقواعد مشهورة ونبدا الان بذكرها على النسق والتوالى بعون الله فنقول الطريق من دراس[68] الى اخرسوبلى تخرج من دراس[69] التى على بحر البنادقة[70] في طريق البرية الى جهة القسطنطينية وذلك على بترلة[71] وبينهما يومان ومدينة بترلة بلد فوق جبل بينه وبين اخريدة[72] اربعة ايام واخريدة[73] مدينة جليلة كثيرة العمارة واسعة التجارة وموضعها فوق جبل لطيف وبقربها بحيرة كبيرة يصاد فيها السمك بالقوارب وهذه البحيرة منها في جهة الجنوب ودور البحيرة ثلاثة[74] ايام وبعض البلد على البحيرة وبين اخريدة[75] المذكورة ومدينة[76] بولغو يومان ومدينة بولغو حسنة فوق جبل كبير وبينها وبين اسقوفية[77] يوم بين شرق وشمال واسقوفية[78] بلد كبير متصل العمارات وافر الكروم والغلات ومنه الى مدينة قورطس[79] يوم بين شرق وشمال وبينهما نهر فردارى وهو نهر كبير وقورطس مدينة عامرة لديار كثيرة

---

56. П$_1$ جاذروا • 57. ЛОП$_2$С разстоянието على يوم منها липсва. 58. Както по-горе. 59. П$_2$ نوبه ; С بونه • 60. ЛОП$_2$ اثنا • 61. П$_1$ سينة • 62. О لوجارا • 63. Във всички ръкописи стои على, но по-правилно би било الى • 64. ЛОП$_2$С يصل • 65. О لهذا المدن • 66. ОС العلوا • 67. С липсва. 68. ЛОП$_2$С ادراست ; П$_1$ ادراس • 69. ЛОП$_2$С ادراست ; П$_1$ ادراس • 70. П$_1$ بحر البنادق • 71. От جهة до بترله само в П$_1$. 72. ЛОП$_1$С اخرنده ; П$_2$ احريده • 73. ЛОП$_1$С اخرنده ; П$_2$ احريده • 74. ЛП$_1$ ثلثه • 75. ЛОС اخرندة ; П$_1$ اخريذة ; П$_2$ احريده • 76. ЛОП$_2$С вместо مدينة стои بين • 77. ЛОП$_1$П$_2$С اسقونية • 78. ЛОП$_1$П$_2$С اسقونية • 79. ЛОС مورطس •

следният град] е [разположен] на един планински клон, свързан с речената планина.

После тя преминава по-нататък, докато идва паралелно на Джадара (Задар), на един ден [път] от него. Джадара е [разположен] в една низина.

Тя [планината] стига близо до Нуна (Нин)[35], на 12 мили от него. Нуна е на морето.

Тя [планината] продължава по-нататък до Сана (Сен)[36], който се намира в полите ѝ.

После тя взема права посока, докато стигне Лубара (Лопара)[37], която е [разположена] върху една красива планина*, свързана с голямата планина.

Тя [планината] преминава напред, докато се приближи до земята Аиклая (Аквилея)[38]. За споменатите градове тази планина представлява защитна стена, понеже тя е трудна за изкачване и много висока.

И така, между Венецианското море (Адриатическо море) и Константинополския канал (Мраморно море) са [разположени] много селища, голям брой градове и известни центрове**. А сега ние започваме да говорим за тях подред и един след друг и, с божията помощ, казваме:

ПЪТЯТ ОТ ДУРАС (ДРАЧ) ДО АХРИСУБУЛИ (ОРФАНО)[39]

Излизаш от Дурас, който е [разположен] на Венецианското море, и по сухоземния път с посока за Костантиния [минаваш] през Батарла (Петрела)[40]. Между тях (Дурас и Батарла) има два дни [път]. Град Батарла е селище [разположено] на една планина***.

Между нея (Батарла) и Ахрида (Охрид)[41] има четири дни [път]. Ахрида е великолепен град, с многобройни сгради и обширна търговия. Той е разположен върху една красива планина****. Близо до него [се намира] голямо езеро, в което рибата се лови с лодки. Това езеро е [разположено] от южната страна на града. Обиколката на езерото е [равна на] три дни [път][42]. Покрай езерото са [разположени] някои селища.

Между споменатия Ахрида (Охрид) и град Булугу (Полог)[43] има два дни [път]. Град Булугу е хубав и е [разположен] на една голяма планина.

Между него и Ускуфия (Скопие)[44] на североизток има един ден [път]. Ускуфия е голям град, с непрекъснато следващи обработени полета, с изобилие на лозя и зърнени култури.

От него до град Куритус (Корито ?)[45] на североизток има един ден [път]. Между тях (Ускуфия и Куритус) тече реката Фардари (Вардар)[46].

---

* В арабския текст ğabal = планина. Идриси употребява тази дума за всяко възвишение. Ние в българския превод я запазваме, но обръщаме внимание, че под планина трябва да се разбира и хълм, височина, възвишение и пр., всякога според случая.

** На арабски qavā'id (мн. ч. от qā'ida) = бази, резиденции, метрополии, гл. градове.

*** Височина.

**** Хълм.

العمار متصلة الغراسات والكروم ومنها الى مدينة استرنيسة[80] يوم شرقا وموضعها فوق جبل وعماراتها[81] وافرة وكرومها وبساتينها كثيرة ومن مدينة استرنيسة[82] الى مدينة زاغورية يوم بين شرق وشمال وزاغورية[83] مدينة كبيرة مشهورة من قواعد[84] بلاد الروم واقدمها[85] تاسيسا ولها عمارات وقرى ومزارع[86] وتطرد منها ومن جهة شمالها انهار اربعة تمر شمالا حتى تصل الى نهر فرداري ومن مدينة زاغورية الى مدينة سرس[87] يوم ومدينة سرس[88] مدينة حسنة على جبل صغير وهى[89] حسنة الجهات كثيرة العمارات وافرة الخيرات ومنها الى مدينه زخنة[90] يوم شرقا وهى مدينة حسنة وافرة القطر كثيرة العمائر[91] ولها كروم واشجار وعمارات وزراعات ومنها الى مدينة اخرسوبلى يوم ومدينة اخرسوبلى مدينة[92] كبيرة على البحر في راس[93] الخليج القسطنطينى وايضا فالطريق من مدينة دراس[94] الى مدينة صلونيك[95] على ساحل البحر[96] من مدينة دراس[97] التى تقدم ذكرها الى بترلة يومان وقد سبق ذكرها ومن بترلة الى مدينة[98] اخريده[99] اربعة ايام حسب ما تقدم ومن اخريدة[100] الى بوتلى[101] يومان شرقا وبوتلى[102] مدينة حسنة جليلة لطيفة ومن بوتلى[103] الى اخرلين[104] نصف يوم ومكانها فوق جبل لطيف وجهاتها عامرة واعدادها متكاثرة وارضها متصلة الزراعات كثيرة الكروم وبين اخرلين[105] وبين استروبو[106] يوم ونصف وهو بلد تدور به بحيرة[107] كبيرة دورها يوم ونصف يصاد فيها السمك

---

80. ЛОС استرنية ; П$_2$ اشترنية . 81. П$_1$ عمارتها . 82. ЛОС استرنية ; П$_2$ اشترنيسة . 83. П$_1$ هى ; П$_2$ ازغورية . 84. П$_1$ من اقدم . 85. П$_1$ липсва. 86. ЛОП$_2$С липсва. 87. П$_2$ سريس . 88. П$_2$ سريس . 89. ЛОП$_2$С липсва. 90. ЛОП$_1$П$_2$С رحنة . 91. ЛОП$_1$П$_2$С العامر . 92. ЛОП$_2$С липсва. 93. П$_1$ البحر في راس липсва. 94. ЛОП$_2$С دراست ; П$_1$ اذارس . 95. ЛОП$_2$С صلونك . 96. П$_1$ الخليج . 97. ЛОП$_2$С ادراست . П$_1$ اذارس . 98. ЛОП$_2$С от وقد سبق дотук липсва. 99. ЛОС اخرندة . 100. Също. 101. ЛОП$_1$П$_2$С توتلى . 102. Също. 103. Също. 104. ЛОП$_1$П$_2$С ابرليس . 105. Също. 106. П$_2$ استروبا . следващият текст до وبين استروبو المذكورة изпуснат. 107. С جزيرة .

Тя е голяма река. Куритус е град с добре населени райони, с многобройни сгради, с непрекъснато следващи насаждения и лозя.

От него до град Устурниса (Струмица)[47] на изток има един ден [път]. Устурниса е разположена на една планина*. Тя е богата с обработени полета и има много лозя и градини.

От град Устурниса (Струмица) до град Загурия (Мелник ?)[48] на североизток има един ден [път]. Загурия е голям и известен град, един от централните градове на Византия**, и то по основаване от най-старите. Той има обработени полета, села и ниви, които следват непрекъснато. От северната му страна [се намират] четири реки, които текат на север, докато се влеят в реката Фардари (Вардар)[49].

От град Загурия до град Сарас (Серес)[50] има един ден [път]. Сарас е хубав град [разположен] на една малка планина***. Той има красиви околности, много обработени полета и изобилни природни богатства.

От него (от Серес) до град Зихна (Зъхна)[51] на изток има един ден [път]. Последният е хубав град с обширен район и многобройни сгради. Той има лозя, дървета (овощни), обработени полета и земеделски култури.

От Зихна до град Ахрисубули (Орфано) има един ден [път]. Ахрисубули е голям град [разположен] на морското гърло****, в началото на Костантинополския канал (Дарданелите)[52].

ПЪТЯТ ОТ ГРАД ДУРАС (ДРАЧ) ДО ГРАД САЛУНИК (СОЛУН)[53] НА БРЕГА НА МОРЕТО

От град Дурас, чието описание мина, до Батарла (Петрела), за която също вече говорихме, има два дни [път]. От Батарла до град Ахрида (Охрид), както вече споменахме, има четири дни [път].

От Ахрида до Бутили (Битоля)[54] на изток има два дни [път]. Бутили е хубав, великолепен и приятен град.

От Бутили до Ахерлин (Лерин)[55] има половин ден [път]. Последният е разположен върху една красива планина*****. Кварталите му са многолюдни и много на брой. Земята му представлява непрекъснато следващи земеделски култури и много лозя.

Между Ахерлин (Лерин) и Уструбу (Острово)[56] има ден и половина [път]. Това е селище, обкръжено от голямо езеро, чиято обиколка е [равна на] ден и половина [път]. В него се лови много риба.

---

* Височина.

** В араб. текст „bilād ar-rūm" = „страната на румейците".

*** Възвишение.

**** В ръкописа П$_1$ стои: „На гърлото на Костантинополския канал".

***** Възвишение.

كثيرا[108] وبين استروبو المذكورة وبين بوديانة[109] على الطريق المشهور يوم وبوديانة بلد فوق جبل بينه وبين صلونيك[110] بقرب الخليج القسطنطينى[111] يومان والطريق من مدينة دراس[112] الى مدينة بلغردون[113] التى على نهر دنو[114] من مدينة دراس[115] الى بترلة يومان ثم[116] الى اخريدة[117] اربعة ايام ثم الى مدينة[118] بولغو يومان ثم الى مدينة اسقوفية[119] يوم وقد تقدم لنا اوصاف هذه البلاد فيما سلف من الذكر ومن اسقوفية ايضا[120] الى مدينة قورطس[121] يوم ومن قورطس[122] تترك طريق اخرسوبلى على اليمين وتنزل مع الشمال الى مدينة فورمزدس[123] يومان وهى مدينة عامرة على ذروة جبل ولها كروم وعمارات متصلة ومنها الى مال وو[124] يوم ونصف وهى على سفح جبل طال كثيرة[125] الاشجار بهيجة الاقطار بهية البساتين كثيرة الزراعات ومنها الى مدينة جرمانية[126] ثلاثة ايام وهى مدينة جليلة في وطاء من الارض كثيرة الكروم والغراسات شاملة لكثير من الخيرات ومن جرمانية[127] ايضا[128] الى مدينة استوبونى[129] يوم واستوبونى[130] بلد بينه وبين اترالسة يوم واترالسة مدينة في وطاء من الارض عامرة الاقطار كثيرة العمائر متصلة العمارات[131] والاشجار ومنها[132] الى مدينة اتروبى[133] يوم وهو بلد فوق جبل يجرى منه نهر الى مورافا[134] وبين البلد المذكور وبين نيسو يوم ونيسو بلد يجرى بالقرب منه

---

108. С липсва. 109. ЛО$П_1 П_2$С بوذيانة • 110. ЛО$П_2$С صلونك • 111. $П_1$ целият израз гласи: صلونيك على الساحل القسطنطينية. 112. ЛО$П_1 П_2$С ادراس. 113. ЛО$П_1 П_2$С قلغرذون • 114. $П_1$ ذنو ; С دنوا • 115. ЛО$П_2$С ادراست ، $П_1$ ادراس • 116. ЛО$П_2$С липсва. 117. ЛО$П_1 П_2$С اخرندة • 118. ЛО$П_2$С последните две думи липсват. 119. ЛО$П_1 П_2$С اسقونية ؛ ЛОС разстоянието до Охрид се повтаря. 120. ЛО$П_1 П_2$С от وقد تقدم дотук липсва. 121. С قوطوس • 122. ЛОС قروطس • 123. Л$П_2$С فردمزدس ؛ О ودمدس . 124. ЛО$П_1 П_2$С مالسودة • 125. Л كثير الاشجار • 126. ЛО$П_1 П_2$С برمانية • 127. Също. 128. С липсва. 129. С استونونى • 130. Също. 131. العمارة • 132. $П_1$ منه • 133. ЛО$П_1$С اتروى ؛ $П_2$ تورى • 134. ЛО$П_2$С دونافى ؛ $П_1$ موراني •

Между споменатото Уструбу (Острово) и Будияна (Воден)[57] на прочутия път[58] има един ден. Будияна е град [разположен] на една планина. Между него и Салуник (Солун), близо до Костантинополския канал[59], има два дни [път].

ПЪТЯТ ОТ ГРАД ДУРАС (ДРАЧ) ДО ГРАД БАЛАГРАДУН (БЕЛГРАД)[60] НА РЕКАТА ДАНУ (ДУНАВ)[61]

От град Дурас до Батарла има два дни [път], после до Ахрида — четири дни, после до град Булугу (Полог)[62] — два дни, после до град Ускуфия (Скопие) — един ден. Ние вече описахме тия градове по-горе.

А също така от Ускуфия до град Куритус (Корито) има един ден [път].

От Куритус изоставяш пътя за Ахрисубули (Орфано) вдясно и се спускаш на север за град Фурумиздус (Муродвис)[63], [до който] има два дни [път]. Последният е многолюден град [разположен] на върха на една планина*. Той има лозя и непрекъснато следващи обработени полета.

От него до Маласува (Малешево)[64] има ден и половина [път]. Този град е [разположен] в подножието на една господствуваща планина[65], има много дървета (овощни), обширни местности, прекрасни градини и много земеделски култури.

От него до град Джармания (Сапарева баня)[66] има три дни [път]. Последният е един великолепен град [разположен] в низина, с много лозя и насаждения, с изобилни природни богатства.

А от Джармания до град Истубуни (Ихтиман)[67] има един ден [път]. Между град Истубуни и Атралиса (София)[68] има един ден [път]. Атралиса е град [разположен] в низина, с многолюдни квартали и многобройни сгради, с непрекъснато следващи обработени полета и дървета (овощни).

От Атралиса до град Атруби (Пирот)[69] има един ден [път]. Това е град върху планина, от която тече една река по посока на Мурафа (Морава)[70].

---

* Височина.

نهر يسمى مورافا[135] وهو نهر يخرج من جبالِ سربية[136] وبين نيســو[137] المذكور ومدينة ربنة يوم ومدينة ربنة بينها وبين افرنيسفا[138] يوم ونصف ومدينة افرنيسفا[139] مدينة عامرة فوق جبل مطل على نهر دنو[140] ومن افرنيسفــا[141] الى بلغردون[142] على نهر دنو ثلاثة ايام[143] والطريق ايضا من مدينة ابلونة[144] التى على ساحل بحر البنادقة الى مدينة ارميرون التى على ساحل بحر القسطنطينية فذلك تخرج من مدينة ابلونة[145] الى مدينة ادرنوبلى[146] في البر يومان[147] وادرنوبى[148] بلد بينه وبين مدينة يانية[149] اذا رغت عن الطريق يوم ومدينة يانية[150] فوق جبل وهى عامرة كثيرة المياة والاشجار ومنها الى قستورية يومان لان من ادرنوبلى[151] الى قستورية يوم ونصف[151а] وهى مدينة حسنة عامرة كثيرة الاموال والقرى والعمارات وموضعها على جبل تدور به بحيرة كبيرة يصاد[152] فيها السمك بالقوارب ومنها الى طاروفينقة ثلاثة ايام وهى مدينة في وطاء لها كروم كثيرة وبها مزارع وغلات وحبوب وفواكه ومنها الى لارسة[153] ماية وعشرون ميلا[154] ولارسة[155] مدينة كبيرة كثيرة[156] شجر التين والكروم والحبوب ومنها الى مدينة ارميرون[157] يومان كبيران وارميرون[158] على البحر القسطنطيني وسنذكرها عند ذكر البلاد الساحلية بعون

---

135. ЛОП$_2$С مورقا ، П$_1$ موراقا • 136. ЛОС سوية • 137. С لسيو • 138. ЛОП$_1$С افريدسفا ; П$_2$ اوردسما • 139. ЛОП$_1$П$_2$С افريدسفا • 140. П$_2$ على جبل دنوا • 141. ЛОП$_1$П$_2$С افريدسفا • 142. ЛП$_1$ قلغرذون ; О ملمردون ; П$_2$С قلعردون • 143. ЛОП$_2$ С يوم • 144. ЛОП$_1$П$_2$С لبلونة • 145. ЛОП$_2$С от ابلونة التي дотук липсва. 146. ЛОП$_1$П$_2$С اذرنوبلى • 147. ЛОП$_1$ يومين • 148. ЛОП$_1$П$_2$С اذرنوبلى • 149. ЛО مالية ، П$_1$ بالة ; П$_2$С بالية • 150. Също • 151. ЛП$_1$П$_2$С اذرنوبلى ; О ادرنو • 151а. Така е в ръкописите. 152. О ايصاد • 153. ЛОП$_1$СП$_2$ اللارسة • 154. П$_1$ написано يوم ، а встрани коригирано на مائة وعشرون ميلا • 155. Също. 156. С كثير • 157. П$_1$ ارمريون ; С ارمئون а на празното поле встрани — ازمير • 158. П$_1$ ارمريون •

Между споменатия град (Атруби) и Нису (Ниш)[71] има един ден [път]. Нису е град, близо до който тече една река, наречена Мурафа (Морава)[72]. Това е река, която извира от сръбските планини.

Между споменатия Нису и град Рабна (Чуприя)[73] има един ден [път].

А между Рабна и Афранисуфа (Браничево)[74] има ден и половина [път]. Афранисуфа е многолюден град [разположен] на планина, която се надвесва над реката Дану (Дунав).

От Афранисуфа до Балаградун (Белград) на реката Дану има три дни [път].

ПЪТЯТ ОТ ГРАД АБЛУНА (АВЛОНА) НА БРЕГА НА ВЕНЕЦИАНСКОТО МОРЕ ДО ГРАД АРМИРУН (АЛМИРОС)[75] НА БРЕГА НА КОСТАНТИНОПОЛСКОТО МОРЕ[76]

И тъй, тръгваш от град Аблуна и до град Адринубули (Дринопол) на сушата има два дни [път]. А между град Адринубули и град Яния (Янина), ако се отклониш от пътя [централен][77], има един ден. Град Яния е [разположен] върху една планина. Той е многолюден, с изобилие на води и дървета.

От него до Кастурия (Костур) има два дни [път], докато от Адринубули до Кастурия има ден и половина [прав път][78]. Последният е хубав и многолюден град. Той има много богатства, много села и обработени полета. Разположен е на една планина*, заобиколена от голямо езеро, в което рибата се лови с лодки.

От него (от Кастурия) до Таруфиника (Трикала)[79] има три дни [път]. Последният град е в низина. Той има много лозя, има ниви, много земеделски произведения, зърнени храни и овошки.

От него до Лариса[80] има 120 мили[81]. Лариса е голям град. Той има много смокинови дървета, лозя и зърнени храни.

От него до град Армирун (Алмирос) има два дни усилен път**. Армирун е [разположен] на Костантинополското море***. Ние, с бо-

---

* Височина.

** В араб. текст „yavmāni kabīrāni" = „два големи дни".

*** Под Костантинополско море тук трябва да се разбира Егейско море.

الله والطريق من شنت جرجى الساحليه الى البلاد البرية من مدينة شنت جرجى[159]
الى مدينة روسيو يومان وروسيو[160] مدينة في ذيل جبل عال يوازيها على الساحل
مدينة قانوس[161] وبينهما يوم ومن مدينة روسيو الى مدينة كمسيلة شمالا اثنا عشر
ميلا ويقابل مدينة كمسيلة على الساحل مدينة رودستو وبينهما اثنا عشر ميلا ويشق
بالقرب من كمسيلة نهر يسمى مارسو وهو نهر كبير يعدى بالقوارب ومن روسيو
ايضا الى مدينة ابرس[162] يوم وابرس[163] مدينة عامرة برية كثيرة العمارة والكروم ومنها
الى مدينة نيقلو يوم ومن نيقلو الى سرولة[164] يوم بعد تعدية نهر ومدينة سرولة[165] في
البرية في وطاء من الارض اسفل جبل بينها وبين باندس[166] الساحلية بالمقابلة خمسون
ميلا ومن مدينة سرولة[167] الى مدينة اركاديوبلى[168] يوم ونصف وهى اربعون ميلا ومن
اركاديوبلى[169] الى ادرنوبلى[170] خمسون ميلا وبينهما يعبر نهر اخيلو[171] وادرنوبلى[172]
مدينة عامرة حسنة في برية كثيرة الزراعات ومن ادرنوبلى[173] الى مدينة ثميانس[174]
ستون ميلا وبينهما يعبر نهر اخيلو ايضا ومن ثميانس[175] الى مدينة فاروى[176] يوم
وفاروى[177] مدينة[178] في سفح جبل مطل عليها ومن مدينة فاروى[179] شرقا الى مدينة
القسطنطينية ماية ميل وستون ميلا[180] ومن مدينة فاروى[181] الى ليغلغو غربا يوم وليغلغو

---

[159] ЛОП$_2$С вместо من مدينة شنت جرجى стои منها. [160] С روليسوا. [161] ЛОП$_1$П$_2$С بابوس. [162] П$_2$ ايدس. [163] П$_2$ ايدس. [164] О سرونة ; П$_1$ سرلوة. [165] П$_1$ سر.ة. [166] П$_1$ بانذس. [167] П$_1$ سرلوة. [168] ЛОП$_1$С اركاذنوبلى ; П$_2$ اركادنوبلى. [169] Също. [170] ЛОП$_1$П$_2$С اذرنوبلى. [171] ЛО اخيلو ; П$_1$П$_2$ اخيلون ; С خيلوا. [172] ЛОП$_1$П$_2$С اذرنوبلى. [173] Също. [174] ЛОС ثمانس ; П$_2$ تمانس. [175] ЛОС ثمانر ; П$_2$ تمانس. [176] ЛОП$_1$П$_2$С قاروى. [177] Също. [178] П$_1$ липсва. [179] ЛОП$_1$П$_2$С قاروى. [180] С ميل. [181] ЛОП$_1$П$_2$С قاروى.

жията помощ, ще говорим за него при описанието на крайбрежните селища.

ПЪТЯТ ОТ КРАЙБРЕЖНИЯ ШАНТ ДЖУРДЖИ (САНТО ДЖОРДЖИО) ДО ГРАДОВЕТЕ ВЪВ ВЪТРЕШНОСТТА НА СУШАТА

От град Шант Джурджи (Санто Джорджио)[82] до град Русиу (Кешан)[83] има два дни [път]. Русиу е град [разположен] в полите на една висока планина, а успоредно на него на морския бряг лежи град Канус (Ганос)[84]. Между тях има един ден [път].

От град Русиу до град Кимсила (Ипсала)[85] на север има 12 мили.

Срещу град Кимсила на морския бряг е [разположен] град Рудусту (Родосто)[86]. Между тях има 12 мили.

Близо до Кимсила преминава една река, която се нарича Марису (Марица)[87]. Тя е голяма река, през нея се минава с лодки.

А пък от Русиу до град Абрус (Апрос)[88] има един ден [път]. Абрус е многолюден град, разположен на сушата, с много обработени полета и лозя.

От него до град Никулу (Николаос)[89] има един ден [път].

От Никулу до Сурула (Чорлу)[90], като се преминава през една река[91], има един ден [път]. Град Сурула се намира на сушата, в низина под една планина[92]. Между него и между крайбрежния Банадус (Панадос)[93] отсреща има 50 мили.

От град Сурула (Чорлу) до град Аркадиубули (Люлебургас)[94] има ден и половина [път], или 40 мили.

От Аркадиубули до Адирнубули (Одрин)[95] има 50 мили. От единия за другия град се минава през реката Ахилу [96]. Адирнубули е многолюден и хубав град [разположен] в открито поле. В него има много земеделски култури.

От Адирнубули (Одрин) до град Тимиянус (Чирмен?) има 60 мили[97]. От единия за другия град също така се преминава през реката Ахилу.

От Тимиянус до град Фаруи (Стара Загора)[98] има един ден [път]. Фаруи е град [разположен] в подножието на една планина[99], която се надвесва над него.

От град Фаруи на изток до град Костантиния (Константинопол) има 160 мили.

مدينة كبيرة عامرة في اعلى جبل بينه وبين مدينة فاروى... [182] المذكورة الى مدينة قسطنطينة في البرية بين غرب وجنوب اربعون ميلا [183] وبين فاروى [184] والجبل الذى يليها من جهة الشمال عشرون ميلا ومدينة قسطنطينة مدينة كبيرة آهلة لها زراعات وكثير عمارات ومنها الى مدينة فيلبوبلس [185] اربعون ميلا بينهما نهر يعبر ومن فيلبوبلس [186] الى مدينة ادرنوبلى [187] المتقدم ذكرها شرقا [188] خمسون ميلا وادرنوبلى [189] مدينة برية بينهما وبين اركاديوبلى [190] خمسون ميلا وقد ذكرنا ادرنوبلى [191] واركاديوبلى [192] فيما سبق لنا وكذلك بين اركاديوبلى [193] وسرولة [194] اربعون ميلا وقد ذكرنا سرولة [195] ايضا [196] ونهر اخيلو يجتاز على مقربة من هاتين المدينتين [197] ومن سرولة [198] الى زاغورية ماية ميل وستون ميلا وزاغورية مدينة في سفح جبل مطل عليها وبين هذه المدينة المسماة زاغورية ومدينة صلونيك [199] الساحلية ماية ميل واربعون ميلا وجبل زاغورية بها وبين زاغورية ولارسة السابق ذكرها مايتان وعشرون ميلا [200] ومن لارسة الى تعدية جزيرة اغربس [201] ثمانون ميلا ونهر ليقستومى [202] المذكور يجرى بقربها وبين لارسة وطاروفينقة [203] ماية وعشرون

---

182. П$_1$ поставен знак за изпуснат текст, който не се съдържа в никой от ръкописите. Предполагаме, че е изпуснато числото на милите за разстоянието от Лиголгу до Фаруи, а също така и от новото изречение думите : ومن مدينة فاروى. 183. ЛОП$_2$С изречението от ... بينه وبين مدينة فاروى дотук липсва. 184. ЛОП$_1$П$_2$С قاروى. 185. ЛС فيلعوبلس ; ОП$_1$П$_2$ فيليوبلس. 186. Също. 187. ЛОП$_1$П$_2$С اذرنوبلى. 188. ЛОП$_2$С غربا ; П$_1$ شرقا, но на празното поле встрани коригирано на غربا. 189. Както по-горе. 190. ЛОП$_1$П$_2$С اركاذنوبلى. 191. ЛОП$_1$П$_2$С اذرنوبلى. 192. ЛОП$_1$П$_2$С اركاذنوبلى. 193. Също. 194. П$_1$ سرلوة. 195. Също. 196. ЛОП$_2$С текстът от ذكرنا ادرنوبلى дотук липсва. 197. ЛОП$_2$С من هذه المدن. 198. Както по-горе. 199. ЛОП$_2$С صلونك. 200. ЛП$_2$С ميتا ميل ; О от واربعون ميلا وجبل زاغورية дотук липсва. 201. ЛОП$_2$С اغريس. 202. С ليقستوامى. 203. ЛО طاروفيقه.

От град Фаруи до Лигулгу[100] на запад има един ден [път]. Лигулгу е голям и многолюден град [разположен] върху най-високата част на една планина. Между нея и град Фаруи ...*, споменат ... в югозападна посока до град Костантина (Константия)[101] в открито поле има 40 мили**. Между Фаруи и планината, която граничи с него от северна срана, има 20 мили[102].

Град Костантина (Константия) е голям и добре населен. Той има земеделски култури и многобройни обработени полета.

От него до град Филибубулис (Пловдив)[103] има 40 мили. Между двата града тече една река, през която се минава.[104]

От Филибубулис (Пловдив) на изток[105] до град Адирнубули (Одрин), за който вече се спомена, има 50 мили. Адирнубули е град на сушата. Между него и Аркадиубули (Люлебургас) има 50 мили. Ние вече споменахме Адирнубули и Аркадиубули в изложението си по-горе.

А пък между Аркадиубули и Сурула (Чорлу) има 40 мили. Ние вече споменахме и Сурула. Реката Ахилу тече близо до тия два града[106].

От Сурула до Загурия (Мелник?) има 160 мили. Загурия е град [разположен] в подножието на една планина, която господствува над него.

Между този град, наречен Загурия, и крайбрежния град Салуник (Солун) има 140 мили. При него (при Загурия) се намира планината Загурия. А между Загурия и Лариса, спомената по-горе, има 220 мили.***

От Лариса до мястото за преминаване на остров Агрибус (Евбея)[108] има 80 мили. Споменатата вече река Ликустуми (Саламврия)[109] тече близо до нея (Лариса). Между Лариса и Таруфиника (Трикала) има 120 мили

---

* На това място във всички ръкописи е изпуснат текст, който вероятно съдържа размера на въпросното разстояние и думите: „а от град Фаруи, споменат вече", и т. н.

** Това изречение се съдържа само в парижкия ръкопис П$_1$. В другите ръкописи от описанието на Лигулгу — „(разположен) на най-високата част на една планина", се минава направо на следващото — „между Фаруи и планината . . .".

*** В ръкописите ЛОП$_2$С—200 мили.

ميلا وبين لارسة وبلد على البحر يسمى خارست[204] ثلاثون ميلا[205] وكذلك طاروفينقة مدينة في البر بقرب نهر ليقستومى ومصبه بين البلد البحرى المسمى خارست وبين اثينية[206] التى على البحر بقرب مضيق جزيرة بلبونس[207] ويمر بين لارسة واثينية وبين مصب هذا النهر وبين[206] مصب[209] نهر فردارى المتقدم ذكره خمسون ميلا واما جبل[210] المقدونية[211] فهو الجبل الممتد منها من جهة الجنوب الى الشمال وبينه وبين القسطنطينية ماية ميل وخمسة وعشرون ميلا وبينه[212] وبين مدينة فاروى[213] اربعون ميلا وبينه وبين الجبل الذى بقربها[214] ثلاثون ميلا وهذا الجبل المذكور امتدت منه شعبة من جهة المغرب الى جهة المشرق وتصلبت عليه شعبة اخرى متصلة به ممتدة من جهة الشمال كثيرا ومع الجنوب قليلا وبين هذا الجبل وبين فاروى[215] عشرون ميلا وكل هذه الجبال تسمى جبال المقدونية[216] ويشق بين هذين الجبلين نهر اخيلو[217] وهو نهر كبيرمشهور ياتى من جهة الشمال فيبقى بينه وبين القسطنطينية ماية ميل وعشرة اميال وبين هذا النهر ايضا ومدينة فيلبس[218] اثنا عشر ميلا وهذه البلاد المذكورة تقع منه في جهة المغرب ثم يلتوى على ادرنوبلى[219] مغربا بقرب سورها ويجتاز بقرب سرولة[220] مجاورا لسورها ويمتد بقرب سور اركاديوبلى[221] فيمر مرا مستقيما حتى يفرغ بحذا اخرسوبلى الساحلية ويسمى هناك وادى مرمارى.[222] والطريق من مدينة دراس[223] الى

---

204. ОС مارست • 205. Л липсва. 206. ОС اثنيه • 207. П$_1$ بليوس • 208. ЛОП$_2$С липсва. 209. П$_1$ липсва. 210. ЛОП$_2$С جبال • 211. ЛП$_1$С اللقوذامونيه ؛ ОП$_2$ الفودامونية • 212. С липсва. 213. ЛОП$_1$П$_2$С قاروى • 214. П$_1$ بقربه • 215. ЛОП$_2$С قاروى ؛ П$_1$ فاروى • 216. ЛП$_1$П$_2$С القوذامونيه ؛ О القودامدينه • 217. ОП$_1$П$_2$С اخيلون ؛ Л اخبلون • 218. ЛОС فيلوس ؛ П$_1$ فيليوبس ؛ П$_2$ فلمودس • 219. ЛОП$_1$П$_2$С اذرنوبلى • 220. П$_1$ سرلوة • 221. ЛОП$_1$П$_2$С اركاذيوبلى • 222. П$_1$ на това място е поставен знак, към който на празното поле встрани е дадена забележка, че от този знак до следващия знак (л. 282—284) се повтаря текст от климат IV, секция 4. Този текст ние изоставяме. 223. ЛОП$_1$П$_2$С ادراس •

А между Лариса и едно селище на морето, наречено Харист[110], има 30 мили.

А Таруфиника е град на сушата [разположен] близо до реката Ликустуми (Саламврия), чието устие лежи между крайморското селище, наречено Харист, и град Атиния (Атина)[111], който се намира на морето, близо до теснината на полуостров Балабунис (Пелопонес). Тя (реката) минава между Лариса и Атиния Между устието на тази река и устието на реката Фардари (Вардар), спомената по-горе, има 50 мили.

А що се отнася до планината* Макадуния (Македония)[112], това е планина, която се простира от Лариса с посока от юг на север. Между нея и Костантиния има 125 мили[113], между нея и град Фаруи — 40 мили. А между нея и близката до Фаруи планина има 30 мили.

От гореспоменатата планина (Макадуния) един клон се простира с посока от запад към изток**. Друг клон пък се кръстосва и свързан с нея, преминава в посока от прав север малко на юг***. Между тази планина и Фаруи има 20 мили.

Всички тия планини носят името Макадуния. Между тия две планини (два планински клона) тече реката Ахилу. Тя е голяма и известна река, която иде от северна посока. От нея до Костантиния (Константинопол) остават 110 мили****.

А между тази река и град Филибус (Филипи)[114] има 12 мили. Гореспоменатите селища остават в западна посока от нея (реката).

После тя завива към Адирнубули (Одрин) на запад близо до неговите стени, тече близо до Сурула (Чорлу)[115], недалеч от стените му, продължава близо до стените на Аркадиубули (Люлебургас) и протича в права посока, докато се влее срещу крайбрежния град Ахрисубули (Орфано). Там тя се нарича река Мармари[116].

---

* В четири от ръкописите стои планини, а не планина.

** Това е Стара планина.

*** Родопите.

**** В арабския текст стои „miya milin va 'ašara amıyālin" = 110 мили", а в превода на Жобер — „120 мили" (с. 294).

القسطنطينية مساحلا فن مدينة دراس[224] الى مدينة ابلونة[225] دايرا مع القرطيل الى فم جزيرة بلبونس ثم دايرا مع ساحل الجزيرة[226] الى مضيق فمها من الجهة الاخرى حيث راس اشكلة فقد تقدم وصفه في الاقليم الرابع ونقول هنا ان من مدينة حجرية الى مدينة بندیسة[227] قطع روسية على التحلية ماية وخمسة وثلاثون ميلا وبنديسة[228] مدينة بينها وبين فم مضيق الجزيرة[229] خمسة واربعون ميلا كما قدمنا[230] وهى مدينة على البحر متحضرة الاسواق عامرة وبينها وبين مدينة اثينية خمسون ميلا واثينية مدينة عامرة اهلة ذات بساتين ومزارع وبينها وبين مدينة خارست على البحر ستون ميلا وخارست هذه[231] مدينة كبيرة[232] كثيرة البشر متصلة المزارع والشجر ومنها الى فم جزيرة اغربس[233] الى مدينة[234] ارميرون ثمانية واربعون[235] ميلا وجزيرة اغربس[236] جزيرة كبيرة محيط دورها[237] مايتا ميل[238] وفيها[239] مدينتان مدينة مما يلى خارست تسمى اغيس[240] وبالشرق من هذه الجزيرة حيث الراس المسمى اسكلفا ومدينة قاسى منت[241] وهذه الجزيرة حسنة الهوا طيبة الثرى كثيرة الخصب والزراعات وبلادها عامرة كثيرة الفواكه والثمار ومدينة ارميرون على راس خليج في البحر وهى كبيرة القطر عامرة بالناس والتجار[242] كثيرة الفواكه والثمار[243] وبها

---

224. ЛОП$_2$С ادراست ; П$_1$ ادراس . 225. ЛОП$_1$П$_2$С لبلونة .
226. П$_1$ липсва. 227. ЛОП$_1$П$_2$С بندسيه . 228. Също. 229. Л$_1$ بين راس اشكلة . 230. П$_1$ на това място стои знак и встрани забележка, че от предхождащия знак дотук текстът е взет от IV климат, 4 секция. 231. С липсва. 232. П$_1$ липсва. 233. О اغريبو ; П$_1$П$_2$ اغريس . 234. П$_1$ جزيرة . 235. П$_1$ ثمانون . 236. П$_1$ اغربوس . 237. ЛО دونها . 238. О ميلا . 239. С فيه . 240. ЛОП$_1$П$_2$С اغينس . 241. П$_2$ فاسى منت . 242. СП$_2$ последните две думи липсват; ЛО цялото последно изречение от ومدينة ارميرون على راس خليج е повторено. 243. П$_1$ последните две думи липсват.

ПЪТЯТ ОТ ГРАД ДУРАС (ДРАЧ) ДО КОСТАНТИНИЯ (КОНСТАНТИНОПОЛ) ПО БРЕГА НА МОРЕТО

От град Дурас (Драч) до град Аблуна (Авлона)[117], [оттам] заобикаляйки по издадената ивица земя до входа (провлака) за полуострова Балабунис (Пелопонес), после заобикаляйки по брега на полуострова до теснината на входа (провлака) от другата страна, дето е нос Ашкала (Скили)[118], чието описание вече мина в четвърти климат[119]. А тук ние казваме:

От град Хаджария (Идра)[120] до град Бундиса (Востица)[121], прекосявайки в права посока през ненаселена земя, има 135 мили[122]. Между град Бундиса и началото на теснината на полуострова (Балабунис) има, както вече се каза, 45 мили. Тя (Бундиса) е град [разположен] на морето, с цветущи пазари, многолюден.

Между нея и град Атиния (Атина) има 50 мили. Атиния е добре населен и многолюден град, притежаващ градини и ниви.

Между нея и град Харист на морето има 60 мили. Харист е голям град, с многобройно население, с непрекъснато следващи ниви и дървета.

От него до входа за остров* Агрибус (Евбея)[123], до град Армирун (Алмирос) има 88 мили**. Агрибус е един голям остров, чиято околовръстна дължина е 200 мили. На него има два града: единият, съседен на Харист, който се нарича Агиус (Агиос)[124], а източно от този остров, дето е нос Ускулфа (Скопелос)[125], се намира град Касимунт (Ксирохорион ?)[126]. Този остров има хубав климат, добра земя, голяма плодородност и земеделски култури. Градовете му са многолюдни, имат много плодове и земеделски произведения.

Град Армирун (Алмирос) е [разположен) на морето, в началото на залива. Той е голям по размери, обитаван е от многобройно население

---

* В арабския текст стои думата остров, но Идриси го описва като полуостров
** В ръкописите ЛОП$_2$С — 48 мили.

يحل التجار من الروم[244] بامتعتهم ومن مدينة ارميرون الى مدينة دمترياذة[245] ثلاثون ميلا وهى مدينة صغيرة متحضرة ومنها الى افلاطمونة[246] ماية ميل وعشرة اميال وبين دمترياذة[247] وافلاطمونة[248] يصب نهر ليقستومى[249] وافلاطمونة مدينة عامرة ذات ديار سرية ومساكن شاهقة بهية وخيرات كثيرة وبها انشاء[250] ورساء وحط ومنها الى مدينة كترس ماية ميل وعشرون ميلا وكترس مدينة كبيرة عامرة ذات اسواق وحصانة وخصب ومنها الى مدينة صلونيك[251] قطعا على التخلية عشرون ميلا لان البحر يخرج منه هنا خليج صغير وعلى طرفه مدينة صلونيك[252] وهى مدينة حسنه جليلة كثيرة العمارة برا وبحرا ومنها الى رندينة[253] خمسة وعشرون ميلا وهى ايضا مدينة كبيرة ذات سور واسواق معمورة ومنها الى مدينة اخرسوبلى على البحر خمسة وعشرون ميلا وهى ايضا مدينة[254] جليلة نبيلة الأسواق كثيرة التجارات موفورة العمارات وبقرب سور اخرسوبلى واد يسمى مرمارى ومن اخرسوبلى الى اخرستوبلس خمسة وعشرون ميلا ويقابل اخرستوبلس[255] جبل في سنده[256] بلد يسمى فيلبس[257] وهو من اخرستوبلس[258] قريب وهو في ذاته بلد متحضر كثير[259] الصنايع والمتاجر حسن المداخل والمخارج[260] كثير الكروم والغراسات وهو في سفح جبل وبينه وبين البحر ثمانية اميال ويقرب منه نهر صغير وهو مابين فيلبس[261] واخرستوبلس[262] وفي فيلبس[263] هذه ولد الاسكندر ويسمى

---

244. ЛОП$_2$С липсва. 245. ЛОП$_1$С دمتريانة ; П$_2$ تريانة. 246. П$_1$П$_2$ ابلاطمونة. 247. Както по-горе. 248. Както по-горе. 249. ЛОП$_2$С последното изречение от وبين دمترياذة منها الى حه وافلاطمونة липсва. 250. П$_1$П$_2$ липсва. 251. ЛОП$_2$С صلونك. 252. Също; О от منها الى مدينة صلونيك дотук липсва. 253. О مدينه ; П$_1$ رنذينة. 254. ЛОП$_2$С от مدينة كبيرة ذات سور дотук липсва. 255. О اخرسترجلس. 256. О في هذه. 257. ЛС فيليس ; О فيلش ; П$_2$ فليس. 258. ЛП$_2$ اخروستوبلس ; О съвсем изопачено; С اخرواستوبلس. 259. О كثيرة. 260. П$_1$П$_2$ حسن الداخل والخارج. 261. Л. فيليش ; О فيلش ; С فيلش. 262. О اخرسترلس. 263. Както по-горе.

и търговци*, има много плодове и земеделски произведения. В него отсядат гръцките търговци със своите стоки.

От град Армирун до град Димитрияда (Деметрияда)[128] има 30 мили. Последният е малък, цветущ град. От него до Афлатамуна (Платамона)[129] има 110 мили. Между Димитрияда и Афлатамуна се влива реката Ликустуми (Саламврия)[130]. Афлатамуна е многолюден град. Той притежава богата земя, високи и красиви жилища и много природни богатства. В него има строеж на кораби, там те пускат котва и отсядат.

От него до град Китрос[131] има 120 мили. Китрос е голям и многолюден град. Той има пазари, укрепен е и с голямо плодородие.

От него до град Салуник (Солун), пресичайки през ненаселени места, има 20 мили. Тук морето образува малък залив, на едната страна на който е разположен град Салуник. Той е хубав, великолепен град с многобройни сгради на сушата и край морето.

От него до Рандина (Рендина)[132] има 25 мили. Рандина е също така голям град, който има градски стени и многолюдни пазари.

От него до град Ахрисубули (Орфано) на морето има 25 мили. Той е също така великолепен град с превъзходни пазари и голяма търговия, с многобройни сгради. Близо до стените на Ахрисубули [тече] река, която се нарича Мармари. От Ахрисубули до Ахристубулис (Кавала) има 25 мили.

Срещу Ахристубулис се намира една планина[133], а на склона ѝ— град, който се нарича Филибус (Филипи). Той е [разположен] близо до Ахристубулис (Кавала). Това е цветущ град, в който има много занаяти и търговия, добър внос и износ. Той притежава много лозя и насаждения. Разположен е на склона на една планина, от която има 8 мили до морето. Близо до нея (до планината) се намира една малка река, която [тече] между Филибус и Ахристубулис. В този град Филибус се е родил Искендер (Александър)[134]. Реката се нарича

---

* В арабския текст „ʻāmiratun bi'n-nās va't-tuǧǧār = „добре населен с хора и търговци".

هذا النهر مفروبطامى[264] وبينه وبين اخرستوبلس اثنا عشر ميلا ومن فيلبس[265] الى مدينة كلة خمسة وعشرون ميلا وكلة مدينة حسنة حصينة في نحر البحر ومنها الى مدينة شنت جرجى خمسة وعشرون ميلا ومدينة شنت جرجى مدينة عظيمة جميلة الأسواق واسعة الشوارع حسنة الديار كثيرة الناس والتجار واهلها مياسير ومنها الى مدينة قليبلى[266] ماية ميل وقليبلى بلد جليل[267] وقطر جميل ومنها الى مدينة باندس[268] خمسة وستون ميلا وهى مدينة كثيرة الديار ذات اسواق وشوارع فساح ومغان نبيلة ويقابلها في البرية مدينة روسيو[269] وبينهما ثلاثون ميلا وقد ذكرناها قبل هذا ومن مدينة باندس[270] الى مدينة رودستو عشرون ميلا ورودستو مدينة حسنة الديار شاسعة الاقطار متصلة العمارات موضعها فرج وكرومها كثيرة ومن رودستو[271] الى ارقلية وتروى[272] هرقلية وتروى اركليس خمسة وعشرون ميلا وهى مدينة كثيرة العمارة[273] وافرة[274] التجارة وبها الاسطول والاجناد ومنها الى مدينة سلمرية خمسة وعشرون ميلا[275] وهى مدينة حصينة وقاعدة مشهورة[276] ومنها الى مدينة ناثورة[277] عشرون ميلا وهى مدينة كبيرة رحبة الاقطار حسنة الديار متصلة الكروم والزراعات والاشجار[278] ومن مدينة ناثورة الى مدينة ريو[279] عشرون ميلا. وهو بلد وافر العمارات كثير الأسواق

---

264. П$_2$ معرونطامى . 265. Както по-горе. 266. П$_2$ فليبلى . 267. П$_1$ جميل . 268. О ياندس . 269. О روسر ; П$_2$ روسبوا ; С برلسيو . 270. СЛ نابدس ; П$_1$ نابذس . 271. Л رودستو ; П$_1$ روذستو ; П$_2$ روداسوا ; С رودستوا . 272. ЛОС يروى . 273. О العمارات . 274. О واجرة . 275. П$_2$ от وافرة التجارة дотук текстът е изпуснат, а описанието на гр. Саламврия (Силиври) خصينة وقاعدة مشهورة се приписва на Родосто. 276. ЛОП$_2$С وهى مدينة كثيرة العمارة كبيرة حصينة وقاعدة مشهورة . 277. ЛО بانورة ; П$_1$ باثورة ، П$_2$ يانور ; С باقورة . 278. ЛОП$_2$С описанието на Натура (Атира) е изпуснато, а на същия град е приписано описанието на следващия гр. Риу, който в тези ръкописи е пропуснат. 279. ЛОП$_2$С липсва

Мафрубутами (Места)[135]. Между нея и Ахристубулис има 12 мили.

От Филибус (Филипи) до град Кила[136] има 25 мили[137]. Кила е хубав и укрепен град [разположен] на морското гърло*.

От него до град Шант Джурджи (Санто Джорджио) има 25 мили. Шант Джурджи е голям град с красиви пазари, широки улици, хубави къщи, многолюден и с голям брой търговци. Жителите му са богати.

От него до град Калибули (Галиполи)[138] има 100 мили. Калибули е великолепен град, един прекрасен край. От него до град Банадус (Панадос) има 65 мили. Това е град с много райони. Той има пазари, просторни улици и превъзходни жилища. Срещу него на сушата е [разположен] град Русиу (Кешан). Между тях има 30 мили. Последния град ние вече споменахме по-горе.

А от град Банадус до град Рудусту (Родосто) има 20 мили. Рудусту е град с хубави райони, с обширна градска площ, с непрекъснато следващи обработени полета. Той има приятно местоположение. Многобройни са лозята му.

От Рудусту до Араклия, наречен още Хараклия, наречен още Араклис (Ерегли)[139], има 25 мили. Той (Араклия) е град с голяма населеност и с оживена търговия. В него се намират флотата и войската.

От него до град Саламрия (Силиврия)[140] има 25 мили. Последният е укрепен и известен централен град.

От Саламрия до град Натура (Атира)[141] има 20 мили. Натура е голям град с обширна градска площ, с хубави райони, с непрекъснато следващи лозя, земеделски култури и дървета (овощни).

От град Натура до град Риу (Регион)[142] има 20 мили. Това е един многолюден град, с много пазари и голяма търговия. Той има добро състояние (икономѝческо)** и всевъзможни културни мероприятия***.

---

* Дарданелите.

** В араб. текст „aḥvāluhu“.

*** В араб. текст „marāfiquhu“, в смисъл „marāfiqu'l-balad“ или „marāfiqu'l — madīna“ — „городскѝе предприятия и óтрасли городскóго хозяйства (водопровод, канализация и т. п.)“, Баранов, Арабско-русский словарь, с. 386.

والتجارات احواله حسنة ومرافقه ممكنة ومنه الى القسطنطينية[280] خمسة وعشرون[281] ميلا ومدينة القسطنطينية مدينة مثلثة الشكل جانبان منها في البحر والجانب الثالث منها مما يلى البر وفيه باب الذهب والمدينة طولها تسعة اميال وعليها سور حصين ارتفاعه واحد وعشرون ذراعا ويحيط به[282] فصيل داير ارتفاع سمكه مما يلى البر عشرة اذرع[283] وارتفاع سمك الفصيل مما يلى البحر ايضا عشرة اذرع فبينها[284] وبين البحر فرجة[285] نحو خمسين ذراعا بالذراع الرشاشى ولها من الابواب نحو ماية باب واكبرها باب الذهب وهو باب مصمت من الحديد المموه بالذهب وليس يدرى مثلها في الكبر قطرا الا قطر رومة وبها القصر الشايع ذكره شماخة بناء واتساع قطر وحسن ترتيب وفيه ايبودرون[286] الذى يتوصل منه الى القصر وهو من عجايب الدنيا المفتعلة وذلك انه ملعب وزقاق يمشى منه بين سطرين من صور مفرغة من[287] النحاس البديع الصفات[288] والصناعات منها على صور الادميين وصور الخيل والسباع الى سوى ذلك مما يقر له الصانعون بالعجز وهي[289] اشكال اكبر من الاشكال المخلوقة وبالقصر وبها دار به ضروب عجايب من المصنوعات[290] ودون الخليج من جهة بلاد الارمن احد عشر عملا احدها عمل الافلاجونية[291] وفيه خمسة حصون مما يلى بحر الشام وعمل اقصاه حصن ملطي وتفسيره الاذن والعين وفيه حصون ثلاثة ومدينة نقمودية[292] وهى الان خراب والبحر منها على ثمانية[293] اميال وعمل الابسيق[294] وفيه مدينة نيقية وعشرة حصون ونيقية مدينة كبيرة ولها بحيرة عذبة طولها

---

280. ЛОП$_1$П$_2$С القسطنطينة . 281. П$_2$ само عشرون ؛ C خمسة وعشرين .
282. П$_1$ بها . 283. О тази и следващата дума липсват. 284. ЛОП$_2$С وبينها . 285. П$_1$С فوجة . 286. ЛОП$_2$С ابديدور . П$_1$ البذندون . 287. П$_2$ بلنحاس . 288. ЛОП$_1$П$_2$ липсва.
289. С هو . 290. ЛОП$_2$С داربه ضروب من العجايب المصنوعات . 291. ЛП$_2$ افلاحونية;
О الاجتونيه; П$_1$ افلاخونية ; C اللافلاحونية . 292. П$_1$ نقمودية . 293. П$_2$ ثلاثه .
294. ЛОП$_1$С المشيق; П$_2$ افشين .

От него до Костантиния (Константинопол)[143] има 25 мили. Костантиния е град с триъгълна форма. Две от страните му са откъм морето, а третата — откъм сушата. На тази страна се намира златната порта. Дължината на града е 9 мили. Над града се издига здрава стена, чиято височина е 21 лакътя[144]. Тя се обгражда с една по-малка околовръстна стена,* височината на покрива на която откъм сушата е 10 лакътя, а височината на покрива на по-малката стена откъм морето е също така 10 лакътя. Между града и морето се намира една кула (висока) около 50 лакътя, в лакти „рашаши“**. Градът има около 100 врати, най-голяма от които е златната врата. Това е една масивна[145] врата от желязо, обковано със злато. Нито една страна, освен Византия, не познава подобна на нея по големина. В града се намира и дворецът, прочут с височината на постройката, с големината на размерите и красотата на конструкцията му. Там е и хиподромът, през който се стига до двореца. Той (хиподромът) е едно от най-чудните изобретения на света. И тъй това е един стадион и една улица, по която се върви между два реда статуи, излени от прекрасен бронз и с чудесно изкуство. Между тях има статуи на хора, статуи на коне, на лъвове и други подобни, пред които хората на изкуството застават смирено. Това са фигури, по-големи от естествената им величина. Там в двореца са в употребление разни видове чудесни занаятчийски произведения.

От другата страна на канала (Мраморно море), по посока на страната Арман (Армения)[146], са [разположени] 11 провинции[147].

[1] Една от тях е провинцията Афладжуния (Пафлагония)[148]. В нея има пет крепости откъм страната на Сирийското море[149].

[2] Най-отдалечена провинция е крепостта Малати (Мелитене)[150], чието [на името] значение е „ухото и окото“. В тая провинция има три крепости.

[Една от тях е] град Накамудия (Никомидия)[151], който сега е разрушен. Морето е на 8 мили от него[152].

[3] Провинцията Убсик (Опсикион)[153], в която са [разположени] град Никия (Никея)[154] и десет крепости. Никия е голям град, при който има едно сладководно езеро, чиято дължина е 12 мили.

---

* На арабски „fasīl“ — „kleinere Mauer ausserhalb der Umfassungsmauer“, Wahrmund, Handwörterbuch der neu-arabischen und deutschen Sprache, B. I, 2, S. 416.

** На арабски „ḏirā‘ ar-Rašāšī“ — лакът „Рашаши“ или „Макки“ = три педи. Вж. Dozy et de Goeje, Description de l’Afrique . . ., p. 305.

اثنا عشر ميلا وعمل الاقسين[295] وفيه اربعة حصون ومدينة افسين[296] في رستاق الاواسى[297] ويقال ان افسين[298] هى[299] مدينة اصحاب الكهف اما اصحاب الكهف فهم في كهف برستاق بين عمورية ونيقية[300] وهذا الكهف هو في[301] جبل علوه اقل من الف ذراع وله سرب من وجه الارض كالمدارج[302] ينفذ الى الموضع الذى فيه اصحاب الكهف وفي اعلى الجبل كهف شبيه بالبير ينزل فيها الى باب السرب ويمشى فيه مقدار ثلاثة ماية خطوة ثم يفضى منه الى ضوء وهناك رواق على اساطين منقورة[303] وفيه عدة ابيات منها بيت مرتفع العتبة مقدار قامة عليه باب حجارة منقور[304] وفيه الموتى وهم اصحاب الرقيم وعددهم سبعة وهم نيام على جنوبهم وفانية جسومهم[305] وهى مطلية بالصبر والمر والكافور وعند ارجلهم كلب راقد في استدارة رأسه عند ذنبه ولم يبق منه الا القحف واكثر اعظمه باقية حتى لايخفى منه شىء ووهم[306] اهل الاندلس[307] في اصحاب الرقيم حين زعموا ان اصحاب الرقيم[308] هم الشهداء الذين هم في مدينة لوشة قال المؤلف رايت القوم في هذا الكهف عام عشرة وخمس[309] ماية فنزلنا اليهم على فم بير عميقة نحوا من قامة وزايد ثم مشينا فيه[310] في سرب فيه ظلمة خطوات قلايل ثم اتسع الغار فالقينا[311] هناك الموتى وهم رقود على جنوبهم وعددهم سبعة وعند ارجلهم كلب ملتو[312] وقد ذهب لحمه وجلده وبقيت عظامه في فقارته كما هى في الحياة ولا يعلم احد في اى[313] زمن دخلوا هذا الكهف او ادخلوا اليه واول رجل تلقانى[314] منهم[315] له خلق عظيم وله راس كبير

---

295. ЛОП$_1$П$_2$С افشين . 296. ЛОП$_1$П$_2$С اقشمين . 297. С رستاق الاواهى . 298. Както по-горе. 299. П$_1$П$_2$ وهى липсва. 300. П$_2$ без пунктоация. 301. П$_1$ предлогът في липсва. 302. Цариградски р. كالدراج . 303. ЛОП$_2$С съюзът و липсва. 304. С منقورة , отнесено към حجارة , а не към باب . 305. ЛОП$_2$С изразът وفانية جسومهم липсва; П$_1$ преди него е повторено عددهم سبعة . 306. П$_2$ توهم . 307. П$_2$ الاندليس . 308. П$_1$ اصحاب الكهف . 309. С خمسة . 310. ЛОП$_2$С липсва. 311. ЛП$_1$П$_2$ فالقينا . 312. С ملتوى . 313. О ازى . 314. ОП$_2$ يلقى . 315. С منه .

[4] Провинцията Афасин (Ефес)[155], в която има четири крепости. А град Афасин (Ефес) се намира в дистрикта ал-Аваси[156] и се говори, че Афасин бил градът на „другарите от пещерата“ („седемте спящи“)[157]. Всъщност „другарите от пещерата“ („седемте спящи“) се намират в пещерата в дистрикта между Амурия (Амориум) и Никия (Никея)[158]. Тая пещера е в една планина, чиято височина е най-малко хиляда лакътя. Тя (пещерата) има подземен вход. От повърхността на земята като по стъпала се стига до мястото, дето се намират „другарите от пещерата“ („седемте спящи“). А на най-високата част на планината има една пещера, наподобяваща кладенец, през която се слиза до вратата на подземния вход. Извървява се през него едно разстояние от 300 крачки. После оттам се стига до една светлина. Тук на това място се намира галерия, подпряна на гравирани колони, в която има много ниши. Между тях се намира една, чийто купол е висок около един ръст, с гравирана каменна врата. В тази ниша лежат мъртвъците и това са „другарите от Раким“[159]. Те са седем на брой и спят (обърнати) на страните си, а телата им са престарели. Нишата е намазана с алоя, миро и камфора. При нозете им се намира едно куче, легнало свито, така че главата му е при опашката, но от което не е останало нищо друго освен черепа и по-голяма част от костите, запазени, без да е изчезнало нещо от тях. Жителите на Андалузия се заблуждават относно „другарите от Раким“, когато твърдят, че това били мъчениците за вярата, които се намирали в град Луша (Лоха)[160]. Авторът [на това съчинение] казва:

В 510 година* видях обитателите на тази пещера. При тях слязохме през отвора на един кладенец, дълбок около един ръст и нещо. После изминахме няколко крачки през един тъмен подземен вход. После пещерата стана широка и ето там ние намерихме мъртвъците, заспали [обърнати] на страните си, седем на брой, а при нозете им едно куче, легнало свито. Месото и кожата му изчезнали, а останали само костите на гръбнака, и то така, както когато кучето е било живо. И никой не знае кога те („седемте спящи“) са влезли или са били вкарани в тази пещера. Първият от тях, на който попаднахме, имаше грамадно телосложение и голяма глава. Жителите на Андалузия

---

[*] 1116/17 година от н. е.

واهل الاندلس يقولون ان هولاء القوم الذين[316] في هذا[317] الكهف موتى[318] هم اصحاب الكهف والصحيح ان اصحاب الكهف هم الذين قدمنا ذكرهم ومن جملة الاعمال التى قدمنا ذكرها ابقا عمل الناطلوس[319] وفيه عدة حصون منها الفلمين[320] ومرج الشحم[321] وبرغوث والمشكنسين[322] وفيه مدينة عمورية وهى مدينة حسنة وعدد بروجها[323] اربعون برجا وعمل خرسيون[324] وهو مما يلى درب ملطية وفيه مدينة[325] خرسنة[326] واربعون حصنا ومنها عمل القلات[327] وفيه مدينة انقرة وطلمو[328] وقصارية وستة عشر حصنا وعمل الارمنياق[329] وفيه من المدن قونية[330] وخزلاصة وستة عشر حصنا وعمل جلدية[331] وحده ارسية[332] وفيه ستة حصون وعمل سلوقية[333] من ناحية بحر الشام يتولاها عامل الدروب وفيه من المدن سلفكية وهى سلوقية وعشرة حصون وعمل القبادق[334] وحده جبال طرسوس وادنة[335] والمصيصة وفيه من الحصون قرة[336] وانطيغو[337] والاجوف وذو الكلاع واربعة عشر حصنا صغارا[338] وسنذكر هذه البلاد في موضعها اذا وصلنا اليها بحول الله تعالى وقوته[339] وخلف الخليج الذى يصل القسطنطينية من بحر الشام وعرض المجاز عند القسطنطينية اربعة اميال وهذا الخليج له فوهتان احداهما[340] تتصل بحر الشام في جهة الجنوب عند مدينة ابدس[341] وسعته هناك تكون غلوة سهم

---

316. С липсва. 317. С هولا . 318. ЛОП$_2$С липсва. 319. ЛОП$_1$ П$_2$С باطلوس . 320. ЛОП$_1$С العلمان ; П$_2$ العمين . 321. ЛЮП$_2$С شحم المرج . 322. О المشكينس . 323. П$_1$ ابراجها . 324. Л حرسون ; О حدسور ; П$_1$П$_2$С جرسيون ; ЛОП$_2$С погрешно следва : وهى مدينة حسنة . 325. П$_1$ من المدن . 326. П$_1$ حوسية . 327. ЛОП$_1$П$_2$ С البقلان . 328. ЛП$_1$ طملو . 329. О الارميتاق . 330. О فدينه . 331. П$_1$С جلدية . 332. Така в П$_1$ и Цар.; ЛОП$_2$С اوسية . 333. П$_2$ на празното поле встрани سلفكيه . 334. Така само в Цар.; ЛОП$_1$П$_2$С فنادق . 335. П$_2$С اذنة . 336. О قده . 337. ЛСП$_1$ الطمو ; П$_2$ الطيغو ; О الطيغور . 338. ЛОП$_1$ صغار . 339. ЛОП$_1$ само بحول الله . 340. С احدهما . 341. ЛО اندس ; П$_1$ ابذه ; П$_2$С اندس .

разправят, че тия хора, мъртъвците в тази пещера, били „другарите от пещерата“ (т. е. андалузийските „седемте спящи“, б. н.), но истината е, че „другарите от пещерата“ са тия, за които току-що говорихме.

От всички провинции, които споменахме по-горе, остават още:

[5] Провинцията Наталус (Анатоли)[161], в която са [разположени] много крепости, а между тях: ал-Фаламин (Филомелион)[162], Мардж ал-Шахм[163], Бургус (Пиргос)[164] и ал-Машкансин (Самсон)[165]. В тази провинция се намира и град Амурия (Амориум)[166]. Това е хубав град, чиито кули са на брой 40.

[6] Провинцията Харсиун (Харсияна)[167], граничеща с пътя за Малатия. В нея са [разположени] град Харсия (Харсиянон) и 40 крепости.

[7] Провинцията Калат (Галатия)[168], в която са [разположени] градовете: Анкара[169], Таламу[170], Касария (Кайсери)[171] и 16 крепости.

[8] Провинцията Арманияк (Арменияк)[172] с градовете: Куния (Коня)[173], Хизласа[174] и 16 крепости.

[9] Провинцията Халдия (Халдея)[175], която граничи с Арсия (Ерзинджан)[176]. В нея има 6 крепости.

[10] Провинцията Салавкия (Селевкия)[177] откъм страната на Сирийското море (Средиземно море), която се управлява от инспектора на пътищата[178]. В нея се намират град Салафкия или Салавкия (Силивке)[179] и 10 крепости.

[11] Провинцията Кабадък (Кападокия)[180], която граничи с планините Тарсус[181], с Адана[182] и ал-Масиса (Мопсуестия)[183]. В нея се намират крепостите: Кура, Антигу, ал-Аджуф, Зул-Кила и 14 малки крепости[184]. Ние ще говорим за тия селища на своето място, когато, с божията помощ, стигнем до тях.

Широчината на мястото за преминаване оттатък канала (Мраморно море), който стига до Костантиния (Константинопол) от Сирийското море, при Костантиния е 4 мили. Този канал има две отвърстия. Едното от тях излиза в южна посока на Сирийското море при град Абидос[185]. Широчината на канала на това място е [колкото] един хвърлей на

وعليه هنـاك برجان وحراس[342] وطول هذا القسم من الخليج مايتـان وخمسون ميلا والفوهة الثانية من هذا الخليج الذى هو من القسطنطينيـة وتتصل ببحر نيطس وطوله ستون ميلا فذلك طول الخليج من بحر نيطس الى مصبه في بحر الشام[343] ثلثماية ميل وعشرون ميلا وعند خروجه من بحر نيطس عليه[344] مدينة مسنـاة وعرض فوهتـه هناك ستة اميال فاما[345] مدينة ابدس[346] فهى على فم المضيق من البحر الشامى واسفلها مما يلى المشرق على البحر مدينة ازة وتروى ازلة وبينهما ثلاثة ايام وهى مدينة صغيرة متحضرة فيها صناع وفعلة ومنها الى مدينة دمالة ربعة ايام ومنها الى مدينة العبرا[347] ماية ميل والعبرا بمقربة من مدينة نيقية[348] وبينهما ثلاثة اميال والعبرا بشرقيها وهى حصن عامر كبير حصين ومن العبرا الى مجاز الخليج اربعة وعشرون ميلا ومن مدينة نيقية[349] يحمـل البقـل الى مدينـة القسطنطينية وبينهمـا ثلاثون ميلا وبين نيقية والبحر ثلاثة اميال ومدينة نيقية مدينة قديمة ازلية[350] لايعرف بانيها وهى على بحيرة عذبة الماء طويلة عريضة يكون طولها اثني عشر ميلا في عرض سبعة اميال[351] وفي البحيرة ثلاثة اجبل ومن المدينة الى البحيرة[352] باب صغير فاذا دهمهم خوف او فاجاهم امر اخرجوا[353] الذرارى من الحصن الى الزوارق[354] ثم ساروا في الزوارق[355] الى تلك الجبال معتصمين بها وهى مدينة جليلة كبيرة ومن مدينة نيقية الى مدينة نقمودية[356]

---

342. O جراس • 343. O الى مصبه بحر الشام • 344. O وعليه • 345 П$_1$ فا • 346. П$_1$ ابذه •
347. П$_2$ الغبرا • 348. ЛОП$_2$С بمقربة من مدينة نيقية липсва. 349. П$_2$ نيغو • 350. П$_1$
مدينة ازليــة قديمة ، C на празното поле встрани стои: مدينة بالكسر نيقية مدينــة
ازنيق من عمل استانبول على البر الشرقى قيل هى المدينـة التى اجتمع فيها ابا ملت
النصارى الثلثماية والثمانية عشر م • 351. C ايام • 352. ЛОП$_2$С من البحيرة الى المدينة •
353. C خرج • 354. П$_1$ الزواريق • 355. ЛОП$_2$С липсва. 356. ЛОП$_1$П$_2$С قمودية •

стрела. Тук на него има две кули и пазачи (постове). Дължината на
тази част от канала* е 250 мили.

Второто отвърстие на канала, което от Костантиния стига на
морето Нитас (Черно море), има дължина 60 мили. А дължината на
канала от морето Нитас до отвърстието му към Сирийско море е 320
мили[186]. При отвърстието му към морето Нитас на него е [разположен]
град Мусанат (Жиро)[187]. Широчината на отвърстието на канала тук е
6 мили[188].

А град Абидос лежи на отвърстието на канала към Сирийско
море. По-долу от него в източна посока на морето лежи град Аза,
наречен още Азала[189]. Между тях има три дни [път]. Последният е
малък цветущ град. В него има занаятчии (майстори) и работници.
От него до град Дамалия[190] има четири дни [път]. От тоя град
до град ал-Абара[191] има сто мили. Ал-Абара [се намира] близо до град
Никия (Никея). Между тях има 3 мили. Ал-Абара е от източната му
страна. Той е добре населена, голяма и здрава крепост. От ал-Абара
до мястото за преминаване на канала [при Костантиния] има 24 мили.

От град Никия се пренася зеленчукът за град Костантиния. Между
тях има 30 мили[192]. А между Никия и морето има 3 мили. Никия е
стар, античен** град[193]. Не се знае основателят му[194]. Градът е разпо-
ложен на едно дълго и широко сладководно езеро[195]. Дължината му
е 12 мили при широчина 7 мили. При езерото има три планини. От
града за езерото води една малка врата. Когато [никейците] бъдат
изненадани от някоя опасност или нещо ненадейно ги нападне, те из-
веждат децата си от крепостта на лодки и преминават с лодките на
тия планини, търсейки там убежище. Градът е голям и великолепен.

---

* Т. е. от Цариград до Абидос.

** В араб. текст „madīna qadīma azalīya“ — „стар вечен град“.

اربعة ايام وهى مدينة قديمة ازلية مشهورة وكانت في القدم[357] دار مملكة الروم قبل ان تبنى مدينة القسطنطينية واما بنيت مدينة[358] القسطنطينية انتقل الملك اليها عن نقمودية[359] وبين نقمودية[360] والقسطنطينية ماية وستون[361] ميلا ومن نيقية الى مدينة دملية[362] اربعة مراحل ودملية[363] مدينة صغيرة متحضرة قايمة بجميع منافعها ومرافقها ومنها الى مدينة ازلة وهى مدينة صغيرة على ضفة البحر اربعة ايام ومن ازلة[364] الى مدينة ابدس[365] ثلاثة ايام ومدينة ابدس على ساحل البحر وحيث يضيق الخليج الى ان تكون سعته[366] غلوة سهم وهى في الساحل الشرقى من الخليج ومن مدينة ابدس شرقا[367] الى[368] حصن انرميتو[369] ثلاثة ايام وبقربها واد يسمى فومار[370] وهو حصن حصين ومعقل امين[371] ومن مدينة ابدس[372] على الساحل الى مدينة بفخيا[373] مرحلتان خفيفتان وهى مدينة في سفح جبل بينها وبينه وبين فم ابدس[374] اربعون ميلا ويشق بين سطالية وباطرة[375] نهر كبير يسمى فنيقة[376] ياتى من جبل في ناحية بفخيا[377] المذكورة من ثلاثة عناصر ومن مدينة بفخيا[378] الى مدينة افسين[379] وهى مدينة اصحاب الكهف ثلاثة ايام شرقا وهى مدينة اكثرها خلا في سفح جبل ومنها الى حصن امطلين[380] يومان جنوبا[381] وحصن امطلين[382] ويروى ماطلى حصن عالى الذروة حصين الغلوة اهله امجاد[383] ومن

---

357. П$_2$ فى القديم . 358. ЛОП$_2$С липсва. 359. ЛОП$_1$П$_2$С قمودية . 360. Също. 361. П$_1$ ستون ، но встрани добавено: و ماية . 362. ЛП$_2$С دلية . 363. Също. 364. С ازلية . 365. О липсва; П$_1$ ابذه . 366. С جهت ، . 367. П$_1$ ابذ . 368. ЛОП$_2$С липсва. 369. ЛОП$_1$П$_2$С انرينو . 370. ЛОС بدمار ؛ П$_1$ ىدمار ؛ П$_2$ قدمار . 371. ЛОП$_2$С لميل . 372. П$_1$ ابذه . 373. ЛО نقحيا ; П$_1$ بقخيا ؛ П$_2$ امحيا ، С قنحيا . 374. П$_1$ ابذه . 375. П$_2$ ناطره . 376. П$_2$ فنقه . 377. П$_1$ بقخيا ; П$_2$ افحيا ; С نقيحا . 378. ЛП$_1$ نقخيا ; П$_2$ امحيا ; С نقيحا 379. ЛОС اقشمين ; П$_1$ اقشيمن ؛ П$_2$ افسين . 380. О امطين ؛ С املطين . 381. П$_1$ липсва. 382. С امطلين . 383. ЛОП$_1$П$_2$С انجاد .

От град Никия до град Накамудия (Никомидия) има четири дни [път]. И последният е стар, античен* и известен град. Някога той е бил столица на гръцката държава, преди да бъде основан Костантиния. Но когато последният бил изграден, царят се пренесъл там от Накамудия[196]. Между Накамудия и Костантиния има 160 мили[197].

От Никия до град Дамалия им четири прехода. Дамалия е малък и цветущ град, славещ се с големите си доходи и стопански блага. От него до Азала, малък град на брега на морето, има четири дни [път]. От Азала до град Абидос има три дни [път]. Град Абидос е [разположен] на брега на морето, на онова място, дето каналът се стеснява, докато широчината му стане [колкото] един хвърлей на стрела. Градът е [разположен] на източния бряг на канала.

От град Абидос на изток до крепостта Атармиту (Едремит)[198] има три дни [път]. Близо до нея [тече] една река, която се нарича Фумар (Фиумара)[199]. Той (гр. Атармиту) е здрава крепост, сигурно убежище.

От град Абидос по брега до град Бафхия (Пефкия)[200] има два малки прехода**. Бафхия е град [разположен] в подножието на планина. Между града и планината и отвърстието [на канала] при Абидос има 40 мили.

Една голяма река, наречена Финика (Финике)[201] преминава между Саталия (Анталия)[202] и Батара (Патара)[203]. Тя идва от една планина в споменатата област Бафхия, от три извора.

От град Бафхия на изток до град Афасин (Ефес), това е градът на „другарите от пещерата" („седемте спящи"), има три дни [път]. Афасин е град, чиято по-голяма част е празно пространство, разположен е в подножието на една планина***.

От него до крепостта Амталин[204] на юг има два дни [път]. Амталин, наричан още Матали, е много висока и здрава крепост, с прославено население.

---

* В араб. текст „вечен".

** В араб. текст „marḥalatāni ḫafīfatāni" = „два слаби прехода".

*** Хълм.

حصن[384] امطلين الى حصن جونديو[385] غربا[386] مما يلى البحر اربعون ميلا ومنه الى جبل زرمى الكبير المتصل بالبحر الشـامى مرحلة وفي هذا الجبل معـادن حديد وفيه صيد كثير ووعول وفيه من انواع الحشايش العطرية شيء كثير ومن امطلين[387] الى حصن سوزنت[388] اربع مراحل وقد قدمنا ذكره فيما سبق من الاقليم الرابع[389] ومن مدينة نيقية المذكورة في هذا الجزء الى مدينة كيدرس[390] وتروى قدرس[391] مفازة سبعة ايام ومن كيدرس الى مدينة عمورية يوم خفيف[392] ومدينـة كيدرس مدينة صغيرة متحضرة حصينة في سفح جبل مطل عليها وفي بحيرة نيقية حوت صغير طوله فتر لونه مايل[393] الى الخضرة دقيق الشوك اذا طبخ بالفودنج واكله صاحب الحمى برىء منها من ساعته وبتلك البحيرة سرطانات صغار اذا طبخت[394] مع النخالة واعتصرت وشربت عصارتها نفعت من السعال المزمن من مرة واحدة ويوجد بها وعلى ضفتها احجار خاوية خفاف صغار[394a] اذا علق الحجر منها على فخذ المراة التى تريد الولادة[395] اسرعت ولادتها بلا تأخير وقد جرب ذلك فصح وهذا الحجر يعرف بنيقية وبالحجر النيقى وقد ذكرته الحكما في كتبها وشرحت خواصه[396] وقد اكملنا القول في هذا الجزء والحمد لله وهنا انقضى الجزء الرابع من الاقليم الخامس والحمد لله[397] وحده[398]

---

384. П$_1$ مدينة • 385. ОП$_2$С حوندير • 386. П$_2$ забележка встрани: مع جنوب •
387. С املطين • 388. П$_1$ شورنت • 389. П$_1$ فيما سبق قبل هذا فى الاقليم الرابع •
390. ЛОП$_2$ كندرس • 391. П$_1$ قيذرس • 392. П$_1$ في المذكورة من مدينة نيقية هذا الجزء الى مدينة عمورية من مدينة عمورية الى قيذرس وتروى كيدرس مفازة سبعة ا يام ومن مدينة كيدرس الى مدينة عمورية يوم خفيف •
393. ЛОП$_2$С липсва. 394. ЛОП$_2$С от بالفودنج до مع النخالة липсва.
394 a. В ръкописа صغر • 395. ЛОП$_2$С التى هى في الطلق • 396. П$_1$ дотук завършва, а на следващата страница стои: كمل الجزء الرابع من الاقليم الخامس •
397. ЛО بمعونة الله • 398. Така завършва С, а в другите ръкописи продължава: Л لارب غيره • П$_2$ ويتلوه الخامس منه ان شاء الله ; П$_1$ فتلا الذى بعده и под него بلغ كتابه

От крепостта Амталин на запад[205] до крепостта Джундиу (Гнидо)[206], близо до морето, има 40 мили[207].

От Джундиу до голямата планина Зерми (Керамос)[208], която стига до Сирийското море, има един преход. В тази планина има железни руди, богат лов, диви кози, в големи количества разни видове благовонни билки.

От Амталин до крепостта Сузент (Созенте)[209] има четири прехода. Ние вече говорихме за нея в предхождащия четвърти климат.

От град Никия, описан в тази секция, до град Кидрус (Кедреа)[211], наричан още Кадарус, през степна област има седем дни [път].

От Кидрус до град Амурия (Амориум) има един ден лек ход*. Кидрус е малък, цветущ и укрепен град [разположен] в подножието на една господствуваща над него планина.

В Никейското езеро (се среща) една малка риба, дълга една педя, зеленикава на цвят, с дребни кости. Когато тя се свари с риган** и боледуващ от тропическа треска я изяде, той оздравява веднага. В това езеро има малки раци, които, като се сварят с отсевки,*** изстискат се и сокът им се изпие, премахва отведнъж хроничеката кашлица. В него и по брега му се намират кухи и леки малки камъчета. Когато едно таково камъче се окачи на бедрото на жена, която се намира в състояние на родилни болки, ускорява незабавно раждането. Това е изпробвано и потвърдено. Този камък е известен в Никея под името „никейски камък“. За него споменават лекарите в своите книги и обясняват свойствата му.****

Ние вече завършихме описанието на тази секция, слава на бога! Тук приключи четвъртата секция на пети климат, хвала на единния бог!

---

* В араб. текст: „yaumun ḫafīfun“ — „един слаб ден“.

** „Фудандж“, или на египетски „фуданг“, е растението Menta pullegium; вж. араб. речник „Ел-Камус ел-мухит“, т. I, с. 173; в персийския речник „Бурхан-и кати“ на Тибризи, издание в Цариград 1287 (1870), т. II, с. 284, намираме думата fūtineğ, която авторът обяснява като произлязла от pūdene = „мента“, и я превежда на турски с yārpūz = „риган“.

*** В араб. текст стои думата nuḫāla, която означава отсевки, трици.

**** Така гласи текстът само в ръкописа П$_1$. В другите ръкописи лекарството за тропическа треска е изпуснато и се минава направо към хроническата кашлица.

الجزء الرابع من الاقليم السادس

ان الذى تضمنه[1] هذا الجزء الرابع من الاقليم السادس اقليم رمانية[2] وارض مقدونية[3] وبعض بلاد الروسية القصوى فاما ارض مقدونية[4] ففيها من بلادها نيسو[5] واتروبى[6] ونوقسترو[7] وبيذنى[8] وبنوى[9] ولفيسة[10] وافرنيسفا[11] واغريزينوس[12] ومسيونس[13] وفيه من بلاد رمانية[14] فاروى[15] وليغلغو[16] واقرنوس واستينوس[17] وديبلى[18] وفرامنياك[19] والماس[20] وركنوى[21] وميغالى ثرمة[22] وغولوى[23] وبسترنس[24] وافلى[25] والكسيوبلى[26] وديسينة[27] وطمطانة[28] وبرنس[29] واخيلو وايمن وبرفنتو[30] ومليسية[31] وبرسكلافسة[32] وميغالى برسكلافة[33]

---

1. ЛОП$_1$П$_2$С تضمن • 2. ЛОП$_1$П$_2$С جرمانية • 3. ЛП$_1$С جثولية ; O جتولية П$_2$ جلولية • 4. Както по-горе ; С на празното поле встрани написано: جثولينه • 5. O نيسر ; П$_2$ نيسوا • 6. ЛОС اثرو ; П$_1$П$_2$ اثروا • 7. ЛС برقسترو ; П$_1$ نوقستروا ; П$_2$ برقستو ؛ O برقستر • 8. Л مدنو ; П$_1$ بيذنو ; П$_2$ بدلو ; С مدنو • 9. ЛС سوى ; П$_2$ تمرى ; Римското издание تبوى • 10. Л فصه ; ОС قمسه ; П$_1$ فيسه • 11. Л افرندسفا ; O اقريدسفا ; П$_1$ اقريدسقا ; П$_2$ اوردسفا • 12. Л اغريوس ; O اغريموس ; П$_1$ اغرينوس ؛ П$_2$ اغرسوس • 13. Така само в П$_2$; ЛОП$_1$С مسينوس • 14. ЛОП$_1$П$_2$С جرمانية • 15. ЛОС قاروى • 16. П$_1$С ليغلقو • 17. Л اسيغوس ؛ ОС اسلنوس ; П$_1$ اسثيوس ; П$_2$ اسوز ; Римското издание اسينوس ; Цариградски р. اسنيوس • 18. Л دملى ; O ديبلى ؛ П$_2$ неразчитаемо. 19. ЛС قرتميال ; O قربتان ؛ П$_1$ فريمال ؛ П$_2$ неразчитаемо. 20. П$_2$ المايس • 21. П$_1$ ز كترى ; С ز كرى ؛ ЛОП$_2$; ز كرى ؛ Римското изд. كرنى ؛ Цариградски р. كرننى • 22. O منغالى ترمه ؛ П$_2$ معالى درمه • 23. ЛОСП$_2$ عالى ؛ П$_1$ عولى • 24. ЛОП$_1$П$_2$С بسترس • 25. ЛП$_2$С املى ; O اقلى • 26. ЛОП$_2$ اكسوبلى ؛ П$_1$ اكسنوبلى • 27. ЛОП$_1$П$_2$С دلسينه • 28. П$_2$ طنطايه • 29. ЛП$_1$С برلس ; O برليس • 30. П$_2$ برفنتوا ; С ترقنتو • 31. ЛОС ملمية ; П$_1$ ملسية ؛ П$_2$ ملينه ؛ Рим. изд. سلميه • 32. ЛОП$_1$П$_2$С برسكلافسه • 33. ЛОП$_1$С ميغالى برسكلا ؛ П$_2$ липсва.

СЕКЦИЯ VI 4

Това, което обхваща настоящата четвърта секция от шести климат [е]: областта Румания (Тракия)[211], земята Макадуния (Македония)[212] и някои от най-отдалечените градове на Русия.

Що се отнася до земята Макадуния, в нея [се намират] градовете Нису (Ниш), Атруби (Пирот), Нукастру (Кладово), Бидуни (Видин), Бануи, Луфиса (Ловеч), Афранисуфа (Браничево), Агризинус (Разград) и Масиунус (Шумен).

А измежду градовете на Румания [в тази секция спадат]: Фаруи (Ст. Загора), Лигулгу, Акранус (Крън), Истинус (Стенос), Динибули (Диния), Фирамнияк (Времняк), Алмас, Ракнуи (Карнобат), Мигали Терме (Айтоски бани), Гулуи (Голое), Бастарнас, Афли (Авли), Алаксиубули (Алексиопол), Дисина (Мачин), Тамтана[213], Барнас (Варна), Ахилу (Анхиало), Аймен (Емине), Бурфанту (Провадия), Малисия, Барасклафиса (Преславец), Мигали Барасклафа (Велик Преслав), Агармини (Грамени)

واغرمينى[34] وفربسيوس[35] ومادينوس[36] وقليمالايا وبوليا بسيمسقوس[37] وبيزوى[38] والقسطنطينية[39] ودريسترة[40] وايلوغيس[41] وايميديا[42] واغاتوبلس[43] وباسليكو وسزوبلى[44] واخيلو وكل هذه البلاد قواعد[45] مذكورة ومدن مشهورة ويجب علينا ان نصف احوالها وحدود طرقاتها كما سبق لنا في ساير الاقاليم المتقدمة ومن الله نستمد المعونة ونقول[46] ان من بلاد مقدونية[47] نيسو[48] وهو بلد جليل وقطر نبيل كثير اللحم والسمك والعسل واللبن واسعارها ابدا رخيصة وهى كثيرة الفواكه على ضفة نهر مورافا[49] الخارج من جبال سربية[50] ولها على النهر قنطرة كبيرة حسنة يجاز[51] عليها دخولا وخروجا ومن مدينة نيسو الى مدينة اتروبى[52] شرقا اربعون ميلا واتروبى[53] على نهر صغير ياتى من جبال سربية[54] فيمر بمدينة[55] اتروبى من جهة شرقيها ويمد الى ان يصب في نهر مورافا[56] فيصيران[57] واحدا ثم يمر هذا النهر الى ان يصب في نهر دنو على مقربة من بلد[58] افرنيسفا[59] وعلى هذا النهر ارحاء طاحنة وجنات وكروم ومن مدينة اتروبى[60] الى مدينة اتراليسة السالف[61] ذكرها في الاقليم الخامس اربعون ميلا واتراليسة كما

---

34. ЛОС اعرمينى ; П$_2$ اعرمى . 35. ЛОП$_1$П$_2$С مرسينوس ; Рим. изд. مرسنيوس . 36. Л مادسوس ; ОС قادسوس ; П$_2$ قاديوس . 37. ЛС بوليا جسمقس ; О بوليا جقس ; П$_1$ بوليا خسمسقس ; П$_2$ بولسا حسمقس ; Рим. изд. بوليا جسمسقس . 38. ЛО بيروى ; П$_1$ نيروى ; С سروى . 39. ЛП$_1$П$_2$С القسطنطينة . 40. ЛОС ادرستو ; П$_1$ اذرستو ; П$_2$ ادستو . 41. ЛО ايلوغس ; П$_1$ ايلوعيس ; П$_2$ ابلوعس . 42. ЛОП$_2$С липсва. 43. ЛОП$_2$С липсва ; П$_1$ غانوبلس . 44. П$_1$П$_2$ سروبلى . 45. П$_1$ مواعد . 46. П$_2$ فنقول . 47. ЛП$_1$П$_2$С جثولية ; О جتولية . 48. ЛОП$_1$ انيسو ; П$_2$С انيسوا . 49. ЛОП$_1$С موراقا ; П$_2$ موارفا . 50. Л سربه ; ОС سرنيه . 51. П$_1$ يجتاز . 52. ЛОП$_1$П$_2$С اثروا . 53. Както по-горе. 54. П$_2$ سرنيه ; С سرتيه . 55. П$_2$ فيمر المدينة 56. ЛП$_1$ موراقا . 57. П$_2$ прибавено هذا . 58. ЛОП$_2$С липсва. 59. ЛОП$_2$С افريدسفا ; П$_1$ افريدسقا . 60. ЛП$_2$ اثروى ; П$_1$ اثروا . 61. П$_2$ السابق .

Фарбисиус (Върбица), Мадинус, Калималая (Калималея), Булия Басимискус (Пацимиск), Бизуи (Виза), Костантиния (Константинопол), Диристра (Силистра), Айлугис (Логи), Аймидия (Мидия), Агатубулис (Ахтопол), Басилику (Василико), Сузубули (Созопол) и Ахилу (Анхиало)*. Всички тия селища са забележителни центрове и прочути градове. Наш дълг е да опишем състоянието им и пределите на техните пътища, както направихме това и при другите предшествуващи климати. И тъй, като просим божията помощ, ние казваме:

Един от градовете на Макадуния (Македония) е Нису (Ниш). Той е великолепен град, превъзходен край. В него има много месо, риба, мед и мляко, чиито цени са винаги ниски. Има и много овошки. Разположен е на брега на реката Мурафа (Морава), която извира от сръбските планини[214]. Той има на реката (Морава) голям и хубав мост, по който се минава на влизане [в града] и на излизане [от него].

От град Нису до град Атруби (Пирот) на изток има 40 мили. Атруби [се намира] на една малка река, която идва от сръбските планини, минава покрай Атруби от източната му страна и продължава, докато се влее в реката Мурафа, образувайки една обща река. После тази река продължава по-нататък, докато се влее в реката Дану (Дунав), близо до град Афранисуфа (Браничево). По тази река (Морава) има воденици, градини и лозя.

От град Атруби (Пирот) до град Атралиса (София), споменат по-горе в пети климат, има 40 мили. Атралиса, както вече говорихме за нея в пети климат, е един великолепен град.

---

* Град Ахилу (Анхиало) е повторен.

قدمنا ذكرها في الاقليم الخامس[62] مدينة جليلة ومن اتراليسة[63] الى مدينة استوبونى يوم وهى في ذاتها[64] مدينة جليلة ومن مدينة استوبونى الى مدينة اقرنوس[65] ست مراحل واقرنوس مدينة جليلة[66] على ظهر جبل مرتفع ومن اقرنوس[67] الى فاروى[68] اربعون ميلا وفاروى[69] مدينة على نهر اخيلو [a] [69] ومنها في جهة الشرق الى مدينة سلونى[70] خمسون ميلا وهى مدينة في وطا من الارض ومنها الى مدينة رودستو ستون ميلا ورودستو مدينة حسنة ومنها في الشرق مدينة القسطنطينية[71] العظمى على اثنى عشر ميلا ومن مدينة سلونى[72] ايضا الى مدينة ليغلغو غربا خمسون ميلا ومدينة ليغلغو كبيرة القطر عامرة النواحى وهى على جبل مطل على نهر اخيلو[73] وهو النهر الذى قدمنا ذكره فيما سبق ويتصل هذا النهر من ليغلغو الى مدينة فاروى[74] وبينهما خمسة وثلاثون ميلا جنوبا ويتصل من مدينة فاروى[75] الى مدينة[76] فيلبوبلس[77] ثم الى ادرنوبلى[78] ثم الى سرولة[79] الى اركاديوبلى الى ان يصب في الخليج الذى عليه فم[80] ابدس[81] بمقربة من[82] اخرسوبلى الساحلية ويسمى هناك وادى مرمارى[83] ونرجع فنقول ان مدينة[84] نيسو منها الى مدينة ربنة خمسون ميلا وربنة شمالا مخففا منها[85] ومن مدينة[86]

---

62. П$_1$ оттук до استــوبـونـى текстът е изпуснат, а на празното поле встрани е допълнено: ومن اترالسة الى مدينة استوبونى • 63. П$_1$ اترالسه (пътят Атралиса — Истубуни само в П$_1$, и то на празното поле встрани); ЛОП$_2$С ومن اترونى الى • 64. Думите وهى في ذاتها само в П$_1$. 65. П$_1$ اقرتوس ; О افرنوس • 66. ЛОП$_1$С липсва. 67. П$_1$ اقرندس • 68. ЛОП$_1$ قاروى ; С قارولى • 69. ЛОП$_1$ قاروى ; С ثارولى • 70. ОП$_2$ سلوى ; П$_1$ شلونى • 71. ЛОП$_1$П$_2$С القسطنطينة • 72. Както по-горе. 73. Така във всички ръкописи. 74. ЛО ماروى ; П$_1$ قاروا • 75. ЛОП$_1$П$_2$С قاروى • 76. ЛОП$_2$С липсва. 77. Л ميلوبلس ; О قيلوبنس ; П$_1$С فيلوبلس ; П$_2$ ملوبلس • 78. ЛОС اذنوبلى ; П$_1$ اذرنوبلى ; П$_2$ ادبوبلى • 79. П$_1$ سرلوة • 80. П$_1$ مدينة • 81. ЛОП$_1$С ابذه ; П$_2$ ابره • 82. П$_1$ مدينة • 83. П$_1$ مرمازى ; П$_2$ مزمار • 84. П$_1$ من مدينة نيسو الى مدينة رنبة • 85. П$_1$ липсва. 86. ЛОП$_2$С липсва.

От Атралиса (София) до град Истубуни (Ихтиман) има един ден [път]. Той е също великолепен град.

А от град Истубуни до град Акранус (Крън)[215] има 6 прехода. Акранус е великолепен град [разположен] върху една висока планина*.

От Акранус до Фаруи (Ст. Загора) има 40 мили. Фаруи е град [разположен] на реката Ахилу[216].

От него в източна посока до град Салуни[217] има 50 мили. Това е град [разположен] в низина.

От него до град Рудусту (Родосто) има 60 мили. Рудусту е хубав град.

От Рудусту на изток, на 12 мили, е [разположен] великият град Костантиния (Константинопол).

Също така от град Салуни на запад до град Лигулгу има 50 мили. Град Лигулгу е голям по площ, с добре населени райони. Той се намира на една планина, която се надвесва над реката Ахилу. Това е реката, която вече споменахме по-горе. Тази река продължава от Лигулгу за град Фаруи. Между тия два града в южна посока има 35 мили. От град Фаруи тя (реката) стига до град Филибубулис (Пловдив), после до Адирнубули (Одрин), после до Сурула (Чорлу), до Аркадиубули (Люлебургас), докато се влее близо до крайбрежния град Ахрисубули (Орфано) в канала, на който се намира град Абидос. Тук тя носи името река Мармари[218]. Но да се върнем назад и да кажем:**

От град Нису (Ниш) до град Рабна (Чуприя) има 50 мили. Рабна е малко на север от него.

От град Рабна до град Афранисуфа (Браничево) има 60 мили. Афранисуфа се намира на голямата река Дану (Дунав).

*** Хълм.**

**** Възвишение.**

ربنة الى مدينة [87] افرنيسفا [88] ستون ميلا وافرنيسفا [89] على نهر دنو [90] الكبير ومن مدينة اتروبي [91] ايضا الى مدينة بنوى [92] في جهة الشرق مع قليل تاريب الى الشمال تسعون ميلا وهى مدينة عامرة صغيرة القطر على ظهر [93] جبل عال ومن بنوى ايضا الى مدينة لفيسة [94] ست مراحل وهى من بنوى بين شرق وشمال ويوازيها في جهة الجنوب مدينة اقرنوس [95] وبينهما اربع مراحل ومدينة لفيسة [96] على ظهر جبل ومن مدينة لفيسة [97] في جهة الشمال مع الشرق الى مدينة مسيونس [98] خمس مراحل وهى مدينة كبيرة عامرة قديمة التاسيس ومن مدينة لفيسة [99] ايضا الى مدينة بيدنى [100] خمس مراحل وهى مدينة كبيرة وهى من لفيسة [101] بين غرب وشمال على نهر دنو المذكور وكذلك ايضا من مدينة فاروى [102] المتقدم ذكرها الى مدينة بوليا بسمسقوس [103] اربع مراحل والطريق بينهما في مزارع متصلة وعمارات غير منفصلة وقرى كبار وكروم وفواكه كثيرة واغنام وابقار ونعم وافرة ومن مدينة بوليا بسمسقوس الى مدينة بيزوى [104] سبعون ميلا وهى ثلاث مراحل في اوطية وارض طيبة وبيزوى [105] مدينة كبيرة [106] عامرة كثيرة الأسواق واهلها اهل صناعات ولها مزارع واقاليم متصلة وعمالات جمة

---

87. ЛОП$_2$С липсва. 88. ЛП$_1$П$_2$С افريدسفا ; С ابربدسفا ، следващите думи ستون ميلا وافرنيسفا изпуснати. 89. Както по-горе. 90. О دنوى ; П$_2$ دنوا . 91. ЛОП$_2$ اتروى ; П$_1$ اترو . 92. ЛОП$_2$ ينوى . 93. П$_2$ липсва. 94. Л فسه ; О قنسه ; П$_1$ نيشه ; П$_2$ نيسه ; С فيسه . 95. О اقرنرس ; П$_2$ اقريوس . 96. ЛП$_1$С فيشة ; П$_2$ نسيه ; О بيشه след тази дума липсва текстът до في جهة الشمال . 97. ЛП$_1$ بيشة ; П$_2$ نسيه ; С فيشة . 98. ЛС مسينو ; О ميسنو ; П$_1$ مسينوا ; П$_2$ مسينوس . 99. Както по-горе. 100. ЛОП$_1$П$_2$С بندى . 101. ЛОП$_1$П$_2$ بيشة ; С فيشة . 102. ЛП$_1$П$_2$С قاروى ; О فاروى . 103. ЛП$_1$П$_2$ بوليا جسمقس ; ОС موليا جسمقس . 104. ЛОП$_1$П$_2$ نيروى ; С بيروى . 105. ЛОП$_1$С نيروى ; П$_2$ بنروى . 106. На това място в ЛОС вмъкнат текстът: وهى من لفيسة بين غرب وشمال .

А от град Атруби (Пирот) в източна посока с малко отклонение на север до град Бануи[219] има 90 мили. Бануи е добре населен град, с малка площ и [разположен] върху висока планина.

А от Бануи до град Луфиса (Ловеч)[220] има 6 прехода. Луфиса се намира североизточно от Бануи. Паралелно на него в южна посока лежи град Акранус (Крън). Между тях има 4 прехода. Град Луфиса е [разположен] върху една планина*.

От град Луфиса в североизточна посока до град Масиунус (Шумен)[221] има 5 прехода. Последният е голям, многолюден град, основан в старо време**.

Също така от град Луфиса (Ловеч) до град Бидуни (Видин)[222] има пет прехода. Бидуни е голям град [разположен] северозападно от Луфиса на споменатата река Дану (Дунав).

А сега от град Фаруи (Стара Загора), споменат по-горе, до град Булия Басимискус (Пацимиск)[223] има четири прехода. Пътят между тях води през следващи една след друга посевни площи и непрекъснати обработени полета, през големи села, много лозя и овошки, покрай многобройни [стада] овце, едър и дребен добитък.

От град Булия Басимискус (Пацимиск) през долини и плодородна земя до град Бизуи (Виза)[224] има 70 мили, които се равняват на три прехода. Бизуи е град голям[225], добре населен и с много пазари. Жителите му са хора занаятчии. Той има непрекъснато следващи посевни площи и райони, както и многобройни провинции.

---

* Височина.

** В араб. текст „qadīmatu't-ta'asīs“ — „стар по отношение на основаването му“.

ومن مدينة بيزوى[107] الى مدينة[108] ايلوغيس[109] في جهة الشرق خمسون ميلا وايلوغيس مدينة على جبل بينها وبين الخليج النيطسى اثنا عشر ميلا وكذلك ايضا من مدينة بيزوى[110] الى مدينة قاليمالايا خمسة وخمسون ميلا[111] ومن مدينة بيزوى[112] ايضا الى مدينة فاروى[113] المتقدم ذكرها في جهة الغرب تسعون ميلا وبينهما[114] مسارح[115] وخصب وربيع دايم ومياه عذبة جارية وافرجة ممكنة ومن مدينة[116] بيزوى[117] الى مدينة القسطنطينية[118] ثلاثون ميلا وقد وصفنا القسطنطينية قبل هذا بما امكننا وصفه بحول الله تعالى وصفة الطريق من مدينة القسطنطينية على الساحل الى مصب نهر دنو حيث مدينة مريس[119] فمن شاء ذلك خرج من القسطنطينية الى مدينة ايلوغيس[120] خمسة وعشرين[121] ميلا وهى مدينة على جبل مرتفع على البحر اثنا عشر ميلا والملك يتنزه بها في كل سنة مرة[122] ويقيم فيها الصيد[123] الحمر الوحشية اياما كثيرة ومن ايلوغيس[124] الى مدينة ايميديا[125] خمسة وعشرون ميلا وهى مدينة حسنة عامرة بقرب البحر ومنها الى مدينة اغاثوبلس[126] خمسة وعشرون ميلا ومنها الى باسليكو على ساحل البحر خمسة وعشرون ميلا ومن باسليكو الى مدينة سزوبلى[127] على البحر خمسة وعشرون

---

107. ЛОП$_1$П$_2$С نيروى . 108. С липсва. 109. П$_2$ ابلوغيش ; О ايلوعيس . 110. ЛОП$_1$С نيروى ; П$_2$ بنروى . 111. П$_1$ следват неуместно думите : وذلك لان . 112. Л نيزوى ; ОП$_1$С نيروى ; П$_2$ بنروى . 113. ЛОП$_1$П$_2$С قاروى . 114. С بينها . 115. П$_2$ مزارع . 116. ЛОП$_1$С липсва. 117. Както по-горе. 118. ЛОП$_1$П$_2$С القسطنطينة . 119. ЛП$_2$С قرس ; О فمرس ; П$_1$ مرش . 120. П$_1$ ايلوغس ; П$_2$ ابلوغيش . 121. П$_1$П$_2$ عشرون . 122. ЛОП$_2$С липсва. 123. ЛОС يصيد . 124. Л ايلوعس ; О ابلوعيس ; П$_1$ ايلوغش ; П$_2$ ابلوغيش . 125. Л اسميديا ; ОС اتمديا ; П$_2$ اينيـديا . 126. ОС اغاثربلس ; П$_2$ اغانوملس . 127. ЛС سروبلى ; О липсва ; П$_1$ شروبلى ; П$_2$ سروبلى .

От град Бизуи до град Айлугис (Логи)[226] в източна посока има 50 мили. Айлугис е град [разположен] на една планина. Между него и канала Нитас (Черно море)[227] има 12 мили.

Също така от град Бизуи до град Калималая (Калималея)[228] има 55 мили.

Пак от град Бизуи в западна посока до град Фаруи, споменат по-горе, има 90 мили. Между тях са [разположени] пасбища, плодородна земя, постоянна зеленина*, течащи сладки води и всевъзможни гледки.**

От град Бизуи (Виза) до град Костантиния (Константинопол) има 30 мили[229]. Ние вече описахме по-горе град Костантиния, доколкото, с божията воля, това ни бе възможно.

ОПИСАНИЕ НА ПЪТЯ ОТ ГРАД КОСТАНТИНИЯ ПО МОРСКИЯ БРЯГ ДО УСТИЕТО НА РЕКАТА ДАНУ, ДЕТО СЕ НАМИРА ГРАД МИРИС (АЛМИРИС)[230]

Който желае [да мине] по този [път], той тръгва от Костантиния и до град Айлугис (Логи) има 25 мили. Това е град [разположен] на висока планина, на 12 мили от морето. Императорът почива всяка година по веднъж в този град. Той отсяда там и в продължение на много дни ходи на лов за диви магарета.

От Айлугис (Логи) до град Аймидия (Мидия)[231] има 25 мили. Последният е хубав и многолюден град, близо до морето.

От него до град Агатубулис (Ахтопол)[232] има 25 мили.

От последния до Басилику (Василико)[233] на брега на морето има 25 мили.

От Басилику до град Сузубули (Созопол)[234] на морето има 25 мили.

---

* В араб. текст „rabī‘un dā’imun“ = „вечна пролет“.

** В араб. текст стои „afrağa mumkina“. Този израз не ни е съвсем понятен. Почти същото е казано по-долу и за град Авли, само че с думите „furğat’al-amkina“ които там превеждаме с „широк кръгозор“.

ميلا وكذلك منها الى مدينة اخيلو خمسة وعشرون ميلا[128] وبينهما جون من البحر عرضه اثنا عشر ميلا وطول هذا الجون عشرون ميلا ومن اخيلو الى مدينة ايمن على البحر خمسة وعشرون ميلا[129] ومن ايمن الى برنس[130] خمسون ميلا وبرنس[131] على قرب البحر كما قدمناه ومن برنس الى مدينة[132] ارموقسترو خمسة وعشرون ميلا ونرجع الان فنقول ان من مدينة افرنيسفا[133] نازلا مع نهر دنو[134] الى مدينة نوقسترو[135] يومان[136] ونصف يوم[137] ونوقسترو[138] هذه بضفة نهر دنو ياتيها من جهة الجنوب ويقرب منها[139] مصب[140] نهرمورافا[141] وهى مدينة حسنة رخيصة الاسعار عامرة الديار كثيرة الكروم والاشجار ومنها منحدرا مع النهر الى مدينة بيدنى[142] وهو بلد بقرب النهر المذكور يوم ونصف[143] كبير وكذلك من مدينة بيدنى[144] الى مدينة سبست قسترو[145] شرقا يوم ونصف وهى مدينة حسنة متحضرة عامرة على النهر ومنها الى مدينة دريسترة[146] شرقا يوم ونصف[147] وهي مدينة فسيحة الافاق عامرة الاسواق كثيرة الارزاق جليلة المبانى كاملة المغانى[148] ومن دريسترة في البرية الى مدينة برسكلافسة اربعة ايام شرقا[149] وهى مدينة على نهر قريب الحوض ومن برسكلافسة الى مدينة دسينة شرقا اربعة ايام

---

128. ЛП$_2$С изречението от ومن باسليكو се повтаря. 129. С разстоянието Ахилу — Аймен липсва. 130. ЛОП$_1$С بذلس ; П$_2$ ترلس . 131. Както по-горе. 132. ЛОП$_2$С липсва. 133. Л افريزسفا ; ОП$_2$ افريدسفا ; П$_1$ افريدسقا ; С افريزسقا . 134. ЛОП$_2$С نازلا مع النهر نهر دنو . 135. ЛОП$_2$С بوقستروا ; П$_1$ نوقستروا . 136. П$_2$ يومين . 137. П$_1$ липсва. 138. ЛОП$_1$С نوقستروا ; П$_2$ بوقستروا . 139. بها . 140. ЛОП$_2$С يصب . 141. ЛОП$_1$П$_2$С مورقا . 142. Л يمدنى ; О بندنى ; П$_2$С نبدى . 143. С оттук до وهى текстът изпуснат, но прибавен на празното поле встрани; П$_2$ липсва освен посочения текст още и предния текст от بيدنى нататък. 144. Както по-горе. 145. ЛП$_1$П$_2$С بست قستروا . 146. О بست قسترو ; П$_2$ липсва. 147. О ونصف يوم . 148. Във всички р. стои погрешно المعانى . 149. П$_1$ شرقا идва веднага след برسكلافسة .

Също така от последния до град Ахилу (Анхиало)[235] има 25 мили. Между тях (Созопол и Анхиало) се намира морски залив[236], чиято широчина е 12 мили, а дължината на този залив е 20 мили.

От Ахилу до град Аймен (Емине)[237] на морето има 25 мили.

От Аймен до Барнас (Варна)[238] има 50 мили. Барнас е [разположен] близо до морето, както вече го представихме.*

От Барнас до град Армукастру (Ермукастро)[239] има 25 мили. А сега да се върнем назад и да кажем:

От град Афранисуфа (Браничево), слизайки по реката Дану (Дунав) надолу, до град Нукастру (Кладово)[240] има два дни и половина [път]. Град Нукастру е [разположен] на брега на реката Дану, която стига до него откъм юг, и близо до града се намира устието на реката Мурафа (Морава)[241]. Той е хубав и евтин** град, с обработени местности, много лозя и дървета.

От него, като се слиза надолу по реката, до град Бидуни (Видин), който е [разположен] близо до споменатата река, има един ден и половина усилен път.

Също така от град Бидуни до град Субест Кастру (Свищов)[242] на изток има един ден и половина [път]. Последният е хубав, многолюден и цветущ град [разположен] на реката.

От него до град Диристра (Силистра)[243] на изток има един ден и половина [път][244]. Това е град с обширни местности, с многолюдни пазари, с изобилие от средства за препитание, с великолепни постройки и съвършени жилища.

От Диристра през степта*** до град Барасклафиса (Преславец)[245] на изток има четири дни [път]. Последният град е [разположен] на една река, близо до Хавуза[246].

От Барасклафиса до град Дисина (Мачин)[247] на изток има четири дни [път]. Дисина е един цветущ град с обширни местности, с много обработени полета и земеделски култури. В него има всякакви видове зърнени храни, чиито цени са ниски.

---

* Тук Идриси напомня, че е вече говорил за град Варна, но ние не намираме никъде в предшествуващия текст на съчинението му да се споменава този град

** В араб. текст стои буквално „евтин по отношение на цените".

*** В араб. текст стои думата „barrīya", която означава: „открито поле; местност, покрита с дива растителност; диво, пусто място; степ; пустиня" (Баранов, Арабско-русский словарь, с. 74).

ومدينة دسينة مدينة متحضرة واسعة الاقاليم كثيرة الزراعات والعمارة[150] حبوبها ممكنة واسعارها رخيصة ومنها الى مدينة اوموقسترو[151] جنوبا يومان[152] ومدينة ارموقسترو[153] مدينة ازلية عالية الابنية رحيبة الاقبية جليلة المقدار رخيصة الاسعار وهى في سفح جبل لطيف مطل على البحر ومن ارموقسترو الى مدينة برنس[154] التـى قدمنا ذكرها على البحر يوم والطريق من مدينة[155] برنس[156] الى القسطنطينية على البر من برنس[157] الى مدينة بترنى[158] في البر غربا ثلثون[159] ميلا وهى مدينة متحضرة متوسطة القدر حسنة ومنها الى مدينة برفنتو[160] في جهة الغرب ثلثون ميلا وهى يوم وهذه المدينة في سفح جبل لطيف وبين بترنى وبرفنتو[161] نهر يجرى من برسكلافة[162] ويمر جنوبا حتى يصب في البحر ومن مدينة برفنتو الى مدينة[163] ميغالى برسكلافة يوم وهى مدينة عامرة متوسطة القدر ويجرى بقربها نهر متوسط ومن مدينة ميغالى برسكلافة الى مدينة فربسيوس[164] يوم وفربسيوس[165] مدينة[166] قديمة البناء مشهورة في البلاد عامرة كثيرة الخيرات ومنها الى مدينة اغرمينى غربا نصف يوم وهى مدينة متحضرة قديمة ايضا وكانت خرابا فبناها هرقل الثانى وعمرها[167] واستمرت عمارتها الى الان ولها حروث وزراعات ومن اغرمينى الى استينوس غربا يوم واستينوس مدينة حسنة[168] عامرة كثيرة الديار جليلة المقدار ومن استينوس الى مدينة بوليا بسيمسقوس[169] جنوبا ثلاثة

---

150. П$_2$ العمارات • 151. ЛОП$_1$П$_2$С ارموقستروا • 152. ЛОП$_2$С последните две думи липсват. 153. ЛП$_2$ посл. две думи липсват; П$_2$ липсва и по-нататък текст до الى بذلس • C ترلس ؛ OC вместо тях مدينة برنس وهى • 154. ЛОП$_1$ برلس ; П$_2$ ترلس ; C بذلس • 155. ЛОП$_2$С липсва. 156. ЛС بذلس ; O يدلس ; П$_1$ بـرلس ; П$_2$ ترلس • 157. Както по-горе. 158. ЛС تترى ; O يترى ; П$_2$ بترى • 159. ЛОП$_2$С ثمانون • 160. ЛП$_1$С برقنتو ; П$_2$ برومو • 161. Както по-горе. 162. ЛОП$_1$П$_2$С سكلافة • 163. ЛОП$_1$П$_2$ липсва. 164. ЛОП$_1$С مبرسينوس ; П$_2$ مبرس سينوس • 165. Както по-горе. 166. П$_1$ липсва. 167. C عمره • 168. ЛОП$_2$С ومدينة استيموس حسنة • 169. ЛОП$_2$С بوليا جيمسقس ; П$_1$ بوليا جيسقمس •

От Дисина до град Армукастру (Ермукастро) на юг има два дни [път]. Армукастру е много стар град*, с високи постройки, с широки сводести покриви, величествен по размери и евтин по отношение на цените. Той е [разположен] в подножието на една прекрасна планина, която се надвесва над морето[248].

От Армукастру до град Барнас (Варна) на морето, който вече споменахме, има един ден [път].

ПЪТЯТ ОТ ГРАД БАРНАС ДО КОСТАНТИНИЯ ПО СУШАТА

От Барнас на запад до град Батарни (Петрин)[249] на сушата има 30 мили[250]. Последният е цветущ, средно голям, хубав град.

От него до град Бурфанту (Провадия)[251] в западна посока има 30 мили, които се равняват на един ден [път]. Този град е [разположен] в подножието на една прекрасна планина[252]. Между Батарни и Бурфанту се намира една река, която тече откъм Барасклафа (Преслав)[253] и преминава на юг, докато се влее в морето.

От град Бурфанту (Провадия) до град Мигали Барасклафа (Велик Преслав)[254] има един ден [път]. Последният е добре населен град от средна величина. Близо до него тече една река, средно голяма[255].

От град Мигали Барасклафа до град Фарбисиус (Върбица)[256] има един ден [път]. Фарбисиус е построен в старо време, известен е между градовете, добре населен и с много природни богатства.

От него до град Аграмини (Грамени)[257] на запад има половин ден [път]. И това е също така цветущ и стар град. Той бил разрушен, но Херкал Втори (Херакли)[258] го изградил и населил. Неговото населване продължило и досега. Той има разорани земи и земеделски култури.

От Аграмини до Истинус (Стенос)[259] на запад има един ден [път]. Истинус е хубав и многолюден град. Той има много местности и е великолепен по размери.

От Истинус до град Булия Басимискус (Пацимиск) на юг има три дни [път]. Последният е град близо до планина, от която извира

---

* В араб. текст „вечен".

ايام وهي مدينة بقرب جبل ويخرج منه نهر يمر بالمدينة وينتهى حتى يجتمع بنهر مسيونس[170] ويصبان في نهر دنو[171] مابين سبست قاسترو[172] ودرسترة[173] ومن مدينة بوليا بسيمشقوس[174] في جهة الشرق الى مدينة قاليمالايا[175] يوم[176] ومدينة قاليمالايا مدينة عامرة كبيرة[177] كثيرة الزرع ولحوم الصيد[178] وبها يتصيد صاحب القسطنطينية وهى فوق جبل عال[179] كثير الصيد وفيه شغرا[179a] متصلة ومن مدينة قاليمالايا الى مدينة مادينوس[180] اثنا عشر ميلا وهى مدينة عامرة حسنة في جهة[181] الشرق وكذلك من مدينة قاليمالايا ايضا[182] الى مدينة بيزوى[183] خمسون ميلا في الجهة الجنوبية[184] ومن بيزوى[185] الى القسطنطينية ثمانية وعشرون ميلا ومن مدينة مادينوس الى مدينة مليسية ستة اميال شرقا ومن مدينة مليسية الى البحر حيث مدينة ايمن جنوبا ستة اميال ومدينة ايمن على ساحل بحر نيطس ونرجع فنقول ان مدينة سبست قسترو[186] ومنها[187] الى مدينة اغريزينوس[188] سبعون ميلا وهى ايضا يومان[189] ومن مدينة اغريزينوس في جهة الشرق[190] الى مدينة مسيونس[191] اربعون ميلا وهو يوم ومسيونس مدينة عامرة وفيها مصلحة للروسية وهى متحضرة لها اسواق عامرة وخيرات وافرة وموضعها فوق جبل بينه وبين دينبلى[192]

---

170. Л مسيـوس ; О مسيـوس ; П$_1$П$_2$С مسينوس . 171. О името повторено. 172. ЛОП$_1$С منت قاستروا ; П$_2$ منت فاستروا . 173. ЛОП$_2$С دوستره ; П$_1$ دسره . 174. ЛОП$_2$С جسمقس ; П$_1$ جيمـقس . 175. О قاليبالايا . 176. ОП$_2$ липсва ; О липсва текстът до كثير وبها ; П$_1$ липсва текстът до مدينة عامرة . 177. П$_1$П$_2$ липсва. 178. ЛОП$_2$С كثيرة الزرع والصيد بها كثير . 179. П$_1$ липсва. 179а. Така в ръкописите, а трябваше да бъде شواغر . 180. П$_1$ ماذينوس ; П$_2$ مادموس . 181. П$_1$ липсва. 182. ЛОП$_2$С липсва. 183. ЛОП$_1$С بتروى ; П$_2$ بنوى . 184. ЛОП$_2$С في جهة الجنوب . 185. ЛОП$_1$ بتروى ; С تبروى ; П$_2$ не се чете. 186. ЛП$_2$С شنت قستروا ; О سنت قسترو ; П$_1$ بنت قسترى . 187. П$_1$ липсва. 188. Л اغريريموس ; О اغرنريوس ; П$_1$ اعرنز نيوس ، С اغريزيموس . 189. ЛОП$_1$С думите وهى ايضا يومان липсват. 190. П$_1$ المشرق . 191. ЛОП$_1$П$_2$С مسينوس . 192. ЛОС دنبلى ; П$_1$ ذينبلى .

една река. Тя минава през града и продължава, докато се съедини с реката Масиунус[260] и се влеят [двете] в реката Дану между Субест Кастру (Свищов) и Диристра (Силистра).

От град Булия Басимискус (Пацимиск) в източна посока до град Калималая има един ден [път]. Калималая е многолюден и голям град, който има много земеделски култури и месо от дивеч.* Там ходи на лов владетелят на Костантиния (Константинопол)[261]. Градът е [разположен] върху една висока планина, богата с лов. Той е заобиколен с празни места.

От град Калималая до град Мадинус[263] в източна посока има 12 мили. Последният е многолюден и хубав град.

Пак от град Калималая до град Бизуи (Виза) в южна посока има 50 мили[264].

А от Бизуи до Костантиния има 28 мили[265].

От Мадинус до град Малисия[266] на изток има 6 мили.

От град Малисия на юг до морето, дето е град Аймен (Емине), има 6 мили[267]. Град Аймен е [разположен] на брега на морето Нитас (Черно море). Но да се върнем назад и да кажем:

От град Субест Кастру (Свищов) до град Агризинус (Разград)[268] има 70 мили, или два дни [път].

От град Агризинус в източна посока до град Масиунус има 40 мили, или един ден [път]. Масиунус е многолюден град. В него има една кантора за Русия**. Той е цветущ град. Има многолюдни пазари и изобилни природни богатства. Разположен е на една планина***.

---

* В араб. текст „luḥūm aṣ-ṣayd" = „месо от лов". В ръкописите ЛОП$_2$С стои: „va'ṣ-ṣayd bihā kaṯīrun" = „в него има изобилен лов".

** В араб. текст стои думата maṣlaḥa (маслахат), която днес значи: изгода, полза, интерес; служба, управление, агенция, кантора.

*** Височина.

يوم ومدينة[193] دينبلى[194] مدينة[195] صغيرة عامرة في وطاء من الارض لها كروم وعمارة صالحة ومن دينبلى الى مدينة[196] فرامنياك[197] شرقا نصف يوم وهو بلد في وطا من الارض بقرب جبل صغير كثير الاشجار والغراسات متصل الزروع والعمارات ومن فرامنياك[198] الى مدينة الماس شرقا نصف يوم وهى مدينة صغيرة متحضرة كثيرة الفواكه والنعم متسعة العمارات واسعة الاقاليم ومنها الى مدينة ركنوى[199] نصف يوم وهو بلد في قرب جبل ومنه الى مدينة بسترنس[200] شرقا نصف يوم وهى مدينة حسنة كثيرة المياه عامرة الافنية صالحة المقدار ومنها الى مدينة روسوقسترو شرقا نصف يوم[201] وهى مدينة صالحة القدر عامرة[202] الكور[203] كثيرة النعم رخيصة الاسعار[204] وموضعها في مستو من الارض ومن روسوقسترو الى مدينة ميغالى ثرمة نصف يوم ومدينة[205] ميغالى ثرمة مدينة[206] صغيرة حسنة الديار واسعة الاقطار كثيرة الغراسات والبقول ولها اسوار واسواق وبها نعم وارزاق ومنها الى مدينة ايتوقسترو[207] في جهة الشرق نصف يوم وهى مدينة حسنة البقعة حصينة المنعة[208] بها اسواق ومتاجر وهى محلة للوارد والصادر وبها كروم وغلات ومنها[209] الى مدينة غولوى[210] شرقا نصف يوم وهو بلد حسن وقطر متحضر والمسافرون يقصدون ويجلبون اليه البضايع والتجارات به مستديرة دايمة ومن

---

[193] П$_1$ липсва. [194] Както по-горе. [195] ЛОП$_2$С липсва. [196] ЛОП$_2$С липсва. [197] Л قراشمال ؛ O فرادمال ؛ П$_1$ قراتمنيال ؛ П$_2$ قوى المسالك ؛ C قراتممال . [198] Л قرادمال ; O قرايمينال ؛ П$_1$ قراثمنيال ؛ П$_2$ قرالمسال ؛ C قرادمنال . [199] ЛОП$_1$С ركترى П$_2$ كترى . [200] ЛС بسترلس ؛ ОП$_2$ بستريس . [201] П$_1$П$_2$ разстоянието изпуснато, П$_1$ нанесено на празното поле встрани. [202] ЛОП$_2$С كثيرة . [203] След тази дума в ЛОС стои погрешно عامرتها . [204] ЛОП$_1$С السعـر . [205] П$_1$ липсва. [206] ЛОП$_2$С липсва. [207] ЛС لمتو قستروا ؛ O ليتو قستروا ؛ П$_1$ لنو قستروا ؛ П$_2$ لمو فستروا . [208] ЛОП$_2$С последните две думи липсват. [209] ЛП$_1$П$_2$С منه . [210] ЛОП$_1$С غولو ; П$_2$ منحولو .

Между нея и Динибули (Диниа)[269] има един ден [път]. Динибули е малък, многолюден град [разположен] в една низина. Той има лозя и добре обработено поле.

От Динибули до град Фирамниак (Времняк)[270] на изток има половин ден [път]. Това селище е [разположено] в низина близо до една малка планина*. То има много дървета и насаждения, непрекъснати ниви и обработени полета.

От Фирамниак до град Алмас[271] на изток има половин ден [път]. И този е малък цветущ град, с много овошки и добитък, с просторни обработваеми полета и обширни местности.

От него до град Ракнуи (Карнобат)[272] има половин ден [път]. Това селище е близо до една планина**.

От него до град Бастарнас[273] на изток има половин ден [път]. Последният е хубав град с изобилни води, с цветущи дворове, с прилични размери.

От него до град Русукастру (Русокастро)[274] на изток има половин ден [път]. И този град има подобаващи размери, добре населени райони, много добитък, ниски цени. Разположен е в равнина.

От Русукастру до град Мигали Терме (Айтоски бани)[275] има половин ден [път]. Мигали Терме е малък град с хубави местности, широки квартали, с много насаждения и зеленчуци. Той има стени [градски] и пазари; има добитък и средства за препитание.

От него до град Айту Кастру (Айтос)[276] в източна посока има половин ден [път]. Последният град е [разположен] на хубаво място и е силна крепост. В него има пазари и търговски дюкяни. Той е стоварище на внос и износ. Има лозя и зърнени храни.

От него до град Гулуи (Голое)[277] на изток има половин ден [път]. Гулуи е хубаво селище, един цветущ край. Пътниците (търговци) се отправят за този град и там занасят стоките си. В него се върти постоянна търговия.

---

* Или височина.

** Или височина.

مدينة غولوى[211] الى مدينة باسقة نصف يوم وهى مدينة صغيرة حارة الاسواق عامرة آهلة ومنها الى مدينة افلى[212] نصف يوم ومدينة افلى في بسيط ارض حسنة مباركة البقعة فرجة الامكنة متصلة العمارات كثيرة الاقاليم والجهات وبها مياه جارية ولها من جهة شمالها جبال عالية ونهر دنو يجرى خلفها وبهذه المدينة صناعات وحذق وتمهر لاربابها ويصنع بها من الحديد كل غريبة ومن مدينة افلى الى مدينة[213] استليفنوس[214] يوم[215] ومدينة استليفنوس[216] مدينة كبيرة وكانت قبل هذا اعظم مما هى عليه الآن وارضها حسنة البقعة وسنذكر الطريق منها الى ما يليها من البلاد بعد هذا بحول الله[217] ونرجع فنقول بالقول الوجيز ان ارض شصونية يحيط بها من غربيها ارض افريسية وهى افريزية ايضا بالزاى ومن شرقيها ارض ازوادة ومن جنوبها ارض شصونية وهى اقليم متصل العمارة كثير القرى بلاده عامرة وخيراته متكاثرة متصلة ومن مدنها مدينة قزلارة ومشلة وهالة ونيون برك ووزرة وهى على بحر الظلمات فاما مدينة قزلارة فمدينة كبيرة عامرة كثيرة الدخل والخرج واهلها امجاد شداد يمنعون جانبهم ويحمون ارضهم ويهابهم من جاورهم لاجتماع كلمة اهلها وعقد شكيمتهم وفيها خيرات مجتمعة وحبوب وتجارات ومنها الى مدينة هربرد التى من ارض اللمانية في جهة الغرب اربعون ميلا ومن مدينة قزلارة الى هالة خمسون ميلا شرقا وهالة مدينة متوسطة مياهها كثيرة وارضها عامرة وبها اسواق وعمارات وخصب ومعايش كثيرة ومنها في جهة الشمال

---

211. ЛОП$_2$С غولو ؛ П$_1$ غولوى • 212. ЛОП$_1$П$_2$С اقلى • 213. ЛОП$_1$П$_2$С липсва. 214. Л استيلى قنوص ؛ O استيلى قنوص ، П$_1$ استلى قنوس ؛ П$_2$ اسلى قنوص ؛ C اسقيلى قنوص • 215. П$_1$ نصف يوم; но на празното поле встрани поправено на يوم • 216. ЛС استيلى قنوص ؛ O استبلى قنوص ؛ П$_1$ استلى قنوس • 217. Оттук до края на секцията текстът е публикуван от Т. Левицки — Polska i kraje sasiednie w świetle „Księgi Rogera" geografa arabskiego z XII w. al-Idrīsī'ego, część I, tekst arabski, c. 25—32.

От град Гулуи до град Баска[278] има половин ден [път]. Последният е малък град, една пазарска улица, благоустроен и добре населен.

От Баска до град Афли (Авли)[279] има половин ден [път]. Град Афли е [разположен] в равнина. Той е хубав град, благословен кът, с широк кръгозор, с непрекъснато следващи обработени полета, с много местности и райони. В него има течащи води. От северната му страна [се издигат] високи планини, зад които тече реката Дану (Дунав). В този град има занаяти и изкусни и сръчни занаятчии. Там се изработват от желязо всякакви рядкости.

От град Афли до град Истилифунус (Сливен)[280] има един ден [път]*. Истилифунус е голям град. Някога той е бил по-голям, отколкото е днес. Земята му е един хубав кът. Ние, с божията воля, ще опишем пътя от него до съседните му селища по-долу. А сега се връщаме назад и казваме накратко:

Земята** Шасуния (Саксония) се обгражда от западната ѝ страна със земята Ифрисия [наричана] още Ифризия (Фризия), с [буквата] „з", от източната — със земята Извада (Швеция), от южната — със земята Шасуния (Саксония). Тя е област с непрекъснато следваща обработваема площ, с много села. Селищата ѝ са многолюдни, а природните ѝ богатства — изобилни, следват без прекъсване. Между градовете ѝ [са]: град Кузлара (Гослар), Мишла (Мисния), Хала (Хале), Ниунбурк (Ниенбург) и Вазара (Верден); той [последният град] лежи при Тъмното море (Атлантика).

И тъй град Кузлара (Гослар) е голям, многолюден, с оживен внос и износ. Жителите му са прославени, смели. Те бранят границата си и защищават земята си. От тях се бои всеки един от съседите им поради сговорчивостта и непреклонността им. В Кузлара има всякакви природни богатства, зърнени храни и стоки.

От него в западна посока до град Харбурд (Херфорд или Ерфурт) [принадлежащ] към земята Аламания (Германия) има 40 мили.

От град Кузлара на изток до Хала (Хале) има 50 мили. Хала е среден град; водите му са изобилни, а земята — обработена. Той има много пазари, постройки, изобилие на плодове и средства за живот.

---

* В ръкописа П$_1$ стои „половин ден път".

** Оттук до края на секцията текстът, отнасящ се предимно за Полша, е обнародван от ориенталиста Тадеуш Левицки. За обяснителни бележки към съдържащите се в тази част на секцията географски имена ние препращаме към великолепния труд на полския учен — Polska i kraje sasiednie . . ., część II.

الى نيون برك ثلاثون ميلا وكذلك من مدينة قزلارة الى مدينة نيون برك ثمانون ميلا وهى قاعدة كبيرة مشهورة وبلدة مذكورة ذات اسواق عامرة وتجارات دايرة وخيرات وافرة وفوائد متكاثرة ومياه وخصب ومواش وانعام ومن نيون برك الى البحر اربعون ميلا وهناك مسقط نهر وزرة في البحر المظلم و من مدينة قزلارة الى مدينة مشلة سبعون ميلا ومن مدينة هالة الى مدينة مشلة ستون ميلا ومن مدينة نيون برك الى مدينة وزرة على غربى النهر خمسة وعشرون ميلا ومن مدينة وزرة الى البحر خمسة عشر ميلا ومن مدينة وزرة الى نرتة المذكورة في جهة الغرب مابة ميل (وهى) على البحر وكذلك من مدينة نيون برك الى مدينة صوزاس وقد تقدم ذكرها غربا ستون ميلا ومن مدينة هالة ايضا الى مدينة وزنبركة السابق ذكرها سبعون ميلا وايضا فان من مدينة هالة الى مدينة اقراقو وهى من ارض بلونية مابة ميل وايضا فان من مدينة قزلارة الى مدينة ويانة مابة وخمسة وعشرون ميلا واما ارض بلونية التى هى بلاد العلم والعلماء من الروم فقد ذكرناها قبل وهى بلاد حسنة البقعة خصيبة كثيرة العيون والانهار متصلة الاقاليم والامصار عامرة القرى والديار ولها كروم وزيتون واشجار كثيرة بانواع الفواكه ومن مدنها اقراقو وجنازنة ورتصلابة وسرادية ونغرادة وشتنو وكلها قواعد مشهورة وامصار موطدة جمعت بين خيرات بلاد المفترقة وحسبت مع ذلك بان فيها علماء متفننون في العلوم وفي الديانات الرومية ولصناعها حذق ومعرفة بصنايعها واما مدينة اقراقو ومدينة جنازنة وسائر بلادها المذكورة فمدن مشتركة العمارات متصلة الخيرات تتقارب مقاديرها وتتساوى صفاتها ومباينها وكذلك تتقارب ايضا في كثير من مصنوعاتها ويحيط بها من جميع جهاتها جبال متصلات حاجزة بينها وبين بلاد شصونية وبلاد بوءامية وبلاد الروسية ومسافات بلاد بلونية من اقراقو الى مدينة مشلة مابة وثلاثون ميلا ومن اقراقو الى جنازنة ثمانون ميلا ومن جنازنة الى رتصلابة ستون ميلا ومن رتصلابة الى رمسلى مابة ميل ومن رمسلى الى زاقة اثنتاعشرة مرحلة

От него в северна посока до Ниунбурк (Ниенбург) има 30 мили.

Също така от град Кузлара до град Ниунбурк има 80 мили. Той [последният] е голям и известен център. Споменатият град има многолюдни пазари, оживена търговия, изобилни природни богатства, множество преимущества, води, изобилие на плодове и добитък.

От Ниунбурк до морето има 40 мили. Там е мястото, дето реката Вазара (Везер) се влива в Тъмното море (Атлантика).

От град Кузлара до град Мишла (Мисния) има 70 мили.

А от град Хала (Хале) до град Мишла има 60 мили.

От град Ниунбурк до град Вазара на западната страна на реката има 25 мили.

От град Вазара до морето има 15 мили.

От град Вазара в западна посока до споменатата вече Нурта (Норден) има 100 мили; [последният град се намира] на морето.

Също така от град Ниунбурк на запад до град Сузас (Соест), споменат вече, има 60 мили.

А от град Хала до град Вазнабурка (Оснабрюк), за който се спомена по-преди, има 70 мили.

Също така от град Хала до град Икраку (Краков), който принадлежи към земята Булуния (Полша), има 100 мили.

Също така от град Кузлара до град Виана (Виена) има 125 мили.

Що се отнася до земята Булуния (Полша), която е страна на знанието и на учените румейски*, ние вече я споменахме по-преди. Тя е страна с хубави места, плодородна, с множество извори и реки, с непрекъснато следващи провинции и големи градове, с многолюдни села и райони. Тя има лозя, маслини и много дървета от разни видове овошки. Към градовете ѝ [спадат]: Икраку (Краков), Джиназна (Гнезно), Ратислаба (Вроцлав), Сирадия (Серату), Нуграда (Ноград) и Шитну (Сечин). Всички те са прочути центрове и укрепени градове, в които са събрани богатствата на различните страни. Те са ценени високо поради това, че в тях има учени, специализирали се в науките и в румейските (християнски) религии. Занаятчиите в тях са сръчни и притежават познания в занаятите. Но град Икраку (Краков), Джиназна (Гнезно) и другите ѝ споменати градове са еднакви по населеност, заобиколени са с природни богатства. Размерите им се доближават, еднакви са качествата им и описанията им. Те се доближават също така и по отношение на повечето от изделията си.

От всички страни Булуния я обграждат непрекъснати планини, отделящи я от страната Шасуния (Саксония), страната Буамия (Бохемия) и страната Русия. А ето и разстоянията [между отделните градове] на страната Булуния:

От Икраку (Краков) до град Мишла (Мисния) има 130 мили.
От Икраку до Джиназна (Гнезно) има 80 мили.
От Джиназна до Ратислаба (Вроцлав) има 60 мили.
От Ратислаба до Рамисли (Перемишл) има 100 мили.
От Рамисли до Зака (Саков) има 12 прехода.

---

* В смисъл на християнски.

ومن زاقة الى تروبى ماية وثمانون ميلا ومن تروبى الى غليسية مايتا ميل وتروبى وغليسية من بلاد الروسية ومن انهار بلونية نهر شنت ونهر تسية وهما يخرجان من جبل حاجز بين بلاد بلونية وبلاد الروسية معرضا بين الشمال والجنوب فيخرج منه هذان النهران فيمران غربا ويجتمعان على ايام فيصيران نهرا واحدا فيمر الى ان يصب في نهر دنو من غربى مدينة قاون واما ارض الروسية فهى ارض كبيرة وبلاد قليلة جدا وعمارات منقطعة وبين البلد والبلد مسافات متباعدة واقطار منفردة ولهم مع جنسهم ومن قاربهم من بلادهم حروب ومهارشة دائمة ومن مدنها الواقعة في هذا الجزء رمسلى وزاقة وتروبية وغليسية فاما مدينة رمسلى فهى على نهر دنست وفي شماله وهذا النهر يمر شرقا الى ان يصل مدينة زاقة وبينهما اثنتا عشرة مرحلة ومن مدينة زاقة وهى على النهر المذكور الى مدينة تروبى تسع مراحل ومن تروبى الى غليسية مايتا ميل وسنذكر بلاد الروسية على استقصاء وتوال بعد هذا في الجزء التالى لهذا الجزء بحول الله وقوته نجز الجزء الرابع من الاقاليم السادس والحمد لله ويتلوه الجزء الخامس ان شاء الله

От Зака до Турубия (Туров) има 180 мили.

От Турубия до Галисия (Галич) има 200 мили. Турубия и Галисия принадлежат към страната Русия.

Към реките на Булуния принадлежат: река Шанат (Чанат) и река Тисия (Тиса). Те извират от една планина, която отделя страната Булуния от страната Русия и която се простира от север на юг. От нея извират тия две реки, преминават на запад и на няколко дни [разстояние] се сливат и образуват една река. Тя тече [по-нататък], докато се влее в реката Дану, западно от град Кавин (Ковин).

Що се отнася до Русия, тя е голяма земя, но с твърде малко градове и с откъснати обработени полета. От град до град има далечни разстояния и усамотени райони. Там [се водят] постоянни войни и междуособици със сънародниците им и с ония, които се намират близо до тяхната страна.

Измежду нейните (на Русия) градове, спадащи към тази секция, са: Рамисли (Перемишл), Зака (Саков), Турубия (Туров) и Галисия (Галич).

Що се отнася до град Рамисли, то той е [разположен] на реката Данаст (Днестър), и то от северната ѝ страна. Тази река тече на изток, докато стигне до град Зака (Саков). Между тях (Рамисли и Зака) има 12 прехода.

От град Зака, който е разположен на споменатата река, до град Турубия има девет прехода.

От Турубия до Галисия (Галич) има 200 мили.

За страната Русия, ако е рекъл бог, ще говорим по-подробно и надълго в секцията, която следва по-долу.

Завършваме четвърта секция от шести климат, слава на бога Следва, с божията воля, пета секция.

الجزء الخامس من الاقليم السادس

ان الذى تضمنه هذا الجزء الخامس من الاقليم السادس قطعة من البحر النيطسى بل اكثره وما على ساحليه معا من البلاد الممتدة[1] والمعاقل المشهورة والمراسى المكنة والجزاير العامرة والغامرة[2] وتضمن ايضا قطعة من بلاد[3] برجان ومثلها من ارض الروسية وكثيرا[4] من ارض القمانية[5] وبلادها وطرف[6] بلاد مقدونية[7] ونحن نريد تبيان ذلك كله بايضاح من القول وايجاز معنى فنقول ان هذا البحر النيطسى هو بحر خليجى كبير طوله من المغرب الى المشرق ثلاثة عشر مجرى واما عرضه فمختلف[8] واعرض[9] موضع يكون[10] فيه ستة مجار[11] وعلى ضفة هذا البحر الجنوبية مما يلى المغرب بلاد هرقلية ثم بلاد القلات[12] وبلاد البنطيم[13] وبلاد الخزرية وبلاد القمانية[14] والروسية وارض برجان ومبدأه[15] من جنب[16] القسطنطينية[17] من الخليج[18] الواصل[19] اليها من البحر الشامى المتصل بالبحر المظلم وذلك ان فوهته عند مدينة القسطنطينية[20] تكون[21] سعته ستة اميال

---

1. П$_1$П$_2$ المدنة . 2. П$_1$ следва думичката منها . 3. ЛОП$_2$С ارض . 4. С كثير . 5. ОС اللمانية . 6. С طرق . 7. ЛОП$_1$П$_2$С جثولية . 8. П$_1$ на празното поле встрани: بحر نيطس وعرضه يختلف وثلثما ميل . 9. П$_2$ عرض . 10. ЛОП$_2$С липсва. 11. П$_2$ липсва. 12. ЛОП$_2$С البيلقان ؛ П$_1$ البيقلان . 13. ЛОП$_1$П$_2$ البلطيم ؛ С البصطيم . 14. О اللمانيه . 15. ЛП$_1$П$_2$С مبدوه . 16. О من حيث . 17. ЛОП$_1$П$_2$С القسطنطينة . 18. П$_1$ липсва. 19. С الداخل , но на празното поле встрани стои забележката: غير الواصل . 20. П$_1$ مدينة قسطنطينة . 21. П$_1$ يكون .

СЕКЦИЯ VI 5

Това, което обхваща настоящата пета секция от шести климат [е]: една част от морето Нитас (Черно море), дори по-голямата му част, заедно с всички разположени покрай бреговете му обширни* градове, известни крепости, защитени пристанища, обитавани и пусти острови. Тя още обхваща една част от страната на бурджаните (българите), както също така и от земята Русия, голяма част от земята Кумания и нейните селища и покрайнината на страната Макадуния (Македония). Ние желаем да обясним всичко това с ясни думи и кратки изрази. Ние казваме:

Това море Нитас (Черно море)[281] е като един голям канал. Неговата дължина от запад на изток е 13 дни морско плаване**, а широчината му е различна. На най-широкото място тя достига шест дни морско плаване***. На южния бряг на това море, там, дето се допира западът****, е [разположена] страната Хараклия (Ерегли)[282]. После [следват]: страната Калат (Галатия)[283], страната Бунтум (Понтум)[284], страната Хазария[285], страната Кумания[286], Русия и земята на бурджаните (Дунавска България). Началото му (на морето) започва от Костантиния (Константинопол), от канала, който достига Костантиния откъм Сирийското море, което пък е свързано с Тъмното море (Океана). Отвърстието на този канал (Мраморно море) при град Костантиния е широко 6 мили, а дължината му от Костантиния до първото му сливане с ка-

---

* На арабски „mumtadda“, и то само в соф. ръкопис, а в другите — „mumaddana“ „цивилизовани“(?).

** В араб. текст стои думата maǧran = „един ден плаване по море“, което се равнява на сто мили. В такъв случай 13 дни ще бъдат равни на 1300 мили, или около 2015 км.

*** Равнява се на 600 мили, или около 930 км.

**** Т. е. на най-западната точка на южния бряг.

وطوله من القسطنطينية الى اول اتصاله بالخليج النيطسى ستون ميلا وعند اول خروجه من بحر نيطس عليه مدينة تسمى مسناة ويخرج هنالك منه جون في جهة المشرق وينعطف انعطاف النون وعليه هنـاك مدينة نقمودية ومدينة خلجدونية[22] ويتصل فم الخليج المذكور وطوله كما قلنا ستون ميلا الى بحر نيطس والطريق من مدينة[23] القسطنطينية مساحلا الى مدينة[24] اطرابزندة[25] الساحلية المجاورة لارض ارمينية من القسطنطينية الى مدينة مسناة التى على فوهة الخليج ومن هناك يسير مشرقا مع الضفة الجنوبية الى جزيرة دفنيسية[26] ماية ميل وهى جزيرة صغيرة غير عامرة وبينها وبين البر ميل واحد ومن هذه الجزيرة الى موقع نهر زغرة[27] وهو نهر ياتى من بلاد القلات[28] كبير يحمل المراكب الكبار وفوهته عند مصبه في البحر عريضة جدا ومن مصب هذا النهر الى مدينة هرقلية ستـون ميلا فذلك من مدينة[29] مسنـاة في البر الى هرقلية[30] ثمانية ايام والساحل كله اجوان وتروس وجبال حرش ومن هرقلية الى مصب نهر برثانو خمسة وثمانون ميلا ومنه[31] الى سامسطرو[32] خمسة عشر ميلا وهى مدينة صغيرة[33] والبداوة عليها اغلب ولها سور حصين وهى مطلة على الساحل ويقابلها في جهة الجنوب مدينة برثونى[34] التى على نهر برثانو ويسمى هذا[35] النهر برثانو وبين المدينتين خمسون ميلا ومن مدينة سامسطرو[36] الى مدينة شيكثرى[37] ماية وخمسون ميلا وهى مدينة صغيرة على ضفة البحر الملح[38] في سند جبل ومنها الى مدينة سنوبلى[39]

---

22. П$_1$ جلخدونية ؛ ЛОС جلجدونية . 23. ЛОП$_2$С липсва. 24. ЛОП$_2$С липсва. 25. Л اطرابرنده ؛ П$_1$ اطرازبنده ؛ П$_2$ اطرابردده . 26. ЛО دقبيسة ؛ П$_1$П$_2$ دقبيسية ؛ С دقنتيسة . 27. О دغـرة . 28. ЛОП$_2$С البيلقان ؛ П$_1$ البيقلان . 29. ЛОП$_2$С липсва. 30. П$_1$ последните две думи липсват. 31. ЛОП$_2$С منها . 32. ЛОП$_1$П$_2$С شامشطروا . 33. П$_1$ следва متحضرة . 34. ЛОП$_2$С برثورى ؛ П$_1$ بوثورى 35. П$_1$ липсва. 36. ЛОП$_2$ شامشطروا ؛ П$_1$С شامسطروا . 37. ЛОП$_2$С سكبرى . 38. ЛОП$_2$С липсва. 39. П$_1$ ميلوبلى ؛ С شنوبلى .

нала Нитас (Черно море) е 60 мили. Веднага при изхода му на морето Нитас е разположен един град, който се нарича Мусанат (ал-Жиро). Там (при Костантиния) в източна посока започва един залив, който прави завой във формата на буквата нун*[287]. Тук на този залив се намират градовете Накамудия (Никомидия) и Халджадуния (Халкедон)[288]. Отвърстието на споменатия канал достига морето Нитас, а дължината му е, както вече казахме, 60 мили.

ПЪТЯТ ОТ КОСТАНТИНИЯ ПО МОРСКИЯ БРЯГ ДО КРАЙБРЕЖНИЯ ГРАД АТРАПЗУНДА (ТРАПЕЗУНД), КОЙТО ГРАНИЧИ СЪС ЗЕМЯТА АРМЕНИЯ

От Костантиния до град Мусанат (ал-Жиро), който е [разположен] на отвърстието на канала (Босфора), оттам, като се пътува на изток по южния бряг [на морето], до остров Дафнисия[289] има 100 мили. Това е малък и необитаван остров. Между него и сушата има една миля. От този остров [се отива] до устието на реката Загара (Сакария)[290]. Тя е голяма река, която идва от страната Калат (Галатия). По нея плават големи кораби. Устието ѝ при вливане в морето е много широко.

От устието на тази река до град Хараклия (Ерегли)[291] има 60 мили. А пътят от Мусанат до Хараклия по сушата е 8 мили. Целият бряг е осеян със заливи, назъбени скали и насечени планини.

От Хараклия до устието на реката Бартану (Бартин-чай) има 85 мили.

От него до Самастру (Амасра)[292] има 15 мили. Последният е малък град, в който преобладава бедуински начин на живот. Той има здрави стени, които се надвесват над брега. Срещу него в южна посока лежи град Бартуни (Бартин)[293], който е [разположен] на реката Барташу, така се нарича тази река. Между двата града има 50 мили.

От град Самастру до град Шикутри (Кидрос)[294] има 150 мили. Последният е малък град на брега на Соленото море**, разположен на склона на една планина.

---

* Име на арабската буква н (ن).

** Тук Идриси употребява за пръв път термина „al-baḥr al-milḥ = „Соленото море", като име на Черно море.

ماية ميل وهى على البحر مدينة صغيرة متحضرة ومنها في البر الى مدينة تامونى[40] جنوبا اربع مراحل وايضا فمن مدينة سنوبلى[41] الى مصب نهر آلى ماية ميل وهو نهر كبير تدخله المراكب ومنه الى مدينة الانيو[42] ماية وخمسون ميلا[43] وهى مدينة كبيرة عامرة واليها تنسب الناحية وتعرف[44] ارضها بارض[45] اللان[46] وهم قبيل من الروم نسطورية[47] وهذه المدينة بها مراكب وشوان[48] غزوانية وانشا قايم ومنها الى مدينة فاتيسة[49] اربعون ميلا وهى على ضفة البحر الملح ومنها الى مدينة بونة[50] على الساحل خمسون ميلا وهى مدينة متوسطة القدر جامعة الوفر كثيرة العامر ولها اقليم كبير وعمارات متصلة[51] ومنها مع الساحل الى مدينة خرسندة[52] خمسون ميلا وخرسندة[53] مدينة حسنة كبيرة عامرة جامعة بها اسواق وتجارات وسفار ومنها الى مدينة[54] اطرابزونى[55] ماية ميل وثلاثون ميلا واسمها ايضا في الدفاتر اطرابزندة وهى على ضفة البحر الملح[56] مدينة حسنة وكانت في ايام الخلايف وبعدها متجر للروم والاسلام ومقصد واهلها تجار مياسير ومسافة ما بينها وبين القسطنطينية تسعة مجار ونصف مجرى وكذلك منها الى موقع نهر دنو قطع البحر[57] بقارب[58] تسعة مجار ومن اطرابزندة قطع البحر [الى بحر][59] روسية خمسة مجار[60] ومن اطرابزندة الى تفليس من ارض ارمينية مسير ثمانية ايام

---

40. ЛОП$_1$С نامونى . 41. Както по-горе. 42. ЛОП$_1$П$_2$С لانيو . 43. ЛОС ماية ميل وخمسون ميلا ; П$_2$ ماية ميل и следва празно място за وخمسون ميلا , което копистът вероятно не е можал да разчете. 44. ЛОС يعرف . 45. ЛП$_1$П$_2$С ارض . 46. ЛОП$_1$П$_2$С اللان . 47. ЛОП$_1$С قسطورية ; П$_2$ دسطوريه . 48. П$_2$ липсва. 49. ЛОП$_2$С قانيه ; П$_1$ قابية . 50. О تون ; П$_2$ نوبه . 51. П$_1$ следва думичката بها . 52. ЛОП$_2$С خارنتى ; П$_1$ خازنتى . 53. Както по-горе. 54. ЛОП$_2$С липсва. 55. ЛОП$_2$С اطرابزوى . 56. ЛОП$_2$С липсва. 57. ЛОП$_2$С البحر روسية . 58. Във всички р. بتاريب . 59. Последното изречение се съдържа само в П$_1$, като са изпуснати думите : الى البحر . 60. ЛОП$_2$С текстът قطع البحر روسية خمسة مجار липсва.

От Шикутри до град Синубули (Синоп)[295] има 100 мили. Този град е [разположен] на морето. Той е малък цветущ град.

От него по сушата на юг до град Тамуни (Кастамону)[296] има четири прехода.

Пак от град Синубули до устието на реката Али (Халис)[297] има 100 мили. Тя е голяма река, в която влизат корабите.

От нея до град Униу (Уние)[298] има 150 мили. Последният е голям, многолюден град. Към него спада нахията (кантон), чиято земя е известна под името земя на аланите[299]. Последните са едно гръцко несторианско племе[300]. В този град се строят кораби и военни варки (лодки).

От него до град Фатиса (Фатса)[301] има 40 мили. Този град се намира на брега на Соленото море (Черно море).

От него до град Буна (Вона)[302] на морския бряг има 50 мили. Това е град от средна величина, пълен с изобилие, добре населен. Той притежава голяма площ и непрекъснато следващи обработени полета.

От него по брега до град Хирсунда (Гиресун)[303] има 50 мили. Хирсунда е хубав, голям, многолюден и универсален град. В него има пазари, търговски стоки и пътешественици.

От него до град Атрабзуни (Трапезунд) има 130 мили*. А в регистрите името на този град е [написано] Атрабзунда[304]. Той е хубав град [разположен] на брега на Соленото море. В дните на халифите и след това той е бил място за търговия за гърци и мюсюлмани и желана цел за тях. Жителите му са богати търговци. Разстоянието между този град и Костантиния е девет дни и половина морско плаване[305].

Също така от Атрабзунда до устието на реката Дану (Дунав), прекосявайки морето с лодка, има 9 дни морско плаване; от Атрабзунда, като се прекоси морето [до] Руското море (т. е. Керченския пролив), има 5 дни морско плаване[306].

От Атрабзунда до Тафлис (Тбилиси)[307] в земята Армения пътуването [трае] 8 дни.

---

* Това е разстоянието по брега на морето, а по прав път през сушата то се равнява, както е казано по-долу, на два дни път.

ومن شاء ايضا سار من مدينة [61] اطرابزندة الى القسطنطينية على البر فمن اراد ذلك سار[62] من اطرابزندة الى خرسندة [63] يومين ومنها الى كندية [64] خمسة ايام وهى مدينة صغيرة ومنها الى مدينة[65] أنية[66] ثلاثة ايام وهى مدينة صغيرة جدا ومنها الى مدينة سنوبلى[67] يومان ثم الى سامسطرو[68] الساحلية خمسة ايام ثم الى اركلاوس[69] وهى هرقلية ثلاث مراحل ثم الى القسطنطينية ثمانية ايام وكذلك ايضا الطريق من القسطنطينية الى مدينة مطرخا من الضفة الشمالية تخرج[70] ايضا من القسطنطينية الى ايلوغيس [71] خمسة وعشرون[72] ميلا ومن ايلوغيس الى مدينة ايميديا [73] خمسة وعشرون ميلا ومن ايميديا[74] الى اغاثوبلس [75] خمسة وعشرون ميلا ومن اغاثوبلس الى مدينة باسليكو[76] خمسة وعشرون ميلا ومن باسليكو الى مدينة سزوبلى[77] خمسة وعشرون ميلا ومن سزوبلى الى اخيلو خمسة وعشرون ميلا وبينهما جون عرضه ثلاثة عشر ميلا وطوله في البر عشرون ميلا ومن مدينة اخيلو الى ايمن خمسة وعشرون ميلا ومن ايمن الى مدينة برنس خمسون ميلا وبرنس بلد بينه وبين ارموقسترو[79] خمسة وعشرون ميلا ومن ارموقسترو الى نهر دنو ثلاثة اميال ومن النهر الى اقلية[80]

---

61. ЛОП₂С липсва. 62. ЛОП₂С изразът فمن اراد ذلك سار липсва. 63. ЛОП₁С فرسنده ; П₂ قرسنده . 64. ЛОП₁П₂С كنندية . 65. ЛОП₂С липсва. 66. П₁ آنية ; ЛС الية ; О липсва, изпуснат е текстът до ثم الى هركلاوس ; П₂ липсва. 67. ЛП₁С استيوبلى ; О липсва; П₂ اسموبلى . 68. ЛП₁П₂С شامشطروا ; О липсва. 69. ЛОП₂С هركلاوس . 70. П₂ يخرج . 71. ЛОС ايلوغيس ; П₂ ابلوغيس . 72. ОП₁ خمسة وعشرين . 73. ЛОП₂С انميديا . 74. Както по-горе. 75. О اغاتوبلس ; С اغاثوابلس . 76. П₂ ناسليكو . 77. О شروبلى ; П₂ липсва. 78. П₂ липсва. 79. П₂ ارموقسرو . 80. ЛОП₁С اقليبه ; П₂ افلس .

А този, който иска да отиде от град Атрабзунда до Костантиния по суша, той пътува от Атрабзунда до Хирсунда (Гиресун) 2 дни: оттам до Кандия[308] — 5 дни. Последният е малък град.

От него до Ания[309] има 3 дни [път]. И този е един твърде малък град.

От него до град Синубули (Синоп) има 2 дни [път].

После до крайбрежния Самастру (Амасра) има 5 дни [път].

После до Араклаус, което е Хараклия (Ерегли), има 3 прехода; после до Костантиния — 8 дни [път].

ПЪТЯТ ОТ КОСТАНТИНИЯ ДО ГРАД МАТРАХА (ТМУТАРАКАН)[310] НА СЕВЕРНИЯ БРЯГ (НА ЧЕРНО МОРЕ)

Тръгваш пак от Костантиния и до Айлугис (Логи) има 25 мили; от Айлугис до град Аймидия (Мидия) — 25 мили; от Аймидия до Агатубулис (Ахтопол) — 25 мили; от Агатубулис до град Басилику (Василико) — 25 мили; от Басилику до град Сузубули (Созопол) — 25 мили; от Сузубули до Ахилу (Анхиало)— 25 мили. Между тях [последните два града] се намира залив, чиято широчина е 13 мили, а дължината му по сушата е 20 мили. От град Ахилу до Аймен (Емине) има 25 мили; от Аймен до град Барнас (Варна) има 50 мили. Между град Барнас и Армукастру (Ермукастро) има 25 мили. От Армукастру до реката Дану има 3 мили. От реката до Аклия (Килия)[311] има един

مجرى ومنها الى مصب نهر دنست[81] مجرى ومن نهر دنست[82] الى قولة[83] خمسون ميلا ثم الى مولسة[84] خمسون ميلا ومولسة[85] على مصب نهر دنابرس[86] ومن المصب الى السكى ميل ثم الى كرسونة مجرى الاشيا وذلك ثمانون ميلا ومن كرسونة[87] الى جاليطة[88] ثلاثون ميلا وهى من بلاد القمانين[89] ومن جاليطة[90] الى مدينة غرزوبى[91] اثنا عشر ميلا وهى مدينة عامره على ضفة البحر ومنها الى مدينة برتانيطى[92] عشرة اميال وهى مدينة صغيرة[93] متحضرة وبها انشا ومنها الى مدينة[94] لباضة[95] ثمانية اميال وهى مدينة حسنة ومنها الى شالوسطة[96] عشرة اميال وهى مدينة حسنة[97] كبيرة على البحر ومنها الى مدينة سلطاطية[98] على البحر عشرون ميلا ومن مدينة سلطاطية[99] الى بوتر[100] عشرون ميلا[101] ومن بوتر الى موقع نهر روسية[102] عشرون ميلا ومن موقع نهر روسية الى مطرخا[103] عشرون ميلا ومدينة[104] مطرخا مدينة ازلية قديمة العهد لا يعرف بانيها ولها كروم ومزارع وملوكها اولو باس شديد ومنعة وحزم وعزم يهابون[105] لجراتهم وتسلطهم على من جاورهم وهى مدينة كبيرة[106] كثيرة البشر عامرة الاقطار وبها اسواق واجتماعات مواعد ياتونها من اقاصى البلاد المتجاورة والاقطار المصاقبة ونهر

---

81. ЛП$_1$П$_2$ دنيست ؛ ОС دينست ، 82. Както по-горе. 83. Л فرته ؛ О بريه ؛ П$_1$ قرته ؛ П$_2$ مريه ؛ С قرية . 84. ЛОП$_1$С مولس ؛ П$_2$ изпуснато. 85. Както по-горе. 86. ЛОП$_2$С صنابرس ؛ П$_1$ ضنابرس . 87. П$_1$ كرشونه . 88. ЛО جابيطه ؛ П$_2$ خاليطه . 89. О اللمانين . 90. Както по-горе. 91. ЛС عرروى ؛ О غرزوى ؛ П$_1$ غرزوبى ؛ П$_2$ غروري . 92. П$_1$ برتابيطى ؛ П$_2$ برنابنطى . 93. ЛОП$_2$С липсва. 94. ЛОП$_2$С липсва. 95. П$_2$ لباصه . 96. П$_2$ سالوسطه . 97. П$_1$ липсва. 98. ЛОП$_1$П$_2$С شلطاطية . 99. П$_1$ شلذاذيه . 100. ЛОП$_2$С برتر . 101. Последното изречение от ومن موقع نهر така само в П$_1$; ОП$_2$ липсва; ЛС ومن موقع نهر شلطاطية الى برتر عشرون ميلا . 102. П$_1$ روشية . 103. ЛОП$_1$П$_2$С مطرخة . 104. ЛОП$_1$П$_2$С липсва. 105. П$_1$ يهابهم ; П$_2$ неразчитаемо. 106. П$_1$ липсва.

ден морско плаване. От Аклия до устието на реката Данаст (Днестър) има един ден морско плаване.

От реката Данаст до Кувла[312] има 50 мили; после до Мулса[313] — 50 мили. Мулса се намира на устието на реката Данабрис (Днепър)[314].

От устието до Улиски (Олеше)[315] има една миля; после до Карсуна (Херсон)[316] — по-малко от един ден морско плаване, което се равнява на 80 мили.

От Карсуна до Джалита (Ялта)[317] има 30 мили. Това е кумански град.

От Джалита до град Гурзуби (Гурзуф)[318] има 12 мили. Последният е многолюден град [разположен] на брега на морето.

От него до град Бартанити (Партенит)[319] има 10 мили. Това е малък, цветущ град. В него има корабостроителница.

От Бартанити до град Лабада (Ламбат)[320] има 8 мили. Това е хубав град.

От него до Шалуста (Алушта)[321] има 10 мили. И този град е хубав и голям [разположен] на морето.

От него до град Султатия (Судак)[322] на морето има 20 мили.

От град Султатия до Бутар (Теодосия)[323] има 20 мили.

От Бутар до устието на реката Русия (Керченски пролив) има 20 мили.

От устието на реката Русия до Матраха (Тмутаракан) има 20 мили. Матраха е вечен град*, от старо време, и не се знае кой го е построил. Той има лозя и ниви. Неговите князе са много силни**, непоклатими, твърди и решителни. От тях се боят (всички) поради тяхната дързост и господство над съседите им. Градът е голям, с много жители, с добре населени квартали. Той има пазари и панаири***, на които идват [посетители] от най-отдалечените съседни градове и от близките райони.

---

* Т. е. съществуващ от незапомнени времена.

** В араб. текст „mulūkuhā ūlū (اولو мн. ч. от ذو) ba's šadid" = „неговите владетели са много силни (могъщи)". Жобер е превел съвсем погрешно този израз със: „ses princes, connus sous la dénomination d'Olou Abas اولو اباس (les Abazes)"... (с. 395).

*** В араб. текст „iğtimā'atu mavā'id" = „периодични сборове".

روسية المذكور تقع فيه ستة انهار كبار ينابيعها من جبل قوقايا[107] وهو الجبل الكبير المار من بحر الظلمات الى[108] اخر المعمور من الارض[109] ويتصل هذا الجبل الى ان ياتى بلاد ياجوج وماجوج في اقصى المشرق ويجوزهم مارا في جهة الجنوب الى ان يصل البحر المظلم الأسود المعروف بالزفتى وهو جبل كبير جدا لا يستطيع احد يصعد اليه لشدة البرد وكثرة الثلج ودوامه باعلاه وعلى هذه الاودية قوم يعرفون بالسبارينة[110] ولهم ست مدن متحصنة بين مجارى هذه الاودية التى قلنا انها تحدر من جبل قوقايا ولا يقدر احد على التغلب عليهم ومن عادتهم وسيرتهم انهم لا يفارقون السلاح طرفة عين وهم من الحذر والحزم في غاية وسنذكر هذه البلاد على استقصا صفاتها في موضعها من الاقليم السابع بحول الله وعونه وفي هذا البحر الذى تضمنه هذا الجزء الخامس من الجزائر المعمورة جزيرة انديسيرة وهى جزيرة عامرة كثيرة الاغنام والدواب وطولها من المغرب الى المشرق[111] وتقابل من الساحل مدينة شيوشة[112] وبينهما في البحر نصف مجرى ومن هذه الجزيرة في جهة الشرق[113] وتقابل من الساحل[114] مدينة شيوشة[115] الى جزيرة سرنبة[116] مجريان ويقابلها من البلاد الساحلية كرسونة وبينهما في البحر نصف مجرى ومن جزيرة سرنبة[117] الى مدينة مطرخا الساحلية مجرى وبعض مجرى وهى جزيرة كثيرة الخصب والكروم وفيها ارحال ومواش كثيرة ومن جزيرة سرنبة[118] ايضا في جهة الجنوب جزيرة غردية[119] وبينهما اربعون ميلا قطعا في البحر ومن جزيرة غردية الى مدينة اطرابزندة الساحلية ثلاثة مجار وهذه الجزيرة جزيرة كبيرة عامرة ومنها في جهة الشرق الى جزيرة ازلة عشرون ميلا وهى جزيرة عامرة

---

[107] Л قوفايا ؛ O قربايا ؛ C فرمايا . [108] Във всички р. стои على вместо الى .
[109] П$_1$ الى اخر المعمور من عرض الارض , което е повторено. [110] ЛОП$_1$П$_2$С بالنبارية .
[111] С من المشرق الى المغرب . [112] ЛОС شيرسه ؛ П$_2$ سيرسه . [113] ЛОП$_2$С المشرق .
[114] П$_1$ وتقابل من الساحل липсва. [115] Както по-горе. [116] П$_2$ سرنيه ؛ O سرسه .
[117] O سرنيه . [118] O سرنيه . [119] ЛОП$_2$С عادية ؛ П$_1$ غرذية .

Що се отнася до споменатата река Русия (Северски Донец)[325], то в нея се вливат шест големи реки, чиито извори се намират в планината Кукая (Средноруски възвишения)[326]. Това е голямата планина, която се простира от Тъмното море (Атлантическия океан) до края на обитаваната земя. Тази планина продължава, докато стигне до страните Яджудж и Маджудж (Гога и Магога)[327] в най-далечния Изток. Тя преминава през тях, отправяйки се в южна посока, докато стигне тъмното, черното море, което е известно под името Зифти (Смолисто море). Това е една много голяма планина, на която никой не може да се изкачи поради силния студ и голям и постоянен сняг по нейните върхове.

На тия реки [живее] един народ, известен под името сабарина (северяни)[328]. Те (северяните) имат 6 укрепени града между теченията на тези реки, за които казахме, че слизат от планината Кукая, и никой не може да ги покори. Техен обичай и начин на живот е да не се разделят нито за миг от своето оръжие. Те са крайно бдителни и решителни. Ако е рекъл бог, ние ще опишем подробно качествата на тези градове на своето място в седми климат.

В това море [Черно море], за което се говори в настоящата пета секция, се намират следните обитавани острови:

Остров Андисира (Березан)[329]. Това е един добре населен остров. На него има много овце и [друг] добитък. Той се простира на дължина от запад на изток. На срещуположния бряг лежи град Шиуша[330]. Помежду им има по море половин ден морско плаване.

От този остров, от който на отсрещния бряг лежи град Шиуша, в източна посока до остров Саранба[331] има 2 дни морско плаване. Срещу него се намира крайбрежният град Карсуна (Херсон). Между тях (между Саранба и Карсуна) има по море половин ден морско плаване.

От остров Саранба до крайбрежния град Матраха (Тмутаракан) има един ден и нещо морско плаване. Той (Саранба) е остров с голямо плодородие и много лозя. На него има много камили и рогат добитък.

А от остров Саранба в южна посока е [разположен] остров Гардия (Арда)[332]. Между тях, пресичайки през море, има 40 мили. От остров Гардия до крайбрежния град Атрабзунда (Трапезунд) има 3 дни морско плаване. Този остров (Гардия) е голям и добре населен.

От него в източна посока до остров Азала[333] има 20 мили. Последният е добре населен остров, средно голям, [разположен] между

متوسطه بين اطرابزندة ومدينة[120] مطرخا وعليها المجاز لمن قطع البحر مارا او راجعا ولنرجع الآن الى ذكر مدن برجان فنقول ان من[121] مدينة ركنوى[122] البرية[123] السابق ذكرها قبل هذا[124] في الجزء قبل[125] الى مدينة بسترنس[126] يوم ومن مدينة بسترنس الى مدينة روسوقسترو[127] خمسة عشر ميلا ومنها الى مدينة ميغالى ثرمة[128] خمسة عشر ميلا وقد ذكرناهما ومن مدينة ميغالى ثرمة الى مدينة ايتوقسترو[129] نصف يوم ومنها الى مدينة غولوى[130] نصف يوم ومن غولوى الى مدينة باسقة[131] نصف يوم ومن مدينة باسقة الى مدينة افلى[132] نصف يوم ومن مدينة افلى الى استليفنوس[133] يوم وهو بلد بينه[134] وبين الكسيوبلى[135] يوم شرقا وبين مدينة الكسيوبلى[136] واغاثوبلى شرقا يوم وكذلك من مدينة اغاثوبلى الى مدينة ثرمسية[137] يوم ومن ثرمسية الى دسينة يوم شرقا[133] وبين مدينة دسينة والبحر اربعون ميلا ودسينة يقرب من شرقيها نهر دنو وهذه البلاد كلها تتقارب في اقدارها وعمارتها وتصرف اخبارها وقد ذكرنا اكثر هذه البلاد فيما صدر من القول واما بلاد الروسية ففى هذا الجزء من بلادها لوبسة[179] وزاقة[140] وسكلاهى[141] وغليسية وسنوبلى[142] وترويية[143] وارمن وبراسانسة[144] ولوجغة[145]

---

120. ЛОП$_2$С липсва. 121. ЛОП$_2$С липсва. 122. ЛОП$_2$С زنكرى ؛ П$_1$ زكترى . 123. ЛОП$_2$С липсва. 124. ЛОП$_2$С липсва ; О قبل هذا липсва. 125. П$_1$ погрешно في الجزء الثانى . 126. ЛП$_2$ يسترنس . 127. ЛП$_2$ روسوا قستروا ؛ П$_1$ روسو قستراو ؛ С روسوا قسترو . 128. П$_1$ ميغالا ثرمه . 129. ЛОС انو قستروا ؛ П$_1$ اتو قسترو ؛ П$_2$ ايو قستروا . 130. ЛОП$_1$С غولونى ؛ П$_2$ липсва. 131. ЛОП$_1$П$_2$С باشعة . 132. ЛОП$_1$П$_2$С اقلى . 133. ЛОП$_2$С اسلسلوس . 134. ЛОП$_2$С думите و هو بلد بينه липсват. 135. ЛОП$_1$П$_2$С انكسوبلى . 136. Както по-горе. 137. П$_1$ قرغسية ؛ П$_2$ ترمسيه . 138. П$_2$ разстоянието между Термисия и Дисина е изпуснато. 139. ЛОП$_1$П$_2$С لونسة . 140. ЛОП$_1$П$_2$С زاله . 141. ЛОП$_2$С سكلاى . 142. П$_1$П$_2$ شنوبلى . 143. ЛОП$_1$П$_2$ برمونسة . 144. П$_1$ نراسانسة ؛ С براسالسه . 145. С لوحغه .

Атрабзунда и град Матраха. През него минава морският път за всеки, който прекосява морето на отиване и на връщане [за тия градове]. Но сега да се върнем пак към градовете на бурджаните (българите) и да кажем:

От град Ракнуи (Карнобат) на сушата, който споменахме по-преди в предшествуващата секция, до град Бастарнас има един ден [път]. От град Бастарнас до град Русукастру (Русокастро) има 15 мили. От него до град Мигали Терме (Айтоски бани) има 15 мили. Ние вече споменахме тия два града.

От град Мигали Терме до град Айтукастру (Айтос) има половин ден [път]. От него до град Гулуи (Голое) има половин ден [път]. От Гулуи до град Баска има половин ден [път]. От град Баска до град Афли (Авли) има половин ден [път]. От град Афли до Истилифунус (Сливен) има един ден [път]. Между този град и Алаксиубули (Алексиополис)[334] на изток има един ден [път]. Между град Алаксиубули и Агатубулис (Ахтопол) на изток има един ден [път].

Също така от град Агатубулис до град Тармисия има един ден [път]. От Тармисия до Дисина на изток има един ден [път]. Между град Дисина и морето има 40 мили. До Дисина се приближава от източната ѝ страна реката Дану (Дунав).

Всички тия градове се приближават по големина и населеност и сведенията за тях се съвпадат. Ние вече споменахме повечето от тия градове в предшествуващото си изложение.

Що се отнася до страната Русия, то в настоящата секция [влизат още] следните нейни градове:

Лубаса (Лубец)[335], Зака (Саков)[336], Секлахи[337], Галиеиия (Галич), Синубули (Смоленск)[338], Турубия (Туров)[339], Арман (Ромен)[340], Барасанса[341], Луджага (Лутава)[342], Саска[343], Авсия[344], Кав (Киев)[345], Баразула

وساسكة واوسية وكاو وبرزولة وبرزلاو وقنو والسكى[146] ومولسة فاما مدينة تروبى[147] فموضعها على نهر دنابرس وهى مدينة حسنة ومنها الى مدينة سنوبلى[148] ستة ايام وهى مدينة كبيرة عامرة على نهر دنابرس[149] في جهة الغرب وكذلك من مدينة تروبية[150] الى مدينة كاو[151] على نهر دنابرس نازلا مع النهر ستة ايام ومنها الى مدينة[152] برزولة في شمال الوادى خمسون ميلا ومنها الى اوسية في البر يومان وهى مدينة صغيرة متحضرة ومن مدينة اوسية الى مدينة براسانسة يومان وهى مدينة عامرة حسنة برية ومنها الى مدينة لوجغة[153] يومان في جهة الشمال ومن مدينة لوجغة الى مدينة ارمن ثلاث مراحل خفاف في جهة الغرب وكذلك من مدينة ارمن في جهة الشرق الى مدينة براسانسة اربع مراحل ومن براسانسة الى مدينة مولسة[154] على مصب نهر دنابرس خمس مراحل والسكى مدينة[155] على مصب نهر دنابرس[156] من الجهة الشرقية ومن مدينة السكى الى مدينة قنو ثلاث[157] مراحل ومن مدينة برزولة المتقدم ذكرها نازلا مع النهر الى مدينة برزلاو[158] يوم ومن مدينة برزلاو نازلا مع النهر الى قنو السابق ذكرها يوم ونصف ومن مدينة كاو[159] الى مدينة ناى من ارض قمانية ست مراحل وسنذكر ما في[160] بلاد قمانية بعد هذا ان شاء الله تعالى[161] وهنا انقضى ما تضمنه الجزء الخامس من الاقليم السادس والحمد لله وحده.[162]

---

146. С السكنى. 147. ЛОП$_1$П$_2$С برمونسة. 148. П$_1$ شنوبلى. 149. ЛОП$_1$П$_2$С دنو. 150. ЛОП$_1$С برموسية ; П$_2$ برمونسبه. 151. ЛОП$_1$С كفار. 152. ЛОП$_2$С липсва. 153. Както по-горе. 154. ЛОП$_1$ مولس. 155. ЛОП$_1$П$_2$С липсва. 156. ЛОП$_1$П$_2$С ضنابرس. 157. П$_2$ اربعة. 158. ЛОС този град е изпуснат и се отива направо в قنو. 159. ЛОП$_1$С كناو. 160. ЛОП$_2$С думичките ما في липсват. 161. П$_1$ вместо تعالى стои غر وجل ; Л липсва едното и другото. 162. Л последната дума липсва ; П$_1$ гласи: نجز الجزء الخامس من الاقليم السادس والحمد لله ويتلوه الجزء السادس منه ان شاء الله ; С на края следва още: وحسبنا الله ونعم الوكيل.

(Бориспол)[346], Баразлав (Переяславл)[347], Канив (Канев)[348], Улиски (Олеше) и Мулса.

Град Турубия (Туров) е разположен на реката Данабрис[349]. Той е хубав град.

От него до град Синубули (Смоленск) има 6 дни [път]. Последният е голям и многолюден град [разположен] на реката Данабрис (Днепър)[350], от западната страна.

Също така от град Турубия до град Кав (Киев) на реката Данабрис, като се слиза по нея надолу, има 6 дни [път].

От Кав до град Баразула (Бориспол) на север от реката има 50 мили.

От последния до Авсия по сушата има 2 дни [път]. Авсия е малък цветущ град.

От град Авсия до град Барасанса има 2 дни [път]. Това е един многолюден, хубав град на сушата.

От него до град Луджага (Лутава) в северна посока има 2 дни [път].

От град Луджага до град Арман (Ромен) в западна посока има 3 малки прехода*.

Също така от град Арман в източна посока до град Барасанса има 4 прехода.

От Барасанса до град Мулса на устието на реката Данабрис (Днепър) има 5 прехода.

А Улиски (Олеше) е град [разположен] на устието на реката Данабрис, от източната страна.

От град Улиски до град Канив (Канев) има 3 прехода.

От град Баразула (Бориспол), споменат по-горе, слизайки по реката надолу, до град Баразлав (Переяславл) има един ден [път].

От град Баразлав, слизайки по реката, до гореспоменатия град Канив има ден и половина [път].

От град Кав (Киев) до град Най[351] на куманска земя има 6 прехода.

Ако е рекъл бог, по-долу ние ще опишем страната Кумания.** Тук завършва съдържанието на пета секция от шести климат. Слава на единния бог!

---

* В арабския текст „ṭalāta marāḥil ḥifāf“ = „три леки прехода“, което Жобер е превел с „3 faibles journées“ (с. 398).

** В араб. текст стои буквално: „ще опишем това, което се намира в страната Кумания“.

БЕЛЕЖКИ КЪМ ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

1. Името Raǧūsa у Идриси идва от италианската му форма Ragusa. У славянските народи градът е известен под името Дубровник. В средните векове Дубровник е бил град-република, в състава на която влизали част от далматинското крайбрежие и някои близки острови в Адриатическото море. Главното население на града от X в. насетне е било славянско. През XI, XII и XIII в. Дубровник водил оживена търговия с България. Днес той е югославянско пристанище на Адриатическото море.

2. Името **славяни**, на арабски ед. ч. **саклаб** (ṣaqlab), мн. ч. **сакалиба** (ṣaqāliba), арабите са заимствували от византийците, които са го предавали във формите σχλάβοι, σχλαβῆνοι. Населената със славянски племена област на Балканския полуостров византийците наричали Склавиния (Σχλαβινία), а на латински — Склавония (Sclavonia), от което произхожда арабската форма Исклавуния (Isqlavunīya), получена чрез прибавяне на помощен вокал в началото.

Под Исклавуния (Славония) у Идриси се разбира населената със славяни област между Унгария, италианската провинция Аквилея и Адриатическото море или според Левицки — Далмация и Хърватско (Polska i kraje sąsiednie w świetle „Księgi Rogera“, ч. II, с. 136—137). В хрониката на Жофруа дьо Вилардуен същата област е наречена на едно място Esclavonie, а на друго — Sclavonie (Natalis de Wailly, Geoffroi de Ville-Hardouin, Conquête de Constantinople, с. 36, 44 и 56).

3. На това място в ръкописите стои името Ǧarmānīya (Германия), което в тази си форма тук не би могло да получи някакво обяснение. Почти всички издатели и коментатори на Идриси са на мнение, че **Джермания** е изопачение на арабската графика на името Романия — Rūmānīya (Lewicki, пос. съч., ч. II, с. 39—41). Под Романия се разбира Византия, и то балканските ѝ провинции, докато малоазиатските ѝ владения арабските автори наричали **Арз ар-Рум**.

4. Арабската дума **Халич** (Ḫalīǧ) означава канал, проток, залив. С „Константинополски канал“ Идриси, както и всички арабски автори, назовава Мраморното море, заедно с Проливите и Босфора (EI, т. I, с. 905). Затова същото наименование ние предаваме в скоби ту с „Мраморно море“, ту с „Дарданелите“, ту с „Босфора“, всеки път според случая. Име Ḫalīǧ-i Qusṭanṭīnīye носи днес заливът срещу красивата местност Кяатхане при Цариград.

5. Венеция във византийските извори, от които очевидно нашият автор заимствува наименованието, е наречена ἡ Βενετίχη или οἱ Βενέτιχοι. Под „страната на венецианците“ у Идриси се разбира адриатическото крайбрежие от Дубровник или по-право от Драч до Аквилея.

6. С името „страната на славяните“ Идриси нарича тук Славония (Isqlavunīya). Вж. по-горе бел. 2.

7. Идриси нарича Адриатическото море, съвсем правилно за времето си, Венецианско море. По старите карти наред с Mare Adriaticum ние срещаме и означението Golfo di Venetia (вж. картата Poh. Baptista Homanno, Fluviorum in Europa principis Danubii cum adiacentibus regnis nec non tutius Graeciae et Archipelagi. Nurimbergae).

8. Adrinūbūlī, което отговаря на 'Αδριανούπολις, 'Αδρυνόπολις в гръцките извори. Според Йордан Иванов Дринопол се е намирал на изток от Химара, на реката Дрин, приток на Виоса (Български старини из Македония, с. 559). Томашек намира, че градът е лежал в долината на река Дрополи (Дрино) при Аргирокастро, и привежда изка-

заното от някои автори мнение да се считат като останки от него развалините при Либохово (Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, II, с. 66).

9. По протежение на адриатическото крайбрежие се простира като стена една верига от планини, средата на която пада приблизително при гр. Леш. По името на града Идриси нарича и планинската верига Лесу (Леш).

Арабската форма Lesū или Lisū идва от ὁ Λίσσος, на латински Lissus, на италиански Alessio, а на славянски Леш. По старите италиански карти се срещат и формите Alexio, Lexio. Град Леш се намира в Албания и лежи на реката Дрин, близо до вливането ѝ в Дринския залив.

10. Всъщност посоката е североизток.

11. Арабската форма Qastūrīya отговаря на гръцката ἡ Καστορία, славянски Костур. В грамотата на Василий II от 1019 г. се определя броят на клирици и патрици, които се полагат на „τὸν δὲ ἐπίσκοπον Καστορίας“ в градовете на неговата епархия (Йор. Иванов, пос. съч., с. 551).

12. Тук стои във всички ръкописи Durās, но на други места в различните преписи се срещат и формите Durāš, Durāst, Durāšt, Idrāst и Idrāš. Античното име на града е Δυρράχιον, на латински Dyrrachium. Томашек дава примери за употреба името на града у някои средновековни византийски автори във формата Δούρας (пос. съч., с. 346). По старите карти срещаме италианските форми Durax, Durazzo, Duraço. В славянските извори градът е наречен Драч, а на албански — Дуррес, пристанище на Адриатическо море.

13. Томашек отбелязва, че това е пътят, който свързва Драч с Охрид (пос. съч., с. 336).

14. В оксфордския ръкопис al-Tamūra, а в останалите Antamūra (An- погрешно вместо члена al-). По местонахождение тази планина отговаря днес на Голям Томор и Малък Томор. В грамотата на Василий II от 1019 г. се казва, че към епископа на Костур спадала и черквата в Мор. Йордан Иванов пише, че Мор е „неизвестен“ (пос. съч., с. 551). Всъщност името е Томор (ὁ Τμῶρος) и се касае за област Томор.

15. В ръкописите се срещат формите Ablūna, Lablūna и Labnūna. Античното име на града е ὁ Αὐλών, вин. п. Αὐλῶνα, а по италианските карти намираме Avelona, Lavelona, Valona. Валона е албанско пристанище на Адриатическо море. Сега градът носи името Влора.

16. Името на реката Воюса или Вийоса, във византийските извори Βοῶσα, Βοώσης и Βοούσης, на латински Viossa, Vaiusa, Vavissa, а на арабски — Bīyūṣa, е погрешено във всичките ползувани от нас ръкописи на Šūṣa. Няма никакво съмнение, че грешката е на копистите. Буквите B и I (последната се повтаря) на арабски се пишат съвършено еднакво, разликата е само в диакритичните точки под тях. Ако тия три букви се свържат помежду си и диакритичните точки се сложат отгоре, получава се буквата š. Така се е стигнало до формата Šūsa вместо правилното Bīyūṣa.

17. Във всички ръкописи стои Dābulī. Гръцкото име на реката е Δεάβολις или Διάβολις, от кръстоносците наричана Diaboli, сега Девол (за името на реката Девол вж. Ст. Младенов, Имената на десет български реки, СбБАН, кн. XVI, клон Ист.-филологичен и Фил.-обществен, 9, с. 83—86).

18. Във всички ръкописи Istrīna. Античното име на реката е Δρίλων, във византийските извори намираме формите Δρῖνος и Δρυμών, а в латинските — Drino и Drinius. Реката Дрин извира чрез притока си Черни Дрин от Охридското езеро и се влива в Дринския залив (вж. Ст. Младенов, пос. съч., кн. X, клон Ист.-филологичен и Фил.-обществен, 6, с. 45—49).

19. Освен Ğādara в ръкописите, поради неправилно поставяне на диакритичните точки, се явяват и формите Ğāḏara и Ğāḏaza. Античното име на града е Ἴαδερ, Ἰάδερα, Ἰάδηρα, във византийските извори Διάδωρα, италиански — Jadra, Giadra, Ziara, Zara, на хърватски Задар. Вилардуен нарича Задар „Jadres en Esclavonie, qui est une des plus forz citez del monde“ (Wailly, пос. съч., с. 36). Град Задар се намира днес в Югославия, на далматинския бряг.

20. На арабски Yānīya, в ръкописите обаче се срещат само формите Qānīyā и Fānīyā. Тази графика на името би отговаряла най-вече за град Канина (Qānina). Но тъй

като Канина лежи югоизточно от Валона, на 2—3 километра от морето, по-правилно е да се мисли за Янина, защото тъкмо в това направление, югоизточно от Дринопол, продължава описанието на Идриси, а не в обратна посока. Грешката и тук ще да е на копистите.

Гръцкото име на града е Ἰωάννινα, на латински Jannina, арабски и турски—Yānīya. Тук Янина е мимоходом спомената. Идриси разглежда града по-долу при описанието на пътя Виа Егнация, като прави малко отклонение от него. И там името на Янина не е написано коректно в нито един от нашите пет ръкописа. Срещат се формите: Yālina, Mālīya и Bālīya. Несъвършенствата на арабското писмо позволяват при преписване да се получат всевъзможни извращения в графиката на едно име. Ние предполагаме, че в оригинала на Идриси е стояла формата Yānina. Най-близо до тази форма на името стои парижкият ръкопис Π_1 (Yālina), дето имаме превръщане на арабския начален n (нун) във втората сричка, поради прекомерно удължаване зъбеца му на височина, в l (лям).

21. Ионийско море Идриси нарича Пелопонезко море (baḥr Balabūnis) по името на полуостров Пелопонес (ἡ Πελοπόννησος, Peloponnes), преминало през устата на арабина (в арабски език няма звук P и затова на негово място в чуждите думи се явява B).

22. Само в оксфордския ръкопис стои правилната арабска форма Istīfas, а в останалите четири ръкописа — Istīqas. Гръцкото име на града — Θήβας, латински Stivas или Stives (Thiva, Thebae, Theben) правилно минава в арабския език на Istīfas, като в началото думата получава помощната гласна I, а v-то в последната сричка преминава във f, както Morava в Murāfā. Тива (Тебен) е главен град на областта Беотия в Гърция.

23. В ръкописите стои: „va tabaġtu fī safḥi haḏihi'š-šub'a al-maḏkūra 'alā al-baḥr“, което Жобер превежда: „d'où ses cimes dominent la mer“ (Géographie d'Édrisi, т. II, с. 287). Такъв смисъл в арабския текст не се съдържа. Изглежда, че Жобер е взел думата tabaġtu за някаква глаголна форма, докато всъщност тя гласи Nabaqtū и е името на град Навпактос. Идриси не може да отмине стария град Ναύπακτος (Lepanto), без да го спомене. За него той говори подробно в предшествуващата трета секция, гдето името се явява в две форми: Nabaqta и Nabaqtū. Там между другото се казва, че Навпактос е разположен „au bras d'une montagne“ и че „de Nabacto, et suivant par terre le rivage, à 75 milles on trouve Astifas (нашето Istifas), qu'on nomme auss, Astibas (Thèbes), ville située à 6 milles de la mer“ (цит. по Жобер, пос. съч. с. 122 сл.). След завладяването на града от турците в края на XV в. той бил наречен наі турски Инебахтѣ (İnebaḥtī).

24. Dulǧīna, а в ленинградския ръкопис — Dulǧīna, е името на античния град Οὐλκίνιον, Olcinium, през средновековието — Dulcinium, Dulcigno, у византийските автори — Ἐλκύνιον, Λυκίνιον, на славянски — Личини. Дулчино, днес Улцине, се намира западно от Леш на черногорското крайбрежие, Югославия.

25. На това място във всички ръкописи стои Antibara, но по-долу в оксфордския ръкопис срещаме погрешната форма Tatabara. Гръцкото име на града е Ἀντίβαρις, на латински Antibarum, италиански — Antivari, албански — Tivar, славянски — Бар. Град Бар е разположен западно от Дулчино в полите на възвишението Румия, на 4 км от морето.

26. Qāṭara, а по-долу в текста Qādara. В нашия откъс от съчинението на Идриси форма Qāḏara (У Томашек — Qâdhara) не срещаме, но дори и да имаше, тя би се дължала на некоректно употребление на диакритичните точки от страна на копистите. Така че Томашек напразно обръща внимание на формата Qāḏara и дори допуща Идриси да я е заимствувал от някой арабски автор (Tomaschek, пос. съч., с. 345).

Гръцкото Κάτταρα, Catara, италиански — Cataro, славянски — Котор, Идриси предава с Qāṭara и Qādara, тъй както турската дума „ода“ (стая) се пише на арабица oṭa и oda, „ada“ (остров) — aṭa и ada, и др. Котор е пристанище на Черна гора, Югославия, разположено на едноименния залив.

27. Текстът на изречението „Катара е [разположен] в полите . . .“ дотук в превода на Жобер е осакатен (пос. съч., с. 287).

28. На това място във всички ръкописи стои Qāmīū. Левицки сравнява с други форми на това име, срещащи се в предхождащата трета секция на пети климат, и стига до три възможни четения: Ġānal (Canale, Kanavli), Ġānū (Chunav) и Ġalmū (Chlum, Хум) (Lewicki, пос. съч., ч. II, с. 151—154). Томашек, като признава, че това се-

лище не би могло с положителност да се идентифицира, допуска две четения: Firāmo от Vermo, селище в жупата Клобук, и Qulmīo от Culmio, ὁ Χλοῦμος, Хлум или Хум, южно от Мостар (пос. съч., с. 339). Считаме за по-правдоподобно последното предположение на Томашек, макар че и то не отговаря напълно на описанието на Идриси.

29. Арабската форма Istaǧnū иде от Stagno, на гръцки τὸ Σταγνόν. Славянското, име на града е Стон (вж. C. Jireček, Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, с. 26).

30. Asbālaṭū, гръцки — Ἀσπάλαθος или Σπάλαθος, италиански — Spalato, а славянски — Сплит, град на далматинския бряг.

31. Niǧāv, а някъде и Nīǧāv. Засега не е възможно да се идентифицира.

32. Kītara, в някои от ръкописите Kīṯara, е вероятно τὰ Κάτερα, село Котор в Босна, 9 км югозападно от Сараево, в долината на р. Босна (Jireček, пос. съч. с. 29—30).

33. Tarǧūrī, а в един от ръкописите погрешно Tarǧūn. Античното име на града е Τραγούριον, латински — Tragurium, по средновековните италиански карти Traw, Trau, славянски — Трогир, град, разположен западно от Сплит, на брега срещу о. Буа.

34. Sībānǧī, но във всички ръкописи стои погрешно Sīnāǧī. Във византийските извори името гласи Σεβένικος, а по италианските карти Sibenico, Sebenico, Sibenče, днес Шибеник, град в Югославия, разположен в дъното на едноименен залив.

35. Освен правилната форма Nūna срещаме в ръкописите Nūba и Būna, които се дължат на грешки на копистите. Арабската форма отговаря на ἡ Νόνα или Νίνα на византийските автори, на италиански също Nona, а днес град Нин, западно от Задар.

36. Само в ръкописа II_1 името гласи на арабски Sīna, а в останалите — Sāna. Античният град Σένια, по старите карти Segnia, Senia, Segna, Zeng, на славянски Сен или Сеня, е разположен на брега на Подгорския пролив.

37. Lūbārā, а само в оксфордския ръкопис Lūǧārā, е Lopara, Lopur, Loparo, разположен някъде между Църкваница и Селче (Tomaschek, пос. съч., с. 341).

38. Във всички ръкописи Aīklāya, у византийските автори Ἀκουλεγία, латински — Aquilea, Aquileia, е област в Италия (Lewicki, пос. съч., ч. II, с. 139—141).

39. Aḫrisūbulī е средновековният град Χρυσόπολις или Χρυσούπολις. Предполага се че той се е намирал при устието на р. Струма, дето е сега Орфано (Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικόν, т. XII, с. 979; също Wheler et Tournefort, Carte de la Grece)

40. Във всички ръкописи Batarla или Batrala, което Жобер погрешно чете Teberla и го отождествява с Дебър (пос. съч., с. 288). Петрела, гръцки — Πετροῦλα, латински — Petrella, отговаря на днешната Петреля в Албания.

41. Само в един от ръкописите стои Aḫrīda, а в останалите — Aḫrinda. Античното име на гр. Охрид е Лихнид — Λυχνίς, Λυχνιδός, латински — Lychnida. По италианските карти се срещат формите Locrida, Acreda, Ocrida, а на турски — Охри (Oḫrī). Арабската форма отговаря на византийското име на града — ἡ Ἀχρίδα или Ἀχρίδη (Йор. Иванов, Български старини из Македония, с. 550 и 557).

42. Охридското езеро е дълго 38 км, широко 15—16 км, при най-голяма дълбочина 285,7 м (Ж. Чанков, Географски речник на България, Македония, Добруджа и Поморавия, с. 220—221).

43. Във всички ръкописи стои Būluǧū. Жобер неправилно чете „Bolghoura“ (с. 288—289). Местонахождението на град Булугу е неизвестно. Под името Полог (Πόλογος), на което отговаря арабското Булугу, е известна областта в горното течение на Вардар. В гръцките и славянските средновековни извори се говори собствено за Горни Полог и Долни Полог. Нормандският военачалник Боемунд заел в 1097 г. Скопие καὶ τοὺς δύο Πολόγους (Tomaschek, Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, с. 79). Във Виргинската грамота на Константин Асен от втората половина на XIII в. стои: „В Положкой области село Речици . . .“ или „и в Горнем Полозе село . . .“ (Йор. Иванов, пос. съч., с. 89 сл., 583 и 584). Томашек счита, че Идрисиевият Полог трябва да се е намирал на мястото, дето сега е село Градац (пос. съч., с. 79—80).

44. Вместо правилното Usqūfīya във всички ръкописи стои поради грешка на копистите Usqūnīya. В грамотата на Василий II от 1019 г. на скопския епископ се потвърждава правото да управлява църквите εἰς αὐτὰ τὰ Σκόπια καὶ τὸν Βινάτζην καὶ . . . (Йор. Иванов, пос. съч., с. 554). Арабската форма Ускуфия за град Скопие отговаря на гръцкото Σκόπια и се е получила чрез прибавяне на една помощна гласна в началото на започващата с две съгласни дума и чрез превръщане на p, чуждо за арабина, в f. На турски името гласи Юскюб (Üskūb).

45. Qūriṭus, а в някои от ръкописите Mūriṭus. Очевидно зад това Куритус се крие българското име Корито на селище, което трябва да се е намирало някъде между Скопие и Струмица. Според В. Миков Корито трябва да се търси около Щип, вероятно между Карбинци и Радане, дето се намират останките от голям град, изчезнал около XIV в. Иречек, подведен от превода на Жобер, го приписва на Кратово (Die Heerstrasse, с. 92).

46. На това място във всички ръкописи стои Fardārī. Античното име на реката Вардар е Axios, а от средата на IX в. се явява името Βαρδάρειος, Βαρδάρης, от което иде и арабската форма Fardārī. В изворите и по картите се срещат и формите: Bardarius, Bardaris, Baldarius, Baudarius и др. (Tomaschek, пос. съч., с. 363).

47. В ръкописите срещаме Usturnīya, Usturnisa и Uštrīna. Във византийските извори намираме името на гр. Струмица във формите: Στρούμνιτζα или Στρουμμίτζη (Йорд. Иванов, пос. съч., с. 550), срещат се също и Στρουμπίτζη, и Στρομβίτζε, на турски Уструмджа (Ustrumǧa). Античното име на града е Понтос, по-късно Тивериуполис— „Τιβεριούπολις, ἡ νῦν Στρούμιτζα“ (Tafel, Constantinus Porphyrogenitus de provinciis regni Byzantini, liber secundus, Europa, с. 21).

48. Арабската форма Zāǧūrīya отговаря на българското име Загорие. В превода на Жобер стои погрешно Raghoria, което той иска да отождестви с Ropelia (Рупел). Всъщност Загорие (τὰ Ζαγόρια) е име на провинция, което Идриси пренася върху главния ѝ град Мелник (Μελένικος). Кекавмен съобщава, че Василий II заловил 14 000 българи в плен εἰς τὸ θέμα Ζαγορίων (Tomaschek, пос. съч., с. 364). В. Миков е на мнение, че тук трябва по-скоро да се мисли за Петрич, който през това време е бил голям град.

49. Това място в нашия превод, което се покрива напълно със съответното място в превода на Жобер (с. 289), у Томашек гласи: „Es vereinigen sich dort vier Flüsse mit dem Strome von Marmârî.“ Томашек пояснява, че „Мармари“ е име на реката Струма, а като четири реки, които според Идриси се вливат в нея, той сочи: Струмица, Бистрица, Бутковската река и Серската рекичка (пос. съч., с. 365). Същото място в арабския текст гласи: „va min ǧihati šimālihā anhārun arbaʻatun tamurru šimālan ḫattā taṣilu ilā nahri Fardārī.“ Необяснимо е как Томашек е допуснал грешката да чете река Marmârî (Струма) вместо Fardārī (Вардар), още повече, че и върху Идрисиевата карта към 4-та секция на V климат са начертани въпросните четири реки, които текат на север от Загурия (Мелник) и се вливат в реката Вардар, а не в Струма. Разбира се, както течението на Вардар, така и на четирите му притока на картата на Идриси не е начертано правилно, но това е обяснимо за времето на нашия автор. Четирите реки, които текат „северно“ от Мелник и се вливат във Вардара, са според нас неговите притоци: Брегалница, Крива река и Пчиня и Лепенец.

50. Saras, а само в един от ръкописите — Saris. В антично време Серес се е наричал Σῖρις, Σῖραι, Σιρραίων πόλις, а във византийско време αἱ Σέρραι. Турците го наричат Сируз (Sīrūz). Според Томашек (с. 365) арабското Saras отговаря на акузативната форма на гръцкото име. През 1195 г. войските на търновския владетел „нападнали на българските области около Серес“ — „προσβάλλουσι τοῖς περὶ τὰς Σέρρας Βουλγαρικοῖς θέμασι“ (Ив. Дуйчев, Град Сер, Беломорски преглед, I /1942/, с. 387). С грамота от 1230 г. Иван Асен II подарил на Ватопедския манастир селото Семалто в Серската област: „село нарицаемое Семалто, лежонщее в стране Серстей“ (Йор. Иванов, пос. съч., с. 576).

51. Ziḫna, но във всички ръкописи поради пропускане на диакритичните точки се чете Raḥna, което Жобер неправилно отождествява с Драма (с. 289). Зихна, славянското ѝ име е Зъхна, на турски също Зихна (Zīḫna), засвидетелствувана във византийските извори (τὰ Ζίχνα), се намира югоизточно от Серес.

52. Представата на Идриси за беломорското крайбрежие е твърде неточна. Идриси има сведения за малко селища по него и затова скъсява дължината му. Както се вижда и от неговата карта, той отнася Солун много на изток, към устието на Марица, а градовете Орфано и Кавала поставя от другата страна на устието, дори на самите Дарданели.

53. В ръкописите Ṣalūnīk и Ṣalūnik. Арабската форма на името на град Θεσσαλονίκη, латински — Thessalonica, славянски — Солун, отговаря на франкските форми Salonica, Salenique, Salonique, на турски Селяник (Selānīk).

54. Вместо Būtilī и в петте ръкописа на това място стои Tūtili. Тази форма е резултат на грешка на копистите. По описаното от Идриси местоположение на града не остава никакво съмнение, че се касае за Битоля, Βούτελις на византийските хронисти. Българската форма на името — „Бытоль, Битоль," е засвидетелствувана в много славянски паметници (Йор. Иванов, пос. съч., с. 52, 62, 572 и др.). Градът е бил основан от българите през средните векове близо до античната Хераклия (Ἡράκλεια). Турците са го преименували на Манастир. Жобер погрешно разчел „Toutili", зад което търси някакво селище Tourbol (с. 290).

55. Възприемаме за правилно четенето на Томашек — Aḫerlin, въпреки че във всички ръкописи стои Aberlīs (така чете и Жобер, с. 290). Подобно объркване на консонантите b с ḫ, както и погрешно схващане на крайните две букви in като is при арабското писмо е възможно. Българското име Хлерин (ὁ Χλερηνός) се превръща чрез прибавяне на помощна гласна в началото и чрез метатеза на следващите консонанти в устата на арабина в Ахерлин. На италиански името на Лерин е Florina, а на турски Филорина (Filorina).

56. Ustrūbū, а само в един от ръкописите Ustrūbā. Формата Ustrūbū отговаря на Ὀστροβός, латински — Ostrovo, славянски — Острово, сега село в Леринска околия, разположено североизточно от Островското езеро. Острово е било подчинено в църковно отношение на епископа на Мъглен (Йор. Иванов, пос. съч., с. 551).

57. Būdīyāna, но във всички ръкописи на това място Būḏīyāna. Античният град Едеса в средните векове е получил славянското име Воден или Водяне, византийски — τὰ Βοδηνά, Βοδεσινά. Арабското Будияна отговаря на славянска форма Водяне (Tomaschek, пос. съч., с. 356).

58. Касае се за Via Egnatia (Tafel, De via militari romanorum Egnatia, с. X).

59. Посоченото от Идриси разстояние между Воден и Солун „два дни път" е приблизително вярно, на картата обаче последният град е погрешно поставен към устието на Марица, недалеч от Дарданелите.

60. В ръкописите четем Qalaġraḏūn и Qalaġradūn, което поправяме на Balaġradūn (вж. Lewicki, пос. съч., ч. II, с. 86—88). Томашек счита, че арабската форма Balaġradūn (у него Belegradôn или Beleghardôn) отговаря на генитива ἡ Βελεγράδων πόλις (пос. съч., с. 371). Името на Белград в релациите за кръстоносните походи се явява във формите: Belegrava, Bellagrada, Belgradum и др.

61. Dunū или Danū, а в някои от ръкописите Ḍanū, арабска форма на името на р. Дунав — Δάνουβις, Danuvius, Donava (подробности вж. у Lewicki, пос. съч., ч. II, с. 129 — 130).

62. Името на Полог на това място Жобер чете „Boulghar", след като малко по-горе същото име е разчел „Bolghoura" (с. 290).

63. Само в най-добрия ръкопис $П_1$ четем Fūrumizdus, а в останалите се намират твърде изопачени форми като Furdumizdus, Fūdmadus и др. В превода на Жобер стои „Formendos" (с. 290). Фурумиздус Томашек идентифицира с Морозвизд (пос. съч., с. 367), от което е произлязло чрез метатеза. Последното е засвидетелствувано във византийските извори под името Μορόβισδος, а в един славянски документ от 1529 г. стои подписът на „Никифор, митрополит Морозвышки" (Йор. Иванов, пос. съч., с. 550). Морозвизд е сега село Мородвис в Кочанска околия, Югославия.

64. Mālasūva, но поради грешка на копистите във всички ръкописи четем Mālsūda, така и в превода на Жобер (с. 290). Формата Mālasūva отговаря на Μαλέσοβα (Малешево). В грамотата на Василий II от 1019 г. се казва: „И епископът на Моровизд да има в самия Моровизд и в Козяк, Славище, Злетово, Луковица, Пиянец и Малешево (καὶ τὴν Μαλέσοβαν) 15 клирици и 15 парици." Към името Малешево Йордан Иванов дава бележка под линия: „Покраина по Горна Брегалница" (Йор. Иванов, пос. съч., с. 552). В цитирания текст имена на области, а не на селища са и Козяк, Славище и Пиянец. По-горе срещнахме и друг случай, когато Идриси употребява име на област за име на централно селище в нея. Това беше Загорие вместо Мелник. Трудно е да се определи селището, което Идриси фиксира с Малешево. Селище Малешево не е засвидетелствувано никъде в изворите. Йордан Иванов счита името Малешево от трако-илирийски произход и го свързва с албанското М а л е с и — планинска местност (Йор. Иванов, Българите в Македония, с. LXVI).

65. Малешевската планина, между реката Струма и горното течение на р. Брегалница.

66. Вместо правилното Ǧarmānīya във всички ръкописи стои Barmānīya. Погрешаване на Ǧ с B е често явление в ръкописите на Идрисиевото съчинение (срв. Lewicki, пос. съч., ч. I, с. 103). Жобер е разчел „Bermania", което идентифицира с Враня (с. 290). Джармания отговаря на добре засвидетелствуваното в изворите Γερμανία, родно място на византийския пълководец от VI в. Велизар (Procop., т. I, с. 361; Theophanes, с. 292). С грамотата на Василий II от 1019 г. на епископа на Велбудж (Кюстендил) се подчинява и църквата εἰς τὴν Γερμάνειαν (Йор. Иванов, Български старини из Македония, с. 552). Германия или на български Герман отговаря на с. Сапарева баня, Дупнишко (сега Станкедимитровско). Формата Джармания се е запазила в името на р. Джерман, която тече покрай него.

67. Istūbūnī, а в някои от ръкописите поради погрешно поставяне на една диакритична точка — Istūnūnī. Това е крепостта Stoponion. (Στοπώνιον), в славянските извори — Стипонион или Щипоне. Турците го преименували на Ихтиман вероятно по името на черква св. Ефтимий (Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopol, с. 91—92; Tomaschek, с. 86—87). Следи от стария град Стипонион се намират на половин час път североизточно от днешния Ихтиман. Това сега запустяло място българите наричали Щипон, а турците — Истипон-калеси. Жителите на една махала в Ихтиман, които се пренесли от това място в града, се наричали щипончени (Иречек, Княжество България, ч. II, с. 111).

68. Във всички ръкописи — в текстуалната част и на картите — стои Atrālisa. Старото име на град София е Сердика (Σερδική или Σαρδική), което славяните променили на Средец, като го осмислили с понятието среда. У византийците името Средец получило видоизменената форма Τριάδιτζα и нейната разновидност — Τράλιτζα. От последното име се получили у кръстоносците многообразните форми: Stralice, Stralicia, Straliz, Streliza, Sternitz, Listriz и др. (Jireček, Die Heerstrasse, с. 77; Княжество България, ч. II, с. 1—58; Tomaschek, пос. съч., с. 87; Г. И. Кацаров, Принос към старата история на София, с. 15—20). Арабската форма Атралиса очевидно произхожда от византийската форма Тралица.

69. В ръкописите стои Atrūī и Tūrī, които коригираме на Aṭrūbī. В превода на Жобер тук Atroubi, а на други места Atrouni, Atrowa, Atrawa (с. 291, 382—384). Въпросът за идентифицирането на това селище среща известни трудности. Почти всички изследователи на Идриси и неговата география се спират на град Пирот като най-голямо селище през средните векове по стария римски път между София и Ниш. Лелевел и Томашек, а заедно с тях и Иречек, с право търсят произхода на арабските форми Atrūī, Atrūbī или Atrūnī от латински — ad turres (J. Lelewel, Géographie du moyen âge, т. III, с. 114) или — turibus (Tomaschek, пос. съч., с. 370). Само Левицки не е склонен да приеме това предположение и допуска името да се отнася до някое друго селище в областта „Drajitovica" в горното течение на р. Нишава (Lewicki, пос. съч., ч. II, с. 203—204). По описанието на Идриси това селище повече отговаря на Пирот. Името на гр. Пирот не се споменава никъде в изворите преди XIV в., но че градът е много по-стар, в това няма никакво съмнение. На мястото на днешния Пирот се е намирала в IV в. според Иречек една наблюдателна кула — Turris (Jireček, Die Heerstrasse, с. 24). Очевидно или от номинативната форма turris (араб. — Tūrī или Atrūī), или от аблативната turribus (араб. — Atrūbī), което е по-вероятно, ще е произлязло името на град Пирот. Турците са го нарекли Шехиркьой (Šehirköy).

70. През Пирот минава р. Нишава, която се влива в Морава.

71. Във всички ръкописи Nīsū. Старото име на града е Ναϊσσός (Naissus, civitas Naisso), а византийски ὁ Νῖσος, Νῆσος, Νῆσσος, Νήσιος, Νῆσιν, Νῆσι, латински — Nisa, Nissa, Niz и др., български — Ниш. Изглежда, че арабското Нису отговаря повече на византийската, и то падежна форма Νίσου — καὶ τὸν ἐπίσκοπον Νίσου" (Йор. Иванов, Български старини из Македония, с. 553).

72. Идриси смесва Нишава с Морава. Покрай Ниш минава река Нишава, която малко по-нататък от града се влива в Българска Морава, а последната над Сталачката

клисура се съединява със Сръбска Морава, за да се влее в Дунава при гр. Смедерево. Изглежда, че под Морава, която минава близо до Ниш, Идриси разбира Сръбска Морава (в действителност е Българска Морава), чиито извори именно се намират в „Сръбските планини“ (пл. Голия).

73. Във всички ръкописи Rabna. Тази форма отговаря на Ravno в сръбските извори, у кръстоносците — Rabinel, Rabnel, Ravenelle, сега Чуприя. Последното име произхожда от турското кьопрю (мост). Идриси описва гр. Рабна (Чуприя) в предхождащата 3-та секция (вж. Lewicki, пос. съч., ч. I, с. 134—135, и ч. II, с. 149—151).

74. В ръкописите четем Afrīdesfā и Afrīdesqā. Томашек пръв поправя на Afranîsofâ (Afranīsufā). Тази форма отговаря на византийското Βρανίτζοβα или Βρανιτζόβη, латински — Brandiz, славянски — Браничево. Арабското Афранисуфа или Ифранисуфа е произлязло непосредствено от Βρανίτζοβα на византийските извори, като в началото на думата е прибавен един помощен звук (A, може да се чете и I), а консонантите β и τζ (такива няма в арабски език) са преминали в f и s (вж. Lewicki, пос. съч., ч. I, с. 114 и 116). Браничево е идентично със старата крепост Viminacium на левия бряг на реката Млава. На същото място днес лежи селото Костолац (Jireček, Die Heerstrasse, с. 85; Tomaschek, пос. съч., с. 88—89; Lewicki, пос. съч., ч. II, с. 88—91).

75. Armīrūn, което отговаря на Ἀλμυρός, в латинските извори — Armiro, Almiro, Lamiro, Armylo, Halmyras и др. (Tomaschek, пос. съч., с. 350). Алмирос лежи на западното крайбрежие на Волоския залив.

76. С името „Константинополско море“ тук Идриси нарича Егейско море. Той няма точна представа за бреговата линия и за него крайбрежният град Алмирос е разположен на самото море.

77. Старият път за Солун — Via Egnatia.

78. Разстоянието от Дринопол до Костур липсва в превода на Жобер (с. 291).

79. Във всички ръкописи четем Tārūfīniqa. Тази арабска форма не може да се идентифицира с никое познато име. Томашек предполага, че се касае за град Трикала (пос. съч., с. 349).

80. Lārisa или Lārsa, но в ръкописите стои Alārisa и al-Lārisa. Последната форма, която представлява членувано името Lārisa — ἡ Λάρισσα, латински — Larissa, франкски — Larsa и Larse, показва, че очевидно от нея е произлязла и неправилната форма Alārisa, т. е. чрез сливане на члена al- с името Lārisa. Лариса е главен град в Тесалия, разположен на реката Саламврия. Турското име на града е Йенишехир (Yenīšehir).

81. В превода на Жобер — „1 ден път“ (с. 292), което той е взел от ръкописа $П_1$, дето стои на арабски: „yauman“. Но в същия ръкопис на страничното празно поле е направена корекцията — „120 мили“.

82. Šant Ǵurǧī отговаря на Santo-Giorgio или San-Ziorzo. Според Томашек това Санто-Джорджио (Св. Георги) се е намирало на Мраморно море, между Перистери (Шаркьой) и Галиполи, източно от Индже борун (пос. съч., с. 50—51).

83. Rūsīyū отговаря на τὸ Ῥούσιον или Ῥώσιον, от което иде името Рус-кьой. В турски документ от XVI в. срещаме израза „Kešān nām-i dīger Rūs-köy“ — „Кешан, с друго име Рус-кьой“ (Op. O., Defter-i mufaṣṣal qaḍā'-i Kešān). В латинските извори от епохата на Идриси се срещат формите Rusa, Rossa; в хрониката на Вилардуен — la Rousse (Natalis de Wailly, пос. съч., с. 240—244 и 344). Турското Кешан произхожда от другото име на крепостта — τὸ Κισσοῦ φρούριον (Tomaschek, пос. съч., с. 334). Кешан е разположен на мястото на античния град Зорлано, 55 км северно от Галиполи (Š. Sāmī, Qāmūs al-ʻalām, т. V, с. 3863).

84. На арабски Qānūs, но във всички ръкописи на това място стои поради грешки на копистите Bābūs. Тази извратена форма се дължи на погрешаване от страна на копистите на първия консонант на думата (Q в B) и погрешно поставяне на диакритичната точка върху втория консонант (n > b). С буквата q Идриси предава в чуждите имена консонантите q и g, като напр. Qalībūlī = Галиполи (срвн. Lewicki, пос. съч., ч. I, с. 116). Жобер погрешно разчел Tabos, което иска да идентифицира с Thasos (с. 292). Формата Канус отговаря на гръцкото Γάνος, латински — Gano, турски — Ганос (Ġānos или Ġānoz). Ганос днес е малък град, разположен на брега на Мраморно море, на 55 км североизточно от Галиполи (Š. Sāmī, пос. съч., т. V, с. 3255).

85. Във всички ръкописи четем Kimsīla. В превода на Жобер стои Kabsila (с. 292). Античното име на града е Κύψελα (Cypsela), но арабското Кимсила отговаря повече на франкската форма Chympsala (Tomaschek, пос. съч., с. 335), в хрониката на Вилардуен — Capesale, Quipesale, Quimppesal, Kipesale (Wailly, пос. съч., с. 296 — 297), днес — Ипсала. Град Ипсала е разположен на 7 км източно от р. Марица и на 27 км североизточно от Енос.

86. Rūdustū. Античната крепост Βισάνθη, Bisanthe (H. Kiepert, Atlas antiquus, tab. V), била наречена по-късно от траките Ῥῃσιστόν, Ῥαιδεστόν или Ῥαιδεστός. По италианските морски карти се явяват формите Rodosto, Rodesto, Rodisto, Rudisto, а у кръстоносците — Rodestoc, Rodostoc, Rodostol и др. Турците го нарекли Родосчук (Rodosğuq) и още с името Текфурдаг, а сега Текирдаг (Tekirdāğ). Родосто е разположен на брега на Мраморно море, на 127 км западно от Цариград (Š. Sāmī, пос. съч., т. III, с. 1662).

87. Само на това място Mārisū, което отговаря на българското име на р. Марица (ἡ Μάριτζα). По-нататък Идриси нарича Марица с името Ахилу.

88. Abrus, което отговаря на Ἄπρως, Apri, в хрониката на Вилардуен наречен „cités de Naples“ (Wailly, пос. съч., с. 232 и др.). Томашек счита, че гр. Апри по местоположение отговаря на сегашното с. Кестридже, южно от Айробол (пос. съч., с. 334).

89. Nīqulū, в превода на Жобер неправилно — Nicolowa (с. 292), е според Томашек селището Николаос (Νικόλαος), което се е намирало при сливането на реките Еркене и Чорлу-сую и се е наричало собствено Μολιβωτόν, Molibotum (Tomaschek, пос. съч., 334—335). Когато император Константин Дука починал (1067 г.), той бил погребан ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Νικολάου ..., ἣ καλεῖται Μολιβωτόν (Cedrenus, т. II, с. 659).

90. Трябва да се отнася до реката Чорлу-сую.

91. В ръкописите се явяват формите: Surūla, Surūna, Surluva и Surbula; в превода на Жобер — Surloua (с. 292). Това е името на днешния град Чорлу, у византийските автори Τζορολλός, Τζουρουλός, Τζουρούλη, латински — Tzurullon, а античното му име е Zorolus и Zurullo; по старите карти се срещат още Ziorlo, Chiorlich, Chiourli и др., а в хрониката на Вилардуен — Churlot (Wailly, пос. съч., 200—202 и др.). Според Томашек името е от тракийски произход и представлява умалителна форма на думата zura = вода, като име на реката, по която е бил наречен и градът (Tomaschek, пос. съч., с. 324).

92. Всъщност не е планина, а хълм (вж. Jireček, Die Heerstrasse, с. 101).

93. Освен правилната форма Bānadus поради безразборно поставяне на диакритичните точки в ръкописите срещаме още Yānadus, Nābidus, Nābiḏus, в превода на Жобер стои „Nabdhos“ (с. 297). Град Панадос, у византийските автори Πάναδος и Πάνιδος, в хрониката на Вилардуен — Panedor (Wailly, пос. съч., с. 248), в турските извори — Panados, е днес село на брега на Мраморно море, южно от Родосто (Текирдаг), преименувано на Барбароса.

94. На това място в ръкописите стоят формите: Arkāḏīūbulī, Arkādinūbulī и Arkāḏinūbulī. Това е старият тракийски град Бергуле (Βεργούλη), преименуван от император Аркади (403 г.) на Аркадиополис (Jireček, пос. съч., с. 49). Днешното му име е Люлебургас.

95. Adrinūbulī, в ръкописите собствено Aḏrinūbulī, което отговаря на Ἀδριανούπολις, гръцка форма на римското наименование на старата столица на одрисите — Ускудама, по-късно Оретиас. Турското име на град Одрин е Едирне (Edirne), а у кръстоносците — Andrenople (Wailly, пос. съч.).

96. Трудно е да се каже коя река Идриси има предвид под Ахилу (в ръкописите някъде Ахилун). С това име в много случаи той нарича р. Марица (Хеброс). Но тук не се касае за Марица, тъй като пътят от Люлебургас за Одрин не пресича тази река. От други места на текста се вижда, че със същото име Идриси назовава и реката Еркене, а в този случай тук може да се мисли и за някой от нейните по-големи десни притоци. От всичко това личи, че Идриси, който лично не е пропътувал нашите земи и знае за тях само по чужди устни или писмени сведения, няма точна представа за р. Марица и в един сектор от нейното течение я нарича с българското име Марица (Марису), а в друг — вероятно с античното ѝ име Хеброс (Ахилун или Ахеблун ?), като освен това я смесва и с други реки, нейни притоци.

97. Ṭimīyānus, а в някои от ръкописите Ṭimānus и Timānus, по описанието на Идриси най-вече отговаря на Чирмен или по-право Черномен (Τζερνομιάνος). Очевидно поради трудността за произнасяне на това чуждо за арабина име то е получило известно извращение. Твърде допустимо е извращението да се дължи на копистите. Томашек предлага да се коригира на Čermīānus или Černūmīānus, като същевременно се коригира и разстоянието между Одрин и Чирмен на 16 мили, а не 60 мили (пос. съч., с. 325). Според Миков може да става дума и за Близменос, днес Калугерово, Харманлийско, дето през античността и средновековието е имало значителен град.

98. Fārūī, но на това място и в петте ръкописа четем Qārūī, което се дължи на грешка в поставянето на диакритичните точки от страна на копистите. Жобер погрешно е разчел „Carwi“, което иска да идентифицира с някакво си „Karpos“ (с. 293). Арабската форма Fārūī отговаря на гръцкото Βερόη, у кръстоносците — Verol. Българите са го наричали Боруи, Боруиград — „Suliman con occasione di questa vittoria s'impadroni d'Adrinopoli, Filipopoli et di Boruigrad et di Jambol . . .“ (Giacomo di Pietro Luccari, Copioso ristretto de gli annali di Rausa, с. 46). Верое турците нарекли Загра-и атик (Zaġra-i ʻatīq) или Ески Загра (Eskī Zaġra), от което идва и новото име на града Стара Загора (В. Миков, Произход и значение на имената, с. 35).

99. Град Стара Загора е разположен в полите на Средна гора (подробно описание и история на града вж. у Д. Илков, Принос към историята на град Стара Загора, Пловдив, 1908).

100. В ръкописите четем Līġalġū или Līġulġū, в превода на Жобер — „Ligholgho“ (с. 293). Като вземем предвид възможните грешки на копистите при разчитане на отделните арабски букви в думата, бихме могли да четем още: Nīġalġū, Nīġulġū, Nīġalġar, Nīqalqar, Mīġalġū, Mīġalġar, Nīqolqū, Iġloġū и др. Нито едно от всички тия възможни четения не напомня име на известно селище. Томашек допуска три възможности: 1) Изопачение на името Filipopolis (Пловдив). 2) Изопачение на името Blisino (Блисимос, Близменос, Балзена), у кръстоносците — Близма (Blisme), на един ден път от Верое (Wailly, пос. съч., с. 266). 3) Според описанието на Идриси по местонахождение отговаряло на днешния град Чирпан, като предлага да се чете Iġloġū (ἡ Γλογόη), име, което би произлязло от славянската дума „глог“ (Tomaschek, пос. съч., с. 326) Към тия предположения на Томашек можем да отбележим следното:

В своето описание Идриси поставя Лигулгу на запад от Ст. Загора, следователно не би могло да се мисли за Балзена, която се е намирала някъде при устието на р. Сазлийка (В. Н. Златарски, Известията за българите в хрониката на Симеона Метафраста и Логотета, отделен отпечатък, с. 67). Ще трябва да изключим и Чирпан, тъй като не се споменава никъде в изворите от това време. Остава като най-вероятно първото предположение, че се касае за гр. Пловдив.

Изопачаване на арабската форма Fīlibūbulis на името на гр. Пловдив в Līġulġū при арабското писмо е допустимо. При написване името Fīlibūbulis поради прекъсване на взаимната свръзка на буквите се получават две части: Fīlibū+bulis, а когато се остави по-голяма дистанция помежду им, може да заблуди читателя, че се касае за две отделни думи. Допускаме, че въпросната форма е резултат на изпускане на втората част на името от копистите и изопачаване на първата — Fīlibū в Līġulġū. Така напр. по-долу в текста в ръкописите Л и С стои Fīliġū bulis. Едно удължено начално f на арабски без диакритична точка може да се вземе за L и да се получи Līliġū. Понеже за копистите името е непознато, те са открили при свръзката на буквите i с l още едно ġ и така се е стигнало до напълно изопачената форма Лигулгу (Līġulġū).

За да търсим тук името на Пловдив, насочват ни и други обстоятелства. Преди всичко трябва да забележим, че в началото на 4-та секция от VI климат (следващата у нас глава), дето Идриси изброява всички тракийски селища, за които ще говори понататък в текста, името Пловдив липсва, а на негово място стои Лигулгу. Освен това описанието на града — „Голям и добре населен, разположен на една височина“ (всъщност на три тепета), може да се отнесе тъкмо за Пловдив. После, ако Идриси за всеки град, който споменава за пръв път, казва по няколко думи, не можем да си обясним защо за Пловдив, който се явява по-долу в текста в истинското му име — на арабски Филибубулис, именно за пръв път, авторът не говори нищо. При това описание на гр. Пловдив не намираме никъде другаде в съчинението на Идриси освен тъкмо при това Лигулгу.

Макар че сме почти напълно убедени в правдивостта на нашата теза, все пак ние оставяме името Лигулгу в арабския текст и в българския му превод, без да го коригираме.

101. Във всички ръкописи четем Qūsṭanṭīna, но в оригинала на Идриси може би е стояло Qusṭanṭīya, отговарящо на гръцката форма Κωνστάντια. Името на Цариград (Константинопол) се явява в ръкописите също така във формата Qusṭanṭīna вместо Qusṭanṭīnīya. Поради това именно Жобер се е заблудил и превел вместо Константия—Константинопол (с. 293).

Иречек е искал да отождестви Константия с днешното с. Костенец, Ихтиманска околия (Die Heerstrasse, с. 73, 93; Княжество България, ч. II, с. 116). Пръв Томашек на основание на описанието на Идриси се е насочил да търси тази средновековна крепост на изток от Пловдив, при днешния град Харманли (пос. съч., с. 326—327). Константия или Констанция, спомената в сюлейманкьойския надпис като граничен град между България и Византия по времето на Омортаг, според най-новите проучвания се е намирала югоизточно от гр. Марица, на десния бряг в завоя на р. Марица, дето и сега се виждат следи от стара крепост (Ив. Велков, Старата Констанция, ИИД, год. XIX—XX (1944), с. 121—124; П. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, т. II, с. 77—78).

102. Идриси е определил сравнително вярно разстоянието от Ст. Загора до Балкана — 30—35 км.

103. Fīlibūbulis, а се срещат и изопачени форми — Fīliġūbulis и Fīlīūbulis. Арабското име произхожда от гръцкото Φιλιππούπολις, латински — Philippopolis, в хрониката на Вилардуен — Phynepople (Wailly, пос. съч., с. 180, 184, 204 и др.), на турски—Филибе. Българското наименование Пловдив иде от Пулпудева, име, с което бесите наричали града (за разните имена на Пловдив вж. П. Делирадев, пос. съч., т. II, с. 285).

104. Трудно е да се каже коя река Идриси има предвид. Би могло да се мисли за Чепеларската река, като най-голям десен приток на Марица в пространството между Константия и Пловдив, а не е изключено да се касае и за самата Марица.

105. Във всички ръкописи, с изключение на $П_1$, вместо „šarqan“ („на изток“), стои погрешно „ġarban“ („на запад“).

106. В арабския текст стои: „ʻAlā maqrabati min hatayni'l-madīnatayni“, и то така само в ръкописа $П_1$. В другите четири ръкописа — ЛОП$_2$С същото място гласи: „ʻAlā maqrabati min hadihi'l-muduni“ („Близо до тези градове“). В този случай се разбира, че реката Ахилу тече покрай всички гореизброени градове от Филипополис до Аркадиополис (в същите ръкописи изречението „също така между Аркадиубули и Сурула има 40 мили“ липсва). Следователно според ръкописа $П_1$ с Ахилу Идриси именува реката Еркене, а според ръкописите ЛОП$_2$ С—Марица и Еркене. Както вече видяхме и при други случаи, за нашия автор съществува само реката Ахилу (Марица), чието течение той прокарва и по течението на нейните притоци.

107. Под планина, в чиито поли лежи гр. Загурия, в случай, че се касае за гр. Мелник, трябва да се разбира Пирин. Следователно Идриси приписва името Загорие както на най-големия град, така и на най-високата планина в областта Загорие.

108. Aġribus, в повечето от ръкописите погрешено на Aġrīs, на турски Агрибуз (Aġribūz), отговаря на Ἔγριπος, вулгарна форма от Εὔριπος, по картите — Negroponte, Negreponte, Negripont и др. Това е остров Евбея.

109. Във всички ръкописи Līqustūmī, по името на крепостта Λυκοστόμιον (Fluvius de Lycostomo). Това е реката Саламврия, античният Пенеус (Tomaschek, пос. съч., с. 351).

110. Ḥārist, а в някои от ръкописите Mārist. Зад това Харист може да стои или Карица (Καρίτσα), източно от Лариса и недалеч от устието на Саламврия, или Кардица (Καρδίτσα), по картите — Kartitza, име на античното градче Ἀκραιφίαι или Ἀκραίφιον. По име, но не и по местоположение, би отговаряло и Каристос, старо селище в най-южната част на о. Евбея. Вниманието ни се спира повече на Кардица, която се е издигнала върху развалините на Акрефия. Намира се при езерото Копанда (МЕЕ, т. 3, с. 155). В такъв случай арабската форма ще трябва да се коригира на Ḥārtisa (а не Ḥārist).

111. Както в текста, така и на картата устието на р. Саламврия е дадено погрешно. Според картата тя като че ли се влива в залива на Ламия. Самият гр. Атина, на

арабски — Aṯīnīya, а в някои ръкописи — Aṯanīya, на картата е поставен на мястото на Ламия. В текста Идриси правилно го описва „близо до теснината на полуостров Балабунис (Пелопонес)“.

112. В арабския текст al-Laqūdāmūnīya, а някъде—al-Laqūḏāmūnīya. Очевидно тук имаме изопачение на името на al-Maqadūnīya (Македония). Още от VIII в. Тракия е носела името Македония (Tomaschek, пос. съч., с. 328). С „планина (в повечето от ръкописите — планини) Македония“ Идриси назовава главно Родопите и Стара планина. Според него това е една планинска верига, която започва от Лариса и се простира право на север. Тук следователно влизат: Олимп, планините в югозападните покрайнини, включително Пирин и Рила. Тази планинска верига по-нататък се разделя на два клона: единият преминава от запад на изток (Стара планина), а другият, според нашия автор — от север на юг (Родопите). В действителност направлението на последния клон е от северозапад на югоизток.

113. Считаме, че се касае за разстоянието от най-източния край на Родопите до Цариград.

114. На арабски Fīlibus, но в ръкописите намираме само погрешени форми — Fīlīūbus, Fīlūlis, а в някои дори не е възможно да се разчете нещо. Жобер помислил, че се касае за Филипополис, и затова го превел с Пловдив (с. 295). Всъщност Филибус или Филибис отговаря на Φίλιπποι, Philippi, стар крепостен град, останки от чиито развалини и днес още се виждат на около 14 км северно от Кавала (подробно за този град вж. у Paul Collart, Philippes, ville de Macedoine).

Идриси пише, че гр. Филипи се намирал на 12 мили от р. Ахилу (Марица). Тук нашият автор смесва Марица с Места, макар че малко по-долу последната река се явява в описанието му под името Мафрубутами (Мавропотамо).

115. От Одрин нататък р. Марица според Идриси (текст и карти) взема течението на р. Еркене, минава покрай Чорлу, връща се назад, за да заобиколи покрай самия Люлебургас, после се спуска право към морето и се влива при входа на Дарданелите. Устието ѝ в представата на Идриси е устието на р. Струма (Мармари), затова от другата му страна той нарежда градовете: Хрисополис (Орфано), Христополис (Кавала), Кила и Санто Джорджио.

116. Marmārī, което иде от Marmara, име на р. Струма. Пиер Белон пише: „Nous trouvasmes la riviere de Strimone en chemin, nommée en vulgaire Marmara . . .“ (Наблюдения на множество редки и забележителни неща, видени в Гърция, с. 160). Мармара е и име на селище, добре засвидетелствувано в гръцките извори, остатък от което са развалините при Амфиполис (Tomaschek, пос. съч., с. 358). Жобер разчел „Mari“ и в скоби поставил — Maritza (с. 295).

117. На това място в парижкия ръкопис $П_1$ е поставен знак и на празното поле встрани е отбелязано, че от този знак до следващия знак (л. 284, р. 9) се повтаря текст от 4-та секция на IV климат. Повтореният текст, който обхваща описанието на градовете от Дурас (Драч) на юг по адриатическия бряг, после по брега на Йонийско море, та до нос Скили, както и градовете на Пелопонес, липсва в другите четири ръкописа. Като ненужно повторение ние го изключваме от нашия текст на 4-та секция от V климат. Остава открит въпросът, дали това повторение се дължи на самия Идриси, или пък на копистите.

118. Aškala, а би могло да се чете и Iškila, отговаря на Σκύλλαιον, античното Scyllaeum, по картите Scilli, Schilli, Skyllo, нос Скили на североизточния край на Арголидския п-ов в Пелопонес.

119. Климат IV, секция 4, по софийския ръкопис л. 201^a, р. 19.

120. Във всички ръкописи Ḥaǧarīya, в превода на Жобер — Hadjiria (с. 295). По местоположение Хаджария отговаря на античното селище Хидрея (Hydrea), по старите карти Sidra, Hydra, сега Идра (Ὕδρα), разположено на едноименния остров, на северния му бряг, южно от Арголидски п-ов. В предшествуващия климат, секция 4, повторения в парижкия ръкопис текст, Идриси говори за Хаджария, че се намира в пясъчна низина („fī vaṭā'i ramal“), в началото на една издатина, която навлиза в морето на около 50 мили, чиято ширина е 25 мили, и че той (гр. Хаджария) лежи близо до крепостта Ашкала (Скили). Очевидно в представата на Идриси о. Идра, дето е гр. Идра, се свързва със сушата като продълговата ивица земя.

121. В ръкописите Bundisīya или Bundīsa, което ние считаме за изопачение на Bustīsa, отговарящо на Βοστίτσα (Vostiza). Жобер е транскрибирал „Bendezia“, а в скоби поставил Vostitza, с въпросителна (с. 295). Востица (от Вощица, славянска дума) е средновековното наименование на античния град Αἴγιον (Aegium), сега Егион, разположен на брега на Коринтския залив (МЕЕ, т. 2, с. 487—492).

122. Оттук в превода на Жобер следват няколко реда, които той е подхванал от повтарящия се текст в ръкопис $П_1$ (л. 284, р. 7—9). Ние не включваме този текст в настоящата секция.

123. Както в текста, така и на картата на Идриси о. Евбея е представен като полуостров, свързан със сушата чрез тясна ивица земя. Даден е много по-малък, и то във формата на накривена елипса.

124. Във всички ръкописи — Agınus, което ние коригираме на Agıyus, по-вероятно е да се отнася до Агиос (Ἅγιος), по картите Hagios, в началото на о. Евбея, северно от Едипсос (Dipso), отколкото до „Hagios Joannis“, както предполага Жобер (с. 296).

125. Uskulfā, в превода на Жобер погрешно „Eskel-Fara“ — „le port de Fara“ (с. 296). Арабската форма отговаря на Scopelo (Σκόπελος). Скопело е Остров, разположен източно от Евбея, но за Идриси се явява като издатина, нос.

126. В ръкописите срещаме формите Qāsīmunt и Fāsīmunt, а върху картата към ленинградския ръкопис—само Munt. Жобер предполага, че се отнася до „Phalasia“. Ние не бихме могли да кажем нищо положително. Струва ни се, че по местоположение Идрисиевото Касимунт би отговаряло на Ксирохорион.

127. Идриси поставя гр. Алмирос в дъното на Волоския залив.

128. Във всички ръкописи стои Dimitrīyāna, което ние коригираме на Dimitrīyāḏa. Античният град Димитрияда (ἡ Δημητριάς), по картите Dimitriada и Demetriada, у кръстоносците — Demetrias, е основан през 294 — 293 г. преди н. е. Той се е намирал на $1^1/_2$ км източно от гр. Волос и през средните векове е бил голям и важен град, главно експортно пристанище на Тесалия (МЕЕ, т. IX, с. 115).

129. Aflāṭamūna (като Aflāṭūn = Платон) и Ablāṭamūna, и двете форми еднакво правилни и отговарят на Платамона (Πλαταμών, Πλαταμῶνα), северно от устието на Саламврия, на брега на Солунския залив.

130. Тук Идриси определя правилно устието на р. Саламврия, докато на картата към неговото съчинение между Димитрияда и Платамона е поставено устието на р. Струма.

131. Kitrus, това е Китрос (Κίτρος, Kitro, Chitro), село в южна Македония, Солунска област, разположено на мястото на античния град Пидна (вж. МЕЕ, т. XIV, с. 472).

132. Randīna и Ranḏīna. Във византийските извори се срещат формите Ῥεντίνα и Ῥενδίνα. Рендина или Рентина днес е малко село до западния бряг на Орфанския залив.

133. Планината Пангей (Пърнар, Пърнар-даг), сега на български Кушница (вж. Г. И. Кацаров и Д. Дечев, Извори за старата история и география на Тракия и Македония, с. 112).

134. Идриси счита, че Александър Македонски се е родил в гр. Филипи, основан от неговия баща Филип Македонски. Знае се, че Александър Македонски е роден в гр. Пела в 356 г. пр. н. е.

135. Maqrūbuṭāmī, в един от ръкописите Ma'rūnuṭāmı, а ние коригираме на Mafrūbuṭāmī. Мавропотамо (Μαυροπόταμος) — Черна река, трябва да е името на р. Места (Νέστος), която се образува първоначално от двата рилски потока — Черна Мсета (Μαῦρος Νέστος) и Бяла Места (Ἄσπρος Νέστος). На Мавропотамо отговаря турското наименование на р. Места — Карасу (Черна вода).

136. Във всички ръкописи стои Kila. Кила (Kyla) ще да е била разположена в залива Килия в началото на Дарданелите, срещу старата крепост Абидос (Tomaschek, пос. съч., с. 51). У Плиний се говори за пристанище Келос (Coelos) в Меланския (Сароски) залив (вж. Кацаров и Дечев, пос. съч., с. 133).

137. Даденото от Идриси разстояние от Кавала до Кила, от Кила до Санто Джорджио и оттам до Галиполи е съвсем погрешно и се дължи на това, че, както вече споменахме, Идриси няма ясна представа за беломорското крайбрежие.

138. Qalībulī, а само, в един от ръкописите погрешно — Falībulī. Тази форма отговаря на гръцката Καλλίπολις, латински — Gallipoli, турски — Gelībolū, името на големия и стар пристанищен град на Дарданелите Галиполи.

139. В ръкописите се явяват формите Araqlīya, Haraqlīya и Araklīs. Античният пристанищен град Перинтос е бил наречен от средата на IV в. по името на Хераклес Хераклея. По старите карти се срещат формите Eraclea, Araclea, Iraclea, Raclea, а в хрониката на Вилардуен — Arecloie (Wailly, пос. съч., с. 248). Хераклея, на турски Ерегли (Eregli), е днес малко село на брега на Мраморно море, между Родосто (Текирдаг) и Силиври. За разлика от Хераклея (на Турски също Ерегли) на понтийския бряг (Ποντηράκλεια) бил наричан Тракийска Хераклея (Jireček, Die Heerstrasse, с. 101; Š. Sāmī, Qāmūs al-'alām, т. II, с. 837 — 838).

140. В ръкописите Salamrīya и изопаченото Salamīrīya, което подсказва, че у Идриси арабската форма е гласяла Salambrīya (на арабски междинно b и i се пишат напълно еднакво, разликата е само в диакритичните точки). Тракийският град Селимбрия, у византийците — Σηλυμβρία, Σηλυβρία, среща се и Σαλαμβρία, на което тъкмо отговаря арабската форма, в хрониката на Вилардуен — Salembrie, с варианти Salambrie, Salanbrie и др. (Wailly, пос. съч., с. 230, 246, 250 и др.), е сега на турски Силиври (Silīvrī), разположен на Мраморно море, на 60 км от Цариград.

141. На арабски трябваше да гласи Nāṯūra, но в ръкописите се явяват изопачени форми Bātūra, Bāṯūra, Bānūra, Bāqūra, Yānūra. Идриси е заимствувал това име от кръстоносците. За същия град в хрониката на Вилардуен е казано: „Une cité a doze liues de Constantinoble, qui Nature ert apelée" (Wailly, с. 250). Така кръстоносците са произнасяли името на античния крепостен град Атира (Ἀθύρας, Athyra), едноименник на реката Атира (сега Карасу). Формата Natura се среща и по италианските морски карти. На Атира днес отговаря градчето Бююк Чекмедже, на брега на Мраморно море, на 30 км от Цариград (Š. Sāmī, пос. съч., т. III, с. 1877).

142. Rīū, и то само в парижкия ръкопис $П_1$. В другите ръкописи името е изпуснато, а описанието на града е отнесено към Атира. Арабската форма Rīū (Rio) отговаря на византийско-новогръцкото произношение на името на античното селище Ῥήγιον (Rhegion). То се е намирало на мястото на днешното село Кючюк Чекмедже, на брега на Мраморно море, 15 км от Цариград (Š. Sāmī, пос. съч., т. III, с. 1877).

143. Само в оксфордския ръкопис на едно място стои Qosṭanṭīnīya, а във всички други — Qosṭanṭīna. Якут (XIII в.) в своя Географски речник пише: „Qosṭanṭīnīya va yuqālu Qosṭanṭīna ba isqāṭ-i yā' il-nisba" — „Костантиния, но се казва и Костантина с изпадане на ī-то за произход" (Mu'ğam al-buldān, издание в Кайро 1906—7 г., т. VII, с. 86—87). Не може да се каже коя форма е стояла в оригинала на Идриси. Всеки случай у неговите предшественици, които той е ползувал, като Масуди (Les prairies d'or, издание на Barbier de Meynard et Pavet de Courteille) и Ибн Хурдадбех (Le livre des routes et des provinces, издание на Barbier de Meynard), стои формата Qosṭanṭīnīya. За Цариград турците са употребявали няколко имена: Костантиние, Истанбул и Ислямбол.

144. Същото описание у Ибн Хурдадбех, френския превод на Мейнар, гласи: „Le mur d'enceinte le plus élevé a 21 coudées, et le plus bas, qui donne sur la mer, 5 coudées de haut" (пос. съч., Journal Asiatique, sixième série /1865/, т. V, с. 88, 473).

145. В арабския текст „muṣmat", у Ибн Хурдадбех — „mudabbab" = „запречената, затворена с мандало", а Мейнар превежда с „dont les battants sont en fer incrusté d'or" (пос. м.).

146. Bilād al-Arman. У Масуди стои Armīnīya или Bilādu Armīnīya (пос. изд., т. I, с. 5, т. V, с. 231, т. VII, с. 125), а у някои арабски автори и Armīnī (вж. Гаркави, Сказанія мусульманских писателей о славянах и русских, с. 22).

147. Ибн Хурдадбех разделя Византия на 14 провинции, 3 от които в Европа и 11 в Азия (пос. изд., с. 88 и 474).

148. На арабски Aflāğūnīya, така и у Ибн Хурдадбех (с. 89), но в нашите ръкописи намираме само изопачените форми: Aflāḥūnīya, Aflāḫūnīya, al-Aflāḥūnīya и Amlağatūnīya. Касае се за темата Пафлагония — Παφλαγονία, вулгарна форма — Φλαγονία, на която съответствува и арабската Афладжуния.

149. Във всички ръкописи стои: „mimmā yalī baḥr aš-Šām". У Ибн Хурдадбех, когото Идриси посочва в списъка на ползуваните от него автори, това изречение липсва (пос. изд., с. 475). Пафлагония се простира откъм страната на Черно море (baḥr al-Nīṭas), а не на Сирийското море (baḥr aš-Šām). Предполагаме, че се касае за обща грешка на копистите, още повече, че нашият автор е пътувал в Мала Азия и не би могъл да се заблуди.

150. В ръкописите четем Malaṭī. Провинцията (темата) е Мелитене (Melitene), с централен град ἡ Μελιτηνή, Melita, сега на турски Малатия (Malatya), разположен на границата на Мала Азия с Армения и Месопотамия (W. M. Ramsay, The historical geography of Asia Minor, с. 313; Ewald Banse, Die Türkei, Eine moderne Geographie, с. 223—224).

На същото това място у Ибн Хурдадбех, според изданието на Барбие дьо Мейнар, с което само разполагаме, стои al-Anṭāmāṭī, или бихме поправили — al-Afṭāmāṭi, зад което се крие името на темата Оптиматон (Ὀπτιμᾶτον). Към това име може да се отнесе следващото пояснение, че думата означавала „ухото и окото" — „L'oreille et l'oeil" (пос. изд., с. 89 и 475). Идриси е сгрешил, като поставил тук в реда на темите най-отдалечената (от Цариград) — Мелитене, вместо най-близката — Оптиматон, към която тъкмо се отнася обяснението му за „ухото и окото" и в която се намира следващият в неговото описание град Никомидия.

151. Naqamūdīya, а на различни места и в различните ръкописи се явяват и вариантите: Naqamūḏīya и Qamūdīya. Името на Никомидия (Νικομήδεια), главен град на темата Оптиматон, в хрониките от времето на кръстоносните походи се явява във формите Nicomia или Nicomie, по италианските морски карти — Comidia, на турски Изникмид (от εἰς Νικομήδειαν, както Истанбул от εἰς τὴν πόλιν), а днес — Измид. Град Никомидия е бил засегнат от земетресение и по време на Комненовци представлявал руини.

152. Само в ръкописа $П_2$ — „3 (ṯalāṯa) мили". Под това разстояние от 8 мили или около 12 км трудно може да се каже какво трябва да разбираме, тъй като градът е разположен на самия бряг. Томашек, не знаем на какво основание, отнася разстоянието „8 мили" към гр. Никея, а не към Никомидия (Zur historischen Topographie von Kleinasien, с. 8). Но и при Никея е същото положение. Допускаме, че се касае до дължината на Никомидийския залив, в дъното на който е разположен и самият град. Но в такъв случай числото 3 (ṯalāṯa) или 8 (ṯamānī) би трябвало да се поправи на 30 (ṯalāṯūna) мили или около 50 км (Š. Sāmī, пос. съч., т. II, с. 849).

153. Ubsīq, членувано al-Ubsīq, но в ръкописите името е погрешено на Amšīq, членувано al-Amšīq, Afšīn, в превода на Жобер съвсем неправилно — „Lamchik" (с. 299). У Ибн Хурдадбех според Мейнар — Elasik (с. 89 и 475), което е неправилно разчитане на формата al-Ubsīq. Касае се за темата Опсикион (Ὀψίκιον), която според Константин Порфирогенет е обхващала 10 града, с главен град Никея (Tafel, Constantinus Porphyrogenitus de provinciis regni Byzantini, с. VII; H. Brockhaus, Griechenland, т. IV, с. 306).

154. Арабската форма Nīqīya отговаря на Nichia по италианските морски карти за името на гр. Никея — ἡ Νίκαια, Nicaea, Nicee, в хрониката на Вилардуен — Nique (Wailly, пос. съч., с. 180, 272, 276 и др.), а на турски Изник (Iznik, произхожда от εἰς Νίκαιαν), един от главните градове на Витиния. Днес Никея (Изник) е малък град в околията Йенишехир, разположен на източния бряг на Никейското езеро, на 90 км югоизточно от Цариград (Š. Sāmī, пос. съч., т. II, с. 851—852).

155. Правилната арабска форма трябваше да гласи Afasus (от Ἔφεσος) или членувано al-Afasus, Якут пише — Ufsūs (т. I, с. 305) или Afasīn от Ἐφέσιον, у Ибн Хурдадбех — Afasīs (пос. изд., с. 89), но в нашите ръкописи се явяват изопачените форми: Afašīn и Aqšamīn или Afšamīn. Град Ефес, по чието име арабските автори наричали и провинцията, е спадал по времето на Константин Порфирогенет към темата Тракисион (Brockhaus, пос. съч., с. 306).

През първата половина на VI в. император Юстиниан построил една базилика върху гроба на Иоан Богослов, намиращ се върху един малък хълм източно от храма на Артемида. Жителите на стария Ефес започнали да се преселват в полите на този хълм, дето се създал новият град, който народът нарекъл Агиос Теологос (Ἅγιος Θεολόγος), по името на черквата „Св. Иоан Богослов" (Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος). Новото име на града, което у латинските автори получило формата Alto Luogo, се наложило окончателно към края на XI в. След завладяването на Ефес от турците за пръв път в 1090 г. от Айдъногулларъ и от османските турци окончателно в 1426 г. той бил наречен Аясулуг или Аяслуг (Ayāslūġ), турска форма за Агиос Теологос. С течение на времето старият град западнал за сметка на издигащите се Смирна и Айдън и през XIX в. той е вече едно съвсем малко селце.

В 1914 г. Аясулуг бил преименуван на Селчук, а след Първата световна война името му е отново променено на Акънджилар. Днес това село, известно повече под името Селчук, наброява над 6000 жители (вж. Rüstem Duyuran, Ephèse, Ankara, 1951).

156. Avāsī, членувано al-Avāsī, а в един от ръкописите — al-Avāhī. За дистрикта Аваси нищо не бихме могли да кажем. Томашек търси да идентифицира това име с име на някаква местност в тази област, без да е стигнал до определено становище (Zur historischen Topographie, с. 32).

157. На арабски „aṣḥāb al-kahf“ или „aṣḥāb al-Raqīm“ („другарите от Раким“). Пещерата на „седемте спящи“ се намира в североизточното подножие на пл. Пион. Легендата за седемте младежи, които, спасявайки се от преследванията на езичниците по времето на император Деций Траян (III в.), се скрили в една пещера, дето преспали два века, и при император Теодосий (V в.) отново се събудили, е била много популярна както сред християните, така и сред мохамеданите. Мохамед я заимствувал в корана от християнството (сура XVIII). Тя е играела през средните векове важна роля в обществения и религиозния живот на гр. Ефес (Rüstem Duyuran, пос. съч., с. 34—35). Тази легенда е преразказвана от много ориенталски автори в най-различни варианти (вж. L. Massignon, Les sept dormants d'Ephese, en islam et en chrétienté, Revue des études islamiques, année 1954, с. 59—112).

158. Идриси говори за друга пещера на „седемте спящи“, а не за тази при Ефес. За „седемте спящи“ от Амориум вж. Massignon, пос. съч., с. 90—91.

159. Относно значението на името „Раким“ има няколко различни мнения. Някои считат, че това е името на планината или изобщо мястото, дето се е намирала пещерата със „седемте спящи“. Други предполагат то да е името на кучето, което придружавало „седемте спящи“. Трети са на мнение, че под „Раким“ трябва да се разбира металическа или каменна плоча, поставена при входа на пещерата, на която са били написани имената на седемте младежи (думата „раким“ на арабски означава „писмо“, „писание“). Има още едно мнение, според което „другарите от Раким“ са други, а не „седемте спящи“. Първите са били трима души, които потърсили убежище в пещерата от лошо време и били затворени там от срутена скала. Но като се помолили чистосърдечно на бога, скалата се разпаднала на парчета и освободила пътя им (George Sale, The koran commonly called al koran of Mohammed, With explanatory notes and preliminary discourse, с. 238).

Най-правдоподобно изглежда последното мнение, което се потвърждава и от изследването на Масиньон по въпроса за „седемте спящи“. Според него селището Раким, което се намира на $4^1/_2$ мили южно от Аман, е противопоставено от Мохамед на Ефес (Massignon, пос. съч., с. 92).

160. Във всички ръкописи стои Lūša. Якут в своя Географски речник вокализира думата Lauša и пояснява, че това е град в Андалузия, разположен на р. Санджил (Хенил) на 20 фарсанги от Кордова и на 10 фарсанги от Гранада (пос. съч., т. VII, с. 343). Касае се за античния град Ilipula Magna, днес Лоха (Loxa или Loja) на р. Хенил (Xenil, Yenil, Genil), през който минава жп. линия от Гранада за Малага и Кордова.

161. Nāṭalūs, членувано — al-Nāṭalūs, но в нашите ръкописи поради погрешно поставяне на диакритичната точка върху първия радикал на думата стои Bāṭalūs. Жобер чете „Batalous“ (с. 300). Но у Ибн Хурдадбех, от чието съчинение Идриси се е ползувал, намираме формата Nāṭalus, при което авторът добавя, че това е най-голямата провинция на византийската империя (пос. съч., с. 90 и 478). Ясно е, че се касае до темата Анатоликон (Ἀνατολικόν, Anatolicum, Natolie), която обхващала двете Фригии — Фригия Салутарис и Фригия Пакатиана, а по някое време почти цяла Мала Азия (Griechenland, т. IV, с. 305).

162. В ръкописите al-ʻAlamayn и al-ʻUlmān (така и у Ибн Хурдадбех, с. 90 и 478), което ние коригираме на Falamīn, членувано al-Falamīn, тъй като очевидно отговаря на Филомелион (Φιλομήλιον, Philomelion, Philomelium), югоизточно от Амориум, вероятно днешния Акшехир.

163. Marğ al-Šahm, а някъде — Šahm al-Marğ, Томашек коригира на Marğ al-Uskuf — мястото Λιβάδιον τοῦ ἐπισκόπου, източно от р. Чаршанба-су (Zur historischen Topographie, с. 104). Според нас това име остава неидентифицирано.

164. Burġūṯ, така вокализира думата Якут и казва, че това е един град във Византия близо до Амурия (пос. съч., т. II, с. 129). Формата отговаря на Пиргос, и то повероятно Πύργοι ἄνυδροι, епископия, разположена в северозападната част на Ликаония, на пътя от Амориум за Лаодикея. Има още едно Пиргос, сега с. Обрук или Абрук (вулгаризирана форма на Πύργος), североизточно от Коня (вж. W. M. Ramsay, The historical geography of Asia Minor, т. IV, с. 345—346).

165. В нашите ръкописи Maškinsīn, членувано — al-Maškinsīn, а в един от тях — al-Maškīnas. У Ибн Хурдадбех стои Maškanīn, което Мейнар е разчел „Michkîn“ (пос. изд., с. 90 и 478). Томашек дава формите Qašanšūn и според краткото римско издание на съчинението на Идриси — Tamašanšūn, което предлага да се чете Tusanbsūn, отговарящо на τὸ Σαμψών, τὸ ἄστυ τοῦ Σαμψών. Самсун, античното Приене (Πριήνη), се намира срещу о. Самос, на турски също Самсун, днес е село в южните поли на пл. Самсун (Tomaschek, пос. съч., с. 35).

166. ʻAmūrīya, така и у Ибн Хурдадбех (с. 90 и 478) и в речника на Якут (т. VI, с. 226—227). Град Амориум (Ἀμόριον) се е намирал при изворите на р. Сакария, югозападно от Pessinus, дето е днес с. Хамза Хаджи (Pauly-Wissowa, Realencyclopädie der class. Altertumswissenschaft, т. II, с. 1876).

167. В ръкописите на това място се явяват формите Ḥarsīūn, Ğarsīūn, а в един от тях — съвсем извратеното Ğadasūr, а ние коригираме на Ḫarsīūn. У Ибн Хурдадбех стои Ḫarsūn (пак там). Харсиянската тема (Χαρσιανοῦ θέμα) е била голяма гранична тема на Византия, с главни градове: Кесария, Кизистра, Ниса, Харсианон и др.

Името на гр. Харсианон (Χαρσιανὸν) е дадено у Идриси във формата Ḫarsīya, погрешена от копистите на Ğarsīyā. Ние допускаме в оригинала на Идриси да е стояло Ḫarsanā. В превода на Жобер намираме съвсем погрешното „Housba“ (с. 301). На мястото на стария град Харсианон в Кападокия се намира днес на 10 км североизточно от Кайсери селището Харсана (Ramsay, пос. съч., с. 248—250).

168. Във ръкописите стои al-Buqlān, което ние коригираме на al-Qalāt. Жобер разчел „Baclan“ и приел за равнозначно на Boukellarion (с. 301). Но градовете, които Идриси поставя в тази тема, лежат много далеч на североизток от темата Букеларион. Като изброява по същия начин провинциите (темите) в Мала Азия, Ибн Хурдадбех след Харсианон (у него Ḫarsūn) поставя al-Qalāṯ (с. 91 и 478). Арабското писмо дава възможности за невероятно изопачение на едно име, когато то е непознато на арабина. Очевидно тук се касае за темата Галатия (Galatia Prima), в която действително спадат изброените по-долу от Идриси градове: Анкара, Таламу (Дилимния) и Цезарея (Ramsay, пос. съч., с. 243 сл., 254).

169. У всички арабски автори името на старата крепост Ἄγκυρα, Ancyra гласи Anqara, на турски също така Анкара. Якут вокализира думата съответно на гръцката форма с „Anqira“ и пояснява, че това е „име на един град, наречен Angūrīya“ (т. I, с. 361—362). От последната форма идва и българското Ангора.

170. В ръкописите Ṭalamū и Ṭamalū. Трудно е да се идентифицира това селище. Може би тук имаме изопачение на формата Ṭalamnīya, която би отговаряла на името Dilimnia или Delemnia, село на юг от Анкара по пътя за Парнасос (Ramsay, пос. съч., с. 251).

171. Qaṣārīya, което отговаря на Καισάρεια, Caesarea, Кесария, античната Мазака (Μάζακα) в старата Кападокия. У Абуħ Фида (Geographie, т. II, с. 137) и у Ибн Батута (Voyages, т. II, с. 287 сл.) стои Qayṣārīya, така гласи името и в средновековните турски извори, а днес — Кайсери.

172. Освен правилната форма Armanīyāq в един от ръкописите се явява и изопаченото Armītāq. Темата Арлениакон (Ἀρμενιακόν, Armeniac) включвала цяла Кападокия от Киликия до Черно море при Амисос (Ramsay, пос. съч., с. 142, 249, 321).

173. Арабската форма на името на гр. Икониум (Ἰκόνιον, Iconium), главен град на Ликаония, е Qūnīya, на турски Коня (Qonya). Днес Коня е център на най-големия турски вилает в Анадола (Š. Sāmī, пос. съч., т. V, с. 3781—3785).

174. Във всички ръкописи стои Ḫizlāṣa. Град с такова име не е известен в тази област. Допускаме тук тази форма да е резултат на грешка на копистите и че зад нея е стоял изразът: „va ḥadduhu Lāṣa“ — „с нея (темата Арމениак) граничи Ласа“. Не е изключено това Ласа да отговаря на дистрикта Лаласис, който се намира на границата между Арменик и Киликия.

175. Ḥaldīya, а в някои от ръкописите — Ğaldīa. Темата Халдия (Χαλδία) е обхващала земите около Трапезунд (Ramsay, пос. съч., с. 316).

176. Само в парижкия ръкопис Π_1 — Arsīya, а в останалите — Avsīya. Вероятно би трябвало да се коригира на Arīsa (вместо Arsīya), което отговаря на Erīza, днес гр. Ерзинджан в Източен Анадол.

177. Salavqīya е правилна арабска форма за името на темата Селевкия (θέμα τῆς Σελευκείας), която през XV в. представлявала част от Исаврия, граничеща на запад с планината Таурус, сега на турски Торос, а на изток с Киликийските планини (Griechenland, т. IV, с. 308). Днес тя попада в санджака Ичил.

178. На арабски „ʻāmil al-durūb“, което Жобер и Барбие дьо Мейнар превеждат с „l'intendant des Routes et des provinces“ (Jauber, с. 301; Meynard, Le livre des routes, с. 479). Томашек, описвайки Селевкия в арабско време като преден пост на останалите още в ръцете на византийците Decapolis, казва: „Първоначално тук е управлявал един обикновен κλεισουράρχης, подчинен на стратега на темата τῶν Κιβυρραιωτῶν, като инспектор и бранител на Киликийските проходи — al-durūb“ (Tomaschek, Zur historischen Topographie, с. 64).

179. Salafkīya, или, както видяхме и по-горе, Salavqīya, което отговаря на Σελεύκεια, Seleucia, на турски Силифке, днес малък град, разположен на десния бряг на р. Гьок-су, на 16 км от нейното устие (Š. Sāmī, т. IV, с. 2604).

180. Правилната арабска форма гласи Qabādik, така е и у Ибн Хурдадбех, и у Якут, но в нашите ръкописи поради погрешно поставяне на диакритичните точки върху първите два радикала от думата се е получила формата Fanādiq, в превода на Жобер дори Banādiq (с. 301). Под думата Qabādiq в Географския речник на Якут е дадено като пояснение, с малки различия, почти същото описание на Идриси: „vilāya vāsiʻa fī bilād ar-Rūm, ḥadduhā ğibālu Ṭarsūs va 'Aḏana va'l-Maṣīṣa va fīhā ḥusūn, minhā Quvva va Ḫadara va 'Anṭiğūs va min mudunihā al-maʻrūfa Qūnīya va Malaqūnīya“ (т. VII, с. 23). Темата Кападокия (ἡ Καππαδοκία, Cappadocia), която е представлявала част от голямата тема Арменик, Константин Порфирогенет идентифицира със старата провинция Кападокия Секунда (Ramsay, пос. съч., с. 215—216).

181. Във всички ръкописи Ṭarsūs. Якут вокализира Ṭarasūs (т. VI, с. 38 сл.). Под „планини Тарсус“ (Ğibālu Ṭarsūs) трябва да се разбира не планината Таурус („le Taurus“), както я дава в своя превод Жобер (с. 301), а хълмистата област между нея и град Тарсус, дето се предполага, че е съществувал втори град Тарсус като лятна колония на жителите на първия (Pauly's Real-Encyclopädie, zweite Reihe, achter Halbband, кол. 2439).

182. Adana и Āḏana, така и в речника на Якут (т. I, с. 165—167), на турски също Адана, днес е областен град в югоизточния край на Анадола, разположен на десния бряг на р. Сейхан, на 50 км от морския бряг (Š. Sāmī, т. I, с. 218).

183. Maṣīṣa, членувано al-Maṣīṣa, така е у всички арабски автори. Якут, след като дава географската му ширина и дължина, казва: „Това е един град, разположен на брега на Джейхан, един от граничните градове на Сирия, между Антакия и страната на гърците, близо до който се намира Тарсус“, и че бил наречен на името на Масис Ибн ар-Рум, който го заселил (пос. съч., т. VIII, с. 80—81). А Идриси в секция IV 5 пише: „va ismu'l-Maṣīṣa bi'r-rūmīya Māmistrā“ — „името на ал-Масиса на гръцки е Мамистра“ (С, л. 204а, р. 3 отдолу).

Масиса отговаря на античния град Мопсуестия в Киликия. Наброяват се над 50 различни форми на това име. От Μόψου ἑστία (αἱ τοῦ Μόψου ἑστίαι) идват по-нататък Mopsuestia, Mopsuestenus, Mopsuestensis, Mopsiestia, Momsuestia и мн. други. Мопсуестия, на арабски Масиса, се е намирала при днешното село Мисис на р. Джейхан (Pauly's Real-Encyclopädie, т. XX, кол. 243).

184. Qurra (у Якут погрешно Quvva) според нас отговаря на Κόρον, византийска крепост в Кападокия, завладяна от арабите според Теофан в 892 г., а според Табари в 897 или 898 г. (Marquart, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, с. 526). Ремзей предполага, че крепостта Корон, която той не открива в Идрисиевата Кура, се е намирала най-вероятно при развалините Виараншехир на няколко часа югоизточно от гр. Аксарай (Colonia Archelais), зад Тияна (Кързхисар), в покрайнините на Хасандаг (Ramsay, пос. съч., с. 355).

Anṭiğū намираме у Ибн Хурдадбех във формата Anṭaqū, а у Якут — Anṭiğūs. Ремзей привежда данни за крепостта Антигус или Тираной (Тириайон) от Лъв Дякон и Кедрен (Ramsay, пос. съч., с. 141).

За al-Ağūf (би могло да се чете и al-Ağran — Agrane ?) и Ḏū'l-Kilāʻ (може би Sideropolos, а според Ремзей — Andrasos) не може да се каже нищо положително. Ремзей е на мнение, че тези крепости са се намирали на юг от Таурус (пос. съч., с. 448).

185. В ръкописите се явяват формите Abidus, Abiḏa и Anadus. У Якут стои неправилно Andus (т. I, с. 347). По италианските морски карти срещаме формите: Avido, Aveo, Aver, в хрониката на Вилардуен — Avie (Wailly, пос. съч., с. 70, 184, 190 и др.). Това е древният град Абидос (Ἄβυδος) при входа на Дарданелите, главна митническа станция на Византийската империя (Tomaschek, Zur historischen Topographie, с. 15—16). Турците разрушили Абидос и вместо него изградили, още по времето на Султан Мехмед II, крепостта Каля-и Султание, на народен език — Чанак-калеси.

186. Според Масуди (т. I, с. 261) и Ибн Хурдадбех (с. 472) — 350 мили.

187. Жобер чете Musnah (с. 302), което Томашек с право коригира на Muṣannāt. Арабската дума „Мусаннат“ означава вълнолом, твърдина, и отговаря на гръцкото Ἱερόν, у франкските хронисти — al-Giro, а у Абул Фида — al-Ğarūn (Géographie d'Aboulféda, t. II, с. 2). За Йерон (или Жиро) в Голямата гръцка енциклопедия се казва, че е „високо място във Витиния, при устието на Босфора откъм Черното море“ (МЕЕ, т. XII, с. 878).

188. Почти същото описание на „Костантинополския канал“ (Мраморно море, Босфора и Дарданелите) намираме и у Ибн Хурдадбех (пос. съч., с. 472).

189. В нашите ръкописи Aza и Azala. Азала (Ἄζαλος, τοῦ Ἀζαλᾶ), споменат у Ана Комнена като хълм (т. II, с. 79), според Ремзей е идентичен с Atzoula и е бил разположен на хълмовете между Никея и р. Галос, приток на Сакария (Ramsay, пос. съч., с. 210). Идриси обаче говори за Азала на брега на Мраморно море, там е даден той и на неговата карта към 4 секция на V климат. Така че въпросът за Азала остава още неразрешен.

190. В ръкописите стои Damāla, но на картите към тях се явяват формите Ḥamāla, може да се чете и Ğamāla, Ğimāla, Ğiʻala, Ğifāla. Жобер пише: „Damalis, aujourd'hui Scutari“ (с. 302). Мястото за преминаване през Босфора от Цариград за азиатския бряг се е наричало ὁ Δαμάλεως πορθμός. На същото място била издигната крепост, която се наричала Δάμαλις (Tomaschek, Zur historischen Topographie, с. 3—4).

191. Al-ʻAbarā, а в един от ръкописите — al-Qabarā или al-Qubrā. За това „Абара“ или „Кубра“ не може да се каже нищо определено.

192. Разстоянието от Цариград до Никея е 90 км (Š. Sāmī, т. II, с. 851).

193. В софийския ръкопис на празното поле встрани се намира една приписка, която, преведена на български език, гласи: „Град Никея, с гласна буква и в първата сричка на думата, е град Изник (ръкописът е препис от XVI в., б. н.), разположен в провинцията Истанбул, в източната ѝ част. Това е градът, в който някога се събрали на събор 318 християнски отци“. Касае се за Първия никейски вселенски събор в 325 г. Според нас приписката е заимствувана буквално от Географския речник на Якут (т. VIII, с. 360, статията към думата Nīqīya).

194. Град Никея е бил основан от Антигон и наречен Антигония (Ἀντιγόνεια), но скоро бил преименуван на Никея по името на жената (Νίκαια) на Лизимах, който го разширил (МЕЕ, т. XVIII, с. 272—276).

195. Езерото Асканион.

196. Град Никомидия (сега Измид) е бил основан в 264 г. пр. н. е. и е станал резиденция на царете на Витиния. Когато в римско време Витиния била превърната в римска провинция, Никомидия заел положението на главен неин град. Той станал резиденция на римските императори Диоклетиан (284—305) и Константин (306—337) до пренасянето на столицата на империята в 330 г. в Константинопол (БСЭ, т. 30, с. 14).

197. Идриси преувеличава разстоянието между Цариград и Никомидия. В действителност то е около 85 км (Š. Sāmī, пос. съч., т. II, с. 847).

198. Във всички ръкописа Atrīnū, което Томашек удачно коригира на Atarmītū, арабска форма за името на античния град Ἀδραμύττιον или Ἀτραμύντιον. В литературата и по картите срещаме всевъзможни варианти — Adramyttium, Adramittus, Landremiti, Landramiti и др., в хрониката на Вилардуен — l'Andremite (Wailly, пос. съч., с. 190, 202, 226), а на турски — Едремит. Античният Адрамициум се е намирал на брега на морето, а днешният гр. Едремит е малко навътре от него (Tomaschek, Zur historischen Topographie, с. 23—24).

199. Изопачените форми Badmār, Nūmār, Qadmār в ръкописите коригираме по Томашек на Fūmār, което отговаря на Fiumara, името на течащата покрай Адрамициум рекичка fluvium Marea или Maria, сега Френели Чай (Tomaschek, пак там).

200. Bafḫīya, но поради неправилно поставяне на диакритичните точки от копистите са се получили изопачените форми: Naqḥīya, Baqḥīya, Aqḥīya и Qanḥīya. Името на станцията Певкия (Πευχία) на 12 мили южно от Абидос се среща по италианските морски карти като Pafechia, Paffichia, Pafchia и др. Даденото от Идриси разстояние между Абидос и Певкия, както и бележката му, че реката Финике извирала от планината при Певкия, не отговарят на действителността.

201. Saṭālīya, което отговаря на Satalia, Satalies по старите карти, докато арабските автори обикновено употребяват формата Anṭālīya (Voyages d'Ibn Batoutah, t. II, с. 258; Yaqut, пос. съч., т. I, с. 359). На Турски името гласи също Анталия (Anṭālya), а по-преди — Аталия (Aṭṭālya). Днес Анталия е пристанищен град на южното анадолско крайбрежие, център на окръга Теке (Š. Sāmī, пос., съч., с. 430).

202. Bāṭara, а на някои места Nāṭara, отговаря на Патара (Πάταρα, Patara, Patera), което се е намирало югоизточно от Йеди бурун и южно от днешното село Гюник на брега на Бялото море, при устието на р. Ешен.

203. Finīqa, а само в един от ръкописите Qanaqa или Qiniqa. Името Финика, както на реката, така и на града (Φοῖνιξ ὁ ποταμὸς καὶ πόλις ὁμώνυμος), е добре засвидетелствувано у византийските автори. По картите се срещат формите Finica и Phineca, у Ибн Батута — Finīka (т. II, с. 342). Градчето и днес носи на турски името Финике. Разположено е на брега на Бялото море и е център на община към околията Елмалъ, област Коня. Реката Финике е античният Лимирус.

204. В ръкописите Amṭalīn, Amṭīn, Amlaṭīn. По-долу се явява и друга форма на името — Māṭalī. В предхождащата 5-та секция на IV климат Идриси описва Матали като твърда крепост, разположена на върха на един голям хълм, от който разстоянието до морето било 5 мили, че същото име носел заливът и че от тази крепост до Абидос имало 100 мили (С, л. $204^{б}$, р. 3 сл. отдолу). Там под това име той описва град Митилене (Μυτιλήνη), в изворите и по картите Mytilene, Metalina, Metelin, Mateli на едноименния остров (Лесбос), на турски — Мидили (Midilli).

205. В парижкия ръкопис $П_1$ има бележка на празното поле встрани — „на югозапад".

206. Ǧūndīyū, а на някои места се явява повредена форма Ḥūndīr, отговаря, както Томашек е установил, на Gnidus (от Κνίδος), на турски — Qinīda, което е било разположено на нос Крио (Решадие-адасъ). От него днес са останали само развалини (Š. Sāmī, пос. съч., т. V, с. 4267).

207. Разстоянието фактически е много по-голямо.

208. Zermī, за което Томашек предполага, че отговаря на Керамос (Κέραμος, Ceramus, Ceramo) като име на залив и на селище. На турски името е Керме и се е запазило само като име на залива — Керме-кьорфези, срещу о. Истанкьой.

209. В ръкописите Sūrant и Šūrant, което коригираме на Sūzant. Формата отговаря на Sozanto, Sozente у латинските автори, и се отнася според Томашек до античния град Теос (Τέως), в който имало храм на Бахус (Θεὸς Σώζων). В предхождащата 5-та секция на IV климат Идриси нарича същото селище Dair Sūzunt, т. е. „Манастир на Созон", така гърците са наричали Бахус. Близо до развалините на стария град Теос се намира днес гр. Съгаджик (Tomaschek, Zur historischen Topographie, с. 31).

210. Едната форма се явява във вариантите Kīdrus, Kandarus, Ķanadus, а другата — Qadarus и Qīḏarus. Ана Комнина, като описва как Алексей завладял крепостта Кедрея от турците, веднъж я нарича Кедрос (τῆς Κέδρου), а втори път — Кедрея (τὸ πολίχνιον, τὴν Κεδρέαν φημί, т. II, с. 324). Кедрея се е намирала на 2 мили западно от Баят (Ramsay, пос. съч., с. 233—234).

211. В ръкописите тук, както и в предхождащата секция, името Романия е погрешено на Джармания. Още от времето на готските нападения (III в.) цялата област южно от долното течение на Дунава се е наричала Романия, но след образуването на Българската държава това наименование се ограничило върху Тракия (Tomaschek, Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, II, с. 314—315).

212. На това място в ръкописите стоят формите Ǧaṯūlīya и Ǧatūlīya, а в един от тях дори — Ǧalūlīya. Жобер и Лелевел, които приемат за изправна формата Джатулия (у тях „Djetoulia"), търсят зад нея името Сърбия (Jaubert, с. 362; Lelewel, Géographie du moyen âge, т. III и IV, с. 113—114, 144). Томашек намира името за загадъчно и допуска произхода му от Г е т и (Γέται), име, с което византийците именували печенеги, кумани, българи и власи, и следователно в случая Джетулия ще да означава земя на гетите — Getenboden (Tomaschek, пос. съч., с. 300). Най-правилно е разрешил въпроса полският ориенталист Левицки, който смята името Джатулия за изопачение на Ǧaḏūnīya или в пълната му форма Maǧḏūnīya. Джазуния е една втора арабска форма за името Македония наред с Maqaḏūnīya (Lewicki, Polska i kraje sasiednie, ч. II, с. 179—180). Ние бихме посочили и други примери в тук публикувания от нас текст от съчинението на Идриси на съкратени форми. Така наред с Naqamūdīya, името на гр. Никомидия, стои и Qamūdīya, а наред с Lufīsa (Ловеч) — Fīsa. В потвърждение на мнението на Левицки можем да прибавим още нещо. Към „земята Джатулия" (според Левицки и според нас — Македония) Идриси поставя между другите градове и Ниш. За гр. Ниш в предшествуващата 3-та секция на VI климат той казва: „Va madīnatu Nīsū min Maqadūnīya ayḏan va sanaşifu bāqī arḍ Maqadūnīya fīmā yātī ba‘da haḏā" = „и град Ниш спада към Македония. Ние ще опишем останалите земи на Македония в следващата след тази секция" (С, л. $286^{б}$). Съвсем ясно е следователно, че Ниш се намира не в някаква земя „Джатулия", а в Македония и че тук в 4-та секция Идриси изпълнява даденото в предхождащата 3-та секция обещание да опише подробно градовете на Македония. Друг е въпросът, какво разбира той под Македония. Ще се задоволим само с това да кажем, че ако съдим по съдържанието на тази секция, в Македония нашият автор включва земите покрай р. Дунав, като се почне на запад от Белград и се стигне на изток до гр. Шумен.

213. Ṭamṭāna, а в един от ръкописите — Ṭanṭāya. Идриси споменава този град само тук, но по-нататък в текста не говори нищо за него. Както Тамтана, така и още едно име — Daġādarṭa, се срещат само върху картата към Идрисиевото съчинение, и то поставени във вътрешността на Добруджа. За тия две имена Томашек предполага, че са от печенежки произход, без да може да ги идентифицира. Той само припомня за кедриновите Ἑκατὸν Βουνοί („Сто хълма") в Делиормана, споменати във връзка с войната с печенегите през 1048—1053 г. В апокрифното известие на пророк Исая се казва, че царят сътворил град „100 могили" в „земли бльгарстеи" (Миков, Произход и значение на имената, с. 259). В първото от горните имена се съдържа турската дума ṭam или dam, която значи — покрив, стена, а във второто — daġ — планина, х ъ л м, но повече от това нищо не би могло да се каже (Tomaschek, пос. съч., с. 309).

214. В предхождащата тук у нас секция Идриси твърдеше, че гр. Ниш се намирал близо до р. Морава, а не на нейния бряг (вж. по-горе, с. 43). Трябва да забележим преди всичко, че под Морава той разбира Южна (Българска) Морава, а после, че смесва тук течението ѝ с това на Нишава. Южна Морава извира от Скопска Черна гора, а Нишава — от Берковската планина под върха Ком. По-нататък, като поставя и изворите на Нишава в „Сръбските планини", нея пък той смесва с притока ѝ Сукова.

215. Aqranūs или Aqrinūs, в един от ръкописите изопачено на Aqrandus, а поради безразборно поставяне на диакритичните точки на някои места се явяват и формите Afrinūs и Aqritūs. Арабските форми отговарят на Κρηνός или Κροῦνος у византийските автори, а на славянски Крън, „Крънска земя". Крепостта Крън, която в гръцките и славянските извори се споменава почти винаги заедно с Берое (Ст. Загора), се е намирала на около 2 км северно от селото Крън, бившето Хасът (литература по въпроса вж. у Павел Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, т. I, с. 216—217).

216. Очевидно реката Марица се явява у Идриси под две и дори три имена: в горното и средното ѝ течение като Ахилу, зад което може би се крие старото ѝ име Хеброс, в долното ѝ течение като Марису, т. е. с българското ѝ име Марица, а при устието — Мармари, т. е. Струма. При това течението на Ахилу той смесва с течението на реките Тунджа и Еркене, за които нищо не знае. Така Ахилу, след като минава покрай Лиголгу (?) и Ст. Загора, т. е. някъде по течението на Тунджа, взема посока за Пловдив, отдето продължава на изток по течението на Марица, мие стените на Одрин, като заема пак положението на Тунджа, обикаля покрай Чорлу и Аркадиопол (Люлебургас) по течението на Еркене и на някои нейни притоци, после се отправя по права посока като Марица за Егейско море, за да се влее някъде при Дарданелите, и то като Струма (Мармари). Така е описана река Марица в текста, така е дадена тя и върху картите към ръкописите от съчинението на Идриси. Това погрешно понятие на нашия автор за р. Марица не бива да ни учудва, като вземем предвид, че той не е имал на ръка карти, с каквито ние днес разполагаме, и заради това смесва в едно течението на няколко реки.

217. В ръкописите намираме формите Salūnī, Salūī и Šalūnī. Най-вероятно е тук да се допусне изопачение на името Ǧulūī (Голое). Но сведенията за посоката и разстоянието от Фаруи (Ст. Загора) до това Салуни не отговарят напълно. Още по-малко те отговарят за следващата станция Родосто. Все пак не може да се мисли за име на някакъв друг град. Изобщо на това място Идриси дава редица погрешни сведения за разположението на някои селища спрямо Ст. Загора, които Томашек се отказва да интерпретира — „weil sie offenbar aus Abmessungen auf einem verzerrt entworfenen Kartenbilde gewonnen sind“ (пос. съч., с. 329).

218. Мармари, както вече видяхме, е р. Струма. Устието на Марица Идриси смесва с устието на Струма, затова той поставя Ахрисополис (Орфано) след устието на Марица, в началото на Дарданелите (вж. бел. 116).

219. Banūī и Yanūī. Трудно е да се каже кой град се крие зад това име. Томашек допуска изопачение на името Berzōī (Βερζόη), което би отговаряло на гр. Берковица, разположен на р. Бързия, но добавя, че би могло да се мисли и за гр. Враца, който по местоположение също така отговаря на описания от Идриси гр. Бануи (Tomaschek, пос. съч., с. 314). По-склонни сме да приемем последното предположение на Томашек, като дори не е изключена възможността да се касае и за Мездра.

220. В ръкописите тук Fīsa, Nīsa. Nīša, Qanīsa, а на други места — Bīsa, Bīša и Fīša. Тъкмо най-изопаченото Qanīsa (в оксфордския ръкопис) ни подсказва, че формите Fīsa, Bīsa и пр. са съкратени, че в началото на думата, която е изразявала пълното име, е имало още един радикал, според нас — L, изопачен на Q. В ръкописите тези две букви често се разменят. Така напр. там имаме Lamānīya вместо Qumānīya (с. 92, бел. 14), Zāla вместо Zāqa и др. Вторият радикал n е изопачение на f. Възстановено, пълното име ще гласи Lafīsa или правилно вокализирано—Lufīsa, а при втория вариант Bīsa — Lubīsa, което отговаря на Λοβιτζός (Ловеч) у византийските хронисти от XII в., античната Мелта (за Ловеч през XII в. вж. В. Н. Златарски, Ловеч като средновековна крепост, Ловеч и Ловчанско, кн. IV, 1932, с. 11—18). Турската форма на името е Лофча (Lofča).

221. Masīnūs, Masīnū, Mīsinū, което ние коригираме по Томашек на Masīyūnus. Арабското Масиунус е получено по всяка вероятност от форма Συμεῶνος чрез метатеза подобно на Furumizdus от Μορόβισδος (вж. по-горе, бел. 63). Името на град Шумен очевидно има връзка с името на цар Симеон, което е засвидетелствувано в литературата като географско име. В 1088 г. Алексий I Комнин по време на един поход срещу Силистра квартирувал на „Симеоновия връх“ (ἐν ἀκρολοφίᾳ τῇ τοῦ Συμεῶνος (Иречек, Княжество България, ч. II, с. 866). В антично време на мястото на Шумен се е намирало гетското селище Burziavo, Βουρζιαώv (Tomaschek, пос. съч., с. 312), а след завладяването му от турците градът получил турското наименование Шумнѣ (Šumnī).

222. В ръкописите тук Banadī, но на други места се среща вокализираната форма Bīdunī. Името на гр. Видин (ἡ Βιδύνη), израснал върху развалините на старата крепост Bononia, се среща в средновековните извори и по картите в най-различни форми: Budun, Bodun, Bodon, в славянските извори — Бдин или Бъдин (Ив. Велков, Прочути крепости, с. 104—110).

223. В нашите ръкописи името се среща в следните варианти: Būliyā Ǧisimisqus, Būliyā Ǧisimqus, Būliyā Ǧimqus, Būliyā Ḥisimqus, Mūliyā Ǧisimqus, Būliyā Ǧimisqus и Būliyā Ǧisqumus. В превода на Жобер на различни места стои: Boulia Khiscos (с. 382), Bouliakhiscos (с. 384), Bouliadjiscomos (с. 387) и Bouliadjimiscos (с. 387). Голямото разнообразие на варианти показва, че името е било извънредно трудно за произнасяне в устата на арабина. Но коя е истинската арабска форма, на кое име и кой град? Очевидно името е сложно, съставено е от две части: първата е Būliyā, а втората — един от вариантите на Ǧisimisqus. Томашек, като заявява, че не би могло да се установи тук каква гръцка форма се крие, все пак допуска за първата част на името едно πωλεία или Πωλέας (собствено име), а за втората — името Цимисхи. Тогава в първия случай нашето съставно име би значело нещо като „Конюшня на Цимисхи“ — Gestüt des Tzimiskes, а във втория — Полеа Цимисхи (собствено име). Понататък Томашек предполага, че на основание описанието на Идриси този град се е намирал при селото Къзълджа клиса (сега Желязково, Грудовска околия), недалеч от Умур Факия (днес Факия), дето е била старата станция Sadama (Tomaschek, пос. съч., с. 322).

Към първата съставна част на името ние не бихме могли да кажем нищо повече, освен да допуснем и една възможност за нейния произход и от славянското поле, то обаче в съставни имена отива винаги в края. Що се отнася до втората съставна част, ние намираме град с подобно име, споменат в поемата на Мануил Фил. Като възпява победите на пълководеца Михаил Глава в полето на Кария, след завземането на гр. Стенос, поетът продължава: „Ὁ δὲ πλατυνθεὶς ἐκ στενοῦ καὶ μετρίου καὶ Πατζιμίσκου τὸν τόπον συλλαμβάνει“ (Р. Лопарев, Византійскій поет Мануил Фил, К історіи Болгаріи в XIII—XIV вѣкѣ, с. 51, ст. 192—193). Лопарев транскрибира името Πατζιμίσκος с „Пачимиск“ и в забележка под линия пояснява — „мѣстность неизвѣстная, имѣющая нѣкоторое сходство съ Τζιμισκῆς. По контексту видно, что она должна находиться гдѣ-то за Балканами (считая от Византіи), между указанным Стеном и Врбицею“ (пос. съч., с. 27, забел. 10). Иречек извежда гръцката форма от „Пачемысльскь“, което пък е произлязло от лично име „Пачемысль“. Той дава и примери на селища с подобни имена. Поради това, че градът е споменат от Фил непосредствено след Стенос, Иречек вади заключение, че се е намирал някъде при съединението на двете Камчии (Иречек, Християнският елемент в топографическата номенклатура на Балканските земи, Пер. сп. на Бълг. книж. д-во, год. XI (1898), кн. LV—LVI, с. 256).

Според нас няма никакво съмнение, че Булия Джисимискус у Идриси и Пацимискос у Мануил Фил са един и същ град. Ние допускаме, че началното Ǧ е поставено погрешно от копистите вместо B, което трябваше да се яви в арабската транскрипция на мястото на П-то във формата на Мануил Фил. Тогава втората съставна част на името у Идриси ще гласи — Басимискус (Basimisqus), което напълно отговаря на Пацимискос (Πατζιμίσκος). Следователно трябва да допуснем, че името е имало и една кратка форма или пък че Фил е изпуснал първата му съставна част, за да не му бърка на стиха. Във всички случаи това име си остава загадка. Що се отнася до местонахождението на града, ние считаме, че редът, в който той е споменат в поемата на Фил, не може да служи като аргумент за неговото определяне и че по-прав е Томашек, който го търси при Къзълджа клиса (Желязково). В околностите на Желязково (предишното му име Момина църква) се намират две калета, а на 5 км от него личат следите на стар римски път (Сборник Република България, 1947, с. 78).

224. Bīzūī, но главно поради грешки в диакритичните точки в ръкописите се явяват формите Bīrūī, Nīrūī, а на места дори и изопаченията — Batrūī, Fīzūī. В превода на Жобер стои „Nebrowa“ (с. 384). Бизуи отговаря най-вече на формата Visoi у кръстоносците — така в хрониката на Вилардуен (Wailly, пос. съч., с. 232, 240 и др.), на името на старото тракийско селище Виза (Βύζη, Byzi), а вулгарна форма — Визое (Βυζόη), на турски — Визе, днес малък град в полите на Странджа планина, на 52 км югоизточно от Лозенград.

225. В ръкописите ЛОС на това място идва изразът: „тя (Виза) се намира северозападно от Луфиса (Ловеч)“, който считаме за допълнителна, и то погрешна прибавка в техния първообраз, тъй като, тъкмо обратното, Ловеч остава северозападно от Виза. Разбира се, грешката би могла да се дължи и на разменяне местата на двата града.

226. Арабската форма Aylūġīs, в някои от ръкописите — Ablūġīs, би отговаряла, както Томашек отбелязва, на гръцка форма ἡ Λόγους, така у Кантакузен, а у Кинам — Λόγοι (Tomaschek, пос. съч., 304). Град Логи се е намирал при Анастасиевата стена, някъде около височината Куш-кая (освен Томашек, пос. м., вж. П. Н. Орешков, Византийски старини около Цариград, СпБАН, кн. X (1915), клон Ист.-филол. и Филос.-обществен, 6, с. 87—88).

227. В арабския текст al-ḫalīǧ al-Nīṭas (Понтийският канал) вместо al-baḥr al-Nīṭas (Понтийското море).

228. Във всички ръкописи стои Qalīmālāyā, което отговаря на гръцка форма Καλὴ Μαλέα. Томашек счита, че това селище, за което липсват другаде сведения, се е намирало в планинската област на Ковчаз, северно от Лозенград, дето някога е бил разположен тракийският замък Тарподицо (Tomaschek, пос. съч., с. 322).

229. Очевидно разстоянието между Цариград и Виза е погрешено от копистите и би трябвало да се равнява на около 80 (ṯamānūna), а не на 30 (ṯalāṯūna) мили, тъй като от Цариград до Логи са 25 мили и от Логи до Виза — 50 мили.

230. В ръкописите срещаме формите Mirīš, Farīs, Qarīs, а коригираме на Mirīs. В превода на Жобер стои Marich (с. 385), а по някои стари карти намираме Maras. Според Томашек пълната арабска форма трябва да гласи „Al-Myris" и отговаря на името на античния град 'Αλμυρίς, Salmyris при устието на Дунава, по-точно при с. Енисала на северозападния бряг на езерото Разелм (Tomaschek, пос. съч., с. 309). Между градовете на епархията Скития у Синекдем е поставен и Алмирис (Constantinus Porphyrogenitus, т. III, с. 391).

231. В различните ръкописи и на различни места се срещат формите: Aymīdīyā, Atmīdīyā, Aynīdīya. Античният черноморски град Салмидес (Σαλμυδησσός или 'Αλμυδησός) във византийско време носел изопаченото име ἡ Μήδεια, на което отговаря арабската форма Аймидия, всъщност Имидия, получена от сливането на члена с името (Tomaschek, пос. съч., с. 304).

232. Aġāṯūbulis, а в някои от ръкописите погрешно — Aġaṯurbulis, Aġānūmulis, отговаря на 'Αγαθόπολις, днес Ахтопол. Античното име на града, споменат у Птоломей, е Перонтик (Περοντικόν), от което е произлязло и името Буртикум (Павел Делирадев, пос. съч., т. I, с. 173—174). Античното име на града се е запазило в името на близкото село Пордикоз (Бродиво, сега Бродилово).

233. Във всички ръкописи Basilikū, на гръцки — Βασιλικόν, български — Василико, преименувано на Царево, а сега Мичурин (П. Делирадев, пос. съч., т. I, с. 177).

234. Наред с правилната арабска форма Suzūbulī се срещат и изопачените Surūbulī и Šurūbulī. Созопол (Σωζόπολις) е християнското име на античната Аполония ('Απολλωνία), основана в VI в. до н. е. Турската форма на името на града е Сизеболу (П. Делирадев, пос. съч., т. I, с. 89—93).

235. Aḫīlū, което отговаря на вулгарната гръцка форма 'Αχελώ на името на град Анхиало ('Αγχίαλος), на турски Ахиолу, а на български сега Поморие. По старите карти се срещат формите Achilo, Lachilo, а в хрониката на Вилардуен — Aquile и Aquilo (Wailly, пос. съч., с. 270). В българските извори за Анхиало се среща и името Тутхон (вж. Ив. Дуйчев, Из старата българска книжнина, второ издание, т. I, с. 122—123 и 225).

236. Бургаски залив.

237. Aymen, което иде от Αἷμος, Αἷμον ὄρος (Хемус), в латинските извори—Emona, Lemona, на турски Емине, днес село Емине при нос Емине (П. Делирадев, пос. съч., т. I, с. 185—186).

238. Barnas, в повечето от ръкописите изопачено на Baḏlas, а в един дори — Tarlas. В превода на Жобер стои „Bidhlos", идентифицирано с Pyrgos /Бургас ?/ (с. 385). Формата Барнас отговаря на византийското наименование на гр. Варна — Βάρνη или Βάρνας, ἡ πόλις Βάρνας, античния Одесос (Tomaschek, пос. съч., с. 306—307; Иширков, Град Варна, Псп, кн. LXV, с. 7—10).

239. Във всички ръкописи Armūqastrū, което Томашек чете „Erimôqastrô", отговарящо на 'Ερημόκαστρον, т. е. „Запустялата крепост", и предполага, че се е намирало при устието на Дунава, на северозападния бряг на езерото Разелм, дето във византийско време са били издигнати много отбранителни крепости. Томашек счита за твърде рискована една поправка на името на Armīrū-Qastrū и отъждествяването му с античния град Алмирис (пос. съч., с 309). Трябва да припомним, че този откъс от своето изложение тук Идриси беше озаглавил: „Описание на пътя от Костантиния (Цариград) по брега на морето до устието на р. Дану (Дунав), дето се намира град Мирис", който ние идентифицирахме с Алмирис. Описанието на нашия автор завърши, но ние не виждаме името Мирис като последна станция на речения път. На неговото място се появи град Армукастру. Затова ние считаме, че Идрисиевото Армукастру ще отговаря на гръцко име Ермукастро ('Ερμούκαστρον). В изворите намираме засвидетелствувана формата 'Ερμούπολις — пуст град (L. Sadnik u. R. Aitzetmüller, Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten, с. 31). В нашия случай Ермукастро ще да е името на ново селище, издигнато при развалините на античния град Алмирис, чието име по Идрисиево време още се е чувало и може би някои са наричали с него и новото селище. Ермукастро е вероятно сегашното село Енисала.

240. Nūqastrū, а на места — Būqastrū, отговаря на Новокастро (Νεόκαστρον), което Томашек идентифицира с Кладово (пос. съч., с. 298). Турците го преименували на Фетхюл-ислям.

241. Това погрешно положение за устието на Морава трябва да се дължи на копистите. По-горе Идриси пишеше, че Морава се влива в Дунава при Афранисуфа Браничево). Освен това на картите към ръкописите устието на Морава не е дадено (при Нукастру (Кладово).

242. На това място във всички ръкописи четем Best Qastrū, но по-долу в текста, дето името се среща повторно, се явяват формите Šent Qastrū, Sent Qastrū и Bent Qastrū, изопачения на първото. В превода на Жобер (с. 386) и у Томашек (с. 300) стои Bešt Qastrô. Първата съставна част на името — Best, според нас не е пълна. Изпуснат е от копистите консонантът S (س) в началото на думата, който, когато тя е написана без диакритични точки, се слива със следващите консонанти b и s. Вокализиран, този консонант S може да даде сричка Su- или Sa-. Изпускане на начална сричка по същия начин в съчинението на Идриси имаме и при селищните имена Bīsa или Fīsa, от Lubīsa или Lufīsa (Ловеч), Qamudīya, от Naqamudīya (Никомидия), Sklāfa, от Barasklāfa (Преслав), Tāmūnī, от Qastāmūnī (Кастамону) и др. Така че пълната форма на името в оригинала на Идриси ще да е гласяла سبست قسترو, а не بست قسترو, което можем да вокализираме (в арабското писмо няма гласни букви) със Subest qastrū или Sebest qastrū.

Субесткастру отговаря на гръцка форма Σβηστόκαστρον (Свистокастро) или на славянско име Свищовград.

Втората възможна вокализация Себесткастру би отговаряла на гръцко име Σεβαστόκαστρον (Севастокастро), както напр. Севастопол.

Независимо от това, коя от двете форми ще възприемем за по-правдоподобна, Свистокастро или Севастокастро, ясно е едно, че зад тях се крие без всяко съмнение името на град Свищов.

Арабската форма на името на Свищов дава възможност за две предположения относно неговия произход:

1. Името може да бъде славянско — Свищовград, което гърците са предавали с формата Свистокастрон. Относно значението и етимологията на тази дума ще трябва да се произнесат специалистите.

2. Името би могло да бъде и от гръцки произход — Σβηστόκαστρον („Угасената крепост") или Σεβαστόκαστρον („Императорската крепост"), отдето е произлязла славянска форма Свищовград, като думата „град" е отпаднала, както е случаят с Айтос, от Айтокастро.

Но трудно е да се вземе определено становище по въпроса, тъй като липсват исторически данни. Най-ранното известно досега споменаване на гр. Свищов се съдържа в пътеописанието на Иоан Шилтбергер, участник в битката при Никопол през 1396 г., дето то е дадено в съвсем изопачената форма Schiltau, Schiltaw (Ф. Брун, Путешествія Ивана Шильтбергера на Европѣ, Азіи и Африкѣ, Записки импер. новорос. университета, год. I, т. I, с. 2). Друго сведение от близко на Идриси време липсва. След завладяването на България от турците името на Свищов е получило турски изговор Зищови (Zištovī), от който са произлезли всевъзможните му варианти в литературата и по картите, като: Zichtow, Zishtowa, Zischtowī, Sistov, Schistab и др. (вж. Ст. Ганчев, Свищов, с. 21).

Знае се обаче, че античният град Нове на Дунава, сега местността Стъклен, немного далеч от Свищов, е бил разрушен през VI в. През същия век, както е известно от съчинението на Прокопий, Юстиниян Велики (527—566) възобновил всички крайдунавски крепости, между които вероятно е била и Свищовската крепост. Името на тази крепост не е известно. Не е съвсем изключено образувалото се тук славянско селище да е получило името на крепостта, но, разбира се, в славянски облик.

243. Dirīstra или Derīstra, а в един от ръкописите изопачено на Darbarīstra. Арабската форма отговаря на Δρίστρα у византийските автори, което произхожда от славянобългарското име Дръстър, в Несторовата хроника Дерестръ и Деревъстръ (Полное собраніе, т. I, с. 30—31) на стария римски град Дуросторум или Доростол. Иоан Цимисхи го нарекъл Теодорополис (Златарски, т. I, ч. 2, с. 624), след завладяването му от турците е наречен Силистре, на български — Силистра, което име носи и до днес (Янко Тодоров, Durostorum, Принос към античната история на Силистра, Сб. Силистра и Добруджа, кн. I, с. 3—58; Петър Мутафчиев, Съдбините на средновековния Дръстър, пак там, с. 101—196).

244. Разстоянието от Свищов до Силистра е твърде скъсено. Изобщо от Видин до Силистра по времето на Идриси не е възможно да се стигне за 3 дни.

245. Тук във всички ръкописи Barasklāfisa или Barasklāfsa, което отговаря на славянското име Преславица (Preslawica) или Преславец, в Несторовата хроника Переяславец, т. е. Малък Преслав (ἡ Μικρὰ Πραισθλάβα или Περισθλάβα).

Съществуването на средновековния български град Преславец или Малък Преслав (за разлика от Велики Преслав на Тича) е добре засвидетелствувано във византийските и в славянските извори. Спорен е само въпросът за неговото местонахождение. Съществуват главно две мнения: според едното, поддържано от Томашек и Златарски и базиращо се предимно на израза „в Переяславци на Дунаи“ в Несторовата хроника (т. I, с. 28), както и на това описание на Идриси, гр. Преславец се е намирал на р. Дунав, между Черна вода и Хърсово, при с. Боазджик (сега Topalu), върху развалините на античния град Капидава (Tomaschek, пос. съч., с. 301—302; Златарски, Два известни български надписа от IX в., СбНУНК, кн. XV (1898), с 136—138; История на бълг. държава, т. I, ч. 2, с 580). Дринов, а след него Иречек и в най-ново време Васил Арамов са на мнение, че Малкият Преслав е бил разположен в делтата на р. Дунав, на десния бряг на ръкава Св. Георги, дето сега се намира с. Прислав (М. Дринов, Съчинения, т. I, с. 464; К. Иречек, История на българите, с. 239; В. Аврамов, Юбилеен сборник Плиска—Преслав, ч. II, с. 144—165). Намираме, че нито едно от горните две мнения не отговаря напълно на описанието на Идриси. Според нашия автор до Барасклафиса (Преславец) се стига, като се тръгне от Силистра в източна посока и се пътува 4 дни, но не по брега на Дунава, а „fi'l-barrīya“ — „през степта“, т. е. като се навлезе в сушата, което Томашек е изпуснал в превода си. После той (Преславец) е разположен не на „Дунава“, както погрешно превеждат Жобер и Томашек, а „на една река“ — „va hīya madīnatun ʻalā nahrin“ (букв. „той е град [разположен] на една река“), „qarīb al-ḥaud“—„близо до басейна“ (думата ḥaud, на турски havuz, употребява се и в българския език като „водоем“, „басейн“). Томашек превежда свободно целия израз с „in der Nähe ausgedehnter Sümpfe“ — „близо до обширни блата“.

Според горните данни на Идриси с. Боазджик (а не Боаджик!), което лежи на самия бряг на Дунава и далеч от „блатистия о. Балта“, под който с право Томашек разбира Идрисиевото „al-ḥaud“, не може да бъде Преславец, макар и да отговаря горе-долу на единия показалец — разстоянието 4 дни път. Ние тук няма да се спираме на основателните възражения и на В. Аврамов (пос. съч., с. 151—157) и минаваме към второто мнение.

По-нататък Идриси пише, че от Преславец на изток за 4 дни се отива в гр. Дисина или Висина (Мачин). Следователно с. Прислав на ръкава Св. Георги също така не може да бъде Преславец, тъй като Мачин лежи от него тъкмо на запад, а не на изток. После не трябва да забравяме, че в дадения случай Идриси описва дунавския път, а не черноморския и че той трябва да стигне до последната му най-източна станция — Мачин, и тогава да се обърне на юг за Армукастру (Енисала) в полите на Бабадаг (т. е. да се прехвърли на последната станция от черноморския път, до която

беше спрял в описанието си по-горе), за да се върне във Варна, отдето той тръгва по друг път (а не по крайбрежието) за Цариград. Освен това, за да отиде от Силистра в Прислав на ръкава Св. Георги, той би трябвало да мине през Армукастру, а това не става. Идриси не винаги е точен в милите от една станция до друга, но такова огромно разстояние от Силистра до ръкава Св. Георги той не би могъл да измери с 4 дни път и да го изравни с разстоянието от с. Прислав до Мачин. Така че второто мнение за местонахождението на Преславец е далеч по-несъстоятелно и от първото.

Отчитайки описанието на Идриси върху съвременната карта на Северна Добруджа, ние идваме до убеждението, че Малкия Преслав на Дунава, дето Омуртаг си построил дворец, трябва да търсим при старото село Ески Сарай, на 6—7 км западно от днешното село Сарай или на около 18 км североизточно от Хърсово. Сегашното с. Сарай е ново, построено през XIX в. на изток от старото село, което е било опожарено (вж. Marele dictionar geografico al romînici, т. V, с. 313—314). Развалините при Ески Сарай, за които ни съобщава Сюлейман Мехмедов от Хърсово, по местоположение твърде много отговарят на описанието на Идриси за Барасклафиса (Преславец). Те се намират до р. Роман дере или сега Сарай, близо до блатистото място Балта (Идрисиевия „Хавуз“) и при това приблизително по средата на пътя между Силистра и Мачин. Между развалините при Ески Сарай е бил намерен надгробен камък с изображение на ловец (главата липсвала), следван от кучета. Не би могло да се избегне изкушението да се подхвърли и възможността за някаква връзка между турското име „сарай“ (дворец) и построения от Омуртаг дворец в Преславец.

246. Арабската дума ḥaud, която е преминала чрез турския език и в български във формата хавуз, оставяме непреведена. Тя означава, както споменахме по-горе, водоем, басейн. С тази дума Идриси очевидно обозначава обширната блатиста област Балта, северно от Хърсово.

247. Във всички ръкописи стои Disīna или Desīna, което Томашек иска да коригира на Bisīna или Fisīna, понеже счита, че произхожда от Wičina (Βιτζόνη), името на гр. Мачин в предтурско време (пос. съч., с. 302). Ние сме склонни да приемем, че Идрисиевото Дисина отговаря по-скоро на славянската форма Дичин — „а по Дунаю: Дрествин, Дичин, Килiа“ (Воскресенская лѣтопись, Полное собраніе, т. VII, с. 240). По старите карти се срещат още формите Vecina, Vesina, Visina, Bicina, Bucina и др. (за Дичина — Διτζίνα, като име на р. Тича — Камчия, вж. В. Бешевлиев, Първобългарски надписи, Год. Соф. у-т, XXXI /1934—1935/, I, Ист.-филол. ф-т, с. 89—90).

248. Североизточните склонове на Бабадагската планина. Под „морето“ трябва да се разбира езерото Разелм.

249. Batarnī или Batranī, а на някои места — Batrī и дори Tatrī. Томашек се спира на Девня, в античното време — Партенополис, споменат у Плиний (Кацаров — Дечев, Извори за старата история, с. 132), а от времето на Траян — Марцианополис. Българското име Девня е освидетелствувано у Пахимер за 1280 г.: ἐπὶ τῷ Διαβαινᾷ (Tomaschek, пос. съч., с. 310).

Арабското Батарни или Батрани според нас отговаря на форма Петрин по подобие на Идрисиевото Батарла за гр. Петрела (вж. по-горе с. 112, бел. 40). Томашек допуска в основата на Батарни и името Ветрин, селище, в което император Алексий I Комнин изпратил обоза си пред битката с печенегите при Дръстър, зад което предполага да се крие също така Девня. Но В. Златарски с право отхвърля това мнение и отбелязва, че в случая се касае за близкото до Силистра с. Ветрен (История на бълг. държава, т. II, с. 193—194). Остава значи да мислим само за Петрин. Иречек, след като описва развалините от старата крепост Марцианополис при девненските воденици, се спира накратко и върху крепостта Петрич-Калеси между жп. станция Гебедже (Белослав) и с. Аврен (сега Момино), на един час разстояние от Девня. Развалините от тази крепост са отбелязани върху руската генералщабна карта от 1877 г. Крепостта Petricz е позната от похода на Владислав Варненчик, който я превзел на 7 ноември 1444 г. До същата крепост се отнася и византийското τὸ Πετρίν до Провадия, което спадало към варненското епископство (Иречек, Княжество България, т. II, с. 849—852). Тръгвайки от Варна, Идриси описва почти същия път, по който сто години по-късно пълководецът Михаил Глава Тарханиот завладявал българските градове в Източна България. Първият град по този път след Варна е бил според Мануил Фил Πέτριον (Хр. Лопарев, Византiйскiй поет Мануил Фил, с. 27 и 51). Не остава никакво съмнение, че арабската форма Батарни отговаря на Петрин и че се касае за Петричката крепост, а не за Девня.

250. В ръкописите Л О $П_2$С стои погрешно 80 (ṯamānūna) мили вместо 30 (ṯalāṯūna).

251. Burfanṭū, а в някои от ръкописите — Burqanṭū, което се дължи на грешка в диакритичните точки. Бурфанту произлиза непосредствено от латинската форма Provanto (среща се и Provato), във византийските извори — Πρόβατον и Προβάτους, на български Провадия, а на турски — Паравади. В славянските писмени паметници е засвидетелствувано името Овеч (Ив. Дуйчев, Из старата българска книжнина, кн. II, с. 165, 226).

252. Касае се за Провадийското плато, у Каниц — Provadi-Balkan (Donau Bulgarien, т. III, с. 118). Вместо това изречение у Томашек (с. 310), а така също и у Иречек (Княжество България, ч. II, с. 857) на Идриси се приписват думите, че Бурфанту лежал „на една река между две планини". Такова нещо в арабския текст на Идрисиевото съчинение няма. Поради някакво недоразумение тук е вмъкнат текст, който е взет от съчинение на Хаджи Калфа (вж. Kanitz, пос. съч., с. 120).

253. На това място във всички ръкописи стои Sklāfa, явно осакатено името Barasklāfa (Преслав). Реката, която тече от Бурфанту до Батарни, т. е. Провадийската река, идела откъм Барасклафа. Идриси смесва Провадийската река с р. Камчия, която тече откъм Преслав и се влива в Черно море. Той не е наясно с изворите и устието на Провадийската река. Подобни грешки на Идриси ние вече срещнахме и при други реки. Главното в неговото съобщение, а именно, че от Провадия до Батарни тече една река, е още едно доказателство за нашата теза, че под Батарни трябва да се разбира Петрин (Петричката крепост), а не Девня.

254. Mīǧālī Barasklāfa отговаря на гръцката форма ἡ Μεγάλη Περισθλάβα на името на старата българска столица Велики Преслав (Magna Praeslava) на р. Тича (Голяма Камчия). В старобългарската литература градът е засвидетелствуван под името Преслав, Преслав град (Ив. Дуйчев, пос. съч., кн. I, с. 98, 101, 157, 160), Иоан Цимисхи го преименувал в 972 г. на Иоанополис (Златарски, пос. съч., кн. I, т. II, с. 613), а след завладяването на България от турците той е бил наречен на турски Ески Стамбул (поточно Eski Istanbulluk). В латинските извори се срещат и формите Prislava, Prislavo (за развалините на стария Преслав вж. F. Kanitz, пос. съч., т. III, с. 72—77).

255. Река Тича, сега Камчия.

256. В ръкописите четем Mabrisīnūs, а само в един от тях — Mabris Sīnūs, което обаче е коригирано на празното поле встрани. Томашек греши, като счита Мабрисинус (у него Mebersînôs) за един и същ град със следващия по-долу в текста Masīnūs или по-точно Masīyūnus (у него Mesînôs) и го отъждествява с Шумен (Συμεῶνος). В действителност това са две различни селища, които намираме нанесени и върху картата на Идриси, Мабрисинус — южно от Преслав, а Масинус — западно от Преслав и на подалечно разстояние от него. Докато Масинус или по-право Масиунус може да бъде Шумен (Симеонос), то за Мабрисинус ще трябва да търсим друго обяснение.

Още в началото на този откъс нашият автор заявява, че ще опише сухоземния път от Варна до Цариград през вътрешността на страната, а не покрай морския бряг. От Варна той отива в Петрин (при Гебедже), оттам в Провадия, оттам в Преслав и ще продължава на юг, а няма да се връща обратно в Шумен. Неговият път сега не минава през този град. Следователно Мабрисинус ние ще трябва да търсим южно от Преслав на разстояние един ден път. Предполагаме, че това е Върбица, която отстои от Преслав на 38 км. В поемата на Мануил Фил между завладените от Михаил Глава градове по време на похода му срещу Ивайло в 1278 г. се споменава и Върбица — Οὐρβίτζιον. Иречек и Златарски идентифицират това Урвицион с Върбица като „център на местността Герлово в Балкана на юг от старобългарския главен град Преслав, при стария път от Преслав за Тракия" (Иречек, Християнският елемент, Псп, год. XI, кн. 55—56, с. 257; Златарски, История на бълг. държава, т. III, с. 561).

Идриси, както вече много пъти споменахме, не е пътувал в нашите земи. Изворите на неговите сведения за българските градове са почти изключително устни. Това византийско Урвицион той ще да е чул най-вероятно от латинска уста, и то под формата Varbizius, което на арабски трябваше да гласи Farbisīyūs. Така според нас трябва и фактически да е било написано името в оригинала на Идриси. Името Фарбисиус на арабски много лесно може да бъде изопачено от несведущи написти на Мабрисинус. Преди всичко на арабско писмо, ако отстраним диакритичните точки, и двете думи се пишат почти еднакво. А ние вече много пъти отбелязахме, че в ръкописите диакритичните точки са поставяни често пъти безразборно, поради което и са се получили всевъзможни извратени форми на имената. В повечето от ръкописите, обикновено в постарите преписи на магребинско писмо, диакритичната точка на буквата F е поставена не отгоре над буквата, а отдолу под нея. Така поставена, тя дава възможност буквата F в началната сричка на нашето име да се чете като M, а между него и следващия консонант r да се чете и едно b. Така Far- се е превърнало на Mabr, след което следващият радикал b по необходимост (поради натрупване на съгласни) е бил разчетен като дълго ī. А що се отнася до погрешаването на последната част на името -iyūs на inūs, това се дължи също така на голямото сходство на буквите и е често явление в нашите ръкописи. Така името Farbisīyūs се е превърнало в преписите на Mabrisīnūs. Тук не може да има никакво съмнение. Дори на картата към софийския ръкопис ние намираме ясно написана формата Farbisīnūs. Също така няма място за съмнение, че се касае за днешната Върбица, Преславско.

257. Aġarmīnī, а на картата към ръкопис $П_1$ — Ġarmanī, отговаря на ἡ Γραμαίνη (Грамени) у Мануил Фил (Лопарев, пос. съч., с. 52, ст. 213). Томашек, който не е взел под внимание поемата на Фил, иска да обясни произхода на формата Агармини от Kremeni, Γερμαίνη и търси подобно селище при с. Хасан Факих (Хасан Фака, сега с. Палатица, Омуртагско). Но последното лежи много на страни от пътя, който ни описва тук Идриси.

По въпроса за местонахождението на стария крепостен град Грамени съществуват различни мнения. Шкорпил неправилно го е отнасял към с. Керемитлик, сега Люляково, Айтоско (Абоба-Плиска, с. 563, заб. 2). Иречек не се изказва по този въпрос определено (Псп, год. XI (1898), кн. 35—36, с. 258), а Златарски счита Грамени за местност, а не крепост (История на бълг. държава, т. III, с. 561—562). Васил Аврамов идентифицира Грамени с градището при с. Градец, Котленско (Юбилеен сборник Плиска — Преслав, ч. I, с. 107). В най-ново време Павел Делирадев изказа мнението, че споменатият от Идриси и Мануил Фил град Грамени трябвало да се е намирал при с. Жеравна, тъй като „тук е кръстовище на старите пътища от Сливен за Преслав и от Стара река по течението на Камчия към Черно море" (Принос към историческата география на Тракия, т. I, с. 147). Според нас нито едно от горните мнения не разрешава въпроса. Грамени трябва да се търси покрай Върбишкия проход на юг от Върбица, но засега местонахождението му не може точно да се установи.

258. Известен е само един „Херакли" (610—641), но той никога не е бил пълен господар на тия места, нито пък е строил там крепости. Твърдението на Идриси, че град Грамени бил построен от Херакли, няма реална стойност. То е от митичен характер и наподобява думите на поета Фил, който, като възпява подвизите на Михаил Глава при завоевателния му поход в този край, нарича го „новия Херакли" (Лопарев, с. 54, ст. 333).

259. На това място във всички ръкописи стои Istīmūs, но в началото на секцията намираме и формите Isīnūs и Iṣṭīyūs, а в $П_2$ дори името е неразчитаемо. Томашек, а под негово влияние и Иречек, и Златарски, и много още чужди и наши автори считат това Истимус за погрешена форма на Истлифнос и го идентифицират с град Сливен. Това мнение е неправилно. Консонантът n в арабското писмо, когато се намира в средата на думата и е написан без диакритичната точка, лесно може да се погреши на m или i. Според нас правилната арабска форма в случая е Istīnūs (за това говорят и вариантите Isīnūs и Istīyūs), което отговаря на Стенос (Στενός), споменат в поемата на Мануил Фил (Лопарев, пос. съч., с. 51, ст. 191).

Лопарев счита Стенос (у него Стен, Στενόν) за „тесния проход при Козяка" (пос. съч., с. 27). Иречек, като идентифицира „Кариа" със Старо и Ново Оряхово в долното течение на Камчия, казва: „Στενόν, една проходна крепост, не може да се определи" (Християнският елемент, Псп, год. XI, кн. 55—56, с. 256). На същото мнение е и Златарски, като само добавя: „Но все пак те (Стенос и Пацимиск) ще да са се намирали в областта на р. Г. Камчия" (пос. съч., т. III, с. 561).

Преди всичко трябва да отбележим, че градовете Стенос и Пацимиск у Идриси следват един след друг, както и у Мануил Фил. Това показва, че Идриси ги описва в същата географска посока, както и Фил. Посоката на Идриси е, както сам той я определя, от Върбица на „запад", а всъщност и до известна степен — югозапад, т. е. през Върбишкия проход с направление за Цариград. Както си спомняме, в началото на този откъс от изложението той определи маршрута си — „от Варна до Цариград по сушата“. Следователно както Грамени, за което вече говорихме, така и Стенос трябва да се търсят покрай Върбишкия проход, и то от западната му страна. По дадените от Идриси разстояния в дни пътуване не могат да се направят някакви по-положителни заключения, тъй като тук теренът е разнообразен и в зависимост от него едно и също разстояние може да се пропътува за по-кратко или по-продължително време.

260. Masīnūs или Misīnūs, а в един от ръкописите — Misīūs, което ние коригираме на Masīyūnus, тъй като е напълно сходно с формата за името на гр. Шумен. Трудно е да се определи коя е тази река. Между Свищов и Силистра в Дунава се вливат две реки: Янтра, с главен приток Росица, и Русенски Лом, който събира водите на Бели и Черни Лом. Тъй като на това място Идриси описва градове в Източния Балкан, логично е да допуснем, че двете реки, за които говори, могат да бъдат именно последните, като под Масиунус, произведено от Симеонос, разбираме реката Бели Лом. Двете реки са начертани върху картата към тази секция в ръкописите Л О С, като събирането на теченията им в едно става при гр. Масиунус (Шумен). Град Пацимиск е поставен на доста отдалечено разстояние, и то от източната страна на втората река (т. е. Черни Лом), за която Идриси пише, че минавала през самия град и че се съединява с р. Масиунус. Върху картата на ръкописа П$_1$ е начертана само една река, от западната й страна е поставен гр. Пацимиск и реката преминава на известно разстояние западно от Масиунус (Шумен). Ясно е, че се касае за Бели и Черни Лом. За името Масиунус (Симеонос), което Идриси дава на Бели Лом, не можем нищо да кажем. Интересното е, че със същото име той нарича и град Шумен и че на картата тази река е прокарана край самия Шумен. Градът и реката носят едно и също име — Симеонос.

Пацимиск на картите погрешно е поставен приблизително на мястото на днешния град Търговище. Както вече видяхме, той трябва да се търси южно от Факия, при Кързълджа Клисе (Желязково), в полите на Странджа, и през него тече Факийска река, която се влива в Мандренското езеро. Както видяхме и на други места в нашия откъс от съчинението на Идриси, авторът не е наясно с течението на реките в нашите земи.

261. По тия места на Странджа планина, богати с дивеч, са ходили на лов не само византийските императори, но, както съобщават стари пътешественици, и османските султани (П. Делирадев, пос. съч., т. I, с. 97—98).

262. [Бележката под този номер отпадна.]

263. Mādīnūs и Māḏīnūs. Томашек търси този град при Евренкьой (Евреноскьой, Евренозово) в полите на Гьоктепе. Относно името той намира, че не може нищо да се разкрие, и счита, че би било твърде смело да се допусне едно изопачаване на името αἱ Μηλεῶνες τῆς Θρᾴκης, споменато у Теофан като гранично българско селище (Tomaschek, пос. съч., с. 322). Към това не бихме могли нищо друго да прибавим.

264. По-горе разстоянието между Виза и Калималея беше определено на 55 мили (вж. с. 77).

265. В началото на тази секция Идриси твърдеше, че разстоянието между Виза и Цариград било 30 мили. В действителност то е много по-голямо. Ние считаме, че както там, така и на това място тук имаме изпускане на междинната станция Логи. Така че разстоянието от 28 или 30 или дори (на трето място) 25 мили е от Логи до Цариград, а от Виза до Логи имаме още 50 мили, които във всички цитирани случаи са изпуснати от копистите (а може би и от автора?).

266. В ръкописите стои Malīsīya, а може да се чете и Milīsīya. Томашек поставя този град при Паничарево, северно от Евренозово, а името му свързва с рекичката Милис-су (пос. съч., с. 323). Считаме за по-правилно този град да се търси при Чанакчии (сега Ново Паничарево), защото то по̀-отговаря на описанието на Идриси. За Ново Паничарево Павел Делирадев пише: „Южно от селото има две средновековни крепости, зидани с камък и бял хоросан. Едната от тях се нарича Малевско градище“ (пос. съч., т. I, с. 87). В името „Малевско“ ние съзираме прилика с Идрисиевото Малисия.

267. Тук нашият автор се заблуждава. Срещу град Малисия на черноморския бряг лежи Созопол, а не Емине (Емона), както той твърди. Но за такава една грешка ще трябва да го извиним, тъй като той не е имал на ръка сигурни географски карти, за да се ориентира точно за разположението на селищата.

268. Поради некоректно поставяне или изпускане на диакритичните точки от страна на копистите името се явява в твърде различни форми — Aǵrīzīnūs, Aǵrīzīyūs, A‘ranzīnūs, а в някои ръкописи е трудно изобщо нещо да се разчете. Невъзможно е да се установи истинската форма. В превода на Жобер стои Aghranzinos (с. 387). Томашек иска да чете Oghrazdînôs, зад което подозира име Огражден или лично име Горазд, а идентифицира с Разград (пос. съч., с. 314).

Описаният от Идриси на това място град, разположен на „70 мили от Свищов и на 40 мили от Шумен“, можем да приемем за днешния Разград. Трудно е обаче да се обясни коя е истинската арабска форма и на кое име тя отговаря. За съжаление за този град липсват сведения от по-старо време. Като най-рано известие за него в нашата историческа литература обикновено се сочи споменаването му в пътните бележки на Яков Бонгарс (1585 г.), дето той е наречен Crasgrad (Златарски, Бълг. преглед, кн. IX /1897/, с. 110). По някои стари карти намираме и формата Hrasgrad. В приписка от 1600 г. към едно евангелие на Хилендарския манастир е наречен Хразград — „Тогда беше на воиске на Хразграду“ (Л. Стоjанович, пос. съч., с. 260). В турската литература името се явява във формата Хезарград, от която произхождат всички други варианти, които привежда Явашов в труда си за историята на Разград (Ан. Ив. Явашов, Разград, неговото археологическо и историческо минало, ч. I, с. 81—82).

Относно произхода на името Разград са изказани различни мнения, но нито едно от тях засега не може да се приеме като задоволително. Най-несъстоятелно е изказаното още от Раковски мнение (Няколко речи о Асеню първому, с. 60, забел. към думата „Исърлък“), възприето от Явашов (пос. м.) и в най-ново време доразвито от Йордан Заимов, че името идело „от арабската дума hisar или hizar(sic!) и българската дума град, като метатезата от **зар в раз** е станала в началото на 17 век“ („Принос към проучване на местните имена в Южна Добруджа“, Комплексна научна добруджанска експедиция през 1954 г., с. 225). Раковски бърка думата „Хисар“ (укрепление) с „Хезар“ (хиляда). В арабския език има дума хисар — обсада, блокада, която е преминала в турския език със значение на укрепено място, крепост, но форма хъзар не съществува нито в арабски, нито в турски, нито пък има някакво основание турците да изкълчват хубавата дума хисар, с която са кръстени толкова много техни градове (Йенихисар, Ескихисар, Бунархисар и др.), на хъзар.

Колкото и оскъдни да са сведенията, все пак те дават достатъчно основание да се приеме, че Разград е средновековен български град, издигнат недалеч от развалините на антична крепост, която според последните археологически проучвания е Абрит (Т. Иванов, Два надписа от античния град при Разград. 2. Към въпроса за локализирането на античния град Абрит, Сборник Гаврил Кацаров, ч. II, София, 1955, с. 175—186). По време на завладяването на България от турците той е съществувал. За това говори както турската форма на името му — Херазград, от нетурски произход, така също и обстоятелството, че в турски документи още от XVI в. Разград се споменава като „каза“, т. е. съдебно-административен център, каквито са били само големите селища, градовете.

В турските документи, съхранявани в Ориенталския отдел на Народната библиотека „В. Коларов“, името на Разград срещаме в следната последователност:

В един от най-старите датирани документи, от м. шавал 987 (декември 1579) г., името е дадено във формата Херазград (НПТА, XVI, I/11). В документите от XVII в. (от 1640, 1644, 1658, 1663, 1669, 1683 1690, 1697 и др. г.) се явява все същата форма Херазград, а само в един документ от 1669 г. срещнахме и формата Хезарград. В документите от XVIII в. почти еднакво често се срещат и двете форми. В документите от XIX в. преобладава Хезарград, но тук и там се явява и Херазград. Както се вижда, по-старо е Херазград, което постепенно е било изместено от Хезарград.

Формата Хезарград (هزار غراد) е резултат на преместване на диакритичната точка от **з**-то в името Херазград (هراز غراد) върху предхождащото **р**, иначе и двете думи се пишат на арабско писмо абсолютно еднакво. В арабската му графика името е съставено от две думи: Хераз и град. Докато обаче думата Хераз на турчина нищо не говори, то изменената й чрез разместване на диакритичната точка форма Хезар означава „хиляда“, а заедно с българската дума „град“ — „Хиляда града“. Подобно осмисляне на селищно име имаме и във формата „Ислямбол“ („много мохамедани“) наред с „Истанбол“, името на Цариград (от гръцки εἰς τὴν πόλιν).

Така че за изясняване на името „Разград“ трябва да се изхожда от първичната форма Херазград, а не от Хезарград. Херазград (или Херазгърад) е турско произношение на чуждо за турчина име Хразград или Храсград. В турския език няма дума, която да започва с два консонанта. Следователно е-то в първата сричка на формата Херазград е разделителна помощна гласна.

Турското Херазград за името на Разград отговаря напълно на Crasgrad у Яков Бонгарс и на Hrasgrad по средновековните карти. Неизбежно ще трябва да стигнем до логическото заключение, че името на Разград първоначално ще да е гласяло Хразград или Хрьзград или Хърсград или нещо подобно. Формата „Разград“ се е получила в народния говор поради изпускане на х-то. Такова изпускане на началното **х** пред сонорни съгласни в местни диалекти е познато. Така напр. в някои говори се казва „ляб“ вместо „хляб“, „рян“ вместо „хрян“, „раст“ и „расталак“ вместо „храст“ и „храсталак“, „Ристо“ вместо „Христо“ и др. Подобни случаи имаме с имената на: село Хрельово, в турски документ от 1451 г. — Хералова, сега Рельово, Самоковско; село Храсник, в турски документ от същата дата — Херасник (също като Херазград), сега село Расник, Брезнишко. Що се отнася до произхода и значението на името Хразград, ние не бихме могли нищо да кажем. В нашата топонимия е познато обаче името „Хърсово“, което носят няколко селища (Иречек, Пътувания по България, с. 754 и 895).

Очевидно арабското „Агризинус“ на Идриси няма нищо общо с името Хразград или Разград. Ние не бихме могли с положителност да твърдим дали с това име Идриси визира именно днешния Разград, дали изобщо последният е съществувал по негово време (1153 г.), тъй като и разстоянието от въпросния град до Шумен, което той дава (40 мили, т. е. над 60 км), не отговаря напълно на действителното положение. Като имаме предвид, че за нашите земи Идриси е черпил сведения от стара географска литература и от пътешественици, ние не изключваме възможността той да дава на това място името на антична крепост. При твърде несъвършеното арабско писмо не считаме за изключено формата Агризинус (أغريزينوس) да е изопачение на името Абритос (أبريتس). Арабската графика на двете думи много си прилича и такова изопачение от ръката на несведущ копист е твърде допустимо.

269. Dīnbulī или Dīnibulī, Ḍīnbulī, а в някои ръкописи — Danbulī. Жобер (с. 388), а след него и Томашек (с. 317—318) четат Dhiniboli и Dhinîboli. Зад това „Дини-боли“ Томашек съзира гръцка форма Δίνεια πόλις на българско име „Дине-поле“ (т. е. „Динено поле“) по подобие на „Овче поле“ (Εὐτζάπολις) и го търси някъде в областта на Преслав — при Сърт махле (Ветрище), като се опира на едно място у Лев Дякон, дето се говори, че когато в 972 г. Иоан Цимисхи завладял Велики Преслав и се отправил за Дръстър, той превзел най-напред Плиска и Диния (пос. м.).

Повечето от българските историци търсят град Диня или Диния на север от Плиска, по пътя за Силистра (Дринов, Съчинения, т. I, с. 342; Златарски, пос. съч., т. I, ч. 2, с. 613; Миков, Историческа карта на I-то българско царство и др.). Васил Аврамов, като отхвърля това мнение за местонахождението на Диния, както и мнението на Томашек, спира се на местността между селата Кълново и Янково, дето се намирали много старини от тракийската и римската епоха. При това той иска да отъждестви Диния с Динискарта на Прокопий (пос. съч., т. I, с. 232—235).

Длъжни сме да отбележим, че върху картите към всички ръкописи градовете Динибули (този само на картата към ръкописа Π_1), Фремняк, Алмас и Ракнуи са поставени на изток от Шумен, към Добруджа, успоредно на р. Дунав. Да съдим от това, че тия градове са били разположени в Добруджа — такова мнение е изказал С. Табаков (Опит за история на град Сливен, т. I, с. 128), ще бъде погрешно. Картата, която е копие на предварително изработения при двора на сицилийския крал Рогер II диск на земята, е предхождала текстуалната част, основавала се е на по-несигурни данни и затова е изпълнена с много повече грешки. Идриси носи отговорност за текстуалната част, а тя в много случаи не се покрива с картата. Обстоятелството, че на същата географска линия (на изток от Шумен) са поставени по-нататък и градовете Бастарнас, Русокастро и др., които в текстуалната част Идриси съвсем правилно описва, показва, че както Динибули, така и идващите след него градове, трябва да търсим в Източна Стара планина, и то покрай Чалъкавашкия проход. За Диния ние смятаме, че трябва да се е намирала между Преслав и Плиска, следователно южно, а не северно от Плиска. Ако вземем предвид посоката, в която се намират следващите описани от Идриси градове, бихме дори допуснали, че Диния е лежала при с. Смядово, дето се виждат и днес още останки от крепостни стени и кули.

270. Името на този град, според Идриси разположен на половин ден път източно (всъщност — южно) от Динибули (Диния), намираме в различните ръкописи, а дори и на различни места в един и същ ръкопис различно написано. Някъде липсват и диакритичните точки, поради което не може да се даде едно четене, а трябва да се изброят всевъзможни варианти. Очертават се следните по-главни форми: Qarātmanīyāl, Qarāṭmanīyāl, Qrīmīāl. При това във всичките случаи крайният l („лям“) може да се чете и за k („кяф“), т. е. Qarātmanīyāk и Qrīmīyāk. Жобер чете Caratamenia (с. 388), а Томашек основателно коригира на Frāmnīyāq (у него — Frêmnîâk или Wrêmnjak) — „Ort des guten Wetters, des Wohlbehagens“ („място на хубавото време, място за удоволствие“). Той допуска още зад тази дума да се крие собствено име — Μανιάκης. Това селище Времняк, за което няма никъде в изворите сведения, Томашек поставя при с. Чалъкавак, сега — Риш (пос. съч., с. 317). Според В. Аврамов крепостта Времняк се е намирала при с. Айваджик, сега — Звезда, или по-точно при Айваджик дере, сега — с. Дюля (пос. съч., т. I, с. 231—232).

Като излизаме от схващането, че в случая Идриси описва пътя Шумен—Карнобат, минаващ през Чалъкавашкия проход, намираме мнението на Томашек за по-правилно. Все пак допускаме Времняк да не е бил тъкмо при с. Риш, чието местоположение не отговаря напълно на Идрисиевото описание, а някъде по̀ на юг или по̀ на север от него.

271. Във всички ръкописи стои Almās, което Томашек идентифицира с Комарево (сега—Лозарево), Карнобатско. Той не изключва и вероятността в оригинала на Идриси да е стояло Kilmās (Климас), от гръцкото κλῖμαξ (стълба, възкачване, възход), и да отговаря на днешното село Климаш (пос. съч., с. 317). В. Аврамов, който отъждествява Комарево с Голое, поставя Алмас при Скендерлии, изчезнало по време на Руско-турската война (пос. съч., ч. I, с. 230—231). Аврамов разменя местата на Томашековите Голое и Алмас, защото е убеден, че Голое се е намирало в началото на Чалъкавашкия проход.

Впрочем на това мнение са и повечето от българските историци в ново време, (Ат. Игнатиев, Градището при с. Комарево, Карнобатско, ИБАИ, т. I /1921—1922/, св. II, с. 206—215; Златарски, пос. съч., т. II, с. 191; В. Миков и Б. Христов, Историческа карта на Второто българско царство и др.). Все пак съвсем сигурни данни за отъждествяването на Голое с Комарево няма. Привържениците на тази теория се осланят единствено на думите на Ана Комнина, че император Алекси I в 1094 г., след като отблъснал куманите, поради голям студ през нощта прекарал περὶ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Σιδηρᾶς Κλεισούρας, а на разсъмване стигнал в Голое (Anna Comnena, II, с. 25; Иречек, Княжество България, ч. II, с. 751, заб. 11). Но тъй като не се знае точно мястото при прохода, дето е бил отседнал, той би могъл на сутринта да стигне и в Скендерлии, макар и малко по-далеч от прохода, отколкото е Комарево. Ако Томашек поставя при Комарево Алмас, а не Голое, то е, защото се ръководи от описанието, което Идриси дава на пътя Шумен — Карнобат. А предпоследната станция на този път е Алмас, но не Голое. От Карнобат Идриси продължава все в „източна“ посока (фактически — южна) за Бастарнас, Русокастро, Терма, Айтос и оттам за Голое, което отстои на половин ден път. На това разстояние отговаря безспорно Скендерлии, а не Комарево. От Голое до следващата по Идриси станция Баска има също така половин ден път, а разстоянието от Комарево до Баска е двойно по-малко.

Но ние мислим и за корекцията Климакс (κλῖμαξ) на нашето Алмас, която Томашек също така подхвърля. Погрешаване от копистите на началното К (от форма Klimas) в А (при Almas) при арабското писмо е съвсем възможно. В такъв случай дали името на близкото до Комарево село Климаш не е отражение на името на старото градище при Комарево?

272. На това място в ръкописите четем: Rakatrī или Rikatrī, Rakanzı и Vakatrī. В началото на секцията се явяват формите Karī, Zakatrī и Larī. В превода на Жобер стои Reknowa (с. 388). Върху картите към ръкописите намираме: Raknūī, Rakanzı, а към най-добрия парижки ръкопис Π_1 дори два града — Rakatrī и Raknūī. При това на всички карти градът е поставен в Североизточна България, близо до р. Дунав. Последните две форми Лелевел чете Rekran и Reknova и идентифицира първото с някакво „Kranova“ на Дунав, а второто с „Karabova“ (?), малко по-далеч от Дунава (Lelewel, пос. съч., т. III и IV, с. 124, 127—128). Лелевел е погрешно идентифицирал почти всички български градове у Идриси. Няма никакво съмнение, че Rakatrī (у Лелевел — Rekran) и Raknūī (у Лелевел — Reknova) са изопачения на едно и също име и че на една от картите те погрешно са дадени като два отделни града.

Томашек коригира, но под известен резерв името на „Karnôl или Karnî“ и го идентифицира с Карнобат (пос. съч., с. 316). Ние предполагаме, че първоначално у Идриси е стояла формата Raknūī, може да се чете и Raknavī или Raknavā, която е получена чрез метатеза от Karnūī или Karnavā — Κάρναβα, Carnovo, Карново (Иречек, Княжество България, т. II, с. 745). В един турски регистър за поголовния данък от 1491 г. (Ор. о., сигн. ОАК 214/5) намираме името Qarīn-ova, което в по-късните турски извори се явява вече във формата Каринабад (персийската думичка „абад“ турците прибавят към име на голям и благоустроен град), от която е произлязло нашето Карнобат. Така че Идрисиевото Ракнуи отговаря без друго на Карново, Карнобат. Що се касае до местонахождението на Карново, то в българската историческа литература се налага мнението, че той е бил разположен в Хисарлъка, западно от днешния Карнобат, върху развалините на старата крепост Маркели (Делирадев, т. I, с. 131—134), докато Златарски считаше Хисарлъка за Лардея (пос. съч., т. II, с. 190).

273. Bastarnas, в някои от ръкописите четем Bastarīs, а в началото на секцията— Bastaras. Последните две форми се дължат на грешки от страна на копистите при поставянето на диакритичните точки. Арабската форма отговаря на засвидетелствуваното във византийските извори Βαστέρνας, дето Исаак Ангел в 1188 г. отседнал с войската си преди срещата с българи и кумани при Лардея (Златарски, История на бълг. държава, т. II, с. 460).

Името на града очевидно има връзка със скитското племе бастарни (Βαστάρνοι, което според Зосим император М. Аврелий Проб (276—282 г.) заселил в тракийските земи (Гръцки извори за бълг. история, т. I, с. 158—159). Още Страбон и Тацит говорят за германското племе бастарни (Кацаров — Дечев, Извори за старата история и география на Тракия и Македония, с. 92, 99, 173). Град на име Бастарнас е имало според сведенията на Прокопий и на Дунава, за който напомня днешното село Вистерна при Бабадаг (В. Аврамов, т. I, с. 226).

За мястото на гр. Бастарнас на юг от Балкана мненията са различни. Томашек го поставя при Евренлии, сега с. Железник (пос. съч., с. 316). Златарски е на мнение, че гр. Бастерни, както той го нарича, трябва да се търси „нейде между днешния Ямбол и Къзъл Агач (Елхово) (пос. м.). В. Аврамов, като интерпретира, но погрешно, дадените от Идриси разстояния между Карново, Бастарнас и Русокастро, определя мястото му при с. Доуруклии, сега с. Правдино, Ямболско (пос. съч., т. I. с. 226—229). Но нито Евренлии на Томашек, нито Доуруклии на Аврамов, гдето други автори поставят крепостта Маркели (Делирадев, т. I, с. 345), не отговарят напълно на описанието на Идриси, според което Бастарнас се намира между Карново и Русокастро, и то на половин ден път от единия и от другия град.

Ако се ориентираме по съвременната географска карта на България, би трябвало да търсим стария град Бастарнас при Ачлари, днешното с. Екзарх Антимово, на 17 км южно от Карнобат, на приблизително такова разстояние и от Русокастро. Това разстояние отговаря на половин ден път през равнина у Идриси. Близо до селото има останки от старо разрушено кале (Сборник Република България, 1947, с. 55). Разбира се, на същото основание би могло да се мисли и за с. Барганлии, сега Барган, макар и по-близо до Карнобат, отколкото до Русокастро, при което също има следи от стара крепост (Делирадев, пос. съч., т. I, с. 129). Ако ние се спираме преди всичко на Ачлари (Екзарх Антимово), то е затова, че тъкмо това село се намира на пътя на войските на Исаак Ангел при споменатия поход, срещу крепостта Хисарлъка при Карнобат, дето най-вероятно са били разположени българи и кумани.

274. Във всички ръкописи стои Rūsūqastrū, което отговаря на Ῥουσόκαστρον и Ῥωσόκαστρον („Червена крепост“) на византийските автори, споменат и у Мануил Фил (Лопарев, пос. съч., с. 50, ст. 150). По старите карти срещаме Rusakastro, Russokastro, Rosokastron и др., на турски — Rūsī Qaṣrī (Данъчен регистър от 1491 г., ОАК 214/5, л. 3^a), така и у Хаджи Калфа, което Хамер погрешно разчел Dūs Qasrī и Аргиров превел „Дус Касри“, без да разбере кое е това селище (АППр, год. I, кн. 2, с. 77 и 79). В по-ново време в турски документи и по турски карти срещаме вместо Rūsī Qaṣrī формата Rūz-i ḥadr, която значи „Гергьовден“. С това „потурчване“ на името Русокастро стои във връзка една легенда, според която на връх Гергьовден „Змей-ерген“, който живеел в пещерата при „Русен камък“, отвлякъл от хорото хубавата мома Руса и затова на този ден всяка година в селото ставало сбор (Сборник Република България, с. 49). Днес Русокастро е село на 27 км от гр. Бургас, разположено на Русокастренската река, малко на югоизток от развалините на средновековния Русокастрон.

275. Mīġālī Terme, което отговаря на гръцкото наименование ἡ Μεγάλη Θέρμη. У византийските хронисти името на античната станция Aquae Calidae се явява във формите τὸ Θέρμον, τὸ Θέρμα, ἡ Θερμόπολις (Tomaschek, пос. съч., с. 315—316). За завладяването и оплячкосването на град Терма от кръстоносците, които го наричали Ферма, се говори в хрониката на Вилардуен: „Et vinrent à une cité qu'on apeloit la Ferme, et la pristrent et entrerent enz, et i firent mult grant gaain“ (Wailly, op. cit., p. 270). Турците го наименували Ълъджа (iliġa = баня) или Ълъджакьой (село Баня), а на български — Лъджа, Айтошка Лъджа, Лъджакьой, Айтоски бани, Баня, а сега Банево, Бургаска община, на 17 км северозападно от Бургас (П. Делирадев, пос. съч., т. I, с.77—78).

Трябва да отбележим, че посоката, в която Идриси описва градовете от Шумен до Русокастро и която той определя като „на изток“, а фактически е „на югоизток“, от последния град се променя вече на североизток до Айтоските бани, оттам на северозапад до Айтос и после вече на запад за Голое и Сливен. Нашият автор обаче поставя всички тия селища на една линия в източна посока.

276. Няма съмнение, че в оригинала на Идриси е стояла формата Aytūqastrū, която при преписването на ръкописите е изопачена твърде много от копистите. Обща грешка във всички ръкописи е, че началната буква A (alif) от името е взета за L (lām), което личи от формата Litūqastrū в оксфордския ръкопис. Подобни са формите и в ръкописите Л и С, само че там липсват диакритичните точки върху първата част на името. В ръкописите $П_1$ и $П_2$ името може да се чете и Linūqastrū, а на друго място в следващата 5-а секция на същия климат срещаме формите Anūqastrū, Atūqastrū и Ayūqastrū. Жобер чете „Lino-Castro“, без да е можал да го идентифицира (с. 388), а Томащек — Aitô=Qastrô и го разкрива като Айтос — ὁ Ἀετός, Adlerburg („Орлова крепост“) — φρούριον τοῦ Ἀετοῦ, която от 1300 г. насам често се споменава (пос. съч., с. 318). Името на гр. Айтос у пътешествениците и по старите карти срещаме още в следните варианти: Aydos, Haydos, Haydosch, Aitos, Autos, Aoutos, Edos, Aidos, а на турски — Aydūs (Ор. о., Данъчен регистър от 1491 г., л. 3^a). Смесването на Айтос с l'Aquile (Анхиало), завладян и разрушен от кръстоносците в 1206 г. (Златарски, т. II, с. 525), което приповтаря и Павел Делирадев (т. I, с. 63), не е основателно. Старият крепостен град се е намирал на Хисар баир или Градището, северозападно от днешния Айтос. Стратегическият и търговският характер на града, за който говори Идриси, се е определял от неговото местоположение — вход за балканския проход, през който минавал пътят за Провадия и Шумен.

277. В началото на тази секция в ръкописите стои Ġūlī, тук на това място — Ġūlū, на второ място малко по-долу в парижкия ръкопис $П_1$—Gūlūī, а в следващата секция — Ġūlūnī. В превода на Жобер е погрешно разчетено „Ghorlu“ (с. 388). Правилната арабска форма, която е стояла у Идриси, трябва да е Ġūlūī. За споменатата много пъти у византийските автори крепост Голое (Γολόη) ние вече говорихме във връзка с установяване местонахождението на град Алмас (вж. по-горе бел. 271). Макар че повечето български историци отъждествяват Голое с градището при с. Комарево, ние намираме за по-правдоподобно мнението на Томашек, който го поставя при Скендерлии (пос. съч., с. 318—319). Последното по-добре отговаря на пътя, който Идриси описва от Айтос до Голое. Ако Голое беше Комарево, за да отиде там от Айтос, Идриси трябваше да мине през Скендерлии, т. е. Елмас, но той не ни съобщава подобно нещо. Тъкмо обратното, като първа станция от Айтос той дава Голое, а това значи — Скендерлии. Погрешна е само посоката. От Айтос нашият автор се движи вече в западна посока, пресича описания по-преди път Шумен—Карнобат и продължава за Сливен. Най-вероятно е тази грешка да се дължи на копистите, които по невнимание продължават да повтарят „šarqan“ („на изток“), вместо „ġarban“ („на запад“).

278. Във всички ръкописи стои Bāsqa, така е и в превода на Жобер (с. 388). Томашек търси сходство на името с Πασκᾶς, крепост, построена от Юстиниян при езерото Болбе в Македония. При това той определя мястото му при с. Сунгурларе (пос. съч., с. 319).

Васил Аврамов в съгласие с идентифицирането на Голое с Комарево поставя Баска по-далеч, при с. Санджакларе (сега — Грозден, Сунгурларска община) или при с. Терзилии (Терзийско), като я отъждествява с Баскон (Βάσκον) на Прокопий (пос. съч., т. I, с. 182—184). Струва ни се, че мнението на Томашек е по-правилно.

279. В ръкописите Aqlī, в превода на Жобер — „Akli ou Akla“ (с. 388), което Томашек правилно коригира на Aflī. Авли (Αὐλή), добре засвидетелствувано у византийските автори, Томашек поставя при Бургуджик, Бургуджии, сега Горно Александрово, Сливенска околия (пос. съч., с. 320). Град Авли се споменава и в хрониката на Виларддуен под името Eului, „al pié de la montaigne de blaquie“, дето латинският император Хенрих през 1206 г. пристигнал на петия ден след потеглянето му от Одрин (Wailly, пос. съч., с. 294).

По отношение местонахождението на Авли изказаното от Томашек мнение, с което почти се съгласяват Златарски (пос. съч., т. II, с. 98) и В. Аврамов (пос. съч., т. I, с. 184—185), може да се приеме като най-обосновано. Данните на Идриси изключват всяка мисъл тази средновековна крепост да се търси на запад от Сливен, като напр. при Дермен дере (Гавраилово), както прави това Иречек (Княжество България, ч. II, с. 704—705), или при Авлиене (Асеновец, Новозагорско), както още допуска Златарски. Не отговаря на описанието на Идриси и с. Сотиря, Сливенска община, дето поставя Авли д-р С. Табаков (Опит за история на град Сливен, т. I, с. 154—157). Още по-неубедително е най-новото мнение за Авли, изказано от Павел Делирадев, според което този град се е намирал при с. Палаузово, Ямболско. Авторът открива в турското име на селото Авлалии връзка с гръцкото αὐλή (пос. съч., т. I, с. 343—344). Турската дума avlū или avlī — двор, е наистина от гръцки произход, но в турската топонимия на нашите земи тя се среща много често: Авлалии (Палаузово, Ямболско), Авлиене (Асеновец, Новозагорско), Авликьой (Живково, Ихтиманско) и др.; кое от тях тогава ще трябва да приемем за нашето Авли? Отхвърляйки мнението на Томашек за с. Бургуджии (Г. Александрово), Делирадев привежда два аргумента: 1) според Идриси на север от Авли се издигали височини като стена, а при Бургуджии такива височини („Сините камъни“) нямало; 2) името Бургуджии или Бургуджик било умалителна степен на Бург (немското Burg, б. н.) — кула, или гръцкото „пирг“, затова, иска да каже Делирадев, то няма нищо общо с Авли. Преди всичко трябва да отбележим, че у Томашек, от когото Делирадев заимствува изказването на Идриси, съответното място от съчинението не е предадено точно. Там е казано: „Va lahā min ğihati šimālihā ğibālu ʻālīya va nahru danū yağrī ḫalfahā“ — „от северната му страна има високи планини, зад които тече реката Дану (Дунав)“. Щом като зад тия планини тече реката Дунав, ще се касае не за „Сините камъни“, а очевидно за Стара планина.

По втория аргумент на Делирадев ще кажем, че името Бургуджии или Бургуджик произхожда от турската дума бургу — свредел, бургуджи — майстор на свредели, мн. ч. — бургуджии, а бургуджик — малък свредел, свредле, и няма нищо общо с гръцкото пиргос, немски Burg и. пр. Но да обърнем внимание на втория довод, който фактически се явява в подкрепа на мнението на Томашек. Турското наименование на селото стои очевидно във връзка с производството на свредели, на произведения от желязо. А Идриси пише за Авли: „В този град има занаяти и изкусни занаятчии. Там се изработват от желязо всякакви редки произведения.“ Това не е малък аргумент за идентифицирането на Авли с Бургуджии.

280. Формата Istilīfunūs се среща в следващата секция, и то само в ръкописа $П_1$, а на това място тук в ръкописите поради грешки в диакритичните точки стои: Istilī Qunūṣ, Istilī Qunūs (арабско q се различава от f с една точка в повече) и Isqīlī Qunūs или Asqīlī Qunūs. Арабската форма Истилифунус е произлязла от гръцката ἡ Στίλβνος, турски — Ислимие, на името на град Сливен, споменаван често у византийските автори от 1300 г. насам (Tomaschek, пос. съч., с. 321).

По старите карти срещаме формите: Stevano, Stiphinus, Selimno, Slivno, Islimje и др. (за произхода на името и за миналото на гр. Сливен вж. д-р С. Табаков, Опит за история на град Сливен, т. I—II).

281. Името на Черно море (Pontus Evxinus) у Идриси е дадено във формата Nīṭas, някои четат — Nayṭas, която той е заимствувал от своите предшественици Масуди, Ибн Хурдадбех и др. Безспорно тя е резултат на грешки в диакритичните точки на арабската транскрипция Bunṭus на гръцкото Πόντος. Изглежда, че у арабските автори преди Идриси са били в употребление и двете форми: изопачената Nīṭas и правилната Bunṭus. Последната намираме в арабския превод на Географията на Птоломей, както и в Географския речник на Якут, със забележка у последния, че така е била намерена в един ръкопис на Абул Райхан ал-Бируни /973—1048 г./ (вж. Muʻğam al-Buldān, т. II, с. 293).

282. В араб. текст стои bilādu Haraqlīya. С това име е наречена областта на Понтийска Хераклея, сега Ерегли.

283. На това място в повечето от ръкописите четем Baylaqān, а само в $П_1$ — Bayqalān. В превода на Жобер стои „Bilcan“ с пояснение, че се касаело за Витиния (с. 391). Тази „страна“ или провинция — Байлакан, намираме спомената у Масуди (Les prairies d'or, т. I, с. 5; т. V, с. 231; т. VII, с. 123, 125), а също така и у Ибн Хурдадбех, дето Байлакан е наречен „ville d'Armenie“ (Barbier de Meynard, пос. съч., с. 488). За отбелязване е още, че и у двамата арабски автори, живели преди Идриси, провинцията или град Байлакан (в цитираните издания — Beilakân) идва винаги след провинцията Errân или Arrān, когато се има предвид посока от изток към запад. Под думата Baylaqān Якут в своя речник между другото пише: „Това е един град, разположен близо до Дербенд, наречен „Баб ал-абваб“ и който се счита за град в Голяма Армения, близо до Ширван“ (пос. съч., т. II, с. 340). Arrān е арабското наименование на старата Албания — западното крайбрежие на Каспийско море, а Ширван е област от Албания източно от Кура. Град Байлакан, който е бил разрушен по време на монголските нашествия (XIII в.), се е намирал в Северен Азербайджан, вероятно на мястото на сегашното градище Орен-Кала, близо до сливането на реките Кура и Аракса (БСЭ, т. 4, с. 53).

Но Байлакан лежи твърде далеч от черноморското крайбрежие, което на това място Идриси описва. Затова ние сме на мнение, че тук имаме налице едно изопачение на арабска форма Qalāt за името Галатия, съседна на Хераклея област, още повече, че оттам според нашия автор извира реката Сакария.

284. В арабския текст стои Bilād al-Balṭīm, а само в ръкописа С — Baṣaṭīm. Това име е също така една загадка. Но ако под „Байлакан“ трябва да разбираме Галатия (Pontus Galaticus), тогава зад „Балтим“ бихме могли да търсим Bunṭum (Pontum), вероятно от Pontum Polemoniacum, в който са били разположени градовете: Neocaesarea, Comana, Trapezus, Cerasus, Polemonium и др. (Ramsay, The historical geography of Asia Minor, с. 319—320). Някои от тия градове Идриси описва в настоящата секция. Изопачението на Bunṭum в Bunṭīm и от него в Baltīm при арабското писмо е възможно. У Якут името Понтус гласи Bunṭus (т. II, с. 293).

Под Бунтум (Понт) Идриси разбира малоазиатското крайбрежие на Черно море, в което се включват областите Helenopontus и Pontus Polemoniacus.

285. Във всички ръкописи стои Bilād al-Ḥazarīya. Това е областта на Северен Кавказ между Каспийско и Черно море. По-конкретно тук авторът има предвид Кавказкото черноморско крайбрежие.

286. Освен правилната форма Qumānīya в два от ръкописите се среща и погрешното Lamānīya. Куманите, които са наследници на печенегите, от русите наричани половци, са живеели на север от Дунава в Южна Русия — от долното течение на Волга до Карпатите в Седмоградско, както и част от Крим. Кумания се е наричало дълго време северното крайбрежие на Азовско море, а също така Молдава и част от Велика Влахия (Jireček, Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen, Separatabdruck, с. 8 (за Кумания според данните на руските летописи вж. Б. А. Рыбаков, Русские земли по карте Идриси 1154 года, Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях, вып. XLIII /1952/, с. 43).

287. Това е Никомидийският залив (Izmit-körfezi), в дъното на който е разположен град Никомидия (Izmit).

288. В ръкописите се срещат формите: Ḫalğadūnīya, Ğalğadūnīya и Ğalḫadūnīya. Идрисиевата Халджадуния (Якут — Ḫalqadūna) произлиза от латинската форма Chalcedon, гръцки — Καλχηδών, а крайбрежието — ἡ Καλχηδονία (Tomaschek, Zur historischen Topographie von Kleinasien, с. 4).

Халкедон, град във Витиния, се е намирал южно от Хрисополис, днешния Скутари (Üsküdar), срещу Цариград на азиатския бряг. Това е днес курортното предградие на Цариград — Кадъкьой.

289. Dafnīsīya, но в ръкописите името е изопачено на Daqbīsīya, Daqbīsa и Daqantīsa. В превода на Жобер стои „Dabisia“, но което правилно е идентифицирано с „Kefken“ (с. 392). Малкото островче Дафнусия (ἡ Δαφνουσία), по италианските карти — Fenosia, Fenoxia, Finesia, е разположено срещу старото пристанище Керпе (Carpi) и на турски носи името Керпе-адасъ или Кефке-адасъ (Tomaschek, пос. съч., с. 75).

290. Zağara, в един от ръкописите изопачено на Dağara, е името на прославената в най-новата турска история река Сакария (Σαγγάριος, Σάγαρις, Σάγγαρος, а по латинските карти — Sangarius, Sangar, Sagar и др.), която извира северно от гр. Афионкарахисар, античната Синада.

291. Във всички ръкописи стои Haraqlīya. Това е Черноморска Хераклия (Ἡράκλεια ἡ Ποντική или ἡ Ποντηράκλεια) на турски Bender-Ereglī или Qaradeniz-Ereglisi, а днес само Eregli. Ерегли е околийски град и пристанище на черноморския бряг, на 200 км източно от Цариград (Š. Sāmī, Qāmūs al-a'lām, т. II, с. 837—838).

292. На това място Šāmaštrū, но малко по-долу в два от ръкописите се явява формата Šāmasṭrū, която в оригинала може би е гласяла Sāmasṭrū. У Абул Фида името е Sāmaṣrī (Geographie d'Aboulfeda, т. II, с. 11, р. 112).

Арабското Шамастру или Самастру отговаря на латинската форма Samastro на името на гр. Амастрис (Ἀμάστρη или Ἄμαστρα), на турски Amāṣra или Amāṣrī. Според Идриси между Амасра и Бартин разстоянието било 50 мили (около 75 км), когато в действителност то е около 30 км (Š. Sāmī, Qāmūs al-a'lām, т. I, с. 358).

293. Barṯānū е арабска форма за името на реката Партени (Παρθένιος), на турски Bārṭīn-čāy. Реката е дълга около 75 км, тече от югоизточна посока, минава покрай гр. Бартин и се влива в Черно море. Днес тя носи името Коджа ирмак (Š. Sāmī, пос. съч., т. 2, с. 1190—1191).

Barṯūnī, но в ръкописите се явяват формите Barṯūrī и Būṯūrī. Това е освидетелствуваната във византийските извори Παρθενία κώμη, сега на турски гр. Бартин, разположен на левия бряг на р. Бартин-чай (Коджа ирмак), на 14 км от черноморския бряг Š. Sāmī, пос. съч., т. I, с. 1190).

294. В най-добрия ръкопис $П_1$ стои Šīkuṯrī, а в другите — изопаченото Sikburī. Името на същия град намираме у Абул Фида във формата Kitrū (Geographie d'Aboulfeda, с. 142), която отговаря на Κύτωρος, Cytorus по старите карти, на турски Кидрос, малък пристанищен град източно от Амасра, сега наречен Енидже.

295. На това място в повечето от ръкописите четем Sinūbūlī, но в някои от тях — Šunūbulī и дори Mīlūbulī. По-долу в текста на същата секция се срещат и други изопачения, като: Isnūbulī и Istīūbulī. Формата Синубули отговаря на Sinopoli у латинските автори, което пък иде от гръцкото Σινώπη, на турски Sinop. Синоп е пристанищен град, разположен на голям и удобен залив.

296. Тук Tāmūnī и Nāmūnī, но на друго място в съчинението на Идриси (Jaubert, т. II, с. 312) името на същия град гласи Qasṭāmunī или Qasṭāmuna, което отговаря на гръцката Κασταμόνα, акуз. форма от Κασταμών (Castra Comneni). Турското име на града днес е Кастамону. Разположен е в северозападен Анадол, на 65 км южно от черноморското пристанище Инеболу.

297. Във всички ръкописи четем Ālī. Реката Алис — Ἅλυς, Halys, а по старите морски карти Ali, Lali и др., от турците преименувана на Къзъл ирмак, е най-голямата река в Анадола, дълга 850 км. Тя извира от областта на гр. Сивас и се влива в Черно море при нос Бафра. Поради стръмния терен, през който тече, тя е плавателна само при устието си.

298. Ние коригираме на al-'Unīū погрешната според нас форма в ръкописите Lānīū. В превода на Жобер стои „Lanio" (с. 393), а у Томашек — „Ônîa" и „Lânîô" (пос. съч., с. 80). Това е без съмнение старият град Οἰνόη, във византийско време — Οἴναιον, отдето произлизат формите Onio, Honio по старите карти, а на турски Ūnīye. Юние, на 86 км югоизточно от Самсун, е оживен пристанищен град, с големи удобства за турската търговска и военна флота (Š. Sāmī, т. 2, с. 1106).

299. Във всички ръкописи стои allān, схванато като членувана дума al-lān, име на племето алани от ирански произход. В изданието на Амари и Скиапарели се среща формата Lānīa — страна на аланите (пос. съч., с. 13). Според Якут аланите са християни, населяващи обширна област между Баб ал-абваб (Дербенд) и Хазария, т. е. Северен Кавказ (пос. съч., т. VII, с. 316).

300. Несторианството е секта в християнската религия, разпространена главно в Кюрдистан и Персия.

301. В ръкописите намираме формите Qānīya и Qābıya, които Томашек справедливо коригира на Fātīsa. Това изопачение на името от арабските килисти е лесно обяснимо, тъй като разликата в графиката на **q** и **n**, от една страна, и **f** и **t**, от друга, на арабското писмо се състои само в броя на диакритичните точки, а краят на думата -īsa лесно може да се вземе за -īya. Формата Fātīsa отговаря на латинското име Fatiza или Vatiza на старото приморско селище Φάδισσα, на турски — Fātsa, югоизточно от Юние и на 200 км западно от Трапезунд (Š. Sāmī, пос. съч., т. 5, с. 3321).

302. Освен правилната форма Būna в някои от ръкописите намираме и погрешните Tūna и Nūba. Древното пристанище Βοών (вин. падеж Βοῶνα), по картите — Vona, е било разположено източно от нос Вуна, на добре защитения залив под същото име, дето са сега развалините Бозук кале („Развалена крепост"), недалеч от днешния турски град Орду (Š. Sāmī, пос. съч., т. 2, с. 835—836).

303. На това място в ръкописите четем Ḫārantī и Ḫāzantī, а малко по-долу — Ḫarsanda, което може да се вокализира и Ḫirsunda. В превода на Жобер тук — „Khazenti", а по-долу — „Bersenda" (с. 393 и 394), у Томашек — Khârzanti и Kharsanda (пос. съч., с. 80). У по-новите арабски автори името е написано Kerāsunda, у Якут — Kerāsinda (т. I, с. 283). Арабската форма Хирсунда или Хирисунда произхожда от латинското име Chirisonda, по картите — Quirissonda, Guirisonda, на стария гръцки град Κερασοῦς, днес на турски — Gīresūn, разположен на черноморския бряг, на 110 км западно от Трапезунд (Š. Sāmī, т. 5, с. 3935).

304. Тук стои Aṭrābzunda, но малко по-горе — Aṭrābzūnī и Aṭrābzūī; в речника на Якут — Aṭrābzunda (т. I, с. 283), Масуди — Ṭrābzūnda (пос. съч., т. II, с. 46—47), а на турски — Ṭrabzūn. Арабското Атрабзунда отговаря на вулгарната форма Τραπεζοῦντα на името Τραπεζοῦς на древното черноморско пристанище, както и на латинските му варианти — Trapezonda, Trabexonda, Trebisonde, Trepisonde и др., които срещаме по старите карти.

305. 9 дни морско плаване се равнява на около 1400 км, а по суша пътуването от Трапезунд до Цариград според Идриси е 28 дни път или 1288 км. Всъщност разстоянието по суша е, както вече споменахме, 890 км. Причината за различието у Идриси се дължи на това, че описаният от него път не върви по права линия, а освен това и теренът, през който той преминава, е твърде разнообразен.

306. Текстът относно пътя по море от Трапезунд до устието на Дунава и пътя пак от Трапезунд до Руското море (Азовско море, респ. Керченски пролив) в ръкописите е твърде забъркан. За пътя от Трапезунд до Руското море се говори само в ръкопис $П_1$, като и там има изпуснати думи. В ръкописите Л О $П_2$ С двете изречения са слети в едно с объркано съдържание, а именно: „От Атрабзунда (Трапезунд) до устието на реката Дану (Дунав), прекосявайки Руското море (?) с лодка, има 9 дни морско плаване." Веднага след това в тези ръкописи се минава на пътя от Трапезунд за Тифлис.

307. Във всички ръкописи стои Taflīs, което би могло да се чете и Tiflīs. В речника на Якут името е вокализирано Taflīs (т. II, с. 396). Град с подобно име се споменава у Птоломей, под формата Θιλβίς или Θάλβις, в Дагестан. От византийските автори пръв Теофан споменава гр. Тифлис (ἡ Τίφιλις, Τιφλίς) в 571 г. За арабските автори, включително и Идриси, Грузия и Армения е едно и също нещо, затова и те поставят гр. Тифлис в Армения. Град Тифлис, на грузински — Тбилиси, е днес столица на Грузинската ССР (за Тифлис вж. ст. на V. Minorsky, EI, т. IV, с. 814—826).

308. В арабския текст Kandīya, което Жобер чете — Kendia (с. 394). Това Кандия или Кендия нищо не ни говори. Колкото и смело да е, ние бихме искали да четем тук Kasarīya, зад което подозираме името на стария град Νεοκαισαρία (Neocaesaria) в провинцията Pontos Polemoniakos. Извращаване на междинен **s** в **n** и на **d** в **r** на арабско писмо не е рядкост в топонимията на нашите ръкописи. Но ние не бихме могли да обясним защо Идриси употребява формата Касария за Неокесария. Може би това Касария, което искаме да четем в ръкописите, да е изопачено от копистите и у Идриси да е гласяло другояче. Във всеки случай нам ни се струва, че град Неокесария, на турски Никсар, е бил важно кръстовище на пътищата, свързващи големите малоазиатски градове в римско, пък и във византийско време. Освен това крайморският терен между Гиресун и Юние е извънредно хълмист и горист, което го прави мъчнопроходим. Разположените там селища са почти откъснати (вж. Banse, Die Türkei, с. 88—89).

Затова допускаме пътят от Гиресун за Синоп да е минавал през Никсар, на 60 км южно от пристанището Юние, а не покрай самия черноморски бряг.

309. И това име в ръкописите е сигурно много изопачено. В най-добрия П$_1$ стои Ānīya, в някои — Ālīya, а в други е пропуснато. Жобер е разчел Ania (с. 394). Трудно е да се отгатне кой е този град. Ние бихме искали да си позволим една корекция на Amīsa или Amnīsa като арабска форма за името на античния черноморски град 'Αμισός, във византийските извори се среща и 'Αμινσός, а в турската литература и днес на турски — Самсун. На отиване по море от Цариград за Трапезунд, пък и никъде другаде в своето съчинение Идриси не споменава този стар и голям в античното време град. От Синоп той отива направо в Юние. Амисос (Самсун) остава в дъното на голям залив. На връщане пътят по суша вероятно минава през него. Има обаче едно сериозно възражение срещу нашето предположение. За град „Ания“ Идриси пише, че е „един твърде малък град“ („madīnatun, ṣaġīratun ǧiddan“), а ние знаем, че Амисос е бил голям град с оживено пристанище. Поради това ние не се осмеляваме да извършим корекцията.

310. Maṭrahā, а на някои места — Maṭraha, отговаря на Тмутаракань, древен руски град на Таманския п-в (Б. А. Рыбаков, Русские земли по карте Идриси 1154 года, с. 16—17; за етимологията на името вж. Max Vasmer, Osteuropäische Ortsnamen, с. 13—15).

311. В ръкописите се явяват формите Aqlība и съвсем изопачено — Aflis, които коригираме по Томашек на Aqlīya, отговарящо на Килия (τὸ Κελλίον, τὰ Κελλία, Chieli). За завръщането си от турско пленничество в 1427 г. Ханс Шилтбергер бележи: „Император отправил нас на галере в замок именуемый Килiя (Gily) близ устья Дуная“ (Ф. Брун, Путешествiя Ивана Шильтбергера, с. 125). Томашек привежда това и редица други съобщения за Килия и съвсем убедително идентифицира този град с Идрисиевата Аклия или Аклиба (Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, с. 26—27). Рибаков, като изхожда от една грешка в превода на Жобер, дето е казано, че от Аклиба до устието на Днестър разстоянието било 1 миля (с. 395), а не 1 ден морско плаване — „maǧran“ (100 мили), както стои в арабския текст, отъждествява Аклиба (Килия) с Бармуния (Белгород) при устието на Днестър, като при това заключава, че последният град носел двете имена (Русские земли, с. 18).

Пълният текст на това място у Идриси гласи: „От Армукастру (Ермукастро) до реката Дану (Дунав) има 3 мили (около $4^{1}/_{2}$ км). От реката до Аклия има 1 ден морско плаване). От него (гр. Аклия) до устието на реката Данаст (Днестър) има 1 ден морско плаване. От реката Данаст до Кувла има 50 мили“. За да определи на 3 мили разстоянието от Алмирис (западно от езерото Разелм) до „реката Дану“, то значи, че под Дунав Идриси разбира ръкава Св. Георги. Оттам до Киликийския ръкав и по него до гр. Килия (за Идриси това е все черноморски бряг) има 1 ден по вода. Наистина счита се, че „1 ден морско плаване“ у Идриси се равнява на около 155 км, а разстоянието от ръкава Св. Георги до гр. Килия фактически е около 90 км, но ние не можем да искаме от нашия автор съвсем точни данни за разстоянията. Той определя с „1 ден морско плаване“ и разстоянието от Аклия (Килия) до устието на р. Днестър, когато в действителност то е около 115 км. При това описание на селищата по черноморския бряг Идриси не споменава Белгород. Изглежда, че под „устие на р. Днестър“ той разбира изхода на Днестровския залив, а град Белгород остава малко настрана от черноморския бряг.

312. В ръкописите четем Quvla, Furla, Qarīya, а по картите към тях — Quvla, Quvna, Murla. Жобер е разчел Caria ou Carta (с. 395). Върху Charta Rogeriana (ползуваме факсимилето в изданието на Рибаков) стои Kovlo. Различните изопачения на името от страна на копистите се дължат на близката прилика на арабските букви q и f с начално m, на v с r, на l (когато е написана късичко) с f, n, t. По-труден е обаче въпросът да се каже кое е това Ковле, което на арабски гласи Кувла? Според описанието на Идриси то би трябвало да се търси някъде по средата на брега между реките Днестър и Днепър, тъй като според нашия автор отстои на 50 мили (около 75 км) от устието на едната и на другата река. Чудно е, че Рибаков не е обърнал внимание на това селище. Нещо повече, той пише: „Следующий вопрос, возникающий у нас — был ли автор итинерария в устье Днепра? Во — первых, здесь не указано расстояние от Аклибы (според него Белгород, т. е. устието на Днестър, б. н.) до Днепра, во — вторых, в его низовьях не упомянуто Олешье (т. е. устието на Днепър, б. н.), известное из других разделов текста“ (пос. съч., с. 18). В действителност, както виждаме, Идриси всичко това е споменал. Но да се върнем на въпроса — кое е това Ковле?

При разкопките в 1883 г. по крайморската улица на гр. Одеса са били открити стени от староруска крепост, която се е наричала, както се установило от епиграфическите изследвания, Куяльник. Смята се, че крепостта е била разрушена през XI в. Същото име носи днес заливът северозападно от Одеса, както и реката Большой Куяльник, вливаща се в едноименния залив (БСЭ, т. 30, с. 52). Ние допускаме, че Ковле, което може би произхожда от руската дума ковыль, ковылье = вид степна трева (Толковый словарь живого великорусского езыка, т. II, с. 323), и Куяльник са идентични и че се касае тъкмо за старото градище, близо до което през XIII в. е възникнало новото селище Кочибеево, в 1540 г. преименувано на Хаджибей, а в 1795 г. на Одеса.

313. Mūlsa, но на това място в нашите ръкописи се явява формата Mūlas или Mūlis. Според Рибаков и Мулса (Молса) и Алески или Улиски (следващото у Идриси име) отговарят на руското Олешье, близо до устието на Днепър, което е известно от IX в. насам (пос. съч., с. 35).

314. На това място Danābris, а в някои от ръкописите — Ṣanābris, но малко по-долу в същата секция — Ḍanābris, което отговаря на Δάναπρις, Днепър.

315. Във всички ръкописи стои Aleskī, което може да се чете и Uliskī, но в превода на Жобер — Šeknimil (с. 395). Жобер счел началните две букви (Al-) за арабския член, който отделил от името, а следващата думичка mīl (=1 миля) присъединил към името и така получил чудноватата форма Секнимил (от Ски+мил).

Алески или Улиски, у Лелевел (т. III и IV, с. 169) и Рибаков (с. 31 сл.)—Алеска, а по средновековните италиански карти — Elice, е гр. Олеше при устието на Днепър.

316. Karsūna, а на някои места — Karšūna, отговаря на Корсунь, Херсонес (Рыбаков, пос. съч., с. 18—19).

317. Освен формата Ǧālīṭa в някои от ръкописите се явяват и изопаченията: Ǧābīṭa и Ḫālīṭa. Това е Ялта (Рыбаков, пос. съч., с. 18—19).

318. Наред с формата Ġurzūbī на някои места срещаме Ġurūrī и Ġuzrūī, а някъде дори липсват диакритичните точки, което позволява всевъзможни четения. В превода на Жобер стои Gharzouni (с. 395), у Рибаков също така — Гарзуни, което той идентифицира с днешния Гурзуф (пос. съч., с. 19).

319. В повечето от ръкописите намираме правилната арабска форма Bartānīṭī, а само в парижките два ръкописа стоят изопаченията Bartābīṭī (П$_1$) и Barnābanṭī (П$_2$). У Жобер, Лелевел и Рибаков стои Bertabiti, което обаче последният правилно е идентифицирал с Партенит (Рыбаков, пос. съч., с 19).

320. Labāda, а само в един от ръкописите — Labāṣa, което отговаря на Ламбат (Рыбаков, пос. съч., с. 19).

321. Освен Šālūsṭa явява се и Sālūsṭa, на руски Алушта (Рыбаков, пак там).

322. Sulṭāṭīya и Suldādīya, а на второ място по-долу — Šuldāḏīya, в превода на Жобер — Soldadia (с. 395), Лелевел — Scholtatia (т. II, с. 197), Рибаков — Сольдайа (с. 18—19), което от всички е идентифицирано със Судак на Кримския п-ов.

323. Būtar, но в повечето от ръкописите — Bartar, в превода на Жобер — Boutra (с. 395), у Лелевел — Buter (с. 197), у Рибаков — Бутар, което той идентифицира с Теодосия (пак там).

324. Вж. Рыбаков, пос. съч., с. 19.

325. Под река „Русия“ у Идриси трябва да се разбира р. Северски Донец, Керченският пролив, а дори и Азовско море (Рыбаков, пос. съч., с 19—21).

326. Само в парижките ръкописи Qūqāyā, а в другите се явяват изопачените форми — Qūfāyā, Qarḥāyā, Farmāyā. Рибаков правилно идентифицира тази планина със Средноруските възвишения, от които извира р. Северски Донец, у Идриси — р. Русия (пос. съч., с. 24).

327. Yāǧūǧ и Māǧūǧ, така е във всички ръкописи. Под тия имена произлезли под влияние на библейските „Гога и Магога“ (Книга на пророк Иезекииля, гл. 38—39 и Откровение на Иоана Богослова, гл. 20), арабите разбирали Далечния Север (Гаркави, Сказанiя мусульманскихъ писателей, с. 26).

328. Във всички ръкописи стои nabārīya, което ние коригираме на sabārīna (у Рибаков — sabārīya, пос. съч., с. 23—24). Грешки в началния консонант s („син“), а не ṯ („тса“), както предполага Рибаков, се срещат често в ръкописите на Идрисиевото съчинение. Sabar, коренът на името sabarina, отговаря напълно на славянското север.

329. В ръкописите намираме Andīsīra, у Жобер, Лелевел и Рибаков — Andisera. Засега не е установено на кое име отговаря тази арабска форма. Счита се, че по описанието на Идриси трябва да се отнася до остров Березан (Βορυσθενὶς νῆσος) при входа за Днепровския залив, който е бил населен остров. Рибаков поставя идентифицирането на Андисира с остров Березан — Св. Елевтерия — под въпрос (пос. съч., с. 13).

330. В най-добрия парижки ръкопис $П_1$ стои Šīyūša, а в останалите — Šīrsa и Sīrsa; в превода на Жобер — Siousa (с. 396). Нито един от горните варианти не напомня за някое име на селище, разположено на континента срещу о. Березан. Склонни сме да допуснем в случая едно изопачение на името Mūlsa (Молса) или Олешье при устието на Днепър, още повече, че Идриси го споменава като град, за който вече е говорил.

331. Наред с формата Saranba, която се явява в повечето от ръкописите, срещаме и Saranīya. За Саранба Лелевел пише: „Repondrait à Coreto du moyen âge, à peu près Anapa“ (пос. съч., т. III и IV, с. 200).

332. В ръкописите: Ġardīya, Ġarḍīya, ʻĀdīya, в превода на Жобер — Ghardia (с. 396), у Рибаков — Арда, което той не се опитва да идентифицира. Лелевел отъждествява Гардия с нос „Giro“ (пак там).

333. Azla или Azala, у Жобер и Лелевел — Azela, не може да се идентифицира.

334. На това място във всички ръкописи четем Anaksūbulī или Aniksūbulī, а в началото на предшествуващата сеция VI 4 —Aksanūbulī. Ние коригираме с известна увереност на Alaksīyūbulī, тъй като сгрешаването на l („лям“) с n („нун“) е най-честото явление у копистите на Идрисиевото съчинение. Арабското Alaksīyūbulī отговаря на гръцкото Ἀλεξιούπολις, име на град, основан от император Алексий Комнин (1081—1118) някъде на север от Марица и наречен Неокастрон или Алексиополис. Там били поселени павликяни от Пловдив. Мястото на този средновековен град в Южна България не е установено с положителност. Иречек възприема изказаното от Такела предположение да се смятат като останки от него развалините при с. Калъчлии, сега Генерал Николаево (Княжество България, ч. II, с. 383; П. Делирадев, пос. съч., т. II, с. 172 и 270). В. Миков, като обръща внимание на името Алексица, което носи една височина със следи от крепост при с. Старосел, Пловдивско, допуска там някъде да се е намирал и гр. Алексиополис (Произход и значение на имената, с. 71—72 и 125—126). Томашек обаче търси този град по-далеч от Пловдив в Туловското поле при Казанлък, дето при входа на Шипченския проход той поставя и Велетово, крепостта на павликяните (Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, с. 323).

Нито едно от тия три предположения не отговаря на описанието на Идриси за гр. Алексиополис. Той пише, че последният се намирал на изток от Сливен, на един ден път. А от него пак на изток до Агатубули (Ахтопол) имало също един ден път, който се равнява на около 35—40 км, когато фактически разстоянието е двойно по-голямо. Томашек допуска, че в случая се касае не за Ахтопол на черноморския бряг, а за Агатоники при сегашното с. Оряхово, Свиленградско (според Томашек — при Тополовград). Той е на мнение, че Идриси заменя Агатоники с по-добре познатия му Ахтопол, за да премине отново на черноморските градове. Той отива в Термисия, която трябва да е същото с Мигали Терме (Айтоски бани) и оттам за Дисина, т. е. Дичина, реката Камчия, която пък смесва с Вичина (Мачин) на р. Дунав (Tomaschek, пос. съч., с. 323). Познанията си за българските градове Идриси е черпил почти единствено от устни сведения на пътешественици или търговци или участници в кръстоносните походи. Понякога тия сведения са си противоречали. В такива случаи той възприемал като достоверно онова, което се потвърждавало от повече свидетели. Благодарение на този метод сведенията му са, общо взето, точни, но въпреки това поради обстоятелството, че лично не е посетил тия места, той няма ясна представа за разположението на градовете. Не е могла да го ориентира и картата (Charta Rogeriana), дето всички току-що изброени градове са наредени покрай р. Дунав от Силистра до Мачин. Все пак данните на Идриси могат да помогнат на нашите учени специалисти за по-правилното насочване на техните издирвания за установяване на точното местонахождение на гр. Алексиополис. В това отношение особено могат да допринесат бъдещите археологически проучвания в Тракия.

335. Във всички ръкописи стои Lūnsa, което Левицки поправя на Lūbasa или Lūbaša, отговарящо на Lubec, Lubecz, Лубеч (Polska i kraje sasiednie, ч. II, с. 204—205). Рибаков възприема четенето Lūnsa (у него — Лонза) и смята, че произлиза от името Луцк, Луческ (пос. съч., с. 32).

336. На това място Zāla, но в други секции на съчинението се срещат и формите Zāna и Zāqa. Рибаков идентифицира това име с град Санок (пос. съч., с. 32). Левицки възприема формата Zāqa и допуска да се отнася до селище Саков на долното течение на р. Днепър, под Киев (пос. съч., с. 191—192).

337. В повечето от ръкописите стои Saklāy, а в $П_1$ — Saklāhī; в превода на Жобер — Seklahi (с. 397). Рибаков се отказва да го идентифицира (с. 32), а Лелевел смята, че се касае за молдавския град Szegalaz (т. III и IV, с. 166).

338. Sinūbulī или Šinūbulī, което Рибаков идентифицира с гр. Смоленск (пос. съч., с. 32).

339. В ръкописите Barmūnsa, но възприемаме корекцията на Левицки — Turūbīya (пос. съч., ч. II, с. 193—196).

340. Arman, което без съмнене отговаря на Ромен (Рыбаков, с. 33).

341. На това място в ръкописите се явяват формите: Barāsānsa, Narāsānsa и Barasālsa. Според Левицки, който чете Barasābnisa, това е Пересопница (Peresopnica) във Волинска област (Lewicki, La voie Kiev-Vladimir, RO XIII, 100). Рибаков поставя гр. Барасанса при устието на р. Ворскла, приток на Днепър, без да може да го идентифицира (с. 33 и 40 — картата).

342. Lūğağa, а само в един от ръкописите — Lūḫağa. Луджага Рибаков идентифицира с Лутава (пос. съч., с. 33).

343. Sāska, което не може да се идентифицира. Някои догадки вж. у Гаркави, пос. съч., с. 166.

344. Avsīya Рибаков поставя при устието на р. Сула. Той дори допуска зад тази арабска форма да се крие руската дума Устье, спомената в руските летописи като град Устье (пос. съч., с. 33).

345. Kāv, което всички автори идентифицират с Киев (Jaubert, с. 397; Lelewel, с. 169; Рыбаков, с. 32 сл.).

346. Barazūla или Buruzūla, в превода на Жобер — Berizoula (с. 397), отдето са заимствували формата и Лелевел, и Рибаков. Последният смята, че това име отговаря на някакъв град Борислав на мястото на днешното селище Борисполь, югоизточно от Киев (пос. съч., с. 35, заб. 2).

347. Barazlāv отговаря без съмнение на Переяславль, сега Переяславл-Хмельницкий на р. Трубеж, ляв приток на Днепър. Но Рибаков е повече на мнение, че, както Баразула или Бурузула (у него — Беризула), така и Баразлав (у него — Берицлав) се отнасят само до гр. Переяславл, споменат уж под две различни имена във връзка с описанието на различни маршрути (с. 35, заб. 2). Ние не намираме това мнение за убедително.

348. На това място във всички ръкописи се чете Qanū, но в ръкописа $П_1$ вокализирано на Qaniv, което напълно отговаря на гр. Канев на р. Днепър, Киевска област. В превода на Жобер намираме името транскрибирано с Cano (с. 397), а след него още едно име — Tiwer. Последното име липсва в ръкописите $ЛОП_1С$, а дали го има в $П_2$, по който е превеждал Жобер, ние не знаем, тъй като във фотокопията, които получихме от Париж, липсва краят на тази секция. Предполагаме, че се касае до някаква грешка. Вероятно в ръкописа $П_2$ името Qaniv е повторено и Жобер е разчел веднъж Cano и втори път (дето може би е написано по-лошо) — Tiwer. Подведен от Жобер, Лелевел идентифицира този град „Тивер“ с „Tourov, Tivrov“ (пос. съч., с. 169), а Рибаков заявява, че се отказва да го издирва (пос. съч., с. 32).

349. Данабрис е Днепър. Град Туров е разположен в действителност на р. Припет, приток на Днепър, но Идриси, както видяхме и при други случаи, слива горното течение на Днепър с притока му Припет.

350. Във всички ръкописи стои погрешно Danū (Дунав), така е и в превода на Жобер (с. 397), вместо Danābris (Днепър).

351. Град Nāy, така е написано името му във всички ръкописи, засега не може да се идентифицира. Рибаков стига до заключение, че той трябва да се е намирал някъде около Ровно (пос. съч., с. 38). Ние сме склонни да го търсим в южна посока от Киев, в Одеска област. Не знаем дали не би могло да се мисли за Балта, на арабски Bāltā или Bāltī, което лесно може да се изопачи на Nāy при твърде сходното им писане на арабско писмо.

СЪКРАЩЕНИЯ НА НАИМЕНОВАНИЯТА НА ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ И СЕРИИ

АрхПП — Архив за поселищни проучвания.
БелПр — Беломорски преглед.
БМ — Българска мисъл.
БПр — Български преглед.
БСЭ — Большая Советская энциклопедия. Второе издание.
ГодСУ — Годишник на Софийския университет.
МЕЕ — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία „Πυρσός", т. I — XXIV, Ἀθῆναι, 1926—1934.
ИАД — Известия на Българското археологическо дружество.
ИАИ — Известия на Българския археологически институт.
ИИД — Известия на Българското историческо дружество.
ЛАН — Летопис на Българската академия на науките.
МПр — Македонски преглед.
ПСп — Периодическо списание.
СбГК — Сборник Гаврил Кацаров.
СбЛМ — Сборник Л. Милетич.
СбНУНК — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина.
СбРБ — Сборник Република България.
СпБАН — Списание на Българската академия на науките.
AGNT — Archiv für die Geschichte der Naturwissenschaften und Technik, Leipzig.
BAH — Bibliothek arabischer Historiker.
BAH u. G — Bibliothek arabicher Historiker und Geographen.
BHG — Beiträge zur historischen Geographie.
BZ — Byzantinische Zeitschrift.
CSHB — Corpus scriptorum historiae Byzantinae.
EI — Enzyklopaedie des Islâm.
GZ — Geographische Zeitschrift, Leipzig.
JA — Journal Asiatique, Paris.
MGG — Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Wien.
MKAW — Medelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Amsterdam.
OLZ — Orientalistische Literaturzeitung, Leipzig.
REI — Revue des études islamiques.
RO — Rocznik Orientalisticzny, Krakow.
SBAW — Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien
WZKM — Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Wien.
ZDMG — Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft.
ZGE — Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin.

БИБЛИОГРАФИЯ НА ПОЛЗУВАНАТА ЛИТЕРАТУРА

Аврамов В. — Юбилеен сборник Плиска — Преслав, ч. I—III, София, 1929.

Андрейчин Л. и др. — Български тълковен речник, София, 1955.

Аргиров Ст. — Румелия и Босна, вж. Хаджи Калфа.

Аянов Г. п. — Стари пътища и селища край тях през Странджа и Сакар, ИАИ XV (1946), с. 94—113.

Баранов Х. К. — Арабско-русский словарь, Москва, 1957.

Батаклиев Ив. и др. — Тракия, Географски и исторически преглед, София, 1946.

Беломорски преглед, I (1942), София, 1942.

Белон Пиер дьо Ман — Наблюдения на множество редки и забележителни неща . . . , превод и коментар от Вс. Николаев, София, 1953.

Беляева В. И. — Географический труд ал-Идриси, Труды Государственной публичной библиотеки имени М. Е. Салтикова-Щедрина, т. I (IV), Ленинград, 1957, с. 265—266.

Бешевлиев В. — Латинските имена в Мизия и Тракия, Сборник Гаврил Кацаров, ч. II, София, 1955, с. 279—303.

Бешевлиев В. — Първобългарски надписи. Увод, текст и коментар., ГодСУ, Ист.—филол. ф-т, XXXI (1934/1935), София, 1935, с. 1—162.

Большая советская энциклопедия, второе издание.

Брун Ф. — вж. Путешествія Ивана Шильтбергера . . .

България, нашата родина. Географска христоматия. Съставили: В. Велев, Игн. Пенков, Л. Динев и Т. Йорданов, София, 1955.

Велков Ив. — Мъртви градове, София, 1933.

Велков Ив. — Няколко изчезнали древни селища в Пловдивско, София, 1931. Отделен отпечатък от „Сборник в чест на пловдивския митрополит Максим — 1931 год.".

Велков Ив. — Прочути крепости, София, 1938.

Велков Ив. — Старата Констанция, ИИД, XIX—XX (1944), с. 121—124.

Велков Ив.—Стари селища и градища южно от Сакар—планина. Материали за археологическата карта на България. Отделен отпечатък.

Веркович С. И. — Топографическо-этнографическій очерк Македоніи, С.-Петербург, 1889.

Воскресенская летопись, вж. Полное собраніе русских летописей, VII.

Ганчев Ст. — Свищов. Принос за историята му, Свищов, 1929.

Гаркави А. Я. — Сказанія мусульманских писателей о славянах и русских (с половины VII века до конца X века по р. Х.). Санктпетербург, 1870.

Георгиев Ем. — Кирил и Методий основоположници на славянските литератури, София, 1956.

Грача за српску историску географиіу, Гласник географског друштва, 7—8 (1922), с. 197—207.

Григорович В. — Очерк ученаго путешествія по европейской Турціи, Ученныя записки Казанскаго университета, кн. III (1848).

Гръцки извори за българската история, I, София, 1954.

Гунчев Г. Ст. — Изчезналите селища в България, АрхПП, I (1938), кн. 2, с. 38—55.

Даль Вл. — Толковый словарь живого великорусского езыка, т. 1—IV, Москва, 1956.

Данов Хр. Г. — Карта на България и на съседните земи.

Данъчен регистър от 1491 г. (непубликуван документ), Ориент. отдел на НБВК, ОАК 214/5, л. $3^{а}$.

Делирадев П. — Принос към историческата география на Тракия, т. I—II, София, 1953.

Димитров Д. П. — Големият Пизоски надпис, БМ, IX (1934), с 397.

Дринов М. С. — Съчинения, т. I—III, София, 1909—1915.

Дуйчев Ив. — Из старата българска книжнина, т. I—II, София, 1943 (т. I— второ издание).

Дуйчев Ив. — Старини из Беломорието. Средновековие и ново време, БелПр, I (1942), с. 386—410.

Ἐλευθερουδάκη — Ἐγκυκλοπαιδικόν λεξικόν.

Енехолм Г. — Бележки върху градовете оттатък Балкана, АрхПП, I (1938), кн. 1, с. 121—129.

Ердельанович I. и Р. Т. Николич — Трговачки центри и путеви по Српскоі земльи у средньеи веку и у турско доба. Историско-географска расправа, Београд, 1899.

Заимов Й. — Принос към проучване на местните имена в Южна Добруджа. Комплексна научна добруджанска експедиция през 1954 година. Доклади и материали, София, 1956, с. 177—242.

Занетов Г.—Едно пътуване от Цариград за Яш (конт де Хотерив), ПСп, LXVI (1905), с. 391—403.

Златарски В. Н. — Два известни български надписа от IX в., СбНУНК, XV (1898), с. 136—138.

Златарски В. Н. — Dr. P. Matkovič, Putovanie Jakova Bongarsa od Beča u Carigradu god. 1585 (рецензия), БПр, IV (1897), кн. 9, с. 108—116.

Златарски В. Н. — Известията за българите в Хрониката на Симеона Метафраста и Логотета. Историко-критическо изследване, Отпечатък от СбНУНК, XXIV, София, 1908.

Златарски В. Н. — История на Българската държава през средните векове, т. I—III, София, 1918—1940.

Златарски В. Н. — Сюлейманкьойският надпис, ИАД, III (1912/13), София, 1913, с. 131—179.

Иванов Йор. — Българите в Македония. Издирвания и документи за тяхното потекло, език и народност, София, 1915.

Иванов Йор. — Български старини из Македония. Второ допълнено издание, София, 1931.

Иванов Йор. — Северна Македония, София, 1906.

Иванов Т. — Археологически проучвания при Сапарева Баня, ИАИ, XXI (1957), с. 211—230.

Игнатиев Ат. — Градището при с. Комарево, Карнобатско, ИАИ, I (1921—22), с. 206—215.

Известія ал-Бекри и других авторов о руси и славянах. Приложение к тому Записок № 2 (Записки на Имп. Академия на науките в С.-Петербург, 1878).

Илков Д. — Принос към историята на град Стара Загора, Пловдив, 1908.

Иречек К. — История на българите, Търново, 1886.

Иречек К. — Княжество България, част втора. Пътувания по България, Пловдив, 1899.

Иречек К. — Християнският елемент в топографическата номенклатура на Балканските земи, ПСп, XI (1898), кн. LV—LVI, с. 223—268.

Иширков А. — България. Географски бележки, София, 1910.

Иширков А. — Град Варна, ПСп, LXV, с. 7—10.

Иширков А. — Град Солун. Политикогеографски и народостопански бележки, София, 1911.

Иширков А. — Западните краища на българската земя. Бележки и материали, София, 1915.

Иширков А. — Охридско езеро и град Охрид. Отпечатък от ЛАН, София, 1915.

Каниц Ф. — Градът Ловеч от основаването му до освобождението му. Превод от немски, Ловеч, 1902.

Кацаров, Г. И. — Принос към старата история на София. Материали за историята на София, книжка първа, София, 1910.

Кацаров Г. И. и Д. Дечев — Извори за старата история и география на Тракия и Македония, София, 1915. Второ разширено издание, София, 1949.

Кесяков Хр. — Стари пътувания през България, ПСп, XIX—XX (1886), с. 339—347.

Кесяков Хр. — Стари пътувания през България, III, Рико, СбНУНК, VI (1891), с. 167—171; XI (1894), с. 155—194.

Комплексна научна добруджанска експедиция през 1954 година. Доклади и материали, София, 1956.

Константинов Д. — Жеравна в миналото и до днешно време, Историко-битов преглед. Жеравна, 1948.

Костич К. Н. — Трговински центри и друмови по српскоі земльи у средньем и новом веку, Историско-географска расправа, Београд, 1899.

Крачковский И. Ю. — Избранные сочинения, т. IV. Арабская географическая литература, Москва — Ленинград, 1957 г.

Крачковский И. Ю. — Над арабскими рукописями, Москва— Ленинград, 1945.

Латински извори за българската история, I, София, 1958.

Лопарев Хр. — Византійскій поэт Мануил Фил к исторіи Болгаріи в XIII—XIV веке, С.-Петербург, 1891.

Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, t. I — XXIV, Ἀθῆναι, 1926—1934.

Миков В. — Извори за историята и географията на нашите градове и села, София, 1935.

Миков В. — Историческа карта на I българско царство 679 — 1018.

Миков В. — Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места, София, 1943.

Миков В. — Стари пътешествия през българските земи, преведени на български език, АрхПП, I (1938), кн. 1, с. 107—120.

Миков В. и Б. Христов — Историческа карта на Второто българско царство, 1186—1393.

Милев Хр. — Историческа карта на България от VII—XIV столетие.

Милев Хр. — Карта на I българско царство, Пловдив, 1909.

Милетич Л. — Стари пътувания през България, I и II, СбНУНК, VI (1891), с. 113—166.

Младенов Ст. — Имената на десет български реки, СпБАН, X (1915), клон Ист.-филол. и Филос.-обществен, 6.

Младенов Ст. — Имената на още десет български реки. СпБАН, XVI (1918), клон Ист.-филол. и Филос.-обществен, 9, с. 65—105.

Мутафчиев П. — Стари градища и друмове из долините на Стрема и Тополница, София, 1915.

Мутафчиев П. — Съдбините на средновековния Дръстър. Силистра и Добруджа, кн. I, с. 101—196.

Недков Б. — „Географията“ на Идриси, софийски ръкопис, Известия на ДБВК за 1953 г., София, 1955, с. 220—231.

Недков Б. — Един ценен ръкопис, в. Вечерни новини, год. IV, бр. 14 от 18. I. 1954 г.

Ников П. — Едно неизвестно описание на българския черноморски бряг от 18 в., ГодСУ, XXVIII (1931)—32, с. 1—60.

Николаев Вс. — Хрониката на Жофруа дьо Вилардуен: Завладяването на Цариград, София, 1947.

Орешков д-р П. Н. — Византийски старини около Цариград, СпБАН, X (1915), клон Ист.-филол. и Филос.-обществен, 6, с. 71—118.

Подбрани извори за историята на Византия. Прев. Г. Батаклиев и Ст. Маслев, София, 1956.

Полное собраніе русских летописей . . . , VII, Воскресенская летопис, Санктпетербург, 1856.

Путешествія Ивана Шильтбергера по Европе, Азіи и Африке с 1394 года по 1427 год. Превел с немецкаго и снабдил примечаніями Ф. Брун, Записки импер. новороссійскаго университета, г. I, т. I, Одесса, 1867, с. 1—156.

Пътуване на Евлия Челеби из българските земи през средата на XVII век. Прев. от турски Д. Г. Гаджанов, ПС, XXI (1909), кн. 70, с. 639—724.

Раковски Г. С. — Няколко речи о Асеню първому, великому царю българскому и сину му Асеню второму, Белград, 1860.

Рефик Ах. — България под турско управление, София, 1938.

Розен В. Р. — Император Василий Болгаробойца, Извлеченія из летописи Яхъи Антіохійскаго, Санктпетербург, 1883.

Романски Ст. — Имената на два крайдунавски града, СбЛМ, София, 1933, с. 654—656.

Романски Ст. — Имената на някои македонски градове, МПр, год. V, кн. 2—4; год. VI, кн. 2; год. VII, кн. 1 и 4; год. IX, кн. 3 и 4.

Романски Ст. — Народностен характер на Добруджа. Отпечатък от сб. „Добруджа“, София, 1917.

Романски Ст. — Народописна карта на нова румънска Добруджа, СпБАН, XI (1915).

Рыбаков Б. А. — Русские земли по карте Идриси 1154 года, Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры, вып. XLIII (1952), с. 3—44.

Сборник Република България 1947.

Сборник Гаврил Кацаров, част втора, София, 1955.

Силистра и Добруджа. Научно-културни изследвания, книга първа.

Српске области X и XII века, Гласник Српског ученог друштва XLVIII (1880) с. 1—151.

Стojанович, Льуб., Стари српски записи и натписи, кн. I, Београд, 1902.

Стойчев Ив. Кр. — Пътуването на Карла XII Шведски през българските земи в 1713—14 г., АрхПП, II (1939) кн. 1, с 61—69.

Събчев Н. П. — История и етнография на гр. Чирпан, Чирпан, 1938.

Табаков С. — Опит за история на град Сливен, т. I—II, София, 1911—1924.

Тодоров-Хиндалов Вл. — Един арабски ръкопис от 1153 г. за азиатските българи, Мир, год. XLI, бр. 10547 от 14. IX. 1935 г.

Тодоров Янко — Durostorum, принос към античната история на Силистра, Силистра и Добруджа, кн. I, с. 3—58.

Томсон Дж. О. — История древней географии, перевод с английского Н. И. Скаткина, Москва, 1953.

Тошков П. — Карта на царство България.

Хаджи Калфа — Румелия и Босна. Географски описал Мустафа бен Абдуллах Хаджи Калфа. От немското издание на Йозеф фон Хамер превел и снабдил с обяснителни бележки Стоян Аргиров, АрхПП, I (1938), кн. 2, с. 63—110; кн. 3, с. 48—98; кн. 4, с. 75—120.

Чанков Ж. — Географски речник на България, Македония, Добруджа и Поморавия, София, 1918.

Чанков Ж. — Географски речник на България, София, 1958.

Шафарик П. I. — Славянскія древности, т. II, книга I-я, Москва, 1848.

Шишманов Ив. Д. — Стари пътувания през България в посока на римския път от Белград за Цариград, СбНУНК, IV (1891), с. 320—483; кн. VI, с. 172—176.

Шкорпил Х. — Спомен за Сливен и манастирите му, Сливен, 1886.

Шкорпил Х. и К. — География и статистика на Княжество България. Второ издание, Пловдив, 1892.

Шкорпил Х. и К. — Географията на България и притурка за географията на съседните на България земи от И. Велков. Учебник за средните учебни заведения, Пловдив, 1889.

Шопов А. — Евлия Челеби (Пътуванията му из Македония, Сърбия, България), ПСп, LXII (1901—1902), с 161—194.

Юбилеен сборник „Българското село“ 1931 година, София, 1931.

Явашов Ан. Ив. — Разград. Неговото археологическо и историческо минало, ч. I София, 1930.

Яранов Д. — Името на Ямбол, МПр, IX (1933), кн. 2, с. 17—24.

Alberti Aquiensis Historia Hierosolimitanae expeditionis. Bongars, Gesta Dei per Francos etz., t. I, Hanoviae, 1611.

(Amari M. — Schiaparelli C.) — L'Italia descritta nel „Libro del re Ruggero“ compilato da Edrisi, Testo arabo publicato con versione e note da M. Amari e C. Schiaparelli, Roma, 1878—1883.

Andrees allgemeiner Handatlas, vierte Auflage, Bielefeld u. Leipzig, 1899.

Annae Comnenae Alexiadis libri XV. Edidit Ludovicus Schopenus. Vol. II, Corpus scriptorum historiae Byzantinae . . . , Bonnae, 1878.

Atiya Aziz Suryal — The crusade of Nicopolis, London (1934).

Banse Ewald — Die Türkei. Eine moderne Geographie, zweite Auflage. Berlin, 1916.

(Barbier de Meynard C.) — Le Livre des routes et des provinces, par Ibn-Khordadbeh, publié, traduit et annoté par C. Barbier de Meynard, JA, 6 série, V, 1865, p. 5—127,227—296, 446—527.

(Barbier de Meynard — Pavet de Courteille) — Les prairies d'or, texte et traduction par C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, I—IX, Paris, 1861—1877.

Beeston A. F. L. — Idrisi's account of the British Isles, Bulletin of the School of Oriental an African studies (University of London), vol. XIII (1950), part 2, p. 265—280.

Berthelot Andrè — L'Asie ancienne Centrale et Sud-orientale d'après Ptolémée, Paris, 1930.

Blachère R. — Extraits des principaux géographes arabes du moyen âge, Bibliotheca arabica, publiée par la Faculté des Letres d'Alger, VII, Paris — Beyrouth, 1932.

Blochet E. — Contribution á l'étude de la cartographie chez les musulmans, Bône, 1898 (Extrait du Bulletin de l'Academie d'Hippone, № 29).

Brandel R. A. — Om och ur den arabiske geografen Idrîsî, Uppsala, 1894.

Brockelmann C. — Geschichte der arabischen Litteratur, I—II, Weimar — Berlin, 1898—1902.

Brockelmann C. — Supplementband I—III, Leiden, 1937—1942.

Buchon J. A. — Collection des chroniques nationales françaises écrites en langue vulgaire du treizième au seizième siècle, Paris, 1825.

(Cantacuzenus) — Joannis Cantacuzeni eximperatoris historiarum libri IV. Cura Ludivici Schopeni, vol. 1, Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonnae, 1828.

Carra de Vaux — Les penseurs d'Islam, I—V, Paris, 1921—1926.

Constantinus Porphirogenitus — De provinciis regni Byzantini. Movis curis edidit epistolamque criticam praemisit Theophilus Luc. Fridericus Tafel, Tubingae, 1846.

(Cedrenus) Georgius Cedrenus Joannis Scylitze ope ab Immanuele Bekkeri supletus et emendatus, t. I—II, CSHB, Bonnae, 1838.

Collart Paull. — Philippes ville de Macédoine depuis ses origines jusqu'à la fin de l'époque romaine, Paris, 1937.

De Goeje — вж. Goeje, M. J. de

De Sacy — вж. Sacy, de

De Slane — вж. Slane M. G. de

(Defrémery C. et Sanguinetti B.) — Voyages d'Ibn Batoutah, texte arabe, accompagné d'une traduction, par C. Defrémery et B. R. Sanguinetti, I—IV, Paris, 1853-1858.

Defter-i mufaṣṣal qadā'-i Kešān (в ръкопис). Ориент. отдел на НБВК, арх. ф. Цариград, Дефтерхане, XVII в., I, A, л. 1б.

Dozy R. et de Goeje M. — Description de l'Afrique et de l'Espagne par Edrîsî. Texte arabe publié pour la première fois d'après les man. de Paris et d'Oxford avec une traduction, des notes et un glossaire, Leyde, 1866.

Duda H. W. — Balkantürkische Studien, Wien, 1949.

Duyuran R. — Ephèse, Ankara, 1951.

Ekblom R. — Idrīsī und die Namen der Ostseeländer. „Namn och bygd", Tidskrift för nordisk ortsnamnforskning, XIX (1931).

Enzyklopädie des Islām, I—IV, Leiden—Leipzig, 1913—1934.

Géographie d'Aboulféda — вж. Reinaud M. et de Slane M. G.

Goeje M. J. de — De Muur van Gog en Magog, Amsterdam, 1888. MKAW, Afdeeling Letterkunde, 3 de Reeks, Deel V, S. 87—124.

Goeje M. J. de — Een belangrijk arabisch bericht over de slawische volken omstreeks 965 n. Chr., Amsterdam, 1880.

Griechenland geographisch, geschichtlich u. culturhistorisch von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart in Monographien dargestellt. Herausg. von Hermann Brockhaus in acht Bänden. IV. Band. A. Altgriechenland. B. Griech. im Mittelalter u. in der Neuzeit, von G. H. Krause, Leipzig, 1870.

Grousset R. — Histoire des Croisades et du Royaum franc de Jérusalem, t. I—II (Paris 1934—1936).

Günther S. — Der arabische Geograph Edrisî und seine maronitischen Herausgeber, AGNT, I (1909), S. 113—123.

Çünther T. — Geschichte der Erdkunde, Leipzig und Wien, 1904.

(Guyard St.) — Geographie d'Aboulféda traduite de l'arabe par St. Guyard, II, deuxième partie, Paris, 1883.

Hammer, Jos. von — Rumelie und Bosna geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa, Wien, 1812.

(Hartmann J. M.) — Edrisii Africa. Curavit Joannes Melhior Hartmann. Editio altera Gettingae, 1796.

Heer G. — Die historischen und geographischen Quellen in Jāqūt's geographischem Wörterbuch, Strassburg, 1898.

Heyd W. — Geschichte des Levantehandels im Mittelalter, 2 B., Stuttgart, 1879.

Hilferding A. — Geschichte der Serben und Bulgaren, Bautzen, 1856.

Hochstetter F. v. — Reise durch Rumelien im Sommer 1869 (Schluss), MGGW, S. 112—130.

Hoenerbach W. — Deutschland und seine Nachbarländer nach der grossen Geographie des Idrīsī (+1162) (Sektionen V 2 und VI 2), Stuttgart, 1938. Bonner orientalistische Studien, 21.

Homanno, Poh. Baptista — Fluviorum in Europa principis Danubii cum adiacentibus regnis nec non tutius Graeciae et Archipelagi, Nurimbergae.

Honigmann E. — Die sieben Klimata und die πόλεις 'επισημοι, Heidelberg, 1929.

(Jaubert P. A.) — Kitab nuzhat al-muštaq etc. . . . Géographie d'Édrisi traduite de l'arabe en français d'après deux manuscrits de la bibliothèque du roi et accompagnée de notes par P. Amédée Jaubert, I—II, Paris, 1836—1840.

Jireček K. — Beiträge zur antiken Geographie und Epigraphik von Bulgarien (Berlin, 1881).

Jireček K. — Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, Prag, 1879.

Jireček K. — Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel und die Balkanpässe, Prag, 1877.

Jireček K. —Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen sowie über die Völkerschaften der sogenannten Gagauzi und Surguci im heutigen Bulgarien (Separatabdruck aus den Sitzungsber. der königl. böhm. Gesellschaften), Prag, 1889.

Jireček K. — Heinrich Gelzer, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden (Рецензия), BZ XIII, 1 u. 2, S. 192—202.

Joinville, John de — Chronicles of the crusades. . ., London, 1822.

Kanitz F. — Donau — Bulgarien und der Balkan. Zweite neubearbeitete Auflage, B. I—II, Leipzig, 1882.

Kanitz F. — Reise im bulgarischen Donau, = Timok = und Sveti Niknla—Balkan—Gebiet, MGG, XV Band (der neuen Folge V), Wien, 1873, S. 62—72 u. 105—112.

Kanitz F. — Zur Synonymik der Orts—Nomenclatur West—Bulgariens, MGG, B. XV (neue Folge V), Wien, 1873, S. 217—220.

Kassner K. — Eine neue Kopie von Edrîsî's „Geographie", A. Petermanns geographische Mitteilungen, 79, Gotha, 1933, S. 304.

Kiepert R. — Atlas antiquus (Formae orbis antiqui, Berlin, 1911).

Kiepert R. — Karte von Kleinasien.

Kowalski T. — Relacja Ibrahīma ibn Ja'kūba z podróży do Krajów slowiánskich w przekazie al-Bekrīego, Kraków, 1946.

Krumbacher K. — Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527—1453). Zweite Auflage, München, 1897.

Lelewel J. — Géographie du moyen âge, t. I—V, Bruxelles, 1852—1857.

Lelewel J. — Atlas, Breslau, 1851.

Leveleye, Emile de — La péninsule des Balkans, t. I—II. Nouvelle édition, Paris, 1888.

Lewicki T. — La voie Kiev— Vladimir (Wladzimierz Wotyński), d'après le géographe arabe du XII siècle al—Idrīsī, RO, XIII (1937), Lwow, 1938, p. 91—105.

Lewicki T. — Polska i kraje sąsiednie w Świetle „Księgi Rogera" geografa arabskiego z XII w. al-Idrīsī'ego. Częsc I—II, Krakow — Warszawa, 1945—1954.

Lewicki T. — Ze studiow nad toponomastyka Rusi w dziele geografa arabskiego al-Idrisi'ego (XII w.). Satāska — Saciaska. Sprawozdania z czynnosci i posiedzen Polskiej Akademii Umiejetnosci, t. XLVIII (1947), Nr 10, c. 402—407.

Lokotsch K. — Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg, 1927.

Luccari Giacomo Di Pietro — Copioso ristretto de gli Annali di Rausa. Libri quatro, Venetia, 1605.

Maçoudi — Les Prairies d'Or. Texte et traduction par C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, t. I—IX, Paris, 1861—1876.

Makrizi — Histoire des sultans Mamlouks, trad. par Quatremèr, 2 t., Paris, 1873—1844.

Marele dictionar geografic al romîniei . . . de George Joan Lahovari, C. J. Bratianu, Gr. G. Tocilescu, v. I—V, Bucureşti, 1898—1902.

Marquart J.—Osteuropäische und Ostasiatische Streifzüge. Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrunderts (ca. 840—940), Leipzig, 1903.

Massignon L. — Les sept dormants d'Ephèse en Islam et en Chrétienté . . . Revue des études islamiques, année 1954, Paris, 1955, p. 59—112.

Masson P.—Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIIe siècle, Paris, 1911.

Matkovič P. — Putovanja po Balkanskom Poluotoku za srednjega vieka, Radu jogosl. akad. znan. i umjetn, knj. XLII.

Mieli A. — La science arabe et son rôle dans l'évolution scientifique mondiale, Leiden, 1939.

Miklošic Fr. — Die slavischen Ortsnamen aus Appelativen, I—II, Wien, 1872.

Miller K. — Itineraria Romana, Stutgart, 1910.

(Miller K.) — Mappae arabicae. Arabische Welt — und Länderkarten, I—IV, hrsg. von Konrad Miller, Stutgart, 1926—1927.

Millero C. — Tabulae in geographos graecos Minores. Part prima, Paris, 1855.

Minorsky V. — Tiflis, EI, B. IV, S. 814 — 826.

Moravcsik G. — Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker, Budapest, 1942.

Moravcsik G. — Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen, Budapest, 1943.

Mordtmann M. — Das Buch der Länder, Hamburg, 1845.

Müller G. Fr. H. — Namen — und Sach-Verzeichniss zu Carl Ritter's Erdkunde von Asien. Zweiter Band, Berlin, 1849.

Mžik H. von — Bibliothek arabischer Historiker und Geographen, I—V, Leipzig, 1926—1930.

Mžik H. von — Das Kitab ṣūrat al-arḍ des Abū Ǧa'far Muḥammad ibn Mūsā al-Ḫuwarizmī. BAH u. G., III, Leipzig, 1926.

Mžik H. von— Idrisi und Ptolemäus, OLZ, XV (1912), S. 403—406.

Mžik H. von. — Mytische Geographie, WZKM, XLV, 1—2, Wien, 1938, S. 85—108.

Mžik H. von — Osteuropa nach der arabischen Bearbeitung der Γεωγραφικὴ ὑφήγησις des Klaudius Ptolemaios von Moḥammad ibn Mūsā al-Ḫuwārismī, WZKM, XLIII (1936), S. 161—193.

Mžik H. von — Parageographische Elemente in den Berichten der arabischen Geographen, BAH u. G., 1929.

Mžik H. von — Ptolemäus und die Karten der arabischen Geographen, MGG, LVIII (1915), S. 152—176.

Nafīs A. — Muslim contributions to geography, Calcutta, 1947.

Nallino C. A. — Al-Khuwarizmi et son remaniement de la Géographie de Ptolémée, Bull. de la Société Khédiviale de Géographie, IV série, Nr 8, Cairo, 1896, p. 525—543.

Nedkov B. — Il manoscritto di Sofia della „Geografia" di Idrisi, Bollettino del Centro di studi filologici e linguistici siciliani vol. III, Palermo, 1955, p. 15—24.

Nöldeke Th. — Ein Abschnitt aus dem arabischen Geographen Idrisi, Verhandl. der Gelehrten estnischen Gesellschaft zu Dorpat, VII (1877). Übersetzung von VII 3, 4 (baltisches Gebiet).

Oesterley Historisch-Geographisches Wörterbuch.

Pauli—Wissowa Realencyclopädie der clas. Altertumswissenschaft.

Pouqueville F. C. H. L. — Voyage dans la Grèce, t. I, Paris, 1820.

Quatremère E. — Notice de l'ouvrage qui a pour titre: Mesalek alabsar fi memalek alamsar „Voyages des yeux dans les royaumes des différentes contrées". Notices et extraits, XIII, Paris, 1839, p. 151—384.

(Radu B.) — Voyage du patriarche Macaire d'Antioche. Texte arabe et traduction française par Basile Radu, Patrologia Orientalis, XXII, 1, Paris, 1930.

Ramsay W. M. — The historical geography of Asia Minor, v. IV, London, 1890.

Recueil des historiens des croisades publié par les soins de l'Académie des inscriptions et belles-lettres. Historiens orientaux, I—IV, Paris, 1872—1906.

Reinaud M. — Géographie d'Aboulféda, I, Introduction générale à la Géographie des Orientaux, Paris, 1848.

Reinaud M. — Géographie d'Aboulféda traduite de l'arabe en français et accompagnée de notes et d'éclaircissements par M. Reinaud, II, première partie, Paris, 1848.

Reinaud M. — Notice sur les dictionaires géographiques arabes, JA, 5 série, XVI, Paris, 1860, p. 65—106.

(Reinaud M. et de Slan M. G.) — Géographie d'Aboulféda. Texte arabe publié d'après les manuscrits de Paris et de Leyde aux frais de la Société Asiatique par M. Reinaud et Mac Guckin de Slane, Paris, 1840.

Ritter C. — Vergleichende Erdkunde des Halbinsellandes Kleinasien, I, 1858.

Sacy S. de — Chrestomatie arabe, avec une trad. française et des notes, 2. éd., t. 1—3, Paris, 1826—1827.

Sadnik L. u. Aitzetmüller R. — Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten, Heidelberg, 1955.

Sale G. — The Koran commonly called al-Koran of Mohammed, with explanatory notes and preliminary discours.

Sāmī Š. —Qāmūs al-'alām, I—VI, Istanbul, 1306—1316 (1889—1899).

Schoy C. — Erdmessungen bei den Arabern, ZGE, 1917, I—IV, S. 431—445.

Schwarz P. — Die ältere geographische Litteratur der Araber, GZ, III (1897), S. 137—146.

Seippel A. — Rerum Normannicarum Fontes Arabici ed. Alexander Seippel, fasc. I, Christianiae, 1896, fasc. II, Osloae, 1928.

Seybold C. F. — Edrisiana I. Triest bei Edrisi: (')sṭāġānkū verderbt aus Ṭergāsṭā = Ṭergesta, ZDMG, 63 (1909), S. 591—596.

Seybold C. F. — Al-Idrīsī, EI, II, S. 480—481.

Slane M. G. de — Géographie d'Edrîsi, traduite de l'arabe en français . . . par P. Amédée Jaubert, JA, III-e série, t. XI (1841), p. 362—387.

Slane M. G. de — Ibn Khallikan's Biographical dictionary, translated from the arabic by Mac Guckin de Slane, I—IV, Paris, 1842—1871.

Spruner C. de — Atlas antiquus, Gotha, 1850.

Stielers Hand-Atlas, neunte Auflage, Gotha, 1912.

Taeschner F. — Das anatolische Wegenetz nach osmanischen Quellen, Leipzig, 1924.

Taeschner F. — Der Bericht des arabischen Geographen Ibn al-Wardī über Konstantinopel, BHG, 1929, S. 84—91.

Tafel Th. Luc. Fr. — Constantinus Porphyrogenitus de provinciis regni byzantini, liber secundus, Europa, Tubingae, 1847.

Tafel Th. Luc. Fr. — De via militari romanorum Egnatia, qua Illyricum, Macedonia et Thracia iungebantur, Tubingae, 1842.

Tocilescu Gr. G. — Fouilles et recherches archéologique en Roumanie, Buchurest, 1900.

Tomaschek W. — Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter, I, Die Küstengebiete und die Wege der Kreuzfahrer, SBAW, phil.—hist. Cl., 124 (1891), VIII.

Tomaschek W. — Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, II, Die Handelswege im 12. Jahrhundert nach den Erkundigungen des Arabers Idrîsî, SBAW, Phil-hist. Cl., 113 (1887), S. 285—373.

Türeyyā M. — Siğill-i'oṯmānī, т. I—IV, Цариград, 1308—1315 (1890—1897).

Tuulio (Tallgren) O. J. — Du nouveau sur Idrīsī. Sections VII 3—VII 5. Édition critique, traduction, études par O. J. Tuulio (=Tallgren), Studia Orientalia, éd. Soc. Or. Fennica, Nr VI 3, Helsinki, 1936.
Tuulio (Tallgren) O. J. - Tallgren A. M. — La Finlande et les autres pays baltiques orientaux (Géographie, VII 4). Édition critique du texte arabe, avec facsimilés de tous les manuscrits connus, traduction, étude de la toponymie, aperçu historique, cartes et gravures ainsi qu'un appendice donnant le texte de VII 3 et de VII 5 par O. J. Tallgren-Tuulio — A. M. Tallgren, Helsingforsiae, 1930.
al-'Umarī's Bericht über Anatolien in seinem Werke Masalik al-absar fi mamalik al-amsar. Zum ersten Male hrsg. von F. Taeschner, I, Text, Leipzig, 1929.
Uzunçarşili I. H. — Osmanli devletinin merkez ve bahriye teşkilâti, Ankara, 1948.
Vasmer Max — Die Slaven in Griechenland. Aus den Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenchaften. Jahrgang 1941, phil.—hist. Cl., Nr 12, einzelausgabe, Berlin, 1941.
Vasmer Max — Osteuropäische Ortsnamen, Dorpat, 1921.
Ville—Hardouin G. de et Valenciennes H. de — Conquête de Constantinople. Texte original, accompagné d'une trad. par Natalis de Wailly, 3 éd., Paris, 1882.
Wehr Hans — Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart, zweite unveränderte Auflage, Leipzig, 1956.
Wensinck A. J. — Yadjudj wa Madjudj, El, IV, S. 1236—1237.
Westberg Fr. — Ibrâhîm's Ibn-Ja'kûb's Reisebericht über die Slavenlande aus dem Jahre, 965, S. Peterburg, 1898.
Wheler et Tournefort — Carte de la Grece.
Wiedemann E. — Anschaungen der Muslime über die Gestalt der Erde, AGNT, I, Leipzig, 1909, S. 310—313.
Wittek P. — Zur Geschichte Angoras im Mittelalter, Festschrift für Georg Jacob zum siebzigsten Geburtstag, Leipzig, 1932, S. 329—354.
(Wüstenfeld F.) — Das geographische Wörterbuch des Abu 'Obeid 'Abdallah ben 'Abd el-'Azīz el-Bekrī nach den Handschriften zu Leiden, Cambridge, London und Mailand hrsg. von Ferdinand Wüstenfeld, I—II, Göttingen—Paris, 1876—1877.
(Wüstenfeld F.) — Jacut's geographisches Wörterbuch aus den Handschriften zu Berlin, St. Petersburg und Paris.... hrsg. von Ferdinand Wüstenfeld, I—VI, Leipzig, 1866—1873.
Yaqūt Šihāb ad-Dīn Abū 'Abdallah—Mu'ğam al-buldān, I — X, Qāhira, 1906—1907.
Zinkeisen J. W. — Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa, I—VII, Hamburg, 1840—1863.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

Абара 63, **127**
Аберлис — вж. *Ахерлин*
Абидос — вж. *Абидус*
Абидус 61, 63, 65, 73, 121, **127**, 128
Аблуна (Авлона) 33, 43, 51, **110**, 111
Абрит 139
Абрук — вж. *Обрук* (Пиргос)
Абрус (Апрос, Апри) 45, **117**
Аваси 59, **124**
Авлалии — вж. *Палаузово*
Авли — вж. *Афли*
Авли кьой — вж. *Живково*
Авлиене — вж. *Асеновец*
Авлона — вж. *Аблуна*
Аврен — вж. *Момино*
Авсия 105, 107, **151**
Агармини — вж. *Аграмини*
Агатоники 150
Агатубулис (Ахтопол) 21, 71, 77, 99, 105, **132**, 150
Агинус — вж. *Агиус*
Агиос — вж. *Агиус*, о.
Агиос Теологос (Ефес) — вж. *Афасин*
Агиус (Агиос) **121**
Агиус (Агиос), о. 51
Аграмини (Грамени) 69, 81, **137**, 138
Агран — вж. *ал-Аджуф*
Агрибуз — вж. *Агрибус*
Агрибус (Евбея) 24, 47, 51, **119**, 121
Агризинус (Разград) 21, 69, 83, **138—140**
Адана 61, **126**
ал-Аджуф 61, **127**
Аджхур 12, 23
Адирнубули (Адрианопол, Одрин) 21, 45, 47, 49, 73, **117**, 118, 120, 130, 144
Адрамицион — вж. *Атармиту*
Адриатическо море (Венецианско море) 18, 20, 33, 37, 43, **109**, 110
Адринубули (Дринопол) 33, 43, **109**, 111, 116
Аза — вж. *Азала*
Азала 63, 65, **127**
Азала, о. 103, **150**
Азия 5, 122
Азовско море — вж. *Руско море*
Аиклая (Аквилея) 37, 109, **112**
Айваджик — вж. *Звезда*
Айваджик дере — вж. *Дюля*
Айдън 24, 124
Айлугис (Логи) 21, 71, 77, 99, **132**, 138
Аймен (Емине, Емона) 69, 79, 83, 99, **132**, 138
Аймидия (Мидия) 71, 77, 99, **132**
Айробол 117
Айтос — вж. *Айтукастру*
Айтоски бани — вж. *Мигали Терме*
Айтоско 137
Айтоска лъджа (Айтоски бани) — вж. *Мигали Терме*
Айтукастру (Айтос) 6, 21, 85, 105, 133, 141, **143**
Акартус — вж. *Акранус*
Аквилея — вж. *Аиклая*
Аклиба — вж. *Аклия*
Аклия (Килия) 15, 20, 99, 101, 135, **148**
Акранус (Крън) 6, 21, 69, 73, 75, **129**
Акрефия (Кардица) — вж. *Харист*
Аксарай 127
Акшехир (Филомелион) — вж. *ал-Фаламин*
Акънджилар (Селчук) — вж. *Афасин*
Алаксиубули (Алексиополис) 69, 105, **150—151**
ал-Аламаин — вж. *ал-Фаламин*
Аламания (Германия) 6, 12, 87
Аласки — вж. *Улиски*
Албания 110, 112
Албания (при Каспийско море)— вж. *Аран*
Алексиополис — вж. *Алаксиубули*
Алексица, височина 150
Алески — вж. *Улиски*
Али (Халис, Къзъл ирмак) р. 97, **146**
Алмас 69, 85, 140, **141**, 143
Алмирис — вж. *Мирис*
Алмирос — вж. *Армирун*
Алто Луого (Агиос Теологос) —вж. *Афасин*
Алушта — вж. *Шалуста*
Аман 124
Амасра — вж. *Самастру*
Амид — вж. *Диарбекир*
Амисос — вж. *Амисус*
Амисус (Амисос, Самсун) 146, **148**
Амориум — вж. *Амурия*
Амсик (Опсикион) — вж. *Убсик*
Амталин (Митилене) 65, 67, **128**
Амурия (Амориум) 59, 61, 67, 124, **125**
Амфиполис 120

Анадол 125, 126, 146
Анастасиева стена 132
Анатоли (Анатоликон) — вж. *Наталус*
Ангора — вж. *Анкара*
Андалузия — вж. *Андалус*
Андалус (Андалузия) 9, 59, 124
Андисира (Березан), о. 103, **150**
Андрасос 127
Ания 99, **148**
Анкара 61, 125
Антакия 126
Анталия — вж. *Саталия*
Антибара (Бар) 35, **111**
Антигония (Никея) — вж. *Никия*
Антигу — вж. *Антигус*
Антигус (Тираной) 61, **127**
Ану Кастру — вж. *Айтукастру*
Анхиало — вж. *Ахилу*
Аполония (Созопол) — вж. *Сузубули*
Апрос — вж. *Абрус*
Араклис — вж. *Хараклия*
Араклия — вж. *Хараклия*
Аракса, р. 145
Аран (Еран, Касп. Албания) 145
Аргирокастро 110
Арголидски п-ов 120
Арда, о. — вж. *Гардия*
Ариса — вж. *Арсия*
Арз ар-Рум 109
Ариса — вж. *Арсия*
Аркадиубули (Аркадиопол, Люле-Бургас) 21, 45, 47, 49, 73, **117**, 119, 120, 130
Арман (Армения) 57, 95, 97, **122**, 123, 147
Арман (Ромен) 105, 107, **151**
Арманияк (Армениакон, Армениак), 61, **125**, 126
Армениак — вж. *Арманияк*
Армениакон — вж. *Арманияк*
Армения — вж. *Арман*
Армирун (Алмирос) 43, 51, 53, **116**, 121, 133
Армукастру (Ермукастро) 21, 79, 81, 99, **132—133**, 134, 135, 148
Арсия (Ерзинджан) 61
Асбалату (Сплит) 35, **112**
Асеновец (Авлиене) 144
Асканион, ез. 127
Аталия (Анталия) — вж. *Саталия*
Атармиту (Адрамициум, Едремит) 65, 128
Атина — вж. *Атиния*
Атиния (Атина) 18, 49, 51, 119, **120**
Атира (Бююк Чекмедже) — вж. *Натура*
Атира, р. 122
Атлантик — вж. *Тъмно море*
Атлантически океан — вж. *Тъмно море*
Атрабзунда (Трапезунд) 24, 95, 97, 99, 103, 105, 126, **147**, 148
Атрабзуни — вж. *Атрабзунда*
Атралиса (София) 6, 11, 18, 20, 25, 41, 71, 73, **115**
Атруби (Пирот) 20, 21, 41, 43, 69, 71, 75, **115**
Афасин (Ефес) 59, **123—124**
Афасин (Ефес), провинция 59, 65
Афионкарахисар 146
Афладжуния (Пафлагония) 57, **122**, 123
Афлатамуна (Платамона) 53, **121**
Афли (Авли) 15, 69, 77, 87, 105, **144**
Афранисуфа (Браничево) 43, 69, 71, 73, 79, **116**, 133
Африка 5, 11, 12, 27
Африкански бряг 9
Афтамати (Оптиматон) **123**
Ахаблун — вж. *Ахилу*
Ахерлин (Лерин) 20, 39, **114**
Ахилу (Анхиало) 69, 71, 79, 99, **132**, 143
Ахилу р. — вж. *Марису*
Ахиолу (Анхиало) — вж. *Ахилу*
Ахрида (Охрид) 20, 37, 39, 41, 110, **112**
Ахристубулис (Кавала) 19, 20, 53, 55, 113, 120, 122
Ахрисубули (Орфано) 20, 37, 39, 41, 49, 53, 73, **112**, 113, 120, 130
Ахтопол — вж. *Агатубулис*
Ачлари — вж. *Екзарх Антимово*
Ашкала (Скили), нос 51, **120**
Аяслуг (Агиос Теологос, Ефес) — вж. *Афасин*

Баб ал-абваб — вж. *Дербенд*
Бабадаг, 134, 142
Бабадагска планина 135
Багдад 9
Баданса 27
Байлакан (Орен-кала) 145
Балабунийско море (Йонийско море) 20, 111, 120
Балабунийско море (Коринтски залив) 35, 111, 121
Балабунис (Пелопонес) 49, 51, 111, 120
Балаградун (Белград) 18, 20, 24, 41, 43, **114**, 129
Балзена (Близменос) 118
Балкан — вж. *Стара планина*
Балкански п-ов 6, 12, 18, 109
Балта, о. 19, 134, 135
Балта — вж. *Най*
Балтийски страни 5
Банадика — вж. *Венеция*
Банадус (Панадос, Панизо) 45, 55, **117**
Банево (Айтоски бани) — вж. *Мигали Терме*
Бануи 69, 75, **130**
Баня (Айтоски бани) — вж. *Мигали Терме*
Бар — вж. *Антибара*
Баразлав (Переяславл) 107, **151**
Баразула (Борispол) 105, 107, **151**
Барасабниса (Пересопница) 105, 107, **151**
Барасанса — вж. *Барасабниса*
Барасклафа — вж. *Мигали Барасклафа*
Барасклафиса (Преславец) 19, 69, 79, **134—135**
Барбароса (Панадос) — вж. *Банадус*
Барган (Барганлии) 142
Барганлии — вж. *Барган*
Бармуния (Белгород) 148
Бармунса — вж. *Турубия*
Барнас (Варна) 6, 21, 69, 79, 81, 99, **132**, 135, **136**
Бартанити (Партенит) 101, **149**
Бартану (Бартин Чай), р. 95, **146**
Бартин — вж. *Бартуни*
Бартин Чай — вж. *Бартану, р.*
Бартуни (Бартин) 95, **146**
Басатим — вж. *Бунтум*
Басилику (Василико) 71, 77, 99, **132**
Баска 87, 105, 141, **143**
Баскон 143
Бастарнас 69, 85, 105, 140, 141, 142
Баталус — вж. *Наталус*
Батара (Патара) 65
Батарла (Петрела) 6, 37, 39, 41, **112**, 135
Батарни (Петрин) 19, 81, **135**, **136**
Бафра 146
Бафхия (Певкия) 65, **128**
Бахр ал-Зулмат (Тъмно море, Атлантически океан) 87, 89, 93, 103
Баят 129
Бдин (Видин) — вж. *Бидуни*
Безие 27
Белград — вж. *Балаградун*
Белгород — вж. *Бармуния*
Белеграва — вж. *Балаградун*
Бели Лом, р. 19, 138
Белослав (Гебедже) 135
Беотия 111
Бергуле (Аркадиополис) — вж. *Аркадиубули*
Березан (Св. Елевтерия), о. — вж. *Андисира*
Берислав — вж. *Баразлав*
Берковица 130
Берковска планина 129
Берлин 22
Бест Кастру — вж. *Субест Кастру*
Бидуни (Видин) 21, 69, 75, 79, **130**, 134
Бизуи (Виза) 6, 21, 71, 75, 77, 83, **131**, 132, 138
Бизлос — вж. *Барнас*
Биса — вж. *Луфиса*
Бистрица, р. 113
Битоля — вж. *Бутили*
Биуса (Виоса) 19, 33, 109, **110**
Близменос — вж. *Балзена*
Блисимос — вж. *Балзена*
Боаджик — вж. *Боазджик*
Боазджик **134**
Бозук Кале **147**
Болбе, ез. 143
Большой Куялник, р. 149
Борислав — вж. *Баразула*
Бориспол — вж. *Баразула*
Боруи (Ст. Загора) — вж. *Фаруи*
Боруиград — вж. *Фаруи*
Босна 24, 112
Босна, р. 112
Босфора — вж. *Костантинополски канал*
Бохемия — вж. *Буамия*
Браничево — вж. *Афранисуфа*
Брегалница, р. 19, 113, 115
Бродиво — вж. *Бродилово*
Бродилово (Пордикоз, Бродиво) 132
Буа, о. 112
Буамия (Бохемия) 89
Будияна (Воден) 20, 41, **114**
Букеларион 125
Булия Басимискус (Пацимиск) 19, 21, 71, 75, 81, 83, **131**, 137, 138
Булия Джимискус — вж. *Булия Басимискус*
Булугу (Полог) 6, 37, 41, **112**, 114
Булуния (Полша) 5, 7, 12, 87, 89, 91
Буна (Вона) 97, **147**
Бундиса (Востица) 51, **121**
Бунтум (Понтум) 93, 145
Бунтус (Черно море) — вж. *Нитас*
Бургас 6, 132, 142, 143
Бургаски залив 132
Бургуджии — вж. *Горно Александрово*
Бургуджик — вж. *Горно Александрово*
Бургус (Пиргос) 6, 61, **125**
Бурфанту (Провадия) 19, 21, 69, 81, 135, **136**, 143
Бутар (Теодосия) 101, **149**
Бутили (Битоля) 20, 39, **114**
Бутковска река 113
Бъдин (Видин) — вж. *Бидуни*
България 7, 8, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 109, 119, 133, 136, 139
Българска Морава — вж. *Южна Морава*
Български земи 7
Бързия, р. 130
Бююк Чекмедже — вж. *Натура*
Бяла Места, р. 121
Бяло море 128

Вазара (Везер), р. 89
Вазара (Верден) 87, 89
Вазнабурка (Оснабрюк) 89
Вардар, р. — вж. *Фардари*
Варна — вж. *Барнас*
Василико — вж. *Басилику*
Ватопедски манастир 113
Везер, р. — вж. *Вазара*, р.
Велбудж — вж. *Кюстендил*
Велетово 150
Велика Влахия 145
Велики Преслав — вж. *Мигали Барасклафа*
Венецианско море — вж. *Адриатическо море*
Венеция 109
Верден — вж. *Вазара*
Вермо 112
Верое — вж. *Фаруи*
Ветрен 135

Ветрин — вж. *Ветрен*
Ветрище (Сърт махле) 140
Виа Егнация 20, 111, **114**, 116
Виана (Виена) 89
Видин — вж. *Бидуни*
Виена — вж. *Виана*
Виза — вж. *Бизуи*
Византия — вж. *Румания*
Визара (Везер), р. — вж. *Вазара, р.*
Визе (Виза) — вж. *Бизуи*
Вийоса (Виоса) — вж. *Биуса*
Виминациум 116
Виоса — вж. *Биуса*
Вираншехир 127
Вистерна 142
Витиния 123, 127, 145
Влора (Авлона) — вж. *Аблуна*
Воден — вж. *Будияна*
Водяне (Воден) — вж. *Будияна*
Волга, р. 145
Волжка България 23
Волос 121
Волоски залив 116, 121
Вона — вж. *Буна*
Воркла, р. 151
Востица — вж. *Бундиса*
Вощица (Востица) — вж. *Бундиса*
Враня 6, 115
Враца 130
Врачанско 21
Времняк — вж. *Фирамнияк*
Вроцлав — вж. *Ратислаба*
Вуна, нос 147
Върбица — вж. *Фарбисиус*
Върбишки проход 21, 137, 138

Гавраилово (Дермен-дере) 144
Галатия — вж. *Калат*
Галиполи — вж. *Калибули*
Галисия (Галич) 91, 105
Галич — вж. *Галисия*
Галос, р. 127
Ганос — вж. *Канус*
Гардия (Арда), о. 103, **150**
Гарзуни (Гурзуф) — вж. *Гурзуби*
Гебедже — вж. *Белослав*
Генерал Николаево (Калъчлии) 150
Герлово 136
Герман — вж. *Джармания*
Германия — вж. *Аламания*
Германия (Сапарева баня) — вж. *Джармания*
Гибралтар 27
Гиресун — вж. *Хирсунда*
Гнезно — вж. *Джиназна*
Гнидо — вж. *Джундиу*
Гога и Магога — вж. *Яджудж и Маджудж*
Голия, пл. 116
Голое — вж. *Гулуи*
Голяма Армения 145
Голяма Камчия — вж. *Камчия*
Горлv — вж. *Гулуи*
Горна Брегалница 114
Горни Полог 112
Горно Александрово (Бургуджик, Бургуджии) 144
Годлар — вж. *Кузлара*
Гота 22
Градац 112
Градец 137
Градище — вж. *Хисар баир*
Грамени — вж. *Агармини*
Гранада 9, 124
Грозден (Санджакларе) 143
Грудовска околия 131
Грузинска ССР 147
Грузия (Хазария) 147
Гулуи (Голое) 6, 12, 69, 85, 87, 105, 130, 141, **143**
Гурзуби (Гурзуф) 101, **149**
Гурзуф — вж. *Гурзуби*
Гърция 111
Гьоксу, р. 126
Гюник 125

Дабули (Девол), р. 19, 33, **110**
Дагадарта 129
Дагестан 147
Далечен Север 149
Далмация 109
Дамала 127
Дамалия (Юскюдар) 63, 65, 145
Дамаск 9, 22
Данабрис (Днепър), р. 101, 107, 148, **149**, 150, 151, 152
Данаст (Днестър), р. 91, 101, 148
Данбули — вж. *Динибули*
Дану (Дунав), р. 15, 18, 19, 20, 41, 43, 71, 73, 75, 77, 79, 83, 87, 91, 97, 99, 105, **114**, 116, 129, 132, 133, 134, 135, 138, 140, **141**, 142, 144, 145, 147, 148, 150, 152
Дарданели — вж. *Костантинополски канал*
Дафнисия (Кирпе), о. 95, **145**
Дебър 6, 112
Девня (Партенополис) 135, 136
Девол — вж. *Дабули*
Делиорман 129
Деметриада — вж. *Димитриада*
Дербенд (Баб ал-абваб) 145, 146
Дермен-дере — вж. *Гавраилово*
Джадара (Задар) 33, 37, **110**, 112
Джалита (Ялта) 101, **149**
Джармания (Германия, Сапарева баня) 6, 41, **115**
Джармания — вж. *Румания*
Джейхан, р. 126
Джерман, р. 115
Джетулия — вж. *Макадуния*
Джиназна (Гнезно) 89
Джундиу (Гнидо) 67, **128**
Диарбекир 26, 27,
Дилимния — вж. *Таламу*
Димитриада (Деметриада) 53, **121**
Дине-поле (Диниа) — вж. *Динибули*
Диниа — вж. *Динибули*
Динибули (Диниа) 69, 85, **140**, 141
Динискарта 140
Диня (Диниа) — вж. *Динибули*
Дипсо — вж. *Едипсос*
Диристра (Дръстър, Силистра), 6, 18, 19, 71, 79, 83, 130, **134**, 135, 138, 140, 150
Дисина (Мачин) 18, 21, 69, 79, 81, 105, 134, 135, 150
Дичин (Мачин) — вж. *Дисина*
Днепровски залив 150
Днепър — вж. *Данабрис*
Днестровски залив 148
Днестър — вж. *Данаст*
Добруджа 129, 140
Долни Полог 112
Доростол — вж. *Диристра*
Доуруклии — вж. *Правдино*
Доростол (Силистра) — вж. *Диристра*
Дражитовица 115
Драма 6, 113
Драч — вж. *Дурас*
Дрествин 135
Дрин, р. — вж. *Истрина*
Дрино (Дрополи), р. 110
Дринопол — вж. *Адринубули*
Дрински залив 110
Дрополи — вж. *Дрино*
Дръстър — вж. *Диристра*
Дубровник — вж. *Рагуса*
Дулджина (Дулчино) 35, **111**
Дулчино — вж. *Дулджина*
Дунав — вж. *Дану*
Дунавска България 93
Дупнишко — вж. *Ст. Димитровско*
Дурас (Драч) 20, 29, 33, 35, 37, 39, 41, 51, 109, **110**, 120
Дуросторум (Силистра) — вж. *Диристра*
Дуррес — вж. *Дурас*
Дус Касри (Русокастро) — вж. *Русукастру*
Дюля (Айваджик дере) 141

Евбея, о. — вж. *Агрибус*
Евренескьой — вж. *Евренкьой*
Евренкьой (Евренескьой, Евренозово) 138
Евренлии — вж. *Железник*
Евренозово — вж. *Евренкьой*
Европа 5, 9, 11, 122
Егейско море — вж. *Сирийско море*
Егион (Востица) — вж. *Бундисия*
Египет 9
Едеса (Воден) — вж. *Будиана*
Едипсос 121
Едирне (Одрин) — вж. *Адирнубули*
Едремит (Адрамициум) — вж. *Атармиту*
Екзарх Антимово (Ачлари) 142
Елмалъ 128
Елхово (Къзълагач) 142
Емине — вж. *Аймен*
Емине, нос 132
Емона (Емине) — вж. *Аймен*
Енидже (Кидрос) вж. *Шикутри*
Енисала 132, 133, 134
Енос 117
Еран — вж. *Аран*
Eрегли (Хераклеа) — вж. *Хараклия*
Ерзинджан — вж. *Арсия*
Еркене, р. 19, 117, 119, 120, 130
Ермукастро — вж. *Армукастру*
Ерфурт — вж. *Харбурд*
Ески Загра (Стара Загора) — вж. *Фаруи*
Ески Сарай 135
Ески Станбул (Преслав) — вж. *Мигали Барасклафа*
Ефес — вж. *Афасин*
Ешен, р. 128

Железник (Евренлии) 142
Желязково 21, 131, 138
Жеравна 137
Живково (Авли кьой) 144
ал-Жиро — вж. *Мусаннат*

Загара (Сакария), р. 95, 125, 127, 145, **146**
Загорие — вж. *Загурия*
Загран атик (Ст. Загора) — вж. *Фаруи*
Загурия (Загорие, Мелник) 19, 20, 29, 39, 47, **113**, 114, 119
Загурия (Загорие), пл. 19, 47, **119**
Задар — вж. *Джадара*
Зака (Саков) 89, 91, 105, 130, **151**
Закатри — вж. *Карнуи*
Зана — вж. *Санок*
Западна Европа 5, 10
Звезда (Айваджик) 141
Зерми (Керамос) 67, **128**
Зифти, море — вж. *Бахр ал-Зулмат*
Зихна (Зъхна) 6, 20, 39, **113**
Зищови (Свищов) — вж. *Субест Кастру*
Златната врата 57
Злетово 114
Зорлано 116
Зул-Кила 61, 127
Зъхна — вж. *Зихна*

Идра — вж. *Хаджария*
Идръсту — вж. *Диристра*
Извада (Швеция) 87
Измид — вж. *Накамудия*
Изник — вж. *Никия*
Изникмид — вж. *Накамудия*
Източен Анадол 126
Източен Балкан 138

Източна България 135
Икраку (Краков) 89
Илница 15
Инджe бурун 116
Инебахтъ — вж. *Набакту*
Инеболу 146
Ипсила — вж. *Кимсила*
Ираклиа — вж. *Хараклиа*
Ираклис — вж. *Хараклиа*
Исаврия 126
Исклавуниа (Славония) 33, **109**
Ислимие — вж. *Истилифунус*
Ислямбол (Истанбул) — вж. *Костантиния*
Испания 5, 9, 10, 12, 27
Истагну (Стон) 35, **112**
Истанбул (Цариград) — вж. *Костантиния*
Истанкьой, о. 128
Истилифунус (Сливен) 21, 87, 105, 137, 143, **144**, 150
Истимус — вж. *Истинус*
Истинус (Стенос) 69, 81, 131, **137—138**
Истипон-калеси — вж. *Истубуни*
Истифас (Тива) 35, **111**
Истрина (Дрин), р. 19, 33, 109, **110**
Истубуни (Ихтиман) 20, 21, 41, 73, **115**
Италия, 5, 13, 112
Ифризия (Фризия) 87
Ифрисия — вж. *Ифризия*
Ихтиман — вж. *Истубуни*
Ихтиманска околия 119, 144
Ичил 126

Йеди Бурун 128
Йенишехир — вж. *Лариса*
Йенишехир 123
Йерон (Жиро) — вж. *ал-Мусаннат*
Йонийско море — вж. *Пелопонеско море*

Кабадък (Кападокия) 61, 125, **126**
Кав (Киев) 105, 107, **151**, 152
Кавала — вж. *Ахристубулис*
Кавин (Ковин) 91
Кадарус — вж. *Кидрус*
Кадъкьой (Халкедон) — вж. *Халджадуния*
Казанлък 150
Кайро 9, 11, 12, 22, 23, 30
Кайсери — вж. *Касария*
Калабрия 13
Калаградун — вж. *Балаградун*
Калат (Галатия прима) 61, 93, 95, **125**, 145
Калибули (Галиполи) 55, 116, **122**
Калималая (Калималея) 21, 71, 77, 83, **132**, 138
Калималея — вж. *Калималая*
Калугерово 118
Калъчлии — вж. *Генерал Николаево*
Каля-и Султание 127
Камиу 29, 35, **111—112**
Камудия (Никомидия) — вж. *Накамудия*
Камчия (Тича, Г. Камчия), р. 19, 131, 135, 136, 137, 150
Канавли 111
Кандия 99, **147**
Канев — вж. *Канив*
Канив (Канев) 107, **151**
Канина 110—111
Кания — вж. *Фатиса*
Кану (Канев) — вж. *Канив*
Канус (Ганос) 45, **116**
Кападокия — вж. *Кабадък*
Кападокия Секунда 126
Капидава 134
Карасу, р. — вж. *Атира*, р.
Карасу (Места) — вж. *Мафрубутами*
Карбинци 113
Карви — вж. *Фаруи*
Кардица — вж. *Харист*
Каристос 119
Карица — вж. *Харист*
Кария 131, 137
Карнобат — вж. *Ракнуи*
Карнобатско 141
Карново (Карнобат) — вж. *Ракнуи*
Карнуи — вж. *Ракнуи*
Карпати, пл. 145
Карсуна (Херсонес) 101, 103, **149**
Касария (Кайсери) 61, **125**
Касимонт — вж. *Касимунт*
Касимунт 51, **121**
Каспийско море 145
Кастамону — вж. *Тамуни*
Кастурия (Костур) 33, 43, **110**, 116
Катара (Котор) 29, 35, **111**
Катера — вж. *Китара*
Каля-и султание — вж. *Чанак-калеси*
Кедреа — вж. *Кидрус*
Кедрос (Кедрея) — вж. *Кидрус*
Келос 121
Керамос — вж. *Зерми*
Керемитлик — вж. *Люляково*
Керме (Керамос) — вж. *Зерми*
Керме-кьорфези 128
Керпе — вж. *Дафнисия*
Керпе-адасъ — вж. *Дафнисия*
Керченски пролив вж. *Русия*, р.
Кесария (Цезарея) — вж. *Касария*
Кестриджe (Апри) — вж. *Абрус*
Кефке-адасъ — вж. *Дафнисия*
Кешан — вж. *Русиу*
Кидрос — вж. *Шикутри*
Киев — вж. *Кав*
Кидрос — вж. *Ениджe*
Кидрус (Кедреа) 67, **128—129**
Кизистра 125
Кила 55, 120, **121**, 122
Килийски ръкав 20, 148
Киликийски планини 126
Киликийски проходи 126
Киликия 126
Килия — вж. *Аклия*
Кимсила (Ипсала) 20, 45, **117**
Китара (Котор — в Босна) 35, **112**
Китро — вж. *Китрос*
Китрос (Китро) 53, **121**
Кладово — вж. *Нукастру*
Климакс (Климас) — вж. *Климаш*
Климас — вж. *Климаш*
Климаш (Климас) 141
Клобук 112
Ковин — вж. *Кавин*
Ковле — вж. *Кувла*
Ковчаз 132
Коджа Ирмак (Бартин чай) — вж. *Бартану, р.*
Козяк 114, 137
Коларовград — вж. *Масиунус*
Ком, връх 129
Комарево — вж. *Лозарево*
Константинопол — вж. *Костантиния*
Константинополски канал — вж. *Костантинополски канал*
Константия — вж. *Костантина*
Констанция — вж. *Костантина*
Коня — вж. *Куния*
Копанда, ез. 119
Кордова 9, 10, 124
Коринтски залив вж. *Балабунийско море*
Корито — вж. *Куритус*
Корон **126 — 127**
Корсун (Херсонес) — вж. *Карсуна*
Косталац 116
Костантина (Константия) **47**, **119**
Костантиние — вж. *Костантиния*
Костантиния (Константинопол, Цариград) 11, 20, 21, **22**, 24, 27, 29, 37, 41, 45, 49, 57, 61, 63, 65, 71, 73, 77, 81, 83, 93, 95, 97, 99, 109, 117, 119, 120, **122**, 127, 128, 132, 133, 135, 136, 138, 145, 146, 147, 148
Костантинополски канал (Босфора) 20, 95, 109, 127
Костантинополски канал (Дарданели) 20, 39, 41, 65, 109, 114, 120, 121, 127, 130
Костантинополски канал (Мраморно море) 20, 33, 37, 57, 61, 93, 109, 116, 117, 122, 127
Костенец 119
Костур — вж. *Кастурия*
Котленско 137
Котор — вж. *Катара*
Котор (в Босна) — вж. *Китара*
Кочанска околия 114
Кочибеево — вж. *Одеса*
Краков — вж. Икраку
Кратово 113
Крива река, р. 19, 113
Крим 145, 149
Крио (Решадие-адасъ), нос 128
Крън — вж. *Акранус*
Крънска земя — 129
Ксирохорион 121
Кубра — вж. *Абара*
Кувла (Ковле) 101, **148—149**
Кузлара (Гослар) 87, 89
Кукая (средноруски възвишения), пл. 103, **149**
Кумания 93, 107, 130, 145
Куниа (Коня) 26, 61, **125**, 128
Кура 61, **126**, 145
Кура, р. 145
Куритус (Корито) 37, 39, 41, **113**
Куш-кая, вис. 132
Кушница, пл. **121**
Куялник 149
Къзълагач — вж. *Елхово*
Къзълирмак (Алис) — вж. *Али*
Къзълджа клиса — вж. *Желязково*
Къзхисар — вж. *Тияна*
Кълново 140
Кюрдистан 146
Кюстендил (Велбудж) 115
Кючюк Чекмедже — вж. *Риу*
Кяатхане 109

Лабада (Ламбад) 101, **149**
Лаблуна — вж. *Аблуна*
Лакудамуния — вж. *Макадуния*
Лаласис 126
Ламбад — вж. *Лабада*
Ламия 119, 120
Ланио (Юние) — вж. *Униу*
Лаодикея 125
Лардея 142
Лариса 19, 29, 43, 47, 49, **116**, 119, 120
Ласа 126
Ленинград 11, 22
Лепанто — вж. *Набакту*
Лепенец, р. 19, 113
Лерин — вж. *Ахерлин*
Лесбос (Митилене) — вж. *Матали*
Лесу (Леш) 33, **110**
Лесу (Леш), пл. 18, 33, 35, **110**, 111
Леш — вж. *Лесу*
Либохово 110
Лигулгу 47, 69, 73, **118**, 130
Ликаония 125
Ликустуми (Саламврия), р. 47, 49, 53, 116, **119**, 121
Лимирус — вж. *Финика, р.*
Лино-Кастро — вж. *Айтукастру*
Лису — вж. *Лесу*
Лихнида (Охрид) — вж. *Ахрида*
Ловеч — вж. *Луфиса*
Логи — вж. *Айлугис*
Лозарево (Комарево) 141, 143
Лозенград 131, 132
Ломбардия 13
Лондон 11, 22
Лонза — вж. *Лубаса*
Лопара — вж. *Лубара*
Лофча (Ловеч) — вж. *Луфиса*

Лоха — вж. *Луша*
Лубара (Лопара) 37, **112**
Лубаса (Лубец) 105, **151**
Лубец — вж. *Лубаса*
Луджага (Лутава) 105, 107, **151**
Луковица 114
Лунса — вж. *Лубаса*
Лутава — вж. *Луджага*
Луфиса (Ловеч) 6, 21, 69, 75, 129, **130**, 131, 133
Луцк (Луческ) 151
Луческ — вж. *Луцк*
Луша (Лоха) 59, **124**
Лъджа кьой (Айтоски бани) — вж. *Мигали Терме*
Люлебургас — вж. *Аркадиубули*
Люляково (Керемитлик) 137

Мабрисинус — вж. *Фарбисиус*
Мавропотамо (Места)— вж. *Мафрубутами*
Мадара 22, **24**
Маден 26
Мадинус 71, 83, **138**
Мазака (Цезарея) — вж. *Касария*
Макадуния (Македония) 6, 7, 18, 19, 69, 71, 93, 109, **120**
Макадуния (Македония), пл. 19, 49, 120, **129**, 142, 143
Македония — вж. *Макадуния*
Мала Азия 10, 123, 124, 125
Малага 9, 124
Маласува (Малешово) 41, **114—115**
Малати (Мелитене) 57, 61, **123**
Малатия 123
Малевско градище 138
Малешевска планина 115
Малешово — вж. *Маласува*
Малисия — 69, 83, 138
Малки Преслав (Преславец) — вж. *Барасклафиса*
Мамистра (Момпсуестия) — вж. *ал-Масиса*
Манастир (Битоля) — вж. *Бутили*
Мандренско езеро 138
Мардж ал-Шахм 61, **125**
Мареа 128
Марису (Марица) — 16, 18, 19, 21, 45, 47, 49, 73, 113, 114, **117**, 119, 120, **130**, 150
Марица — вж. *Марису*
Марица, гр. 119
Маркели 142
Мармари (Струма), р. 19, 49, 53, 112, 113, 115, **120**, 121, 130
Мармари (за р. Марица) — вж. *Ахилу*
Мароко 10, 26
Марцианополис — вж. *Девня*
ал-Масиса (Мопсуестия) 61, **126**
Масиунус (Шумен) 18, 21, 22, 23, 24, 25, 69, 75, 83, 129, **130**, 136, 138, 139, 140, 141, 143
Масиунус, р. 19, 83, **138**
Матали — *вж. Амталин*
Матраха (Тмутаракан) 99, 101, 103, 105, 148
Мафрубутами (Мавропотамо, Места), р. 19, 55, 120, **121**
Мачин — вж. *Дисина*
ал-Машкансин (Самсун) 61, **125**
Мездра 130
Мелански залив 121
Мелитене — вж. *Малати*
Мелник — вж. *Загурия*
Мелта 130
Месопотамия 123
Места — вж. *Мафрубутами*
Мигали Барасклафа (Велики Преслав) 19, 21, 69, 81, 133, 136, 140
Мигали Терме (Айтоски бани) 21, 69, 85, 105, 141, **143**, 150
Мидили (Митилене) — вж. *Амталин*
Милисия — вж. *Малисия*
Мидия — вж. *Аймидия*
Милис-су, р. 138
Мирис (Алмирис) 20, 77, 132, **133**, 148
Мисис 126
Мисиунус — вж. *Масиунус*
Мисиунус, р. — вж. *Масиунус, р.*
Мисния — вж. *Мишла*
Митилене — вж. *Амталин*
Мичурин (Василико) — вж. *Басилику*
Мишла (Мисния) 87, 89
Млава, р. 116
Молдава 145
Моливотон — вж. *Никулу*
Момина Църква — вж. *Желязково*
Момино (Аврен) 135
Мопсуестия — вж. *ал-Масиса*
Моровизд (Мородвис)) — вж. *Фурумиздус*
Мородвис — вж. *Фурумиздус*
Морозвизд (Мородвис — вж. *Фурумиздус*
Мостар 112
Мраморно море — вж. *Костантинополски канал*
Мулса (Олеше) 101, 107, **149**, 150
Мура 27
Мурафа (Морава), р. 18, 19, 41, 43, 71, 79, 115, 116, 129, 133
Мусаннат (ал-Жиро) 63, 95, **127**, 150
Мъглен 114

Набакту (Навпактос, Лепанто) 24, 35, **111**
Набария — вж. *Сабария*
Навпактос — вж. *Набакту*
Най 107, **152**
Накамудия (Никомидия) 57, 65, 95, **123**, 127—128, 129, 133, 145
Наталус (Анатоли) 61, **124**
Натура (Атира, Бююк Чекмедже) 55, **122**
Неброва — вж. *Бизуи*
Неокастрон — вж. *Алаксиубули*
Неокесария (Никсар) 147, 148
Нигде 26
Ниджав 35, **112**
Ниенбург — вж. *Ниунбурк*
Никейско езеро 11, 57, 67, **123**
Никея — вж. *Никия*
Никия (Никея) 57, 59, 63, 65, 67, 123, 127
Николаос — вж. *Никулу*
Никомидийски залив 123, 145
Никомидия — вж. *Накамудия*
Никопол 133
Никсар — вж. *Неокесария*
Никулу (Николаос) 45, **117**
Нил, р. 27
Нин — вж. *Нуна*
Ниса 125
Ниса — вж. *Нису*
Нису (Ниш) 20, 43, 69, 71, 73, **115**, 116, 129
Нитас (Бахр ал-Нитас = Черно море) 19, 63, 77, 83, 93, 95, 97, 99, 103, **123**, 127, 132, 136, 137, **144**, 145, 146
Ниунбурк (Ниенбург) 87, 89
Ниш — вж. *Нису*
Нишава, р. 19, 115, 129
Нове 134
Новозагорско 144
Ново Оряхово 137
Ново Паничарево (Чанакчии) 138
Ноград — вж. *Нуграда*
Норден — вж. *Нурта*
Нубия 11
Нуграда (Ноград) 89
Нукастру (Кладово) 69, 79, **133**
Нуна (Нин) 37, **112**
Нурта (Норден) 89

Обрук (Пиргос) 125
Овеч (Провадия) — вж. *Бурфанту*
Овче поле 140
Огражден 139
Одеса (Кочибеево, Хаджи бей) 149
Одеска област 152
Одесос 132
Одестра 6
Одрин — вж. *Адирнубули*
Оксфорд 11, 22
Олеше — вж. *Улиски*
Олимп, пл. 120
Омуртагско 137
Опсикион — вж. *Убсик*
Оптиматон — вж. *Афтамати*
Орду 147
Орен-кала 145
Оретиас (Одрин) —вж. *Адирнубули*
Орфано — вж. *Ахрисубули*
Орфански залив 121
Оряхово 150
Оснабрюк — вж. *Вазнабурка*
Острово — вж. *Уструбу*
Островско езеро 114
Охри (Охрид) — вж. *Ахрида*
Охрид — вж. *Ахрида*
Охридско езеро 110, **112**

Палатица (Хасан Факих) 137
Палаузово (Авлалии) 144
Палермо 10, 12
Панадос — вж. *Банадус*
Пангей — вж. *Кушница*
Паничарево 138
Паравади (Провадия) — вж. *Бурфанту*
Париж 6, 11, 12, 22, 151
Парнасос 125
Партени, р. — вж. *Бартану*
Партенит — вж. *Бартанити*
Партенополис — вж. *Девня*
Патара — вж. *Батара*
Пафлагония — вж. *Афладжуния*
Пацимиск — вж. *Булия Басимискус*
Пацимискос — вж. *Булия Басимискус*
Пела 121
Пелопонес — вж. *Балабунис*
Пелопонеско море (Йонийско море) — вж. *Балабунийско море*
Пенеос (Саламврия) — вж. *Ликустуми*
Перемишл — вж. *Рамисли*
Пересопница вж. *Барасабниса*
Переяславец (Преславец) — вж. *Барасклафиса*
Переяславл — вж. *Баразлав*
Переяславл-Хмелницки — вж. *Баразлав*
Перинтос (Хераклея) — вж. *Хараклия*
Перистери (Шаркьой) 116
Перонтик (Ахтопол) — вж. *Агатубулис*
Персия 146
Песинус 125
Петрела — вж. *Батарла*
Петрин — вж. *Батарни*
Петрич 113
Петрич-калеси — вж. *Батарни*
Петричка крепост — вж. *Батарни*
Пефкия — вж. *Бафхия*
Пидна 121
Пион, пл. 124
Пиргос — вж. *Бургус*
Пирин, пл. 119, 120
Пирот — вж. *Атруби*
Пиянец 114
Платамона — вж. *Афлатамуна*
Плиска 140
Пловдив — вж. *Филибубулис*
Пловдивско 150
Подгорски пролив 112
Полог — вж. *Булугу*
Архивна Положка област 112
Полша — вж. *Булуния*
Поморие — вж. *Ахилу*
Понт — вж. *Бунтум*
Понтийска Хераклея — вж. *Хараклия*
Понтийски канал (Понтийско море) — вж. *Нитас*

Понтийско море — вж. *Нитас*
Понтос — вж. *Струмица*
Понтум — вж. *Бунтум*
Пордикоз — вж. *Бродилово*
Правдино (Доуруклии) 142
Преслав (Велики Преслав) — вж. *Мигали Барасклафа*
Преславец — вж. *Барасклафиса*
Преславско 137
Приене (Самсон) — вж. *Машкансин*
Припет, р. 151
Прислав 134, 135
Провадийска река 19, 136
Провадийско плато 136
Провадия — вж. *Бурфанту*
Проливи — вж. *Дарданели*
Пулпудева (Пловдив) — вж. *Филибубулис*
Пчиня, р. 19, 113
Пърнар (Пърнар даг) — вж. *Кушница*

Рабна (Чуприя) 18, 43, 73, **116**
Равно — вж. *Рабна*
Рагория — вж. *Загурия*
Рагуса (Дубровник) 33, 35, **109**
Радане 113
Разград — вж. *Агризинус*
Разелм, ез. 20, 21, 132, 135, 148
Раким 59, **124**
Ракнуи (Карнуи, Карнобат) 21, 69, 85, 105, 140, **141—142**, 143
Рамисли (Перемишл) 89, 91
Рандина (Рендина, Рентина) 53
Ратислаба (Вроцлав) 89, **121**
Рахна — вж. *Зихна*
Регион — вж. *Риу*
Рендина — вж. *Рандина*
Рентина — вж. *Рандина*
Речици 112
Решадие-адасъ — вж. *Крио*
Рила, пл. 120
Рим 11
Риу (Кючюк Чекмедже) 55, **122**
Риш (Чалъкавак) 141
Ровно 152
Родопи 19, 49, 120
Родосто — вж. *Рудусту*
Родосчук (Родосто) — вж. *Рудусту*
Роман дере — вж. *Сарай*
Романия — вж. *Румания*
Ромен — вж. *Арман*
Росица, р. 138
Рудусту (Родосто) 21, 45, 55, 73, **117**, 122, 130
Румания (Византия) 33, 39, 57, **109**, 119, 122, 125, 131
Румания (Тракия) 18, 19, 67, 120, 129, 136, 142, 151
Румия, хълм при гр. Бар 111
Рупел 113
Русен камък 142
Русенски Лом, р. 138
Русиу (Кешан) 45, 55, **116**
Русия 7, 69, 83, 89, 91, 93, 105
Русия (Керч), гр. 97
Русия (Азовско море), м. 97, 145, 147, 149
Русия (Северски Донец), р. 103, **149**
Русия (Керченски пролив), р. 101, 149
Руско море (Азовско море)—вж. *Русия, м.*
Рус-кьой (Кешан) — вж. *Русиу*
Русокастренска река 143
Русокастро — вж. *Русукастру*
Русукастру (Русокастро) 21, 85, 105, 140 141, **142**, 143

Сазлийка, р. 118
Сакария — вж. *Загара*
Саклахи — вж. *Секлахи*
Саков — вж. *Зака*
Саксония — вж. *Шасуния*
Салавкия (Силифке) 61, **126**
Саламбрия (Силиври) 55, **122**
Саламврия, р. — вж. *Ликустуми*
Салафкия — вж. *Салавкия*
Салмидес (Мидия) — вж. *Аймидия*
Салуни 73, **130**
Салуник (Солун) 20, 39, 41, 47, 53, 113, **114**, 116
Самастру (Амастрис, Амасра) 95, 99, **146**
Самос, о. 125
Самсон — вж. *Машкансин*
Самсун — вж. *Амисос*
Самсун, пл. 125
Сана (Сен) 37, **112**
Санджакларе — вж. *Грозден*
Санджил (Хенил), р. 124
Санок 151
Санто Джорджио — вж. *Шант Джурджи*
Сапарева баня — вж. *Джармания*
Сараево 112
Сарай 19, 135
Сарай (Роман дере), р. 135
Саранба, о. 103, **150**
Сарас (Серес) 20, 39, **113**
Сароски залив — вж. *Мелански залив*
Сачка 105, 151
Саталия (Анталия) 65, 128
Света Елевтерия (Березан) — вж. *Андисира*
Свети Георги — вж. *Шант Джурджи*
Свети Георги, ръкав на Дунава 134, 135, 148
Свиленградско 150
Свистокастро (Свищов) — вж. *Субест Кастру*
Свищов — вж. *Субест Кастру*
Свищовска крепост 134
Северен Азербайджан 145
Северен Кавказ 145, 146
Северна Добруджа 135
Североизточна България 18, 19, 141
Северская земля — вж. *Сабария*
Северски Донец — вж. *Русия, р.*
Севиля 9
Седмоградско 145
Сейхан, р. 126
Секлахи 105, **151**
Секнимил — вж. *Улиски*
Селевкия — вж. *Салавкия*
Селимбрия — вж. *Саламбрия*
Селче 112
Селчук (Аясулуг) — вж. *Афасин*
Семалто 113
Сен — вж. *Сана*
Сеня — вж. *Сен*
Серату — вж. *Сирадия*
Сердика — вж. *Атралиса*
Серес — вж. *Сарас*
Серска област 113
Серска рекичка 113
Сеута 9,11
Сечин — вж. *Шитну*
Сибанджи (Шибеник) 35, **112**
Сивас 146
Сизеболу (Созопол) — вж. *Сузубули*
Силивке — вж. *Салавкия*
Силиври — вж. *Саламбрия*
Силиврия — вж. *Саламбрия*
Силистра — вж. *Диристра*
Силистре (Силистра) — вж. *Диристра*
Силифке — вж. *Салавкия*
Симеонов връх 130
Симеонос — вж. *Масиунус*
Синада 146
Синиге камъни 144
Синоп — вж. *Синубули*
Синубули (Синоп) 97, 99, **146**, 148
Синубули (Смоленск) 18, 105, 107, 151
Сирадия (Серату) 89
Сирийско море (Егейско море) 43, 93, 116, 130
Сирийско море (Средиземно море) 57, 61, 67, 123
Сирия, 9, 126
Сируз — вж. *Сарас*
Сицилия 10, 13, 27
Скендерлии 141, 143
Скили — вж. *Ашкала*
Скития 132
Склавиния — вж. *Исклавуния*
Склавония — вж. *Исклавуния*
Скопело (Скопелос) — вж. *Ускулфа*
Скопие — вж. *Ускуфия*
Скопска Черна гора 129
Скутари (Хрисополис) — вж. *Дамалия*
Славище 114
Славония — вж. *Исклавуния*
Сливен — вж. *Истилифунус*
Смедерево 116
Смирна 124
Смоленск — вж. *Синубули*
Смолисто море — вж. *Бахр ал-Зулмат*
Смядово 140
Соест — вж. *Сузас*
Созенте — вж. *Сузент*
Созонт — вж. *Сузент*
Созопол — вж. *Сузубули*
Солено море (Черно море) — вж. *Нитас*
Солун — вж. *Салуник*
Солунска област 121
Солунски залив 121
Сотиря 144
София — вж. *Атралиса*
Спарта 26
Сплит — вж. *Асбалату*
Среден Анадол 18
Средец — вж. *Атралиса*
Средиземно море — вж. *Сирийско море*
Средноруски възвишения — вж. *Кукая*
Сръбска Морава, р. 19, 116
Сръбски планини 71, 116, 129
Сталачката клисура 115
Стамбул — вж. *Костантиния*
Стара Загора — вж. *Фаруи*
Стара планина 15, 19 21, 49, 119, 120, 131, 136, 140, 142, 144
Стара река 137
Старо Оряхово 137
Старосел 150
Стен (Стенос) — вж. *Истинус*
Стенос — вж. *Истинус*
Стипонион — вж. *Истубуни*
Сто хълма 129
Стон — вж. *Истагну*
Стралица — вж. *Атралиса*
Странджа, пл. 131, 138
Струма — вж. *Мармари, р.*
Струмица — вж. *Устурниса*
Струмица, р. 131
Стъклен 134
Субест Кастру (Свистокастро, Свищов) 19, 79, 83, **133—134**, 138, 139
Судак — вж. *Султатия*
Судан — 27
Сузас (Соест) 89
Сузант (Созенте, Созонт) 67, **128**
Сузубули (Созопол) 71, 77, 79, 99, **132**, 138
Сукова, р. 129
Сула, р. 151
Султатия (Судак) 101, **149**
Сунгурларе 143
Сунгурларска община 143
Сурула (Чорлу) 21, 45, 47, 49, 73, **117**, 119, 120, 130
Съгаджик 128
Сърбия, 6, 129
Сърт махле — вж. *Ветрище*

Таламу 61, **125**
Тамански п-ов 148
Тамтана 69, **129**
Тамуни (Кастамону) 97, 133, **146**
Тамура (Томор) 19, 34, 110

Таргури (Трогир) 35, **112**
Тармисия — вж. *Мигали Терме*
Тарподицо 132
Тарсус (Таурус, Торос), пл. 61, 126, 127
Таруфиника (Трикала) 43, 47, 49, **116**
Таурус — вж. *Тарсус*
Тафлис (Тифлис, Тбилиси) 18, 97, **147**
Тбилиси — вж. *Тафлис*
Тебен — вж. *Тива*
Теке 128
Текирдаг (Родосто) — вж. *Рудусту*
Текфурдаг (Текирдаг) — вж. *Рудусту*
Теодоруполис 134
Теодосия — вж. *Бутар*
Теос (Созанто) — вж. *Сузант*
Терзийско (Терзилии) 143
Терзилии — вж. *Терзийско*
Терма — вж. *Мигали Терме*
Термисия — вж. *Мигали Терме*
Тесалия 116
Тива — вж. *Истифас*
Тивер 151
Тивериуполис (Струмица)—вж. *Устурниса*
Тимиянус (Чирмен) 45, **118**
Тириайон (Тираной) — вж. *Антигус*
Тираной — вж. *Антигус*
Тиса, р. — вж. *Тисия*
Тисия (Тиса), р. 91
Тифлис — вж. *Тафлис*
Тича — вж. *Камчия*
Тияна (Къзхисар) 127
Тмутаракан — вж. *Матраха*
Томор — вж. *Тамура*
Тополовград 150
Торос — вж. *Тарсус*
Тракийска Хераклея 122
Тракисион 123
Тракия — вж. *Румания*
Тралица — вж. *Атралиса*
Трапезунд — вж. *Атрабзунда*
Трикала — вж. *Таруфиника*
Триядица — вж. *Атралиса*
Трогир — вж. *Таргури*
Трубеж, р. 151
Туловско поле 150
Тулуза 27
Тунджа, р. 19, 130
Турбол 114
Туров — вж. *Турубия*
Турубия (Туров) 91, 105, 107, **151**
Тутили — вж. *Бутили*
Тутхон (Анхиало) — вж. *Ахилу*
Тъмно море (Атлантически океан) — вж. *Бахр ал-Зулмат*
Търговище 138

Убсик (Опсикион) 57, **123**
Улиски (Олеше) 101, 107, **149**, 150
Умур Факия — вж. *Факия*
Унгария 109
Уние — вж. *Униу*

Униу (Уние) 97, **146**, **147**, 148
Урвицион (Върбица) — вж. *Фарбисиус*
Ускудама (Одрин) — вж. *Адирнубули*
Ускулфа (Скопелос) 51, **121**
Ускуфия (Скопие) 20, 37, 41, **112—113**
Усте 151
Уструбу (Острово) 39, 41, **114**
Уструмджа (Струмица) — вж. *Устурниса*
Устурниса (Струмица) 20, 39, **113**

Факийска река 138
Факия (Умур Факия) 21, 131, 138
ал-Фаламин (Филомелион) 61, **124**
Фанадък — вж. *Кабадък*
Фарбисиус (Върбица) 21, 71, 81, 131, **136 –137**
Фардари (Вардар) 19, 37, 39, 49, 112, **113**
Фаруи (Стара Загора) 6, 21, 45, 47, 49, 69, 73, 75, 77, **118**, 119, 129, 130
Фатиса (Фатса) 97, **147**
Фатса — вж. *Фатиса*
Ферма (Терма) — вж. *Мигали Терме*
Фетхюл-ислям (Кладово)—вж. *Нукастру*
Филибе (Пловдив) — вж. *Филибубулис*
Филибис — вж. *Филибус*
филибубулис (Пловдив) 21, 47, 73, 118, **119**, 120, 130, 150
Филибус (Филипи) 19, 20, 49, 53, 55, **120**, 121
Филипи — вж. *Филибус*
Филомелион — вж. *ал-Фаламин*
Филорина — вж. *Ахерлин*
Финика (Финике) 128
Финика (Финике), р. 65, 128
Финике — вж. *Финика*
Фирамнияк (Времняк) 69, 85, 140, **141**
Фиса — вж. Луфиса
Фиумара — вж. *Фумара*
Флорина — вж. *Ахерлин*
Френели чай, р. 128
Фригия Пакатияна 124
Фригия Салутарис 124
Фризия — вж. *Ифризия*
Фумар (Фиумара) 65, 128
Фурумиздус (Мородвис) 41, **114**, 130

Хавуз 79
Хагиос — вж. *Агиус*
Хаджария (Идра) 51, **120**
Хаджи бей — вж. *Одеса*
Хазария (Грузия) 93, **145**
Хала (Хале) 87, 89
Халдея — вж. *Халдия*
Халджадуния (Халкедон, Кадъ кьой) 95, **145**
Халдия (Халдея) 61, **126**
Хале — вж. *Хала*
Халеп 9
Халидж ал-Костантиния — вж. *Костантинополски канал*
Халис — вж. *Али*
Халкедон — вж. *Халджадуния*
Хамза 26, 30
Хамза Хаджи 125
Хамид 26
Хараклия (Хераклея на Мраморно море) 55, **122**
Хараклия (Хераклея на Черно море) 93, 95, 99, 122, 145, **146**
Харанти — вж. *Хирсунда*
Харбурд (Херфорд, Ерфурт) 87
Харист (Кардица, Карица) 49, 51, **119**
Харманли 119
Харманлийско 118
Харсана 125
Харсанда — вж. *Хирсунда*
Харсанти — вж. *Хирсунда*
Харсианон — вж. *Харсия*
Хирсиун (Харсияна) 61, **125**
Харсия (Харсианон) 61, **125**
Харсияна — вж. *Харсиун*
Хасандаг, пл. 127
Хасан Факих (Хасан Фака) — вж. *Палатица*
Хасът (Крън) — вж. *Акранус*
Хеброс — вж. *Ахилу*
Хезарград (Разград) — вж. *Агризинус*
Хенил — вж. *Санджил*
Хераклаус — вж. *Хараклия*
Хераклия (Битоля) — вж. *Бутили*
Херсон — вж. *Карсуна*
Херфорд — вж. *Харбурд*
Хидрея (Идра) — вж. *Хаджария*
Хизласа 61, **126**
Хилендарски манастир 139
Химара 109
Хиподромът 57
Хирсунда (Гиресун) 97, 99, **147**, 148
Хисар баир 143
Хисарлък 142
Хлерин (Лерин) — вж. *Ахерлин*
Хлум (Хум) 112
Хразград — вж. *Агризинус*
Хрисополис — вж. *Скутари*
Хум — вж. *Хлум*
Хърватско 109
Хърсово 19, 134, 135

Царево (Василико) — вж. *Басилику*
Цариград — вж. *Костантиния*
Цезарея — вж. *Касария*
Църквеница 112

Чалъкавак — вж. *Риш*
Чалъкавашки проход 21, 140, 141
Чанак-калеси 127
Чанакчии — вж. *Ново Паничарево*
Чанат — вж. *Шанет*
Чаршанба-су, р. 125
Чепеларска река 119
Черна вода (Карасу), р. — вж. *Мафрубутами*
Черна вода 134
Черна гора 111
Черна Места, р. 121
Черни Дрин, р. 110
Черни Лом, р. 19, 138
Черно море — вж. *Нитас*
Черномен (Чирмен) — вж. *Тимиянус*
Чирмен — вж. *Тимиянус*
Чирпан 118
Чорлу — вж. *Сурула*
Чорлу-сую, р. 117
Чуприя — вж. *Рабна*

Шалуста (Алушта) 101,149
Шамастру — вж. *Самастру*
Шанат (Чанат), р. 91
Шант Джурджи (Санто Джорджио) 45, 55, **116**, 120, 122
Шаркьой — вж. *Перистери*
Шасуния (Саксония) 87, 89
Швеция — вж. *Извада*
Шехиркьой (Пирот) — вж. *Атруби*
Шибеник — вж. *Сибанджи*
Шикутри (Кидрос) 95, 97, **146**
Шипченски проход 150
Ширван 145
Шитну (Сечин) 89
Шиуша (Олеше) 103, **150**
Шумен — вж. *Масиунус*
Шумнъ (Шумен) — вж. *Мисиунус*

Щип 113
Щипон — вж. *Истубуни*
Щипоне (Стипонион) — вж. *Истубуни*

Ълъджа кьой (Айтоски бани, Банево) — вж. *Мигали Терме*

Югославия 110, 111, 112, 114
Южна България 18, 150
Южна Добруджа 139
Южна Италия 10
Южна Македония, 6, 18, 121
Южна Морава (Българска Морава) 19, 115, 116, 129
Южна Русия 145
Юскюб (Скопие) — вж. *Ускуфия*
Юскюдар (Скутари) — вж. *Дамалия*

Яджудж и Маджудж (Гога и Магога) 103, **149**
Ялта — вж. *Джалита*
Ямбол 142
Ямболско 142, 144
Янина — вж. *Яния*
Яния (Янина) 33, 43, 110—111
Янково 140
Янтра, р. 138